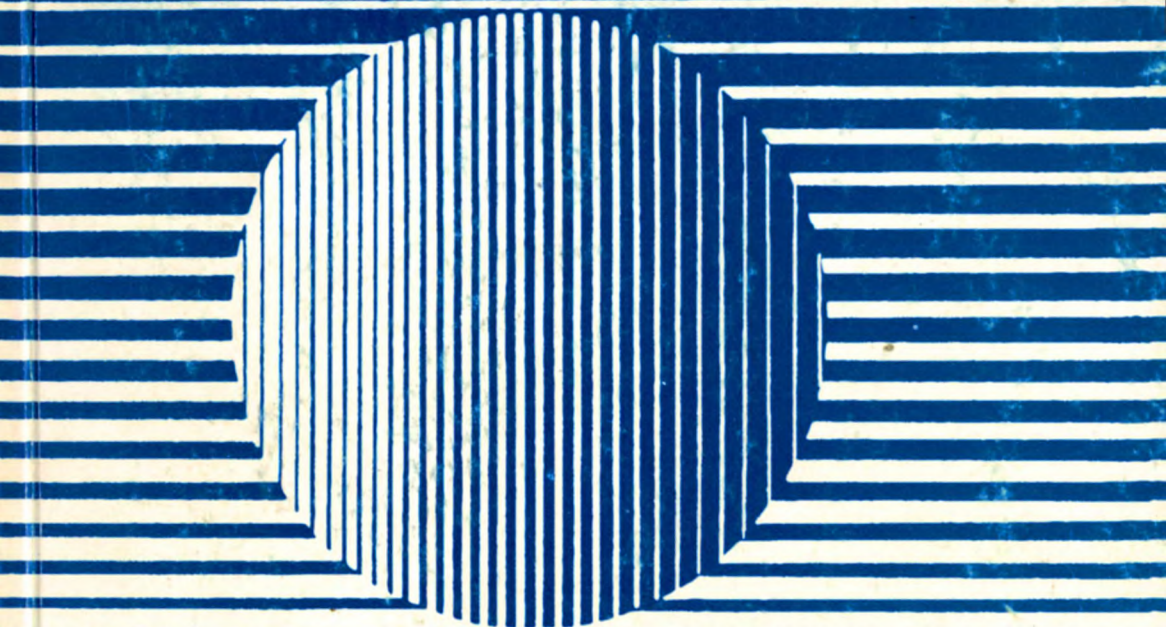

POLSKA AKADEMIA NAUK

OŚRODEK INFORMACJI NAUKOWEJ

PL ISSN 0324-8194

**ZAGADNIENIA
INFORMACJI
NAUKOWEJ**

1993

Nr 1 (61)

Wskazówki dla Autorów

Redakcja „Zagadnień Informatyki Naukowej” uprzejmie prosi Autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów.

Artykuł nie powinien przekraczać 30 stron maszynopisu formatu A4 wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami (podwójny odstęp między wierszami, ok. 30 wierszy na stronie, margines 3,5 cm lewy, 1 cm prawy).

Maszynopis artykułu należy dostarczyć w 2 egzemplarzach. Ilustracje (tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście.

Przypisy i bibliografię należy umieszczać na końcu tekstu i na osobnych stronach. Opis bibliograficzny powinien składać się z: nazwiska i imienia autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron. W wypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać: nazwisko i imię autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom (numer), strony lub stronę zawierającą cytowany fragment.

Każdy artykuł powinien być zaopatrzony w streszczenie autorskie ok. 1/2 strony maszynopisu.

Autorzy proszeni są o podawanie do wiadomości redakcji (oprócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, prywatnego adresu zamieszkania, numeru telefonu i ewentualnie, jeśli honorarium autorskie ma być przekazane na konto, numeru konta PKO.

O przyjęciu do druku decyduje Rada Redakcyjna.

Maszynopisów artykułów nie zamówionych nie przyjętych do druku redakcja nie zwraca.

Uwaga! Redakcja przyjmuje materiały również na dyskieciech, najchętniej w kodzie ASCII.

POLSKA AKADEMIA NAUK
OŚRODEK INFORMACJI NAUKOWEJ

**ZAGADNIENIA
INFORMACJI
NAUKOWEJ**

1993

Nr 1(61)

Rada Redakcyjna

**Bożenna Bojar (redaktor naczelny), Ewa Chmielewska-Gorczyca,
Alina Golińska, Andrzej Gromek, Anna Leśniewicz (sekretarz redakcji),
Bronisław Ługowski, Mieczysław Muraszkiewicz, Hanna Popowska,
Jadwiga Sadowska, Henryk Szarski, Maria Szomańska**

**Do roku 1971 czasopismo ukazywało się pod tytułem
„BIULETYN ODiIN PAN”
W roku 1991 ukazał się tylko nr 1(58)**

Adres Redakcji

**Ośrodek Informacji Naukowej PAN
00-330, ul. Nowy Świat 72 (Pałac Staszica)
PL ISSN 0324-8194**

Oddajemy do rąk P.T.Czytelników pierwszy numer „Zagadnień Informatyki Naukowej” opracowany i wydany samodzielnie przez Ośrodek Informatyki Naukowej PAN za pomocą programu Ventura Publisher.

W związku z tym prosimy Autorów o nadsyłanie materiałów (w miarę możliwości) na dyskietkach, z podaniem nazwy edytora i jego wersji. Materiały prosimy przygotowywać zgodnie z publikowanymi „Wskazówkami dla Autorów”.

Informujemy, że istnieje obecnie możliwość zamieszczania w „Zagadnieniach” płatnych ogłoszeń.

Redakcja.

SYSTEMY DORADCZE - INTELIĞENTNE SYSTEMY INFORMACYJNE

Definicja terminu. Cechy systemów doradczych. Struktura systemów doradczych: bazy danych, baza wiedzy, procedury wnioskujące, procedury objaśniania. Tworzenie systemów doradczych. Konstruowanie bazy wiedzy. Narzędzia tworzenia systemów. Zagadnienia oceny. Systemy doradcze w informacji naukowej.

Systemy doradcze (ekspertowe) stanowią jeden z przykładów praktycznych osiągnięć dziedziny wiedzy zwanej sztuczną inteligencją, będącej nauką o przyswajaniu, przechowywaniu i wykorzystywaniu wiedzy przez maszyny, powstałej w latach 60-tych XX wieku.

Idea myślących maszyn towarzyszyła człowiekowi od czasów antycznych, aby ją urzeczywistnić należało rozwiązać dwa podstawowe problemy:

1 - stworzyć „matematykę ludzkiego umysłu” - czyli przenieść inteligencję na operacje możliwe do wykonania przez maszynę,

2 - zbudować odpowiednią maszynę.

Inteligencja - jest to zdolność systemu (niektórzy uważają, że tylko człowieka) umożliwiająca na podstawie nabytej wiedzy skuteczne zachowanie w nowych sytuacjach. Ponieważ wiedzę można określić jako parę współzależnych składników struktur danych i procedur postępowania /4/, pierwszy problem podzielić można na dwa zadania:

A - przedstawienie wiedzy w sposób odpowiedni dla maszyny,

B - sformalizowanie operacji dokonywanych przez człowieka na wiedzy.

Teoretycznych podstaw niezbędnych do rozwiązania pierwszego problemu dostarczyła logika. Rozwój techniki komputerowej umożliwił dalszy rozwój prac nad sztuczną inteligencją i obecny rozkwit tej dziedziny. Operacje na wiedzy są przedmiotem inżynierii wiedzy, dyscypliny powstałej na gruncie sztucznej inteligencji, do niej więc należy problematyka systemów doradczych. Jednocześnie jednak systemy te są przedmiotem zainteresowania specjalistów poszczególnych dziedzin wiedzy, których udział w ich tworzeniu jest niezbędny. Systemy doradcze znajdują się jako systemy informacyjne także w kręgu badań informacji naukowej.

Pierwsze systemy doradcze, DENDRAL i MYCIN, powstały w latach 60-tych na Uniwersytecie Stanfordzkim.

DENDRAL dokonuje analizy struktury chemicznej cząsteczki i jest systemem stosowanym,

w wersji udoskonalonej, do dzisiaj.

MYCIN opracowany został w celu wspomagania procesu stawiania diagnoz i ustalania terapii podczas leczenia zakażenia krwi oraz zapalenia opon mózgowych.

Obecnie systemy doradcze są jedną z aktywniej rozwijających się dziedzin sztucznej inteligencji.

DEFINICJA TERMINU SYSTEM DORADCZY

Podanie definicji terminu *system doradczy* nie jest łatwe. Jest to termin funkcjonujący w literaturze stosunkowo niedługo, równoległe z nim używa się terminów o znaczeniu zbliżonym takich jak *system ekspertowy*, *system inteligentny*, *system ekspercki*, *system z bazą wiedzy*, traktowanych czasami jako synonimy.

W „Słowniku informatyki” /11/ występuje tylko *system ekspertowy* z następującą definicją:

„System ekspertowy - działający w trybie konwersacyjnym system informatyczny, którego oprogramowanie w oparciu o zarejestrowaną w pamięci masowej aktualną wiedzę z określonej dziedziny, wspomaga eksperta w poszukiwaniu optymalnych rozwiązań problemu; cechą charakterystyczną SE jest jego zdolność uczenia się.”

Aby ocenić tę definicję należy przytoczyć określenia terminów w niej występujących:

„System informatyczny - system informacyjny , w którym zastosowano sprzęt komputerowy.”

„System informacyjny - system gromadzenia, przetwarzania i przechowywania danych (informacji).”

„Pamięć masowa - pamięć przeznaczona do przechowywania wielkiej ilości danych.”
Formalnie definicja ta jest poprawna; niefortunnie pojawił się tu termin *pamięć masowa*, który (być może oczywisty dla informatyków) został zdefiniowany w sposób nieprecyzyjny, gdyż „wielka” ilość danych nie jest określeniem konkretnym.

Klasyk sztucznej inteligencji, Feigenbaum, sformułował następującą definicję *systemu doradczego*:

„Systemem doradczym jest program wykorzystujący wiedzę i procedury rozumowania dla wspomagania rozwiązywania problemów na tyle trudnych, że do ich rozwiązania wymagana jest pomoc (wiedza) eksperta. Program taki może być traktowany jako model wiedzy najlepszych praktyków w rozpatrywanej dziedzinie” /4/.

Definicja ta, w odróżnieniu od poprzedniej, utożsamia systemy doradcze z pewnym rodzajem programów komputerowych, co może być dopuszczalne tylko jako pewien skrót myślowy, nie powinno jednak mieć miejsca w definicji, która z natury rzeczy wymaga precyzji w formułowaniu myśli.

Tę samą nieścisłość zawiera definicja zaproponowana przez autorów „Podstaw systemów

ekspertowych" /B/: „Systemem ekspertowym przyjęto nazywać program komputerowy, przeznaczony do rozwiązywania specjalistycznych problemów, które wymagają profesjonalnej ekspertyzy (zbadanie i rozwiązanie problemu wymagające specjalnych wiadomości rzeczoznawcy) na poziomie trudności pokonywanych przez ludzkiego eksperta.

Określenie system ekspertowy może być również zastosowane do dowolnego programu komputerowego, który na podstawie szczegółowej specyficznej wiedzy z danej dziedziny, przechowywanej w systemie komputerowym, może podejmować decyzje i wyciągać wnioski, działając w sposób zbliżony do procesu rozumowania człowieka.”

Należy podkreślić, że żaden system nie jest programem komputerowym, choć program komputerowy jest częścią właściwie każdego systemu komputerowego. Definicje te mają charakter regulujący, gdyż „bycie komputerowym” jest w nich cechą definicyjną systemu doradczego, a nazwa system doradczy może się także odnosić do spełniających określone warunki systemów niezależnie od realizujących ich działania narzędzi.

Ostatnia definicja zwraca uwagę także na to, że termin system doradczy bywa używany w znaczeniu szerszym w odniesieniu do programów działających w sposób zbliżony do rozumowania człowieka.

Najczęściej wymienianą cechą systemu doradczego jest to, iż posiada on wiedzę (wiadomości, bazę wiedzy), w odpowiedni sposób zorganizowaną, a główną funkcją wspomaganie człowieka w rozwiązywaniu problemów wymagających specjalistycznej wiedzy.

Zakładając, że terminy *system ekspertowy*, *system doradczy*, *system z bazą wiedzy* są synonimami przyjęto następujące określenie:

System doradczy - (system ekspertowy, system ekspercki, system inteligentny, system z bazą wiedzy) - jest to system informatyczny, bazujący na wiedzy i procedurach wnioskowania, wspomagający człowieka w rozwiązywaniu problemów wymagających wiedzy specjalistycznej.

CECHY SYSTEMÓW DORADCZYCH

Najważniejszą, wyróżniającą cechą systemów doradczych jest wykorzystywanie specjalistycznej wiedzy z danej dziedziny - reprezentowanej w systemie przy użyciu różnych formalizmów. Podstawę tworzenia komputerowych baz wiedzy stanowi założenie, iż wiedza jest strukturą formalną, zbudowaną zgodnie z prawami logiki, dającą się odwzorować w strukturach danych i procedurach postępowania.

Struktury danych można określić jako zbiór informacji o obiektach, faktach, zdarzeniach, działaniach. Zbiór informacji jest tym większy, im lepsza, pojemniejsza jest pamięć. Procedury postępowania określają relacje występujące pomiędzy określonymi obiektami, faktami itd. Pozwalają one na wyprowadzanie (indukowanie lub dedukowanie) pewnych informacji w oparciu o inne, czyli wnioskowanie. Aby zilustrować powyższe rozumowanie

rozważmy uproszczony model wiedzy medycznej. Struktury danych będą zawierały: - 1 - zbiór objawów jednostek chorobowych, - 2 - zbiór nazw jednostek chorobowych, - 3 - zbiór środków farmakologicznych. Nie wystarczy jednak znajomość powyższych informacji, aby można było mówić o wiedzy. Konieczne jest przede wszystkim poznanie procedur postępowania, czyli rozpoznawania, jakie objawy powoduje określona jednostka chorobowa oraz jakimi środkami farmakologicznymi zwalcza się daną chorobę w różnych przypadkach.

Wiedza zawarta w systemie doradczym w dużym stopniu decyduje o jego wartości. Należy podkreślić, że w przyjętym rozumieniu wiedza systemu nie polega na zgromadzeniu dużej ilości „suchych” informacji i procedur. Miarą wartości wiedzy systemu doradczego będzie to, jakiej klasy specjalistę system jest w stanie skutecznie zastąpić czy naśladować.

Oprócz tego, jeżeli system ma funkcjonować w sposób porównywalny ze specjalistami, to musi on działać jak ekspert; tj. posiadać zdolność:

- zadawania pytań w celu uzyskania odpowiedniej informacji od użytkownika,
- wyjaśniania drogi swojego rozumowania w przypadku, gdy tego żąda użytkownik,
- uzasadniania swoich konkluzji,
- modyfikowania sposobu wykonywania działań, czyli „uczenia się” .

Specjalista w określonej dziedzinie może rozwiązywać konkretne problemy, ale także przekazywać innym swoją wiedzę. Ważne jest, aby specjalista uzupełniał zasób wiadomości, inaczej jego wiedza stanie się nieaktualna. System doradczy nie będzie więc pełnowartościowym ekspertem, dopóki nie będzie miał zdolności uzupełniania wiedzy, „uczenia się”. Konieczne są procedury umożliwiające użytkownikowi - nauczycielowi aktualizację bazy wiedzy.

Typowym użytkownikiem systemu doradczego jest klient, który zwraca się do eksperta z konkretnym problemem. Użytkownik może także współpracować z systemem, jako uczeń poznający wiedzę eksperta. Ponieważ zazwyczaj mamy do czynienia z użytkownikiem nieprofesjonalnym, bez przygotowania informatycznego, więc aby dobrze spełniać swoje zadania, system doradczy musi być programem łatwym w obsłudze. Najlepiej byłoby, gdyby konsultacja odbywała się w języku możliwie zbliżonym do języka naturalnego.

Pożądane jest, aby system posiadał umiejętność wnioskowania, nawet w takich wypadkach, gdy dostarczana przez użytkownika informacja jest nieprecyzyjna, niepewna lub niekompletna. System powinien być także odporny na błędy użytkownika, takie jak różne warianty ortograficzne, przestawienie liter itp.

STRUKTURA SYSTEMÓW DORADCZYCH

Wielość funkcji pełnionych przez system doradczy narzuca odpowiednio złożoną strukturę systemu. Wyróżnia się następujące elementy systemu:

- zbiory danych:
- baza wiedzy (np. zbiór reguł),
- baza danych stałych (dane o obiekcie),
- baza danych zmiennych (np. wyniki pomiarów, hipotezy),
- procedury wnioskowania,
- procedury objaśniania,
- procedury sterowania dialogiem (procedury wejścia/wyjścia) umożliwiające formu-

wanie zadania przez użytkownika i przekazywanie rozwiązań przez program.

Zakłada się, że system doradczy powinien posiadać ponadto zbiór procedur umożliwiających rozszerzenie oraz modyfikację bazy wiedzy (co pozwala użytkownikowi występować w roli nauczyciela systemu), a także moduł kontrolowania poprawności, sprawdzający na bieżąco niesprzeczność reguł.

Bazy danych

Elementami baz danych są stwierdzenia opisujące to co zaszło lub zachodzi w rzeczywistości. Baza danych stałych zawiera ogólne informacje np. o strukturze obiektu i jego stanie. Może być ona aktualizowana na podstawie wartości zapisywanych w bazie danych zmiennych. Baza danych zmiennych zawiera wyniki pomiarów i odpowiedzi użytkownika wprowadzone za pomocą procedur sterowania dialogiem oraz wyniki pośrednie (wnioski) wyznaczone przez procedury wnioskowania na podstawie znanych programowi danych stałych i danych zmiennych.

Baza wiedzy

Znane są przykłady działających systemów (np. INTER - NIST), w których wiedza o dziedzinie została uwzględniona już w fazie układania programu i w których baza wiedzy nie występuje jako oddzielny, niezależny element systemu. Obecnie jednak standardowym postępowaniem jest zapisywanie informacji o dziedzinie w postaci oddzielnej bazy. Dotychczas opracowano wiele metod reprezentacji wiedzy takich jak:

- reguły produkcji,
- sieci semantyczne,
- teoria ram,
- logika matematyczna (rachunek zdań, rachunek predykatów).

Najczęściej wiedzę reprezentuje się jako zbiór reguł produkcji, mających postać :

JEŻELI < warunki> TO <akcje> .

Reprezentacja regułowa jest nie tylko najpopularniejsza, ale także najprostsza i przy tym efektywna. Charakteryzuje się ona wieloma użytecznymi cechami /2/:

- łatwością użycia przez program wnioskujący (interpreter reguł),

- możliwością wykorzystania reguł do różnych celów (właściwe wnioskowanie, wyjaśnianie przebiegu wnioskowania, nauczanie),
- modułowością - każda reguła reprezentuje pewien mały, zwarty fragment całej wiedzy systemu,
- przejrzystością - regułę można bez trudu opisać w języku naturalnym,
- możliwością przyrostowego tworzenia reguł.

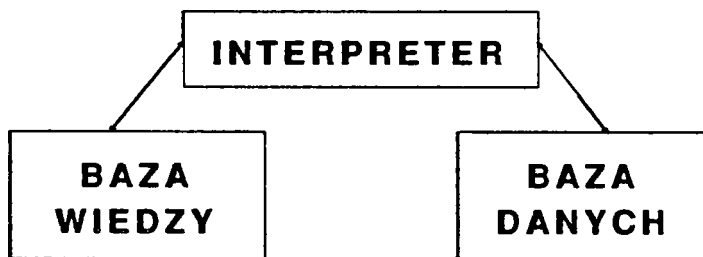
Zastosowanie reprezentacji regułowej nie wymaga dodatkowego modułu objaśnień i zapewnienia możliwości „nauczania” systemu poprzez usuwanie, modyfikowanie lub dopisywanie reguł.

Każdorazowy przebieg programu systemu doradczego sprowadza się do sekwencji zastosowań (wykonań) pewnego podzbioru reguł z jego bazy wiedzy. Baza wiedzy, bazy danych i procedury wnioskujące (maszyna wnioskująca, interpreter) tworzą zasadniczą część systemu doradczego, zwaną modułem wnioskowania. Baza wiedzy jest zasadniczą częścią tego modułu, a zarazem całego systemu. Im lepsze są reguły tym lepszy jest system. Typowe reguły zbudowane są z kilku - najczęściej od 3 do 5 - warunków, określających stosowalność reguły w danym kontekście, oraz z 1-2 akcji, wyrażających udział reguły w procesie wnioskowania. Liczebność reguł zależy od rodzaju zadania (zakresu wiedzy specjalistycznej), treści reguł (szczegółowości kroków wnioskowania) oraz od sposobu ich użycia. Hayes-Roth podaje następujące oszacowanie /1/:

- interesujące zastosowanie możliwości systemu wymaga użycia tylko ok. 50 reguł,
- do przekonującego zastosowania z bazą danych potrzeba ok. 250 reguł,
- praktyczne, komercyjne systemy wymagają użycia nie mniej niż 500 reguł,
- system ekspertowy kompetentny w wąskiej dziedzinie potrzebuje ok. 500-1000 reguł.

Procedury wnioskujące

Regułowa reprezentacja wiedzy prowadzi do schematu części wnioskującej systemu doradczego, przedstawionego na rysunku 1 /2/.

Rys.1 Schemat części wnioskującej systemu doradczego

Interpreter rządzi wykorzystaniem reguł. Program ten organizuje sterowanie procesem automatycznego wnioskowania, sprawdza, czy spełnione są w bazie danych warunki reguł oraz wykonuje akcje skojarzone z regułami. Interpreter wyznacza zawsze pewną strategię stosowania reguł, określającą sposób ich użycia i kolejność w jakiej są rozpatrywane. Istnieją dwa zasadnicze porządki wykorzystania reguł w procesie wnioskowania :

- wnioskowanie uprzedzające (progresywne, do przodu, sterowane danymi),
- wnioskowanie wsteczne (regresywne, do tyłu, sterowane hipotezami).

W przypadku wnioskowania uprzedzającego do bazy danych wprowadzane są dane początkowe, stanowiące opis problemu. System sprawdza, których reguł przesłanki są spełnione i realizuje akcje odpowiednich reguł.

Częściej stosowaną strategią jest wnioskowanie regresywne. Praca rozpoczyna się od zastosowania określonej reguły, której akcja rozwiązuje cały problem. Przesłanki tej reguły składają się na podproblemy i są następnie rozpatrywane jako konkluzje następnych reguł. Sytuacja odpowiada uzasadnianiu stawianych wcześniej hipotez. Istnieje możliwość połączenia w systemie dwóch strategii wnioskowania.

Procedury objaśniania

Często stosowanym składnikiem systemu jest moduł uzasadniający jego działania. Gdy użytkownik ma wątpliwości co do poprawności wnioskowania przeprowadzonego przez system lub chciałby prześledzić tok rozumowania systemu, może się odwołać do modułu objaśnień. Procedury objaśniające mogą udzielić użytkownikowi odpowiedzi na pytania : DLACZEGO...? np. dlaczego zostało zadane takie pytanie, dlaczego zastosowano tę regułę, oraz JAK, np. jak system doszedł do pewnego wniosku. W module tym zwykle stwarza się możliwość wstecznego przeglądu wszystkich częściowych rozwiązań, prowadzących do rozwiązania końcowego. Wykorzystując standardowy zestaw odpowiedzi na pytania system może przedstawić uzasadnienie w języku naturalnym. System może objaśniać swoje działanie wyłącznie w zakresie informowania o przebiegu realizowanego procesu wnioskowania, nie sprawdza bowiem merytorycznej poprawności reguł. Aby umożliwić użytkownikowi ocenę poprawności zastosowanych informacji, a także stopień ich pewności, zaleca się modyfikację reguł do następującej postaci:

JEŻELI< warunki>

TO <konkluzja >

PONIEWAŻ <uzasadnienie> ,

gdzie uzasadnienie jest tekstem informującym na przykład o źródle (autor, publikacja), na podstawie którego sformułowano regułę. Uzasadnienie może mieć także charakter informacji merytorycznej.

TWORZENIE SYSTEMÓW DORADCZYCH

Projektowanie i realizacja systemów doradczych jest przedmiotem nowej dziedziny nauki - inżynierii wiedzy. Tworzenie dużych systemów wymaga współdziałania licznego zespołu specjalistów z zakresu inżynierii wiedzy, ekspertów z danej dziedziny oraz ekspertów z dziedziny informacji naukowej, którzy mają odpowiednie doświadczenie jeśli chodzi o wybór źródeł informacyjnych, a także porządkowanie informacji. Dlatego też ważne jest posiadanie przez specjalistów z zakresu informacji naukowej nie tylko podstawowej wiedzy, czym są systemy doradcze, ale także pewnej orientacji w zagadnieniach ich tworzenia.

Systemy doradcze powstają w trakcie procesu o charakterze ewolucyjnym. Można określić kolejne etapy konstruowania systemu:

- identyfikacja problemu,
- określenie istoty działania systemu,
- określenie zakresu bazy wiedzy,
- wybór sposobu reprezentacji wiedzy,
- konstruowanie prototypów elementów systemu,
- weryfikacja prototypów elementów systemu,
- weryfikacja prototypu systemu,
- badania testujące i ocena przydatności systemu.

Wynikiem identyfikacji problemu jest opisanie potrzeby jaka ma być zaspokojona za pomocą konstruowanego systemu doradczego. Zakres zastosowań systemu powinien być określony dokładnie i jednoznacznie. Należy także ustalić krąg użytkowników. Identyfikacja problemu polega zatem na określeniu, co i komu będzie doradzał system.

Przystępując do określania istoty działania systemu, konstruktor dokonuje analizy sposobu działania eksperta podczas rozwiązywania zadań podobnych do tych, jakie mają być rozwiązywane przez system. Uzupełnieniem takich badań jest przegląd podręczników i publikacji z dziedziny wiedzy, której dotyczy system. Istotne znaczenie ma choćby pobieżne poznanie przez projektanta natury tej dziedziny oraz sposobów rozumowania jej ekspertów.

Dla określenia istoty działania systemu doradczego wskazane jest sporządzenie ogólnego schematu ilustrującego między innymi:

- przebieg dialogu użytkownika z systemem (kolejność pytań),
- sposób prowadzenia dialogu (za pomocą odpowiedniego menu, za pomocą pytań, na które należy odpowiedzieć: tak, nie, nie wiem, za pomocą pytań, na które można udzielić odpowiedzi w języku naturalnym),
- sposób reagowania systemu na wprowadzane informacje (reakcja natychmiastowa, reakcja po zakończeniu całego procesu rozumowania),
- sposób formułowania odpowiedzi przez system.

Określając istotę działania systemu należy również ustalić:

- jakie narzędzia programowe będą odpowiednie do wykonania systemu,
- za pomocą jakiego sprzętu będzie eksploatowany opracowany system.

Kolejnym krokiem tworzenia systemu doradczego jest określenie zakresu bazy wiedzy. Należy sprecyzować zakres wiadomości niezbędnych dla właściwego działania systemu i podjąć decyzję co do sposobu jej reprezentacji.

Duża liczba czynników, które muszą być brane pod uwagę, jest przyczyną wyodrębnienia dwóch faz konstruowania złożonych systemów doradczych. W pierwszej fazie tworzony jest prototyp systemu, zawierający ograniczoną bazę wiedzy. Następnie poddaje się go szczegółowej weryfikacji, obejmującej adekwatność reprezentacji wiedzy, skuteczność mechanizmu wnioskowania oraz organizację dialogu z użytkownikiem. Szczególna uwaga powinna być zwrócona na właściwe działanie układów objaśniających. Wynikami weryfikacji prototypu mogą być wnioski dotyczące zmian przyjętych założeń. Jeżeli weryfikacja wypadła pomyślnie, prototyp jest rozbudowywany aż do otrzymania kompletnego systemu doradczego. Sprowadza się to głównie do zapisu pełnej bazy wiedzy, co wiąże się z pozyskiwaniem wiedzy. Proces pozyskiwania wiedzy jest obecnie najtrudniejszym zadaniem podczas konstruowania systemów doradczych. Bywa on nazywany sztuką, opartą na intuicji autorów, gdyż nie zawiera zalgorytmizowanych procedur postępowania. Prowadzone są obecnie prace nad automatyzacją procesu pozyskiwania wiedzy, ale w bliskiej perspektywie nie uda się prawdopodobnie wyjść poza etap wspomaganie komputerowego.

Końcową fazą procesu konstruowania systemu jest przekazanie go użytkownikowi i ostateczna ocena jego skuteczności. Wyniki badań testujących sprawność systemu podczas jego eksploatacji mogą być podstawą modyfikacji reguł. Najczęściej wyniki badań sugerują potrzebę modyfikacji bazy wiedzy. Powinna ona jednak dotyczyć tylko zawartości (treści) bazy. Należy zaznaczyć, że dobry system powinien zapewniać możliwość aktualizacji bazy wiedzy.

Konstruowanie bazy wiedzy

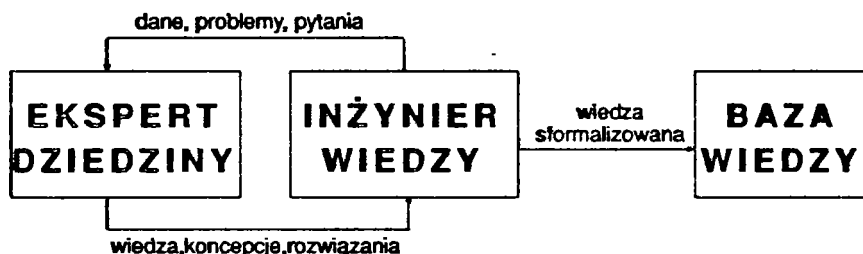
Gdy systemy doradcze buduje się w oparciu o istniejące systemy szkieletowe lub uniwersalne metasystemy (a taka jest obecnie tendencja), zadaniem autora systemu jest pozyskanie wiedzy od ekspertów z danej dziedziny i skonstruowanie bazy wiedzy o strukturze odpowiadającej właściwościom tej dziedziny.

Kolejnymi czynnościami będą:

- pozyskiwanie wiedzy,
- wybór reprezentacji wiedzy,
- formalizacja wiedzy.

Wiedza w systemie ekspertowym może pochodzić z różnych źródeł, takich jak teksty książkowe, sprawozdania z badań naukowych, bazy danych, opisy przypadków, dane empiryczne czy też osobiste doświadczenie. Jednak źródłem dominującym jest wiedza eksperta danej dziedziny, a w przypadku innych źródeł jego obecność jest niezbędna chociażby dla wyjaśnienia niejednoznaczności tekstów.

Typowy proces akwizycji wiedzy przedstawia rysunek 2 /8/.

Rys.2 Typowy proces akwizycji wiedzy

Zadaniem eksperta jest przedstawienie swojej wiedzy, zaś zadaniem inżyniera wiedzy jej strukturalizacja (sformalizowanie). Nie należy oczekiwać od eksperta pomocy przy formalizacji wiedzy, nieodzowne są jednak jego konsultacje w zakresie rozwiązywania poszczególnych problemów.

Reprezentacja wiedzy jest to niezależny od rozpatrywanej informacji ogólny formalizm przekazywania, zapisywania i gromadzenia dowolnego zasobu wiedzy /9/. W życiu codziennym spotykamy się najczęściej z reprezentacją wiedzy w postaci stwierdzeń sformułowanych w językach naturalnych lub w postaci innych znaków o określonym znaczeniu. Wymaga się, aby zapis ten był prosty, kompletny (wyczerpujący), zwięzły, zrozumiały i wyraźny (tzn. nie zawierający elementów domyślnych i wieloznacznych). Winien on umożliwić identyfikację określonych obiektów oraz relacji między tymi obiektami. Zastosowanie komputera do przechowywania wiedzy i manipulowania nią wiąże się z koniecznością doskonalenia procesu jej formalizacji. Dotyczy to nie tylko systemów doradczych, ale także baz danych oraz wielu innych programów sztucznej inteligencji.

W bazach danych powszechnie stosowaną techniką zapisu wiedzy są zbiory stwierdzeń. Stwierdzenia zapisywane są najczęściej w postaci trójki uporządkowanej (< obiekt>, < atrybut>, < wartość>), interpretowanej jako skrót zdania: „obiektowi < obiekt> przysługuje < atrybut> o wartości < wartość>”. Atrybut wyróżnia obiekt spośród innych obiektów.

W systemach doradczych najczęściej stosowaną metodą reprezentacji wiedzy jest zbiór reguł produkcji, umożliwiający przejrzyste wnioskowanie i łatwość modyfikowania bazy wiedzy. Reguły te mają postać :

JEŻELI <przesłanka>

TO <konkluzja> ,

gdzie <przesłanka> jest wyrażeniem złożonym z prostych zdań logicznych połączonych funktorami i/lub. Określa ona warunki (wyznaczone na podstawie stwierdzeń), których spełnienie pozwala na przyjęcie <konkluzji>. Przesłanki i konkluzje reguł są stwierdzeniami, które znajdują się w bazie danych. Wśród tych reguł można wyróżnić zbiory reguł prostych oraz zbiory reguł złożonych. Złożonymi regułami nazywane są takie reguły, które pozwalają na bezpośrednie wyznaczenie wniosków. Mają one kompletną, bardzo rozbudowaną część warunkową:

np. JEŻELI <wszystkie warunki niezbędne dla przyjęcia wniosku, że u pacjenta stwierdzono określoną jednostkę chorobową>

TO <zastosować określoną terapię>.

Do reguł mogą być dołączone współczynniki pewności, na podstawie których system wylicza stopień pewności ostatecznych wniosków i rozwiązań.

Przedstawienie zgromadzonej wiedzy w postaci reguł, wymaga odpowiedniego jej przygotowania. Nie jest to czynność mechaniczna, nie istnieją też uniwersalne algorytmy rozwiązywania problemów. Inżynier wiedzy, biorąc pod uwagę charakter danej dziedziny, kieruje się własną intuicją i doświadczeniem. Aby można było mówić o prawidłowości sformułowanych reguł muszą być one zrozumiałe dla użytkowników. Niektóre systemy przewidują uzupełnianie reguł objaśnieniami:

JEŻELI <przesłanka>

TO <konkluzja 1>

W PRZECIWNYM RAZIE <konkluzja 2>

OBJAŚNIENIE <komentarz>

ODSYŁACZ <podanie źródła informacji>.

Jest to bardzo korzystne dla użytkownika, który uzyskuje w ten sposób dodatkowe informacje dotyczące treści reguły i jej źródła.

NARZĘDZIA TWORZENIA SYSTEMÓW DORADCZYCH

Realizacja systemu doradczego wymaga podjęcia decyzji o rodzaju sprzętu komputerowego, za pomocą którego będzie on używany oraz o sposobie przygotowania programu dla tego sprzętu. Celowe jest użycie specjalnych narzędzi programowych, takich jak:

- odpowiednie języki programowania,
- szkieletowe systemy doradcze,

- metasytemy doradcze.

Stworzenie złożonego systemu doradczego bez pomocy tych narzędzi wymaga bardzo dużego nakładu pracy programistów oraz inżynierów wiedzy. Program określający działanie systemu eksperckiego może być napisany w dowolnym języku programowania, istnieją jednak języki programowania, np. LISP czy PROLOG, szczególnie dogodne dla tworzenia systemów doradczych.

W wypadku systemów doradczych bezpośrednio od zastosowań systemu zależy tylko baza wiedzy i bazy danych, natomiast pozostałe elementy, takie jak układ wnioskujący czy układ objaśniający, mogą być w dużym zakresie niezależne od dziedziny zastosowań. Umożliwiło to stworzenie tzw. szkieletowych systemów doradczych, posiadających pustą bazę wiedzy oraz puste bazy danych, pozwalających na budowanie dowolnych systemów doradczych poprzez odpowiednie wypełnienie bazy wiedzy. Pierwszym systemem szkieletowym był EMYCIN, który powstał na bazie systemu MYCIN. Zawiera on kompletne układy wnioskowania i prowadzenia dialogu z użytkownikiem.

Przykładem bardzo małego systemu szkieletowego jest EX- PERT- EASE, opracowany w języku VCSD Pascal przez Expert Software International Ltd. w Kalifornii. Umożliwia on tworzenie prostych systemów doradczych, w których wnioskowanie realizowane jest na podstawie przykładów i które przeznaczone są do udzielania odpowiedzi na jedno pytanie np. „ile wynosi opłata za przesyłkę pocztową”. Występują tu reguły jednego rodzaju:

JEŻELI państwem przeznaczenia jest <Francja>
I rodzaj przesyłki <paczka>
I masa przesyłki <1 kg>
I przewóz następuje <drogą lotniczą>
TO opłata pocztowa wynosi <10000 zł.>.

Konstruowanie systemu doradczego polega w tym wypadku na wypełnieniu prostokątnej tabeli, której kolumny odpowiadają określonym atrybutom obiektów (np. państwo przeznaczenia, rodzaj przesyłki). Wiersze tabeli zawierają przykłady wartości atrybutów i odpowiedzi na pytanie. Liczba możliwych kolumn wynosi 31, liczba przykładów 300 /3/.

Systemy szkieletowe nie pozwalają jednak na swobodny wybór postaci bazy wiedzy, baz danych i mechanizmu wnioskowania. Bardziej elastycznym narzędziem są metasytemy doradcze, które są systemami wspomagającymi projektowanie i konstruowanie systemów doradczych jednak ze względu na swoją złożoność nie są (w odróżnieniu od wielu systemów szkieletowych) dostępne dla mikrokomputerów klasy IBM-PC.

ZAGADNIENIA OCENY SYSTEMÓW DORADCZYCH

Podobnie jak w wypadku innych systemów informacyjnych, tak i w wypadku systemów doradczych ocenie podlegają przede wszystkim efekty ich działania.

Podstawowe znaczenie ma tu oczywiście merytoryczna wartość systemu, ale z punktu widzenia użytkownika równie ważne są: sposób prowadzenia dialogu, szybkość działania systemu oraz koszt budowy systemu. Zwykle wymieniane są następujące kryteria oceny systemów doradczych /9/:

- jakość decyzji i konkluzji proponowanych przez system (merytoryczna wartość systemu),

- poprawność zastosowanych technik rozumowania,

- jakość współdziałania systemu z użytkownikiem,

- efektywność systemu,

- koszt budowy systemu.

Jakość pracy systemu można ocenić porównując wyniki działania systemu z rezultatami pracy ludzi. Gdy porównanie takie przeprowadzono dla systemu DENDRAL, okazało się, że system ten lepiej określa konfigurację cząsteczki - to znaczy jest mniej pomyłek w serii testów - niż u znakomitej większości wykonujących to samo zadanie chemików.

Szczegółowej ocenie poddany również został system MYCIN, w celu nie tylko zbadania jego poprawności, lecz także udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy tego typu systemy mogą być skutecznie stosowane w praktyce medycznej. Przeprowadzono badania, których celem było porównanie działania programu z działaniem dziewięciu specjalistów w dziesięciu szczególnie trudnych przypadkach zapalenia opon mózgowych. Terapie określone były przy częściowym braku wyników długotrwałych badań laboratoryjnych. Terapie zalecane przez program oraz przez każdego z lekarzy zostały ocenione przez grupę osób-ekspertów o bardzo dużym doświadczeniu w zakresie leczenia tego rodzaju chorób. Osoby oceniające nie znały autora terapii i nie wiedziały o tym, że w badaniach uczestniczył komputer. Pierwsza ocena dotyczyła skuteczności zaproponowanych środków farmakologicznych. Ekspertem znany był komplet wyników szczegółowych badań laboratoryjnych. Wśród ocenianych dziesięciu terapii jako odpowiednie uznano propozycje trzech lekarzy i programu MYCIN. Druga ocena dotyczyła braku ubocznych skutków działania proponowanych leków i poprawności określenia ich dawek. Najwyższą ocenę w tym zakresie uzyskał system MYCIN. Do szczególnych zalet programu zaliczono to, że :

- działa w sposób bardzo szczegółowy, bazując na wiedzy zaczerpniętej od najlepszych specjalistów,

- nie posiada cechy charakterystycznej dla części lekarzy, których działanie polega często na poszukiwaniu symptomów domniemanej jednostki chorobowej,

- nie pomija żadnych szczegółów, analizując wszystkie, nawet pozornie absurdalne, warianty,

- reguły działania mogą być w sposób ciągły aktualizowane na podstawie publikowanych wyników badań z uwzględnieniem informacji o nowych środkach farmakologicznych, co nie jest w praktyce możliwe dla większości lekarzy /10/.

Tak więc okazało się, że system MYCIN działa co najmniej tak dobrze, jak większość specjalistów.

Warunkiem koniecznym uzyskania wysokiej wartości merytorycznej systemu jest poprawność zastosowanych technik wnioskowania. System powinien posiadać zdolność autoanalizy, co zapewnia moduł niesprzeczności (kontroler poprawności). Niezbędna jest też odporność systemu na dołączanie reguły sprzecznej z już wprowadzoną do systemu.

Bardzo duży wpływ na przydatność systemu doradczego ma jakość współdziałania z użytkownikiem. Obecną tendencją jest eliminowanie pośredników na drodze komputer - użytkownik końcowy. Dotychczas korzystanie z programów użytkowych często było niemożliwe bez pomocy informatyka. Rozpowszechnienie zastosowań komputerów przyniosło konieczność zmiany tego schematu. Programiści dążą do tego, aby ich program był jak najbardziej przyjazny w stosunku do użytkownika. Tryb komend w programach użytkowych, polegający na tym, że komputer czeka na wprowadzenie odpowiedniej komendy przez użytkownika (konieczna jest znajomość komend) jest coraz częściej zastępowany przez tryb menu, w którym system „podtrzymuje” dialog z użytkownikiem, wyświetlając teksty zachęty i kolejne opcje, które wybiera użytkownik. Ważne jest, aby dialog był prowadzony w języku użytkownika, czyli najlepiej w języku naturalnym. Zastosowanie elementów grafiki komputerowej może skutecznie uatrakcyjnić dialog, zastąpić zbyt długie wyjaśnienie słowne a także zmniejszyć bariery językowe. System przyjazny powinien być także odporny w pewnym stopniu na błędy użytkownika.

Ponieważ zadaniem systemu doradczego jest rozwiązywanie problemów, dawanie rad, stawianie diagnoz itd., z punktu widzenia użytkownika ważna jest droga, która doprowadziła do rezultatu, uzasadnienie przeprowadzonego wnioskowania a także źródło informacji wykorzystywanych przez system. Im więcej objaśnień tego typu zapewnia system, tym jest lepszy, bardziej wiarygodny.

Udzielając objaśnień ekspert dopasowuje ich poziom do poziomu odbiorcy. Inne wyjaśnienie otrzymuje drugi ekspert, inne - osoba nieorientowana w dziedzinie. Ten naturalny tryb uzasadniania nie jest jeszcze dostępny w istniejących systemach doradczych.

Efektywność systemu doradczego wiąże się często z czasem rozwiązywania zadania. Należy zaznaczyć, że dopuszczalny czas pracy systemu jest uzależniony od rozwiązywanego zadania. Niektóre systemy mają czas odpowiedzi mierzony w sekundach, inne zaś mogą pracować tygodniami. Nie zawsze jednak wydłużanie czasu odpowiedzi poprawia w istotny sposób wyniki działania. Wiele praktycznych zagadnień stawianych przed systemami doradczymi ma rozwiązania w postaci drzew, co prowadzi do wykładniczego wzrostu czasu

rozwiązywania zadania przy liniowej tylko poprawie głębokości przeszukiwania. Jeśli zatem czas w jakikolwiek sposób ogranicza możliwość oczekiwania na odpowiedź, to istnieje konieczność kompromisu między wymogami jakości i szybkości działania /14/.

SYSTEMY DORADCZE W INFORMACJI NAUKOWEJ

Jak widzieliśmy systemy doradcze najczęściej bywają więc traktowane jako programy komputerowe i omawiane z informatycznego punktu widzenia, należy jednak pamiętać, że technika komputerowa pełni tu tylko funkcję służebną umożliwiając sprawne funkcjonowanie tego typu systemów. System doradczy jest rodzajem systemu informacyjnego, powinien więc być rozpatrywany teoretycznie w porównaniu z innymi systemami informacyjnymi, jako przedmiot badań informacji naukowej. Dotychczasowe prace nad systemami doradczymi w informacji naukowej koncentrowały się na ich zastosowaniu w informacji naukowej i bibliotekarstwie (systemy informacji dokumentacyjnej). Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, iż problem jest głębszy, chodzi bowiem nie tylko o wykorzystanie systemów doradczych w działalności informacyjnej, ale także o włączenie całości tej tematyki (tworzenie systemów doradczych z innych dziedzin) do zakresu badań informacji naukowej. Systemy doradcze stanowią kolejny stopień w technologii informacyjnej i wydaje się, że spowodują one znaczne, pozytywne zmiany w jakości usług informacyjnych.

Prace nad wykorzystaniem systemów doradczych w bibliotekarstwie i informacji naukowej znajdują się jeszcze w stadium początkowym. Prowadzone są badania nad projektami i systemami eksperymentalnymi o wąskich zakresach. B. Sosińska-Kalata /12/ omawia szczegółowo możliwości zastosowania systemów ekspertowych w bibliotekarstwie i informacji naukowej, wyróżniając trzy dziedziny:

1. prace administracyjne i podejmowanie decyzji związanych z zarządzaniem biblioteką,
2. rutynowe prace biblioteczne,
3. udoskonalenie obsługi informacyjnej użytkowników.

Dziedzina 1. obejmuje m.in. takie czynności jak planowanie biblioteczne, selekcja czasopism, kontrola zbiorów, statystyka biblioteczna. Aby usprawnić tego rodzaju prace wystarczy zastosować niewielkie systemy doradcze. Mogą one być zaprojektowane na bazie dostępnych systemów szkieletowych (takich jak np. EXSYS) przeznaczonych dla mikrokomputerów typu IBM PC.

Dziedzina 2. zawiera rutynowe prace biblioteczne. Są to doskonale znane bibliotekarzom czynności, takie, jak katalogowanie, klasyfikowanie, indeksowanie. Prace te chociaż rutynowe i nużące, mają charakter intelektualny, a przy ich usprawnianiu można wykorzystać niewielkie systemy doradcze. Do prac rutynowych zalicza się też tworzenie adnotacji i abstraktów. Czynności te są znacznie bardziej skomplikowane i w tym przypadku potrzebne

są systemy o dużo większym stopniu złożoności.

Rozważmy uproszczony przykład systemu doradczego w zakresie katalogowania. Zadaniem systemu będzie dostarczenie pracownikowi właściwego (zgodnego z normą) schematu opisu katalogowego danego dokumentu. System w pierwszej serii pytań precyzuje o jaki dokument chodzi (wydawnictwo zwarte, ciągłe, materiały audiowizualne itd), jaki jest wymagany stopień szczegółowości opisu. W kolejnej fazie system poprosi o wprowadzenie odpowiednich danych i sporządzi potrzebny opis. Ostatnią czynnością będzie wprowadzenie danych o formacie i innych specyfikacjach żadanego wydruku. System ten jako doradczy działa właściwie przede wszystkim w pierwszej fazie, kiedy wybiera właściwy w danym przypadku opis katalogowy. Zbiorem rozwiązań systemu będą prawidłowe schematy opisu katalogowego dla wszystkich możliwych jednostek bibliotecznych.

Znacznie bardziej skomplikowany będzie system doradczy w zakresie tworzenia abstraktów. Nasuwają się dwie teoretyczne możliwości. Pierwsza z nich polega na tym, iż zbiór rozwiązań zawiera wszystkie możliwe abstrakty i system na podstawie wprowadzonych danych dobiera najwłaściwszy abstrakt. Możliwość ta jest oczywiście jedynie teoretyczna, chociaż byłaby łatwa do zaprezentowania jako przykład, gdyż opiera się na mechanizmie wyszukiwania. Musimy ją jednak odrzucić, ponieważ jest sprzeczna z ogólnie przyjętą definicją abstraktu - dokumentu pochodnego w stosunku do dokumentu właściwego.

Drugą możliwością jest wypełnienie zbioru rozwiązań zdaniem i jednocześnie wprowadzenie reguł łączących ze sobą zdania w abstrakty, w zależności od podanych przez użytkownika informacji. System tego typu będzie na pewno bardziej elastyczny, może być przy tym szczegółowy. Pewnym niebezpieczeństwem jest możliwość otrzymywania zbyt rozbudowanych abstraktów (indeksator tworząc abstrakt ujmuje zwykle wiele informacji w jednym zdaniu, zbiór rozwiązań będzie prawdopodobnie zawierał wiele szczegółowych zdań). Z powyższych rozważań wynika, iż znacznie prostsze będzie zastosowanie równoważników zdań do tworzenia abstraktów i streszczeń. System doradczy w zakresie indeksowania będzie uproszczeniem systemu abstraktowego. Zbiorem rozwiązań będzie tu zbiór deskryptorów.

Szczególnie ważnym i interesującym polem wykorzystania systemów ekspertowych będzie dziedzina 3. Wśród projektów systemów, których zadaniem jest podniesienie jakości obsługi informacyjnej, można wyróżnić trzy główne grupy: systemy ułatwiające dostęp do źródeł informacyjnych przez przede wszystkim upraszczanie procedury połączenia z systemem, wyboru bazy danych, a także pomoc w tworzeniu strategii wyszukiwawczej, systemy doradcze oferujące informację praktyczną w określonych dziedzinach i systemy, które uczą właściwego korzystania z bibliotek i serwisów informacyjnych /12/. Systemy ułatwiające dostęp do źródeł informacyjnych będą miały rację bytu tylko w przypadku istnienia zautomatyzowanych baz danych.

Ponieważ w bibliotekach polskich nawet skomputeryzowane katalogi nie są zjawiskiem powszechnym, można wnioskować, że jest to sprawa jeszcze nie najbliższej przyszłości. Sytuacja przedstawia się znacznie lepiej w przypadku systemów doradczych oferujących informację praktyczną (w różnych dziedzinach) oraz systemów będących komputerowymi przewodnikami po bibliotece i jej warsztacie informacyjnym. Aby zrealizować tego rodzaju system wystarczy dysponować komputerem osobistym (wiele bibliotek spełnia ten warunek) oraz odpowiednim systemem szkieletowym. Systemy doradcze w bibliotekach oprócz właściwej funkcji informacyjnej będą jednocześnie spełniały funkcję propagandową. Odpowiednim polem do zastosowania takich systemów mogą być biblioteki szkolne. Istnieje tu wiele możliwości wykorzystania systemów doradczych, np. przewodnik po warsztacie informacyjnym biblioteki, doradztwo w zakresie czytelnictwa, informacja o lekturach i dotyczących ich opracowaniach.

Nie należy oczekiwać, że w najbliższym czasie powstaną w bibliotekach duże, systemy doradcze. Konieczne jest „oswojenie się” pracowników informacji naukowej z nową techniką i jej metodologią. Pierwszym krokiem będą na pewno niewielkie systemy doradcze, ułatwiające wykonywanie zadań trywialnych, rutynowych i często powtarzających się.

LITERATURA

1. ALTY J.L., COOMBS M. Expert systems: concepts and examples. Manchester 1984 National Computing Centre.
2. AMBROZIAK J. Systemy ekspertowe [1]. Informatyka 1986 nr 11-12 s. 19-21.
3. AMBROZIAK J. Systemy ekspertowe [2]. Informatyka 1987 nr 1 s. 19-21.
4. BARR A., FEIGENBAUM E.A. The handbook of artificial intelligence. Vol.1. Heuris Tech. Press 1981.
5. BARR A., FEIGENBAUM E.A. The handbook of artificial intelligence. Vol.2. Heuris Tech. Press 1982.
6. BORKO H. Getting started in library expert systems research. Information Processing and Management 1987 no 2 s. 81-87.
7. BUILDING Expert systems. [pod.red.] Hayes-Roth F., Waterman D.A. Cambridge 1983 Addison-Wesley. cyt. za 9.
8. CHOLEWA W., CZOGAŁA E. Podstawy systemów ekspertowych. Warszawa 1989.
9. CHOLEWA W., PEDRYCZ W. Systemy doradcze. Gliwice 1987 Politechnika Śląska.
10. OHNSORGE D. Systemy ekspertowe. Zagadnienia Informacji Naukowej 1988 nr 2 (53) s. 55-71.
11. SŁOWNIK informatyki: pol., ang., ros. pod red. H.Jezierskiej Warszawa 1989 WNT.

12. SOSIŃSKA-KALATA B. Wykorzystanie technik sztucznej inteligencji we wspóczesnym bibliotekarstwie i systemach wspomagających wyszukiwanie online. Zagadnienia Informacji Naukowej 1990 nr 1 s.111-136.
 13. SZALAŚ A. MYCIN - wzorcowy system ekspertowy. Informatyka 1984 nr 9 s.11-21.
 14. ZIELIŃSKI T. Systemy ekspertowe [1]. Komputer 1989 nr 5 s. 25-28.
 15. ZIELIŃSKI T. Systemy ekspertowe [2]. Komputer 1989 nr 6 s. 31-34.
- 5.01.1993 r.

ADVISORY SYSTEMS - INTELLIGENT INFORMATION SYSTEMS

Summary

There are presented problems of the advisory systems as a kind of information systems. On the basis of the review of definitions there was undertaken an attempt to formulate the explanation of the term advisory system. The features and the structure of the advisory systems are discussed, in this the construction of the bases of knowledge. There are treated problems of evaluation of the advisory systems on the example of MYCIN system. Problem of using the advisory systems in librarianship and scientific information is discussed.

СОВЕЩАТЕЛЬНЫЕ СИСТЕМЫ – ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Резюме

Представлены вопросы совещательных систем как вида информационных систем. На основе обзора определений была предпринята попытка сформулирования определения совещательной системы. Охарактеризованы признаки и структура совещательных систем, в том конструирование базы знаний. На основе системы MYCIN обсуждены вопросы оценки совещательных систем. Представлен вопрос использования совещательных систем в библиотековедению и научной информации.

PRZEGLĄD SYSTEMÓW KLASYFIKACJI MATERIAŁÓW KARTOGRAFICZNYCH

Omówiono wybrane klasyfikacje materiałów kartograficznych zawarte w klasyfikacjach ogólnych i klasyfikacje przeznaczone wyłącznie dla materiałów kartograficznych, stosowane w bibliotekach polskich i za granicą.

W artykule zajmiemy się specyfikacją oraz sposobami odwzorowywania elementów relewantnych w wybranych klasyfikacjach ogólnych i klasyfikacjach przeznaczonych wyłącznie dla materiałów kartograficznych^{1/}, stosowanych w bibliotekach polskich i za granicą^{2/}. Projekty nowych rozwiązań w dziedzinie klasyfikacji materiałów kartograficznych zostaną przedstawione w osobnym artykule. Ujawni to istniejącą nieodpowiedniość pomiędzy dotychczas stosowanymi systemami klasyfikacji materiałów kartograficznych a potrzebami użytkowników i możliwościami wynikającymi z cech dystynktywnych materiałów kartograficznych i informacji kartograficznej oraz z teorii klasyfikacji.

Przy omawianiu wybranych systemów klasyfikacyjnych oparto się przede wszystkim na istniejących opracowaniach i krytycznych sprawozdaniach stosowanych klasyfikacji /25,27,31,33,34,36/, w tym na materiałach i sprawozdaniach z różnych, głównie międzynarodowych konferencji, na których zajmowano się tą problematyką^{3/}. Wykorzystano również opublikowane w ostatnich latach projekty nowych rozwiązań oraz ich krytyczne omówienia.

W celu dokonania przeglądu klasyfikacji materiałów kartograficznych sporządzono na podstawie „World Directory of Map Collections”^{4/} wykaz obecnie stosowanych klasyfikacji. W tym celu wykorzystano odpowiedzi na jedno z pytań (punkt 9a) ankiety przeprowadzonej

1/ Systemami klasyfikacji nazwano umownie te wszystkie systemy, która mają w nazwie rzeczownik „klasyfikacja” albo przymiotnik „klasyfikacyjny”.

2/ W przeglądzie uwzględniono najbardziej rozpowszechnione w bibliotekach systemy klasyfikacji materiałów kartograficznych. J.A. Woker w „Preface” do „World Directory of Map Collections” /49/ uznał za szeroko znane następujące systemy klasyfikacyjne: Klasyfikacja Biblioteki Kongresu USA (KBK), Klasyfikacja Boggsa i Lewisa (B&L), Klasyfikacja Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego (ATG), Klasyfikacja Dziesiętna Dewey’a (KDD) i Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (JKD).

3/ Uwzględniono między innymi materiały konferencyjne XX Międzynarodowego Kongresu Geograficznego w Londynie w 1964 roku /18/.

4/ „World Directory of Map Collections” został przygotowany przez Section of Geography and Map Libraries of the Division of Special Libraries IFLA/49/. Pierwsze wydanie tego informatora ukazało się w 1976 roku /50/. Wydanie drugie, które stanowiło podstawę niniejszego opracowania, uwzględniło odpowiedzi ponad 800 kolekcji kartograficznych z 65 krajów. (W pierwszym wydaniu uwzględniono tylko 285 kolekcji z 45 krajów). W wydaniu tym zamieszczono informacje o 18 kolekcjach polskich.

przez IFLA na potrzeby drugiego wydania wspomnianego informatora, które dotyczyło nazwy stosowanego systemu klasyfikacji materiałów kartograficznych. Następnie dokonano analizy częstotliwości stosowania wymienionych w odpowiedziach systemów^{5/}. Na tej podstawie wybrano do przedstawienia siedem systemów klasyfikacji stosowanych za granicą.

W odniesieniu do systemów klasyfikacyjnych stosowanych w Polsce, oprócz wspomnianego już „World Directory of Map Collections”, posłużono się informatorem o zbiorach kartograficznych w Polsce autorstwa M.Kosackiej /23/. Należy zaznaczyć, że systemy klasyfikacji materiałów kartograficznych stosowane w polskich bibliotekach naukowych i innych nie doczekały się do tej pory całościowego opracowania. Dlatego w celu dokładniejszego zapoznania się z nimi autor niniejszego artykułu przeprowadził rekonesans w 16 wybranych bibliotekach naukowych^{6/}. Były to następujące biblioteki:

1. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie,
2. Biblioteka Jagiellońska,
3. Biblioteka KUL w Lublinie,
4. Biblioteka Narodowa w Warszawie,
5. Biblioteka PAN w Gdańsku,
6. Biblioteka PAN w Krakowie,
7. Biblioteka Śląska w Katowicach,
8. Biblioteka Uniwersytetu w Łodzi,
9. Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu,
10. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu,
11. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu,
12. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu,
13. Biblioteka im. Raczyńskich w Poznaniu,
14. Centralna Biblioteka Geografii i Ochrony Środowiska PAN i UW w Warszawie,
15. Centralna Biblioteka Wojskowa,
16. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Toruniu, Książnica im. M. Kopernika

oraz dodatkowo:

17. Biblioteka Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych w Warszawie,
18. Centralna Informacja Kartograficzna, prowadzona przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii w Warszawie^{7/}.

5/ Badania statystyczne przeprowadzone na użytek niniejszej pracy na podstawie wspomnianego informatora pozwoliły określić systemy, które są najczęściej stosowane do opisu materiałów kartograficznych. Są to według zmniejszającej się częstotliwości: KBK (59), DDK (27), B&L (22), UKD (19) i ATG (8).

6/ Za kryterium ich wyboru przyjęto fakt umieszczenia informacji o nich w „World Directory of Map Collections” oraz fakt posiadania opracowanych zbiorów.

7/ Od początku 1991 roku Centralna Informacja Kartograficzna jest prowadzona przez Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.

Rekonosans w wybranych bibliotekach polskich gromadzących materiały kartograficzne ujawnił, że w większości bibliotek nie istnieją gotowe, opracowane „a priori” schematy klasyfikacyjne. Charakterystyka materiałów kartograficznych na potrzeby wyszukiwania informacji jest prowadzona „ad hoc” bez posługiwania się gotowymi schematami klasyfikacyjnymi. Tworzone katalogi krzyżowe^{8/} i przedmiotowe pozwalają jednak przypuszczać, że takie klasyfikacje (bardziej lub mniej doskonałe) istnieją wirtualnie^{9/}. Opierają się one na ogólnie akceptowanych podziałach terytorium oraz przedmiotu i stosują notację paranaturalną. Wyniki przeprowadzonego rekonosansu zilustrowano w formie zestawienia (Załącznik nr 1).

Świadomie zakładając pewne uproszczenia podzielono stosowane i poddane omówieniu systemy klasyfikacyjne na dwie grupy^{10/}:

1. klasyfikacje ogólne, zawierające między innymi klasyfikację materiałów kartograficznych;

2. klasyfikacje specjalne, dotyczące wyłącznie materiałów kartograficznych.

W ramach pierwszej grupy przedstawiono następujące klasyfikacje: Klasyfikację Biblioteki Kongresu USA, Tablica G (KBK); Klasyfikację Dziesiątą Dewey’a (KDD); Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą (UKD) oraz radziecką Klasyfikację Biblioteczo-Bibliograficzną (BBK).

Do drugiej grupy zaliczono system klasyfikacyjny Boggsa i Lewisa (B&L), Klasyfikację Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego (ATS), „Klasyfikację geograficzną” O. Borowicka i Z. Haczewskiej (B&H).

Oprócz stosowanych już klasyfikacji istnieją projekty nowych rozwiązań dla klasyfikacji materiałów kartograficznych jak na przykład: Klasyfikacja Międzynarodowej Unii Geograficznej (IGU), „Wszeczhronna Klasyfikacja Map” F. Uhorczaka (WKM) czy holenderski projekt klasyfikacji materiałów kartograficznych (DUMC).

Obecnie większość stosowanych klasyfikacji nie występuje już wyłącznie w „czystych” postaciach. Niektóre z nich zostały poddane, stosownie do wymagań konkretnych zbiorów, kolejnym modyfikacjom, w celu wprowadzenia udoskonaleń wynikających z praktyki ich stosowania, a także uwzględnienia najnowszych koncepcji teorii klasyfikacji.

Podając próbę przedstawienia sposobów odwzorowywania wiedzy w wybranych systemach klasyfikacji należało uświadomić sobie fakt, że „obecnie stosuje się kilkaset

8/ Są one charakterystyczne jako narzędzia wyszukiwawcze w zbiorach kartograficznych (map) i określane w języku angielskim jako „dictionary catalogues” (katalogi słownikowe).

9/ Świadczy o tym również fakt, że wiele bibliotek polekało dla „World Directory of Map Collections” informacje o istnieniu takich zbiorów.

10/ W literaturze przedmiotu powszechnie stosowany jest podział systemów klasyfikacji materiałów kartograficznych na geograficzne systemy klasyfikacji i niegeograficzne systemy klasyfikacji, zwane też systemami porządkowania materiałów kartograficznych. Do pierwszej grupy zaliczane są te klasyfikacje, które za punkt wyjścia przyjmują podział powierzchni Ziemi. Druga grupa obejmuje klasyfikacje budowane na podstawie innych zasad podziału. *Poc. /27/* s. 56. Z punktu widzenia założeń niniejszej pracy uznano ten podział za nieprzydatny.

systemów klasyfikacyjnych materiałów kartograficznych^{11/}. Świadomi tego spróbujemy dokonać charakterystyki każdego z wybranych systemów ze szczególnym uwzględnieniem specyfikacji uwzględnionych w nich elementów relewantnych oraz ukazaniem sposobów ich wyrażania.

W dwóch wydzielonych grupach klasyfikacji starano się przedstawić materiał w kolejności wynikającej z częstotliwości stosowania klasyfikacji oraz stopnia wyodrębnienia poddziałów wspólnych^{12/}. Przy każdym systemie klasyfikacyjnym podano w formie przypisu nazwę źródła, z którego czerpano informacje o danej klasyfikacji. W przytoczonych przykładach z lewej strony będą umieszczane symbole klasyfikacji danego systemu, z prawej zaś odpowiedniki słowne wyszczególniające poszczególne elementy relewantne, uwzględnione w przedstawianej klasyfikacji.

KLASYFIKACJE OGÓLNE, ZAWIERAJĄCE MIĘDZY INNYMI KLASYFIKACJĘ MATERIAŁÓW KARTOGRAFICZNYCH

Omówienie tych systemów rozpoczniemy od przedstawienia Klasyfikacji Bibliotek Kongresu USA jako systemu, który otrzymał największą ilość punktów i jest zarazem klasyfikacją bardzo zbliżoną do klasyfikacji monohierarchicznych. W dalszej kolejności przedstawimy Klasyfikację Dziesiątą Dewey'a, i Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą jako systemy o wyodrębnionych poddziałach pomocniczych. Jako ostatnia zostanie omówiona Klasyfikacja Biblioteczno-Bibliograficzna, która charakteryzuje się dużym stopniem wyodrębnienia poddziałów pomocniczych.

Klasyfikacja Biblioteki Kongresu USA, Klasa G (1901) /29/

Struktura tej klasyfikacji jest zbliżona do „czystej” klasyfikacji monohierarchicznej. W klasyfikacji tej nie stosuje się żadnych poddziałów pomocniczych. Zdaniem wielu autorów Klasę G (Schedule G) tego systemu można uznać za najlepszy, to znaczy najbardziej odpowiadający użytkownikom system klasyfikacji map i innych materiałów kartograficznych^{13/}. Tablica G omawianej klasyfikacji była poddawana kilkakrotnym udoskonalającym modyfikacjom. Za najnowszy schemat tej klasyfikacji przyjmuje się obecnie jej 4-te wydanie z roku 1976^{14/}. W schemacie tym uwzględniono szereg zmian dokonanych w latach 1954-

11/ Na podstawie wspomnianego informatora stwierdzono, że w 670 wymienionych w nim zbiorach (kolekcjach) stosuje się obecnie 205 różnych systemów klasyfikacji. Można więc przypuszczać na podstawie danych szacunkowych, że obecnie stosuje się ponad 500 systemów klasyfikacyjnych materiałów kartograficznych.

12/ Ten sposób prezentacji systemów klasyfikacji jest zbliżony z metodą, jaką zastosował E. Ścibor /45/ i wynika z kierunku rozwoju tych klasyfikacji.

13/ Wynika to między innymi z zalety klasyfikacji monohierarchicznych, którą jest łatwość posługiwania się nimi. Klasyfikowane jest stosunkowo proste; polega tylko na odszukiwaniu odpowiednich symboli (elementarnych jednostek leksykalnych) i może być wykonywane nawet przez klasyfikatorów o stosunkowo niskich kwalifikacjach.

14/ To wydanie klasyfikacji bardzo szczegółowo omawia Janet Swann Hill w artykule zamieszczonym w „Special Libraries”, April 1977, s. 206.

1966^{15/}. Dotyczy to zwłaszcza zmian politycznych, które zaszły w ciągu 20 lat od ostatniego wydania tablic. Tablica G (G od Geografia), chociaż jest klasyfikacją książek koncentrującą się głównie na porządkowaniu ich według przedmiotu, zawiera również podziały map i innych materiałów kartograficznych z punktu widzenia formy. Wprawdzie została ona zaprojektowana w celu wykorzystania do klasyfikacji konkretnych zbiorów, jakie znajdują się w Bibliotece Kongresu USA, to jednak jest bardzo często stosowana również w innych bibliotekach^{16/}. Poszczególnym przedmiotom map oraz terytoriom twórcy klasyfikacji przydzielili odpowiednie bloki numerów. Symbole klasyfikacyjne składają się z liter klasy G dla geografii i map oraz czterocyfrowych symboli. Atlasy otrzymały symbol z przedziału G1001 - G3102, globusy - symbole z przedziału G3160 - 3182, natomiast mapy są oznaczone symbolami od G3190 do G9980.

Odpowiednie bloki numerów odwzorowują podział formy materiałów kartograficznych. Symbole z przydzielonych bloków nie są używane samodzielnie, brak w nich też możliwości ekspansji (rozbudowy), tak jak to jest w klasyfikacjach dziesiętnych, w których rozbudowa nie jest ograniczona w głąb, ale jest ograniczona wszerz (do 10 podklas na jednym stopniu podziału).

Poszczególnym terytoriom przypisano następujące bloki numerów:

Ciałość, system słoneczny	3180-3182
Świat	3200-3202
Ameryka	3290-3292
Kanada	3400-3654
Stany Zjednoczone	3700-3702
Poszczególne stany	3710-4374
Ameryka Łacińska	4400-4402
Poszczególne kraje	4410-5663
Eurazja, Afro-Azja	5670-5672
Europa	5700-5702
Poszczególne kraje	5720-6985
Związek Radziecki	7000-7004
Poszczególne kraje	7010-7340
Azja	7400-7402
Poszczególne kraje i terytoria	7405-8192
Afryka	8200-8202
Poszczególne kraje i terytoria	8210-8904

15/ Korektury były publikowane w „L.C. Classification - Additions and Changes” (kwartalnik)

16/ System klasyfikacyjny Biblioteki Kongresu, Klasę G stosuje z pewnymi modyfikacjami wiele bibliotek w Stanach Zjednoczonych, Ameryki Północnej, Kanadzie i Australii.

Australazja	8950-8904
Poszczególne kraje	8960-9080
Ocean Atlantycki	9100-9172
Ocean Indyjski	9175-9227
Ocean Spokojny (Pacyfik)	9230-9774
Ocean Arktyczny	9780-9797
Antarktyka	9800-9802

Poszczególne kraje zostały w Tablicy G arbitralnie przyporządkowane odpowiednim regionom, wewnątrz których według numeru Cuttera¹⁷⁷ uporządkowano alfabetycznie mapy tematyczne oraz mapy prowincji i regionów geograficznych. Na przykład:

G6710-14	Włochy
6711.P3	Koleje we Włoszech
6712.E5	Elba
6713.F7	Friuli-Venezia Giulia
6714.R7	Rzym

Podział terytorialny został dokonany według schematu, który znalazł zastosowanie, gdy dla danego terytorium przeznaczono dwa lub więcej symboli. Zgodnie z tym systemem ostatnia cyfra każdego symbolu oznacza:

- 0 lub 5 Mapy ogólne
- 1 lub 6 Podział tematyczny
- 2 lub 7 Podział regionalny według cech naturalnych
- 3 lub 8 Podział na jednostki polityczne
- 4 lub 9 Podział na miasta.

Plany miast poszczególnych krajów są uporządkowane alfabetycznie pod symbolem danego kraju jako całości. Jest to powszechna praktyka w schematach klasyfikacji map.

W KBK przeprowadzono tematyczny podział map na 17 działów, które oznaczono dużymi literami. Z kolei działy zostały podzielone na poddziały oznaczone cyframi. Na przykład:

¹⁷⁷ „Numer Cuttera” nie pochodzi bezpośrednio z opracowanego w ostatnim ćwierćwieczu XIX wieku przez C.A. Cuttera systemu klasyfikacji, zwanego „Expansive Classification” („Klasyfikacja Rozciągła”), lecz z tak zwanych tablic autorskich Cuttera, według których nazwisko autora jest wyrażane za pomocą litery i cyfry. Na przykład: H 2425 służy na oznaczenie nazwiska Harrison John. Por. Bibliotekarstwo naukowe z uwzględnieniem dokumentacji naukowo-technicznej. Praca zbiorowa pod red. A. Łysakowskiego. Warszawa 1956, s. 119 i 294. W 1961 roku radziecka autorka L.B. Chavkina /18/ opublikowała tablice Cuttera w wersji przystosowanej do alfabetu rosyjskiego (cyrylicy). Z powyższego wynikałoby, że tablice Cuttera mogą służyć do porządkowania różnych nazw, a nie tylko samych nazwisk. Klasyfikację Cuttera jako odrębny system klasyfikacji omawia między innymi E. Ścibor /41/. Wspomniana klasyfikacja została opracowana w siedmiu wariantach różniących się szczegółowością i przystosowaniem do zbiorów o różnej wielkości.

- A Kategorie specjalne
 - B Geografia matematyczna
 - C Nauki fizyczne
 - D Biogeografia
 - D1 Ogólnie rozmieszczenie roślin i minerałów
 - D2 Geografia roślinności
 - D4 Geografia zwierząt
 - D5 Rezerваты przyrody
 - E Geografia ludzi i kultury
 - F Geografia polityczna
 - G Geografia gospodarcza
 - H Kopalnie i surowce mineralne
 - J Rolnictwo
 - K Lasy
 - L Rybołówstwo
 - M Produkcja przemysłowa
 - N Technika
 - P Transport
 - Q Handel i finanse
 - R Geografia wojskowa
 - S Geografia historyczna
- lub:
- Nauki fizyczne C.

- C3. Hydrografia
- C5. Geologia
- C8. Meteorologia, Klimatologia

Wydzielono specjalną klasę dla atlasów i map, którą oznaczono przy pomocy dużej litery A oraz klasę dla innych rodzajów materiałów kartograficznych, takich jak globusy i indywidualne projekcje oznaczoną literą B. Na przykład:

- A1. Szkice i mapy podstawowe
- A2. Mapy indeksowe
- A3. Zdjęcia lotnicze
- A4. Mapy fotograficzne itd.
- B71 Globusy ziemskie
- B72 Indywidualne projekcje

Symbol klasyfikacyjny dla map składa się z trzech części:

- kodu terytorium (dla map ogólnych z końcówką 0 lub 5)
- roku wydania
- autorstwa (odpowiedzialności)

Oto przykład symbolu klasyfikacyjnego mapy ogólnej dotyczącej terytorium kończącego się cyfrą 0 lub 5:

G 4280 Waszyngton (Kod terytorium)
 1987 Data sytuacji (Rok publikacji)
 .C7 Numer Cuttera (dla autora mapy)

Symbol klasyfikacji zawiera również datę publikacji mapy, która jest jednocześnie, z wyjątkiem symboli działu (S) Historia, datą sytuacji na mapie. W tym wyjątkowym przypadku data sytuacji na mapie jest zawarta w kodzie przedmiotu, natomiast miejsce daty sytuacji na mapie zajmuje data publikacji.

Dział (S) Historia został podzielony w następujący sposób:

Historia

- .S1 Ogólnie
- .S12 Podróże i odkrycia
- .S2 Historia starożytna
- .S3 Historia średniowieczna (476-1453)
- .S33 Średniowieczna historia świata
- .S36 11-15 wiek
- .S4 Historia nowożytna
- .S5 17-19 wiek
- .S6 20 wiek
- .S65 I wojna światowa
- .S7 II wojna światowa
- .S73 1945-

Jak widać, uwzględniono tu trzy elementy relewantne: rodzaj materiału kartograficznego, jego treść oraz czas (jako element treści).

Do oznaczania relacji mereologicznych (część-całość) zastosowano dwukropkę, który gdy poprzedza cyfrę 2 oznacza część geograficzną, gdy występuje przed cyfrą 3 oznacza część polityczną, zaś poprzedzając numer Cuttera oznacza część państwa. Oto konkretne przykłady:

G4364 Kalifornia (Symbol terytorium dla map miejskich)
 .L8:2G7 Los Angeles (Numer Cuttera): Griffith Park
 (Numer Cuttera)

G5753 Wielka Brytania (symbol terytorium dla map administracyjnych)
.LF5:3H6 Lincolnshire (Numer Cuttera): Hrabstwo w Wielkiej Brytanii (Anglia)
(Numer Cuttera)

Niektóre z bibliotek używających tej klasyfikacji zmieniają kolejność elementów w symbolach klasyfikacji. Na przykład w trzeciej linii zamiast daty umieszczają symbol autorstwa.

Przy klasyfikowaniu serii map data w symbolu klasyfikacyjnym jest zastępowana symbolem skali (bez trzech ostatnich zer) poprzedzanym małą literą „s”. Na przykład:

G4280 Waszyngton (symbol terytorium dla map ogólnych)
s25 Seria w skali 1:25 000
U5A7 U.S. Army Map Service (Numer Cuttera)

Można spotkać również inną formę zapisu:

G4280s Waszyngton, seria map
25 Skala 1:25 000
U5A7 U.S. Army Map Service

a także:

G5834 Francja (Symbol terytorium dla map krajów)
.P3 Paryż (Numer Cuttera)
s05 Seria w skali 1:500
.F7 France Institut Geographique National (Numer Cuttera)

Poniżej na przykładzie różnych map przedstawiono możliwości klasyfikowania materiałów kartograficznych, którymi dysponuje Klasyfikacja Biblioteki Kongresu. Możliwości te odpowiadają tylko niewielkiej liczbie elementów relewantnych tych materiałów. W przykładach pominięto numer cuttera dotyczący autorstwa.

Mapa seryjna	G3804.N4 Rok
Mapa pojedyncza	G3804.N4 1991
Zbiór map o określonej skali	G3804.N4 s20
Zbiór map o różnej skali	G3804.N4 s var
Pojedyncza mapa tematyczna	G3804.N4 P2 1991
Zbiór map tematycznych	G3804.N4 s var
Mapa regionu wewnątrz kraju	G3804.N4:2J6 1991
Mapa tematyczna regionu wewnątrz kraju	G3804.N4:2J6 A3 1991
Mapa administracyjna kraju	G3804.N4:3Q4 1991
Tematyczna mapa administracyjna kraju	G3804.N4:3Q4 P1 1991

Symbole map, które przedstawiają terytorium trudne do zlokalizowania, zostały umieszczone na końcu Tablicy G. Po pewnych poprawkach ich klasyfikacja obecnie wygląda następująco:

G9900 Mapy teoretyczne^{18/}

G9930 Mapy miejsc wyobrażonych

G9950 Zbiory map

G9960 Gry

G9970 Mapy dla niewidomych

G9980 Mapy niezidentyfikowanych miejsc

Klasyfikacja Biblioteki Kongresu zawiera elementy klasyfikacji dziesiątnej. Odnosi się to przede wszystkim do klasyfikacji atlasów. W klasyfikacji tej po czterocyfrowym symbolu jest umieszczana bezpośrednio kropka, która nie jest nośnikiem żadnej informacji (cechy semantycznej). Dopiero cyfra umieszczona po kropce oznacza tę samą cechę, co ostatnia cyfra czterocyfrowego symbolu. Na przykład:

G2334.3-34 Korea Północna; atlasy

Ranga symboli klasyfikacyjnych jest następująca:

G2334.3 Ogólnie

.31 Temat (subject)

.32 Region albo cecha fizyczna

.33 Podział administracyjny

.34 Miasto

Symbol klasyfikacyjny atlasów jest budowany odmiennie niż symbol klasyfikacyjny map. W pierwszej linii jest umieszczany symbol terytorium, w drugiej - autorstwa, zaś w trzeciej linii podaje się daty wydania (nie zaś w drugiej linii, jak to jest w przypadku map). W symbolu klasyfikacyjnym atlasów tematycznych symbol treści występuje na początku przed numerem Cuttera. Jeżeli w atlasie są prezentowane jednocześnie region i temat, wówczas numer Cuttera jest umieszczany tak jak to jest w przypadku map. Na przykład:

Atlas dużego terytorium:

G1251 Nowy Jork (Symbol terytorium)

.A5 American Automobile Association (Numer Cuttera)

1974 Data publikacji atlasu

Atlas regionalny:

^{18/} Są to mapy, które są ilustracjami lub definicjami terminów i koncepcji oraz mapy zaprojektowane w celu zilustrowania metod kartograficznych. Jest to klasa map, która nie ma określonego terytorium.

G1253 Stan Nowy Jork (Symbol terytorium)

.M6M7 Monroe county and Monroe County Good Roads Committee (Numer Cuttera)

1974 Data publikacji

Regionalny atlas tematyczny:

G1253 Stan Nowy Jork (Symbol terytorium)

.M6P2M7 Monroe county road atlas: Monroe County Good Roads Committee (Numer Cuttera)

1974 Data publikacji

Używana tu przy konstrukcji symboli klasyfikacyjnych krajów kropka (.) służy do oznaczania regionu kraju, podziału administracyjnego kraju lub podziału administracyjnego w ogóle. Innym, również bardzo ważnym elementem, jest stosowanie podziału na relatywnie wielkie terytoria (regiony), jak to ma miejsce w przypadku podziału Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Dokonana prezentacja KBK pozwoliła ujawnić 11 relewantnych elementów materiałów kartograficznych uwzględnianych przez ten system klasyfikacyjny. Są to: rodzaj materiału kartograficznego, przedmiot i jego ujęcie, data sytuacji, podział administracyjno-polityczny, podział regionalny, podział geograficzno-fizjograficzny, skala oraz autorstwo.

Klasyfikacja Biblioteki Kongresu reprezentuje typ klasyfikacji niegdyś najczęściej spotykany (do XIXw. włącznie), dający gotowe symbole klasyfikacyjne dla wszystkich możliwych zagadnień przy prawie zupełnym braku podziałów wspólnych. Jest ona zatem bezradna, gdy pojawiają się nowe zagadnienia, nieprzewidziane przez twórcę klasyfikacji. Pozostawianie luk pomiędzy poszczególnymi symbolami w celu umożliwienia nanoszenia symboli dla nowych zagadnień można uznać za najprostszy i tylko do czasu skuteczny sposób rozwiązania tego problemu.

Klasyfikacja Dziesiątna Dewey'a (1876) /10/

Przykładem klasyfikacji monohierarchicznej o małym stopniu wyodrębnienia podziałów pomocniczych może być Klasyfikacja Dziesiątna Dewey'a. Jest to uniwersalna klasyfikacja biblioteczna, szeroko rozpowszechniona, z notacją dziesiętną. W tym systemie dla „graficznych reprezentacji powierzchni Ziemi i świata pozaziemskiego” przydzielono symbol 912. Dotyczy on map, atlasów oraz planów. Klasyfikacja geograficzna stanowi część systemu klasyfikacyjnego i jest opracowana bardzo szczegółowo. Symbole 912.3 do 912.9 oraz 912.191 do 912.199 dotyczą podziału terytorialnego (wraz z głównymi oceanami i morzami). Klasyfikacja terytorialna rozpoczyna się od uporządkowania symboli map świata starożytnego. Przedział symboli 912.4 do 912.99 odnosi się do współczesności i dotyczy podziału

terytorium na kontynenty, a następnie na kraje, które zostały uporządkowane regionalnie. Podział geograficzny unika uporządkowania alfabetycznego.

W tablicy podziału terytorialnego dokonano następującego przydziału symboli:

912.1001-912.1899	Przedmioty map
912.19	Regiony (dalszy podział terytorialny)
912.3-912.9	Poszczególne kontynenty, kraje i miejsca.

Tablica tego podziału jest bardzo szczegółowa. Zawiera ona dodatkowo osobny podział historii, który jest częścią tablicy o symbolu 912.

Oto przykład uporządkowania terytorialnego:

912.4	Europa
912.47	Europa Wschodnia
912.471	Finlandia
912.472-479	ZSRR
912.8	Ameryka Południowa
912.81	Brazylia
912.82	Argentyna

Tablice schematu klasyfikacyjnego dla map są publikowane regularnie. Standaryzowane tablice terytorium opracowane w ramach KDD dają bardzo szczegółowe informacje odany terytorium i są proste w użyciu.

Tablica podziału terytorium jest wykazem symboli odpowiadających poszczególnym obszarom geograficznym i ma następującą postać^{19/}:

-3	Świat starożytny
-4	Europa
-5	Azja
-51	Chiny
-5113	Prowincja Kiangsu
-51132	Szanghaj
-6	Afryka
-7	Ameryka Północna
-73	Stany Zjednoczone
-8	Ameryka Południowa
-9	Inne części świata
-94	Australia

19/ Wspomniana tu „tablica podziału terytorium” jest w publikacji L.A. Bielickiej i E. Ścibora /3/ s. 10 określona jako „tablica obszarów” (ang. area table). Symbole w tej tablicy są tworzone przez odcięcie początkowej cyfry 9 od symboli 930 do 999, służących do oznaczania historii poszczególnych krajów i miejscowości.

Chociaż tablice tej klasyfikacji są bardzo szczegółowe, bo zawierają aż 235 państw^{20/}, to przeważają w nich nazwy krajów związanych z ONZ (aż 149 państw).

KDD jest stosowana do klasyfikowania materiałów kartograficznych w 89% bibliotek amerykańskich oraz w wielu bibliotekach brytyjskich i kanadyjskich. Litera M lub słowo „Maps” często zastępują symbol tablic terytorialnych (tj. symbol 912) i w tej formie są stosowane w wielu bibliotekach gromadzących mapy.

System Dewey'a został zbudowany przede wszystkim w celu klasyfikowania książek i dlatego koncentruje się głównie na tym rodzaju materiałów bibliotecznych. Pomimo to klasyfikacja ta dysponuje również możliwością klasyfikowania map według kryterium przedmiotu. Symbole 912.1001 do 912.1899 stanowią część tablicy, gdzie 912 to „Graficzne przedstawienia powierzchni Ziemi...”. Ten ostatni symbol może zostać rozbudowany według nazw specyficznych przedmiotów przez dodanie symboli 001-899 z tablic głównych. Na przykład symbol 912.1553262 reprezentuje mapę geologiczną zasobów oleju.

Nieco inaczej są klasyfikowane atlasy historyczne (symbol 911) oraz atlasy i mapy nawigacyjne, które są klasyfikowane pod specjalnym przedmiotem, na przykład przewodniki lotów aeronautycznych mają symbol 629.13254.

Symbol klasyfikacyjny mapy przyjmuje postać kolumnową i składa się z symbolu terytorium i treści (pierwsza linia), zaś w drugiej linii jest umieszczany numer Cuttera jako informacja o autorze. Na przykład:

912.741 Symbol terytorium dla Maine

W29 Numer Cuttera dla autora

Omawiana klasyfikacja odwzorowuje niewielką liczbę relewantnych elementów materiałów kartograficznych. Należy wymienić tu rodzaj materiału kartograficznego, podziały terytorialne, przedmiot wraz z ujęciem.

Stosownie do komentarza Sekcji d/s KDD Działu Katalogowania Rzeczowego Biblioteki Kongresu^{21/} nie jest możliwa w tym systemie systematyzacja map danego kraju według przedmiotu, jeśli zostały one już sklasyfikowane według terytorium^{22/}.

20/ Nie są to wyłącznie państwa, lecz także terytoria niesamodzielne (kolonie itp.), gdyż obecnie prawie wszystkie państwa świata należą do ONZ, a więc ich liczba nieznacznie przekracza 149.

21/ Począwszy od wydania 13-tego kolejne edycje KDD (tej klasyfikacji jako całości, nie tylko schematu dotyczącego map) są przygotowywane wspólnie przez Dewey Editorial Office i Sekcję ds. KDD (DC Section) Działu Katalogowania Rzeczowego Biblioteki Kongresu (Library of Congress Subject Cataloguing Division). Por. A.Maltby /32/.

22/ Por. H. Nichols: Map librarianship. London 1976, s. 157.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD) (1905-1907)/48/

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna posiada strukturę opartą na KDD. Jest to najpopularniejszy i szeroko rozpowszechniony system klasyfikacji całości zbiorów bibliotecznych. Ze względu na numeryczną notację posiada zasięg międzynarodowy i jest wykorzystywany w wielu systemach dokumentacyjnych. System ten został zbudowany przez Paula Otleta i Henri la Fontaine'a, którzy na przełomie XIX i XX wieku na bazie Klasyfikacji Dziesiętniej Dewey'a stworzyli Uniwersalną Klasyfikację Dziesiętną. W systemie UKD zawarto bardzo szczegółową klasyfikację terytorialną, która opiera się, podobnie jak systematyzacja zastosowana w KDD, na podziale na kontynenty z wtórnym podziałem na kraje uporządkowane regionalnie.

Symbol (084.3) jest symbolem poddziału wspólnego formy dla map, planów i kartogramów^{23/}. Symbol ten ma dalszą rozbudowę w postaci bardziej szczegółowych symboli umożliwiających klasyfikowanie map według ich skali, form i typów przedstawiania oraz sposobów wykonania i przechowywania.

Oto przykłady symboli szczegółowych:

- (084.3-222) Mapy z lotu ptaka.
- (084.3-223) Mapy fotograficzne wykonane z samolotu.
- (084.35) Mapy ścienne.

Atlasy mają osobny symbol (084.4). Na przykład atlas Polski z XIX wieku otrzymał symbol 912(438)(084.4).18".

Zgodnie z systemem UKD, która jest głównie klasyfikacją książek, mapy jako przedmiot treści książek i innych dokumentów są klasyfikowane za pomocą symbolu 912 o odpowiedniku słownym „Przedstawienie graficzne obiektów geograficznych. Mapy. Globusy. Atlasy. Diagramy. Przezrocza”. System UKD umożliwia klasyfikowanie map pod symbolem przedmiotu w obrębie głównych symboli UKD.

Na przykład:

- 914.80:912(084-223) Finlandia: mapy fotograficzne wykonane z samolotu.
- 55(489)-912.43 Geologia Danii, mapy.

lub jeżeli jest preferowane terytorium jako główne kryterium klasyfikowania:

- (411)631.4:912.43 Szkocja, gleby, mapy.

Istnieje również możliwość oznaczania skali za pomocą poddziału wspólnego (084.3) i jeśli jest to konieczne - daty, która jest wyrażana za pomocą wskaźnika „0/2”.

^{23/} Poddziały wspólne (i inne) są pewną konstrukcją intelektualną, zaś symbole poddziałów są konkretną formą ich wyrażania.

UKD nie zapewnia jednak dostatecznej szczegółowości odpowiedzi na zapytania użytkowników. Wyszukiwanie materiałów kartograficznych według konkretnych zapytań jest znacznie utrudnione. Przy klasyfikowaniu według UKD bardzo trudno jest charakteryzować poszczególne materiały więcej niż 3-4 elementami (cechami). To powoduje znaczne straty informacji. Odnaleźć mapy i atlasy sklasyfikowane według UKD mogą tylko specjaliści o odpowiednich kwalifikacjach.

UKD odzwierciedla następujące relewantne elementy materiałów kartograficznych: rodzaj materiału kartograficznego, podziały terytorialne, skalę, język opisu, formę piśmienniczą oraz formę wydawniczą, a czasem i datę sytuacji.

UKD cechuje się dużą elastycznością; jeśli więc treść lub temat mapy są ważniejsze niż terytorium, wówczas symbol pomocniczy miejsca jest umieszczany na końcu symbolu klasyfikacyjnego, jeśli zaś za ważniejsze uznaje się terytorium, co jest charakterystyczne dla większości bibliotek, wtedy symbol miejsca umieszcza się przed symbolem treści.

Istniejące do tej pory tablice podziałów wspólnych miejsca mające symbol (1/9), w tym tablice krajów świata nowożytnego oznaczone symbolem (4/9), nie zaspokajają potrzeb w zakresie dostępu do materiałów kartograficznych^{24/}. Choć UKD posiada tablicę pomocniczą miejsca, to występujące w niej podziały są uważane za nielogiczne^{25/}. Innym problemem jest notacja, która w zakresie podziałów miejsca nie odzwierciedla relacji hierarchicznych^{26/}. Tematy przedstawiane na materiałach kartograficznych zostały w ramach UKD rozproszone wśród wielu klas głównych.

Tematy powiązane ze sobą w sposób logiczny znajdują się w różnych miejscach UKD. Na przykład zagadnienia związane z technikami kartograficznymi są częściowo wyrażane za pomocą symbolu podziałów wspólnych (084.3), a częściowo przez symbol główny 528 Geodezja. Miernictwo. Fotogrametria. Zdalne wyczuwanie (ang., remote sensing). Kartografia. Na przykład:

528.2 Figura Ziemi. Pomiar Ziemi. Geodezja matematyczna, fizyczna i astronomiczna.

528.7 Fotogrametria.

528.9 Kartografia (opracowania tekstowe).

Sposób wyrażania różnych aspektów jest bardzo ogólnikowy (brak rozróżnień). Na przykład:

(084.3-1) według skali.

24/ Istniejące podziały geograficzny i tematyczny są zbyt mało szczegółowe.

25/ Istniejące podziały administracyjne i polityczne zostały zbudowane według różnych zasad; miesza się bowiem jednostki polityczne z geograficznymi. Na przykład Egipt ma symbol 620, będący podziałem symbolu (6) Afryka, natomiast będący częścią Egiptu Synaj ma symbol (531), będący rozbudową symbolu (5) Azja.

26/ Podział dziesiętny ma ograniczone możliwości. Obecna notacja nie pozwala na przykład na odróżnienie map reliefowych od zdjęć lotniczych.

(084.3-2) według form prezentacji.

(084.3-3) według typu prezentacji.

(084.3-4) według metody produkcji, druku lub reprodukcji.

UKD jest nazywana klasyfikacją półfasetową. Usiłowania w kierunku przekształcenia Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w klasyfikację typu fasetowego przedstawił E. Ścibor /42,43/. Polegały one na przebudowie samej UKD przez rozbudowę relacji ukazanych w tablicach, możliwości kombinacji klas, tworzeniu dodatkowych poddziałów wspólnych itp. Utworzenie systemu BSO (Broad System of Ordering) było również wyrazem chęci dostosowania UKD do zasad klasyfikacji fasetowych przez dobudowanie do niej ogólnej klasyfikacji nadrzędnej.

W 1974 r. podjęto próbę radykalnej reformy struktury UKD. Zaproponowano wówczas wprowadzenie następujących typów faset^{27/}:

1. Fasety ogólne - mogące mieć zastosowanie we wszystkich dziedzinach lub większości dziedzin.

2. Fasety wspólne - mające zastosowanie w dwu lub więcej klasach nie powiązanych hierarchicznie.

3. Fasety specjalne, właściwe tylko dla jednej klasy albo dwu lub więcej klas powiązanych ze sobą hierarchicznie.

Należy tu wspomnieć, że już w latach 1966-1967 Ministerstwo Geologii ZSRR opublikowało specjalne tablice dla geografii i kartografii, autoryzowane przez FID i wykorzystujące istniejące środki UKD. A oto fragment tych tablic:

912.43:008 Cywilizacja

:312	Ludność
:33	Ekonomia
:338.45	Mapy przemysłowe
:35.07	Mapy administracyjne
(.....)	
:527	Nawigacja
:527.62	Nawigacja lotnicza
:528.4	Mapy topograficzne
:55	Mapy geologiczne
:550.312	Mapy grawimetryczne
:550.34	Mapy sejsmologiczne
:550.38	Mapy geomagnetyzmu

^{27/} Podział ten zaproponował A.F. Schmidt. Klasy oznaczające dziedziny wiedzy miały być przejęte z tablic głównych, a fasety ogólne, wspólne i specjalne - z obecnych poddziałów pomocniczych.

- :550.4 Mapy geochemiczne
- :550.21 Mapy wulkanizmu
- :550.24 Mapy tektoniczne
- :550.32 Mapy glaciologiczne
- (.....)
- :551.4 Geografia fizyczna
- :551.43 Mapy hipsometryczne
- :551.46 Mapy oceanograficzne
- :551.462 Mapy geomorfologiczne oceanu
- :551.46212 Mapy batymetryczne
- :551.463 Mapy hydrologiczne oceanu
- (.....)
- :796.5 Mapy turystyczne
- (.....)
- (075) Mapy szkolne
- (075.2) Mapy dla szkół podstawowych
- (075.3) Mapy dla szkół średnich
- (075.8) Mapy dla uniwersytetów

Oto przykłady złożonych symboli klasyfikacyjnych:

- 914.4:91(084.124) Slajdy z widokiem Francji.
- 55(44):912.44 Geologiczny atlas Francji.
- 912.644.4(44):55 Reliefowa mapa geologiczna Francji.
- 912.43:55(44) Geologiczna mapa Francji.
- 912.44:551.58(44) Atlas klimatyczny Francji.

Klasyfikacja Biblioteczno-Bibliograficzna (BBK) (1960)

Klasyfikacja ta została opracowana przez Bibliotekę ZSRR W.I.Lenina w Moskwie przy współpracy innych bibliotek naukowych^{28/}. Jest ona stosowana przez wiele bibliotek byłego ZSRR^{29/}.

Jest to system klasyfikacji całości zbiorów bibliotecznych, w tym również materiałów kartograficznych. Materiały kartograficzne zostały umieszczone w grupie nauk o Ziemi, gdzie przydzielono im klasę o symbolu D18 „Wytwory kartograficzne”. Dalsze uszczegółowienie tej klasy zostało dokonane według następujących kryteriów: terytorium, treść (specjalizacja) forma oraz przeznaczenie.

^{28/} Obszerne informacje na temat tego systemu klasyfikacyjnego można znaleźć w: A.V. Kozłowa /24/.

^{29/} Niektóre biblioteki naukowo-techniczne w byłym ZSRR stosują UKD i/lub klasyfikacje tematyczne (rubrykatory). Na BBK oparło swoje systemy wiele bibliotek niemieckich (w byłej NRD).

Wymienione kryteria podziału zostały odzwierciedlone w formie osobnych tablic podziałów pomocniczych. Są to:

1. Tablica typowych podziałów terytorialnych. Oto fragment tej tablicy:

- (-2) Miasta.
- ♣5) Okręgi.
- (-5...-2) Oddzielne miasta poszczególnych okręgów.
(.....)
- (-7) Podział administracyjny kraju.
- (9) Obiekty fizyczno-geograficzne.
- (99) Wyspy.

2. Tablica nazw przedmiotów lub tematów materiałów kartograficznych. Na przykład:

- D18 2 Mapy ogólnogeograficzne.
- 5/6 Mapy zjawisk przyrodniczych
(.....)
- 57 Mapy morskie.
- 571 Mapy morskie hydrograficzne.
(.....)
- 747 Mapy drogowe.
- 747.3 Mapy kolei żelaznych.
- 747.31A/Z Mapy poszczególnych kolei żelaznych.

3. Podział materiałów kartograficznych według formy ilustruje tablica podziałów formy:

- A Atlasy.
- K Mapy i plany.
- Kr Plany miast.
- R Mapy reliefowe i anaglify.
- C Globusy.

4. Do zaznaczenia przeznaczenia materiału kartograficznego służą symbole tablicy typowych podziałów przeznaczenia:

- 2 Mapy szkolne
- 21 Mapy dla szkół podstawowych.
- 22 Mapy dla szkół średnich.
- 23 Mapy dla szkół wyższych.
(.....)
- 4 Mapy nawigacyjne.
- 6 Mapy wojskowe.
- 7 Mapy agitacyjno-propagandowe.

-8 Mapy tekstowe

-9 Inne mapy o specyficznym przeznaczeniu.

Tak więc mapa ZSRR na potrzeby wyższej uczelni otrzyma symbol BBK:

D18(2)63K-23, gdzie:

(2) oznacza ZSRR (terytorium)
63 mapy (rodzaj materiału kartograficznego)
K mapy i plany (dalszy podział)
23 dla wyższych uczelni (przeznaczenie),

natomiast ogólnogeograficzne atlasy świata otrzymują symbol D18(0)2A^{30/}.

Przedstawione cechy tej klasyfikacji pozwalają odwzorowywać przy pomocy różnorodnych środków gramatycznych rodzaj materiału kartograficznego, podziały terytorialne, treść oraz przeznaczenie.

System ten okazał się w praktyce niewystarczający do odzwierciedlenia wielu cech dystynktywnych materiałów kartograficznych, zaproponowano więc jego rozbudowę polegającą na uszczegółowieniu niektórych tablic.

Przytoczone przykłady klasyfikacji ogólnych zawierających między innymi klasyfikację materiałów kartograficznych pokazują wyraźnie, że ich możliwości w zakresie odwzorowania elementów relewantnych tych materiałów są ograniczone. Dlatego wielu kartografów proponowało włączenie opracowanych przez siebie schematów klasyfikacji - przeznaczonych wyłącznie dla materiałów kartograficznych - do istniejących klasyfikacji. Miało to miejsce w wypadku UKD i BBK. Przyjrzyjmy się jednak klasyfikacjom specjalnym, które dotyczą wyłącznie materiałów kartograficznych. Powinny one odwzorowywać elementy relewantne w znacznie większym stopniu aniżeli klasyfikacje ogólne, które z założenia nie mogą szczegółowo opisywać wszystkich rodzajów materiałów bibliotecznych.

KLASYFIKACJE SPECJALNE, DOTYCZĄCE WYŁĄCZNIE MATERIAŁÓW KARTOGRAFICZNYCH

System klasyfikacyjny Boggsa i Lewisa (1945)^{31/}

Jest to klasyfikacja przeznaczona do charakteryzowania wyłącznie map i atlasów, używana przez wiele bibliotek w USA i Australii. Za podstawowe zasady podziału przyjęto terytorium, przedmiot oraz datę wydania. W celu dokonywania dalszych podziałów może być również brany pod uwagę autor, tytuł i format. System Boggsa i Lewisa umożliwia przede wszystkim bardzo dokładną klasyfikację treści map.

System ten opiera się na podziale terytorialnym. Kontynenty podzielono na kraje

30/ Według schematu UKD symbolami takich map i atlasów są odpowiednio: (912.43:631.4), (47+57):370 i 912.44(100).

31/ Por.S.W.Boggs, D.C.Lewis: *The classification and cataloguing /B/*. Omówienie wcześniejszej wersji tej klasyfikacji /S/

(podział polityczny), które z kolei uporządkowano według regionów. Na pierwszym stopniu podziału geograficznego wyodrębniono następujące klasy:

- 000 Wszechświat
- 100 Świat
- 200 Europa
- 300 Europa
- 400 Azja
- 500 Afryka
- 600 Ameryka Północna
- 700 Ameryka Południowa (Ameryka Łacińska)^{32/}
- 800 Australia, Nowa Zelandia
- 900 Oceany

Nazwy klas na kolejnych stopniach podziału mają następującą postać:

- 210 Wyspy Brytyjskie
- 210.2 Wielka Brytania
- 211 Anglia
- 225 do 229 Skandynawia (Norwegia, Szwecja, Dania) i Islandia.
(.....)
- 310 Polska^{33/}
- 313 Województwa centralne (Warszawa, Łódź, Kielce, Lublin i Białystok)
- 314 Województwa wschodnie (Wołyń, Polesie, Nowogródek i Wilno)
- 315 Województwa południowe (Kraków, Lwów, Stanisławów i Tamopól)
- 316 Województwa zachodnie (Poznań, Pomorze i Śląsk)
(.....)
- 740 Ameryka Południowa

Klasyfikacja terytorialna Boggasa i Lewisa wykorzystuje notację dziesiętną. Symbol klasy składa się z trzech cyfr i może być rozbudowywany w sposób decymalny, na przykład po kropce można dodać cyfrę 7 w celu oznaczenia stanu w USA, cyfrę 8 - w celu wyrażenia mniejszego regionu wewnątrz danego stanu, lub cyfrę 9 dla kraju. Dalsze rozszerzenie symbolu jest uzależnione od nazwy kraju, np. dla nazwy rozpoczynającej się od liter A i B używa się cyfry 1; dla nazwy zaczynającej się od C i D cyfry 2. Znaczenie mają też dalsze litery w nazwach krajów, na przykład kraje, których nazwy zaczynają się literami Ak-As otrzymują symbole rozpoczynające się liczbą 11. Opublikowane tablice podziału terytorialnego stanowią skrót, w którym pominięto dalsze podziały wewnątrz regionów administracyjnych.

^{32/} Wyróżnienie obu Ameryk jest niezgodne z przyjętym podziałem na kontynenty.

^{33/} W omawianej klasyfikacji przyjęto podział administracyjny Polski z 1839 roku.

Notacja według dziewięciu kierunków kompasowych umożliwia bardzo dokładny podział terytorium. Na przykład:

- 2 Północ
- 23 Północny-Zachód
- 25 Północny-Wschód
- 3 Zachód
- 4 Centrum
- 5 Wschód
- 6 Południe
- 63 Południowy-Zachód
- 65 Południowy-Wschód

Elementy treści oznaczono małymi literami alfabetu:

- a Mapy ogólne
- b Geografia matematyczna
- c Geografia fizyczna
- d Biogeografia
- e Geografia człowieka
- f Geografia polityczna
- g Geografia ekonomiczna
- h Geografia wojskowa i morska
- n Historia geografii
- p Historia

Również na dalszym stopniu podziału wykorzystano notację literową (małe litery), jak to pokazuje następujący przykład:

- a Mapy ogólne
(.....)
- at Podróże, Odkrycia
- ate Ekspedycje
- atu Mapy turystyczne
(.....)
- c Geografia fizyczna
- caq Geologia
(.....)
- cb Geomorfologia
- cba Mapy topograficzne
(.....)

Boggs i Lewis zalecają tworzenie symboli uwzględniających terytorium bądź przedmiot, z dodatkowym (uzupełniającym) symbolem daty sytuacji przedstawionej na mapie: na mapach ogólnych jest to data pomiarów (jeśli jest znana), w wypadku innych map - data przedstawionych sytuacji, np. informacji statystycznych lub innych. Środki te, szczególnie nazwa kartografa i litery z tytułu, nie stanowią integralnej części schematu klasyfikacji, lecz pełnią rolę elementów porządkujących i dlatego, zdaniem twórców tej klasyfikacji, powinny być używane tylko jako część symbolu map.

Podobnie Boggs i Lewis sugerują używanie liter w celu oznaczania typów map. Na przykład:

w mapy ścienne
s grupa map
r mapy reliefowe (modele reliefowe, mapy trójwymiarowe)
g globusy

Litery te powinny poprzedzać pozostałe symbole. Na przykład symbol geologicznej mapy ściennej Stanów Zjednoczonych opublikowanej przez U.S. Geological Survey w 1990 roku ma następującą postać:

w630caq typ mapy; symbol terytorium; symbole przedmiotów treści
1990U data publikacji, pierwsza litera nazwiska autora.

Używanie dat, jak w klasyfikacji Boggsa i Lewisa, oraz skal, jak to jest w innych systemach klasyfikacyjnych, chociaż pełni funkcję porządkującą i odpowiada potrzebom użytkowników, ma jedynie charakter uzupełniający.

Jak widać, system klasyfikacyjny Boggsa i Lewisa daje w porównaniu z klasyfikacjami ogólnymi znacznie więcej możliwości odwzorowywania relewantnych elementów materiałów kartograficznych. Jednak większość wyróżnionych przez nas elementów jest poza zasięgiem możliwości tej klasyfikacji.

Klasyfikacja Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego (ATG) (1947)^{34/}

System ten jest przeznaczony dla wielkich zbiorów materiałów kartograficznych biblioteki ATG. Pierwotna systematyzacja terytorialna opierała się na podziale na kontynenty (9 działów), lecz w porządku mało użytecznym dla jej użytkowników. Symbole dla poszczególnych terytoriów zawierają od 3 do 4 znaków.

Ogólne zasady podziału polegają na wyodrębnianiu coraz to mniejszych jednostek. Są to:

34/ Poc. R. Drazniowski /13/. Omawiany schemat klasyfikacji został opublikowany po raz pierwszy pt. „Manual for the classification and cataloging of maps in the Society's collection” w 1947 roku.

1. Świat, kontynenty, części kontynentów, kraje. Na przykład:

000 Wszechświat
050 Świat
100 Ameryka Północna
200 Ameryka Łacińska
300 Afryka
400 Azja
500 Australazja
600 Europa
700 Oceany
800 Stany Zjednoczone
809 Alabama
810 Alaska
(.....)

2. Symbole planów miast ułożone w porządku alfabetycznym. Do symbolu terytorium jest dodawana litera „d”.

3. Symbole map ściennych, tworzące oddzielną grupę z identyfikatorem „w” po symbolu terytorium.

Typ map został oznaczony za pomocą następujących małych liter:

- a mapy ścienne
- b mapy seryjne
- c mapy regionów
- d plany miast

System klasyfikacyjny ATG zawiera również pomocnicze środki podziału tematycznego w obrębie klasyfikacji terytorialnej. Poniżej wymieniono 13 tematów oznaczonych w następujący sposób:

- A Tematy fizyczne
- B Tematy historyczno-polityczne
- C Tematy demograficzne
- D Transport, komunikacja
- E Ekonomia
- F Tematy geofizyczne
- G Geologia
- H Hydrologia
- I Meteorologia, klimatologia

J Geografia matematyczna

K Astronomia

L Zoogeografia

M Varia

Przedstawiony wyżej podział tematyczny jest bardzo ogólny. Umożliwia tylko podział na bardzo ogólne grupy. Twórcy klasyfikacji ATG sugerują - w zależności od konkretnych potrzeb - możliwość dalszych podziałów i zalecają, aby symbole klasyfikacji tematycznej były zawsze umieszczane w drugiej linii pod symbolem terytorium. Na przykład geologiczna mapa ściennej Stanów Zjednoczonych opublikowana przez U.S. Geological Survey w 1990 roku otrzymała symbol:

800-a Symbol terytorium; typ mapy

G-1990 Litera będąca symbolem treści; data publikacji

Symbolem lokalizacji jest sufiks w pierwszej linii symbolu klasyfikacyjnego. Symbole klas składają się, podobnie jak w klasyfikacji Boggsa i Lewisa, z trzech cyfr, do których można dodawać kropkę umożliwiającą dalszą dziesiętną rozbudowę symbolu. W systemie klasyfikacyjnym ATG kropka jest używana w celu oznaczenia wysp, miast, regionów.^{35/}

Symbole omawianej klasyfikacji są budowane według określonego modelu. Na przykład geologiczna mapa Afryki sporządzona przez Gugh Rawinsa w 1930 roku otrzymała następujący symbol klasyfikacyjny:

300 Symbol terytorium

G-1930 Litera oznaczająca nazwę przedmiotu treści; data publikacji

Przedstawiona klasyfikacja ma charakter specjalistyczny, ponieważ jest przeznaczona tylko do klasyfikowania materiałów kartograficznych. Odzworowuje ona jednak niewiele więcej elementów relewantnych aniżeli przedstawione w poprzednim rozdziale klasyfikacje ogólne. Warto zwrócić uwagę na to, że klasyfikacja ta, podobnie jak B&L, odzworowuje datę sytuacji na mapie oraz autorstwo wyrażone za pomocą numeru Cuttera.

„Klasyfikacja geograficzna” O. Borowika i Z. Haczewskiej (1954)^{36/}

Spośród niewielu prób klasyfikacji materiałów kartograficznych podjętych w Polsce na uwagę zasługuje system klasyfikacji materiałów kartograficznych opracowany przez O. Borowika i Z. Haczewską w Zakładzie Kartografii Biblioteki Narodowej i opublikowany w 1954

^{35/} Por. 113/a. 62-70.

^{36/} Nie jest to klasyfikacja sensu stricto, to znaczy nie jest wielostopniowym podziałem logicznym. Jest to raczej rodzaj uporządkowania.

roku^{37/}. Była to w Polsce pierwsza próba zastosowania do porządkowania i klasyfikacji zbiorów kartograficznych metody całkowicie odmiennej od metod stosowanych do porządkowania pozostałych rodzajów zbiorów bibliotecznych.

System ten składa się z trzech elementów:

- * klasyfikacji geograficznej (terytonalnej);
- * klasyfikacji rzeczowej;
- * klasyfikacji chronologicznej.

Klasyfikacja geograficzna

Klasyfikację tę oparto na dwóch kryteriach:

- podział obszaru na strony świata;
- podział terytorium na mniejsze jednostki.

Przyjęcie pierwszego kryterium pozwoliło na wyróżnienie stron świata oraz ich oznaczenie za pomocą cyfr arabskich od 2 do 9, cyfrę 1 pozostawiono do oznaczania środka danego terytorium (obszaru), zaś cyfrę 0 do oznaczania całości danego terytorium.^{38/} W rezultacie otrzymano następujący podział:

- 0 - całość danego obszaru geograficznego.
- 1 - środkowa część obszaru geograficznego.
- 2 - północna część obszaru geograficznego.
- 3 - północno-wschodnia część obszaru geograficznego.
- 4 - wschodnia część obszaru geograficznego.
- 5 - południowo-wschodnia część obszaru geograficznego.
- 6 - południowa część obszaru geograficznego.
- 7 - południowo-zachodnia część obszaru geograficznego.
- 8 - zachodnia część obszaru geograficznego.
- 9 - północno-zachodnia część obszaru geograficznego.

Wpisanie symbolu całości, czyli cyfry 0 przed inną cyfrą powoduje znaczne rozszerzenie znaczenia tej ostatniej. Na przykład 02 - oznacza całą północ, czyli północną część danego obszaru, to znaczy północno-wschodnią i północno-zachodnią część obszaru.

Za podstawę uporządkowania geograficznego przyjęto podział terytorium na części. W planie notacji posłużono się symbolami trzycyfrowymi. Na przykład:

000 - Mapy całej powierzchni globu ziemskiego.

37/ Według informacji Z. Haczewskiej zamieszczonej w /21/ klasyfikację tę zastosowano w magazynowym opracowaniu zbiorów kartograficznych.

38/ W niektórych klasyfikacjach istnieje praktyka rezerwowania cyfry 0 dla zagadnień ogólnych. pod tym symbolem umieszcza się - jeśli to tylko możliwe - elementy semantycznie najbardziej ogólne.

020 - Mapy półkuli północnej.

(.....)

080 - Mapy półkuli zachodniej.

Mapy oceanów oraz kontynentów otrzymały symbole w zależności od położenia względem centralnego punktu siatki geograficznej, będącego punktem wyjścia tej klasyfikacji. Jest nim skrzyżowanie się zerowego południka przechodzącego przez Greenwich z równikiem ziemskim. Oceany jako całość otrzymały symbol 100. Poszczególnym oceanom przydzielono następujące symbole:

110 - Ocean Atlantycki.

120 - Ocean Lodowaty Północny.

(.....)

140 - Ocean Indyjski.

(.....)

180 - Ocean Spokojny (Wielki).

(.....)

Symbole kontynentów ustalono na podstawie ich położenia względem centralnego punktu siatki geograficznej. Stąd:

200 - Europa (jako kontynent najdalej wysunięty na północ).

300 - Azja.

400 - Afryka.

500 - Australia.

600 - Antarktyda.

700 - Ameryka Południowa.

800 - Ameryka Środkowa.

900 - Ameryka Północna.

Analogicznie do podziału kontynentów, które oznaczono setkami, dokonano podziału kontynentów na grupy krajów położonych blisko siebie i oznaczono je dziesiątkami. Nadane im symbole uzależnione zostały również od położenia kierunkowego danego obszaru (grupy krajów, kraju) względem centralnej części kontynentu. Przykładem może być tu podział krajów Europy, który wygląda następująco:

210 - Polska. Czechosłowacja. Węgry. Austria. Niemcy (położenie centralne).

220 - Kraje skandynawskie (położenie północne).

240 - ZSRR. Część europejska (położenie wschodnie).

260 - Kraje Bałkańskie i Rumunia (położenie południowo-wschodnie).

270 - Hiszpania. Portugalia (położenie południowo-zachodnie).

280 - Francja. Belgia. Holandia. Luksemburg. Szwajcaria (położenie północno-zachodnie).
290 - Wielka Brytania. Irlandia (położenie północno-zachodnie).

Mapy nie przedstawiające całego kontynentu, lecz znaczną jego część oznaczono odmiennie. Na przykład:

206 - Mapa obejmująca południową Europę, czyli Półwysep Bałkański, Apeniński i Pirejski (gdzie 200=Europa, a 06 oznacza pojęcie rozszerzenia, obejmujące większe tereny).

Analogicznie do całych kontynentów oznaczonych setkami i różnych części kontynentów (wyrażonych za pomocą dziesiątek) dokonano podziału na poszczególne państwa, którym przydzielono jednostki. Wartość tych jednostek została uzależniona od położenia danego kraju w grupie państw sąsiadujących, objętych wspólnym symbolem. W przypadku znajdowania się na mapie terytoriów dwóch różnych krajów (na przykład Grecji=256 i Albanii=257) system pozwala na tworzenie symboli złożonych, stosując zasadę podawania jako pierwszego w kolejności symbolu mniejszego i łączenia dwóch symboli prostych za pomocą ukośnej kreski „/”, na przykład: 256/257.

Dalszy podział kraju na części jest wyrażany cyframi umieszczanymi po przecinku, stawianym po trójcyfrowym symbolu zasadniczym danego kraju. Wartości liczbowe, podobnie jak we wszystkich innych przypadkach, są zależne od kierunku położenia danej części kraju w stosunku do jego części centralnej lub założonego punktu odniesienia. W przypadku poszczególnych krajów za punkt odniesienia przyjęto stolice krajów lub miasta położone centralnie.

Oto przykład symboli dla Polski:

213 Polska (punkt odniesienia - Warszawa).

213,2 Pomorze (Polska północna).

213,7 Śląsk (Polska południowo-zachodnia).

Klasyfikację geograficzną oparto na aktualnym w 1954 roku podziale świata i innych terytoriów. Materiały kartograficzne odnoszące się do dawnych podziałów terytorialnych mogą być klasyfikowane tylko w ramach przyjętych podziałów. Zdaniem twórców systemu ma to zapobiec rozproszeniu materiałów kartograficznych odnoszących się do tego samego terytorium oraz umożliwić w razie potrzeby tworzenie historii dawnych ziem^{39/}.

Klasyfikacja rzeczowa (ujęcie)^{40/}

W ramach dokonanych podziałów w klasyfikacji geograficznej wprowadzono klasyfikację rzeczową. Opiera się ona na symbolach głównych, wyrażanych w notacji alfabetycznej

^{39/} Jest to punkt widzenia geografów, natomiast nie zgadzają się z nim historycy.

^{40/} Nazwa ta została wprowadzona przez O. Borowika i Z. Haczewską. W istocie jest to klasyfikacja tematyczna (zawartościowa).

(duże litery alfabetu łacińskiego). Opracowano następujący schemat^{41/}:

A - mapy administracyjne.

F - mapy fizyczne.

G - mapy gospodarcze.

H - mapy historyczne.

(.....)

L - mapy ludnościowe.

M - mapy morskie.

N - mapy nieba.

P - mapy polityczne.

T - mapy turystyczne.

(.....)

U - mapy urbanistyczne (plany miast, widoki miast).

Do oznaczania klas na drugim stopniu podziału użyto małych liter alfabetu łacińskiego

Na przykład:

G - mapy gospodarcze.

Gb - mapy gospodarcze bogactw naturalnych.

Gh - mapy gospodarczo-handlowe (handel).

Gp - mapy gospodarcze przemysłu (przemysł).

Gr - mapy gospodarcze rolnictwa (rolnictwo).

Oto przykłady innych symboli klasyfikacji rzeczowej:

H - mapy historyczne.

Hs - mapy historii starożytnej.

(.....)

K - mapy komunikacyjne.

Kd - komunikacja drogowa (mapy sieci drogowych).

(.....)

Kp - komunikacja pocztowa (poczta).

(.....)

Klasyfikacja chronologiczna

Klasyfikacja ta stanowi kolejny element uzupełniający w opisie materiałów kartograficznych w ramach „Klasyfikacji geograficznej”. Za element chronologiczny uznano datę wydania

^{41/} Notacja w tym schemacie, zgodnie z zamierzeniem twórców, ma mieć charakter mnemotechniczny. Dlatego do oznaczenia typów map wykorzystano pierwsze litery nazw ich klas w języku naturalnym.

mapy. Zasadę tę zastosowano do wszystkich rodzajów map z wyjątkiem map historycznych, przy których za ważniejszy uznano rok lub wiek, do którego odnosi się treść danej mapy. Na przykład:

000.F Mapa fizyczna świata wydana w 1990 roku.
1990

200.H Mapa Europy w XVII wieku.
XVII

Daty odnoszące się do okresu przed naszą erą są poprzedzane minusem (-). Współczesne mapy historyczne otrzymały symbol H umieszczany po symbolu danego terytorium. Symbole te rozdziela kropka. Na przykład:

213.H Polska w dobie rozbiorów.
1772-95

Planom miast i osiedli, widokom, panoramom miast i osiedli, mapom miast z okolicami przydzielono symbol główny „U”.

W pierwszej linii symbolu klasyfikacyjnego umieszczane są odpowiednie symbole terytorium i tematyki, zaś w drugiej linii umieszcza się datę sytuacji lub nazwę miasta (całą lub skróconą), a po kresce ukośnej datę sytuacji.

Na przykład:

246.U Mapa Kijowa z 1946 roku.
Kijów/1946

W ramach omawianej klasyfikacji przewidziano możliwość klasyfikowania według podziałów specjalnych opartych na formie zewnętrznej (cechach fizycznych) materiałów kartograficznych. Umożliwia to wydzielanie specjalnych zespołów, które oznaczono dużymi literami alfabetu łacińskiego:

Z - mapy zabytkowe.

S - mapy seryjne.

W - mapy wojen.

(.....)

Oto przykłady symboli klasyfikacyjnych tej grupy map:

Z.213.7 Mapa Śląska w XVII wieku.
XVII

W.340 Mapa wojny rosyjsko-japońskiej (1904-1905).

1904-5

M.220 Mapa Morza Bałtyckiego.

N.000 Wszechświat. Ogólne atlasy astronomiczne.

N.010 System planetarny.

N.020 Niebo. Półkula Północna.

Omawiana klasyfikacja operuje tradycyjnymi nazwami grup map, jak na przykład: administracyjne, fizyczne, historyczne, polityczne i nie opiera się na jasno określonych kryteriach klasyfikacyjnych. System ten, dzięki temu, że został opublikowany, zyskał dużą popularność i jest używany w wielu polskich bibliotekach gromadzących materiały kartograficzne. Odzwierciedla on tylko podstawowe cechy dystyngtywne materiałów kartograficznych: rodzaj materiału kartograficznego, podziały terytorialne, temat, przeznaczenie i datę sytuacji na mapie.

Przedstawione systemy klasyfikacyjne przeznaczone wyłącznie dla materiałów kartograficznych wbrew naszym oczekiwaniom nie odwzorowują większej liczby elementów relewantnych, niż klasyfikacje ogólne. Fakt ten stał się między innymi powodem poszukiwań teoretycznych nad nowymi rozwiązaniami w zakresie klasyfikacji. Wybrane rezultaty tych poszukiwań przedstawimy w kolejnym artykule.

Powyższy przegląd nie uwzględnia oczywiście wszystkich systemów klasyfikacji materiałów kartograficznych. Starano się jedynie przedstawić podstawowe typy stosowanych tu systemów klasyfikacyjnych, sygnalizując ich zasadnicze cechy oraz wady i zalety w aspekcie uwzględniania elementów relewantnych dla użytkowników. Wykaz cech dystyngtywnych materiałów kartograficznych odwzorowywanych w omówionych klasyfikacjach materiałów kartograficznych przedstawiono w Załączniku nr 2.

Stopniowo rosnąca ilość i różnorodność tematyczna materiałów kartograficznych stanowiła i stanowi podstawę do ich grupowania według określonych kryteriów (cech lub zespołu cech). Jednородne kryteria, takie jak obszar geograficzny lub skala, kształtowały się wraz z rozwojem metod opisu tych materiałów, a przy ich stosowaniu nie napotymano większych trudności^{42/}. Z biegiem czasu jednak coraz większego znaczenia nabierało kryterium tematyki, którego realizacja w formie klasyfikacji tematycznej okazała się wyjątkowo trudna nawet dla wybitnych twórców systemów klasyfikacyjnych. Do wymienionych kryteriów, które można by uznać za pierwotne, podstawowe, można dołączyć inne, wtórne, dodatkowe. Takie kryteria mogą stanowić m.in. przeznaczenie, rodzaj ujęcia treści, metody graficzne.

W zakresie klasyfikacji materiałów kartograficznych bardzo trudnym kryterium podziału okazał się również czas, zwłaszcza w odniesieniu do map historycznych, planistycznych, politycznych i projektowych. Najwięcej jednak trudności i nieporozumień w wypadku niektó-

^{42/} Jednak od początku istniały dyskusje na temat różnych kryteriów podziału geograficznego.

rych prób klasyfikacji materiałów kartograficznych spowodowało równoczesne zastosowanie kilku kryteriów podziału, bez odpowiedniej ich hierarchizacji.

W dotychczasowych próbach klasyfikacji materiałów kartograficznych za podstawę podziału najczęściej przyjmowano kryterium geograficzne. Jednak cech indywidualizującą materiały kartograficzne okazał się oprócz obszaru geograficznego (zasięgu terytorialnego) również temat.

Dokorany przegląd systemów klasyfikacyjnych skłania do pytania: jaki istniejący lub potencjalny system klasyfikacyjny w największym stopniu zaspokajałby potrzeby użytkowników materiałów kartograficznych? Niewątpliwie w każdej bibliotece gromadzącej materiały kartograficzne niezbędną jest klasyfikacja terytorialna, ponieważ przy formułowaniu zapytań największy procent użytkowników wymienia jako przedmiot którego ma dotyczyć poszukiwany materiał kartograficzny jednak interesujące ich terytorium. Poza tym system klasyfikacji oparty na podziale terytorialnym jest względnie prosty w użytkowaniu i możliwy do wykorzystania zarówno w mniejszych, jak i większych bibliotekach. Klasyfikacje materiałów kartograficznych oparte na kryterium tematu są niezbędne tylko dla wąsko wyspecjalizowanych grup użytkowników, którzy specjalizują się w bardzo niewielkim terytorium geograficznym.

Ponieważ w bibliotekach stosuje się wiele różnych systemów klasyfikacji terytorialnych, nasuwa się również następujące pytanie: co decyduje o tym, że dana klasyfikacja uznawana jest za lepszą od pozostałych? Dobra klasyfikacja materiałów kartograficznych to taka, która może być rozbudowywana i zawiera logiczny system działów i poddziałów, jest prosta w korzystaniu i ma odpowiednie indeksy.

UKD - będąca adaptacją i rozwinięciem KDD jako klasyfikacja uniwersalna nie jest dostosowana do zbiorów kartograficznych, a stosowanie tej klasyfikacji z kilkoma fasetowymi wskaźnikami poddziałów pomocniczych czyni ją niejasną. System Boggsa i Lewisa jest dobrym systemem, pod pewnym względem podobnym do Klasyfikacji Biblioteki Kongresu USA. Nie był on jednak aktualizowany od 1940 roku i nie wydaje się, aby został zaktualizowany w najbliższym czasie. System ATG jest łatwy do stosowania i ma bardzo dobry wykaz tematów, lecz nie jest wystarczający do klasyfikowania wielkich zbiorów.

System KBK jest szeroko rozpowszechniony i dość często aktualizowany. Nie może jednak stanowić modelu klasyfikacji dla materiałów kartograficznych; jest on bowiem, podobnie jak większość omówionych w tej części pracy klasyfikacji, przykładem klasyfikacji monohierarchicznej, co sprawia, że:

- * brak w nim możliwości uwzględniania aspektów poszczególnych zagadnień oraz klas wąskotematycznych;

- * jest systemem zamkniętym, to znaczy, że wszelkie zmiany burzą istniejący porządek hierarchiczny i wymagają znacznej jego przebudowy.

Klasyfikacje monohierarchiczne posiadają jednak szereg zalet, które decydują o ich szerokim stosowaniu. Są to m.in.:

- stosowanie wyłącznie symboli „gotowych”, wymienionych *explicité* w tablicach;
- przydatność do stosowania w manualnych katalogach kartkowych;
- stosowanie do kodowania klas symboli składających się z cyfr arabskich i liter alfabetu łacińskiego, co przy powszechnej ich znajomości tworzy rodzaj języka międzynarodowego;
- prostota obsługi systemu stosującego ten typ klasyfikacji z uwagi na niższe wymagania kwalifikacyjne w stosunku do osób indeksujących i wyszukujących, niż to ma miejsce w przypadku innych języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Przedstawione klasyfikacje są dalekie od przejrzystości i logicznej jasności w zakresie stosowania poszczególnych kryteriów. Nic więc dziwnego, że żadna z nich nie zdobyła powszechnego wykorzystania. Również, jak do tej pory, nie powiodły się próby włączenia niezwykle różnorodnej tematyki materiałów kartograficznych do już istniejących klasyfikacji. W specjalistycznych zbiorach kartograficznych stosuje się różne doraźne klasyfikacje materiałów kartograficznych, często powierzchowne i fragmentaryczne, nie oparte na jasno określonych i konsekwentnie przestrzeganych zasadach podziałów.

W obecnie istniejących systemach informacyjno-wyszukiwawczych opartych na klasyfikacjach charakterystyki wyszukiwawcze materiałów kartograficznych odwzorowują tylko ogólny sens treści kartograficznych przedstawień, ich główne aspekty (tematykę, terytonum, skalę, miejsce wydania). Przy wyszukiwaniu materiałów w odpowiedzi na zapytania wąskotematyczne (to jest bardzo szczegółowe), które często są formułowane przez użytkowników, traci się bardzo dużo czasu na przeglądanie ogromnej ilości materiałów, które w istniejących systemach klasyfikacji są charakteryzowane tylko za pomocą niewielkiej liczby elementów relewantnych. Pozostałe elementy relewantne nie zostały uwzględnione w istniejących systemach klasyfikacji, co powoduje znaczne straty informacji o zawartości materiałów kartograficznych. Uwzględnienie większej ilości elementów relewantnych zmniejszy straty informacji w procesie wyszukiwania. Powinno to znaleźć wyraz w budowanej klasyfikacji, która ma stanowić model jw przeznaczony do porządkowania i wyszukiwania informacji o materiałach kartograficznych.

Dokonany przegląd wybranych schematów klasyfikacji pozwala zauważyć, że żaden z omówionych schematów nie jest i nie może zostać zaakceptowany przez wszystkich użytkowników materiałów kartograficznych. Przyczyną tego jest między innymi fakt, że klasyfikacja materiałów kartograficznych nie została właściwie opracowana w ramach standardowych schematów klasyfikacji bibliotecznych całości zbiorów, które są raczej ukierunkowane na materiały piśmiennicze, co wydaje się być czymś naturalnym, gdyż w czasie, kiedy były tworzone, zwracano jeszcze bardzo małą uwagę na zbiory specjalne, a wśród nich na zbiory kartograficzne. Chociaż zadania klasyfikacji materiałów piśmienniczych i materiałów kartogra-

ficznych są te same, to klasyfikacje dla tych pierwszych są zorientowane przede wszystkim na przedmiot, podczas gdy użytkownicy materiałów kartograficznych interesują się przede wszystkim aspektem terytorialnym.

Stosownie do aktualnego stanu wiedzy w dziedzinie teorii klasyfikacji oraz tendencji rozwojowych systemów klasyfikacyjnych^{43/} najwłaściwszym rozwiązaniem wydaje się być klasyfikacja fasetowa, nie wyliczająca, lecz grupująca elementy do budowy symboli klasyfikacyjnych w oddzielnych kategoriach. Ten typ klasyfikacji umożliwia elastyczne włączanie do swojego schematu nazw nowych tematów i zagadnień, co jest bardzo ważne w przypadku ciągłego rozwoju wiedzy. Pierwotnie takiego systemu opracował S. R. Ranganathan w postaci „Klasyfikacji Dwukropkowej” i znalazł naśladowców, głównie w Classification Research Group (CRG) w Londynie. Propozycję klasyfikacji fasetowej dla materiałów kartograficznych opracował autor niniejszego artykułu. Szczegółowemu omówieniu tej propozycji zostanie poświęcony osobny artykuł.

LITERATURA

1. BABIK W. Języki informacyjno-wyszukiwawcze stosowane do opisu zbiorów kartograficznych - map. W: Materiały konferencyjne II Międzynarodowego Sympozjum „Zastosowanie mikrokomputerów w infor”, Katowice 4-6 październik 1989, s. 126-137.
2. BABIK W. Wykorzystanie koncepcji fasetowej organizacji języków informacyjno-wyszukiwawczych do budowy klasyfikacji materiałów kartograficznych. Praca doktorska wykonana pod kierunkiem doc. dr hab. E. Ścibora na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 1991 maszyn.
3. BIELICKA L.A., ŚCIBOR E. Języki informacyjne. Rodzaje i zastosowanie w działalności informacyjnej. Warszawa 1982 CIINTE Materiały Szkoleniowe nr 25.
4. BIELICKA L.A., ŚCIBOR E. Tendencje rozwoju języków informacyjnych w Polsce do 1990 i 2000 roku. Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji 1987 nr 2 s. 6-15.
5. BOGGS S.W. Library classification and cataloguing of geographical material. *Annals of the Association of American Geographers* Vol.27 1937 nr 2 s. 49-93.
6. BOGGS S.W., LEWIS D.C. The classification and cataloguing of maps and atlases. New York: Special Libraries Association 1945.
7. BOROWIK O., HACZEWSKA Z. Klasyfikacja geograficzna. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1954.
8. CHAVKINA L.B. Trechnačnyje avtorskie tablicy, soglasovannye i svedinennye s dvuznačnymi. Moskva: Izd. Vsesojuznoj Palaty 1961.
9. CHRISTY B. M. Map classification: basic considerations and a comparison of systems. *Western Association of Map Libraries Information Bulletin* Vol.4 1973 nr 2 s. 29-42.

^{43/} Tendencje rozwojowe systemów klasyfikacji omawia m. in. E. Ścibor /45,46/ oraz L. A. Bielicka, E. Ścibor /4/.

10. DEWEY M. Dewey Decimal Classification and relative index. 20th ed. Vol. 1-3. New York: Forest Press, Inc. of Lake Placid Club Education Foundation 1989.
11. DOBROWOLSKI Z. Analiza układów klasyfikacyjnych stosowanych w ośrodkach dokumentacji naukowej. Biuletyn ODiN PAN 1963 nr 1(2) s.4-15.
12. DOWIATT H. Przegląd ważniejszych systemów klasyfikacji w świecie (Ze szczególnym uwzględnieniem Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej - UKD - i sytuacji w Polsce). Warszawa br.maszyn.
13. DRAZNIOWSKY R. Cataloguing and filing rules for maps and atlases in the society's collection. Revised and expanded ed. New York: American Geographical Society 1969.
14. DRAZNIOWSKY R. Map librarianship: Readings. Metuchen: The Scarecrow Press 1975.
15. DZIKOWSKI M. Aktualne zagadnienia klasyfikacji map. Roczniki Biblioteczne Vol.1 1957 nr 1-2 s. 5-30.
16. EHRENBERG R. E. Non-geographic methods of map arrangement and classification. Drexel Library Quarterly Vol. 9 1973 nr 4 s. 48-60.
17. ENCYKLOPEDIA wiedzy o książce. Red. nac. A. Binkermajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1971.
18. FINAL Report on the classification of geographical books and maps. XIth General Assembly and XXth International Geographical Congress. London, 1964. Bad Godesberg 1964.
19. GAVRILOVA C. A., MYSZEVA I. A. Klassifikacija kartografičeskich materialow. Naučno-techničeskaja Informacija Ser. 1 1968 nr 10 s. 15-17.
20. GRABOWSKA B. Centralna Informacja Kartograficzna. Polski Przegląd Kartograficzny T.15 1983 nr 3 s. 133-134.
21. HACZEWSKA Z. Zbiory kartograficzne Biblioteki Narodowej w Warszawie. Polski Przegląd Kartograficzny 1972 T. 4 Nr 3 s. 114-126.
22. KONDRACKI J. W sprawie fizycznogeograficznego podziału Europy w klasyfikacji dziesiętnej. Przegląd Geograficzny T. 37 1965 z.3 s. 539-547.
23. KOSACKA D. Zbiory kartograficzne w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej. Informator. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych 1972.
24. KOZLOVA A.V. Introduction of library-bibliographical classification to the Section of Cartography of the V.I. Lenin State Library of U.S.S.R. [W:] Library-bibliographical classification: collection of articles. Moscow 1972.
25. LARSGAARD M. Map classification. Drexel Library Quarterly Vol.9 1973 nr 4 s. 37-47.
26. LARSGAARD M. Map classification: general theories and specific practice. Western Association of Map Libraries Information Bulletin 1972 nr 4 s. 34-41.
27. LARSGAARD M. Map librarianship. An Introduction. Littleton: Libraries Unlimited, Inc. 1978.

28. LIBAULT A. Classification of maps and geographical publications. UNESCO Bulletin for Libraries Vol.2 1961 nr 5 s. 14-15.
29. LIBRARY of Congress, Subject Cataloguing Division. Classification: Class G; Geography, Anthropology, Folklore, Manners and Customs, Recreation, 4th ed. Washington: Library of Congress 1976.
30. ŁODYŃSKI M. Teoria i praktyka (Kilka uwag z powodu książki O. Borowika i Z. Hacze-wsklej: Klasyfikacja geograficzna, Warszawa 1954). Warszawa 1955.
31. MALTBY A. Classification in the 1970'. A discussion of development and prospects for the major schemes. London: Clive Bingley 1972.
32. MALTBY A. Sayer's Manual of classification for librarians. 5th ed. London: André Deutsch. A Grafon Book 1975.
33. MERRET C.E. Map cataloguing and classification: A comparison of approaches. Sheffield: University of Sheffield, Postgraduate School of Librarianship and Information Science 1976 Occasional Publications Series nr 7.
34. MERRET C.E. Map classification. A comparison of schemes with special reference to the continent of Africa. Champaign: University of Illinois, Graduate School of Library and Information Science, 1982. Occasional Paper nr 154.
35. MEYER A.H. A geographic classification of geography material as based upon the Dewey classification system. Annals of the Association of American Geographers Vol. 37 1947 s. 209-222.
36. NICHOLS H. Map librarianship. London: Clive Bingley 1976.
37. RANGANATHAN S.R. Library classification through a century. In: Classification research. Proceedings of the Second International Study Conference held at Hotel Prinz Hamlet, Elsinor, Denmark 14th to 18th September 1964. A Publication of the FID/CR in Co-operation with the Danish Centre for Documentation. Hrsg.: Pauline Atherton. Copenhagen: Munksgaard 1965 FID Publications nr 370 s. 15-37.
38. RICHARD S.A. On the future of the Library of Congress Classification. In: Classification Research. Proceedings of the Second International Study Conference held at Hotel Prinz Hamlet, Elsinor, Denmark 14th to 18th September 1964. A Publication of the FID/CR in Cooperation with the Danish Centre for Documentation. Hrsg.: Pauline Atherton. Copenhagen: Munksgaard 1965 FID Publications nr 370 s. 101-113.
39. SCHNEIDER J.H. Modern classification: characteristic, uses and problems. Drexel Library Quarterly Vol. 10 1974 nr 4 s. 37-55.
40. STEVENS S.D. Map librarianship - today and tomorrow. Drexel Library Quarterly Vol. 9 1973 nr 4 s. 3-14.
41. ŚCIBOR E. Biblioteczno-bibliograficzne systemy porządkowania dokumentów. Warszawa 1976 Materiały Szkoleniowe CINTE nr 2.

42. ŚCIBOR E. Perspektywy zbudowania zreformowanej UKD jako nowoczesnego międzynarodowego języka informacyjnego. *Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji* 1976 nr 6 s. 26-31.
43. ŚCIBOR E. Próby zbliżenia struktury UKD do klasyfikacji fasetowych. *Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji* 1968 nr 5 s. 11-15.
44. ŚCIBOR E. Przegląd wybranych języków informacyjnych. (w tym systemów klasyfikacji). Warszawa 1969 CIINTE Prace Studia Przyczynki nr 6.
45. ŚCIBOR E. Rozwój systemów klasyfikacji na tle rozwoju piśmiennictwa i działalności biblioteczno-dokumentacyjnej. Warszawa 1975 Prace Studia Przyczynki nr 3.
46. ŚCIBOR E. Trzydzieści pięć lat ewolucji - języki informacyjne w latach 1953-1988. *Rocznik Biblioteki Narodowej T. XXV*. Warszawa 1991 s. 107-134.
47. TAUBER M.F., FEINBERG H. The Dewey Decimal and Library of Congress Classifications; An Overview. *Drexel Library Quarterly* Vol. 10 1974 nr 4 s. 56-74.
48. UNIWERSALNA Klasyfikacja Dziesiętna. III wydanie skrócone. FID 616. 1. Tablice, 2. Indeks. Warszawa: IINTE 1986.
49. WOLTER J.A., GRIM R.E., CARRINGTON D.K. *World directory of map collections*. München-New York-London-Paris 1986 IFLA Publications 31.
50. *WORLD Directory of map collection*. *Compil. by the Geography and Map Libraries Sub-section*. Ed. by W.W. Ristow. München 1976 IFLA Publications 8.

20.06.1992 r.

Załącznik nr 1: Wymiki rekonesansu w bibliotekach polskich.

L. p.	Nazwa kolekcji	Rodzaj katalogów	Rodzaj klasyfikacji
1.	Biblioteka Czartoryskich w Krakowie	alfabetyczny, geograficzny, rzeczowy	
2.	Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Oddział Zbiorów Kartograficznych	rzeczowy, geograficznych	geograficzna
3.	Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie	autorski, geograficzny, rzeczowy	Klasyfikacja geograficzna O. Borowika i Z. Haczewskiej
4.	Biblioteka Narodowa w Warszawie Oddział Zbiorów Kartograficznych	autorski, chronologiczny, regionalny, tematyczny	geograficzna O. Borowika i Z. Haczewskiej, tematyczna F. Ujorczaka
5.	Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie	autorski, geograficzny, rzeczowy	Własny schemat klasyfikacji tematycznej
6.	Biblioteka Śląska w Katowicach, Oddział Zbiorów Kartograficznych	geograficzny, rzeczowy	
7.	Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi, Oddział Zbiorów Kartograficznych	krzyżowy	
8.	Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Oddział Zbiorów Kartograficznych	rzeczowy	
9.	Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, Oddział Zbiorów Kartograficznych	autorski, geograficzny, rzeczowy	Schemat wykonany przez M. Dzikowskiego (geogr.)
10.	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Oddział Zbiorów Kartograficznych	alfabetyczny, geograficzny, krzyżowy, rzeczowy	
11.	Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Dział Kartograficzny	autorski, geograficzny, krzyżowy, rzeczowy	
12.	Biblioteka im. Raczyńskich w Poznaniu, Oddział Zbiorów Kartograficznych	krzyżowy	
13.	Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu, Książnica im. M. Kopernika	autorski, geograficzny, rzeczowy	geograficzna, rzeczowa
14.	Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku	autorski, geograficzny, rzeczowy	geograficzna, rzeczowa
15.	Centralna Biblioteka Ochrony Środowiska i Zagospodarowania Przemysłowego w Warszawie	autorski, geograficzny, rzeczowy	geograficzna, rzeczowa
16.	Centralna Biblioteka Wojskowa, Oddział Zbiorów Kartograficznych	geograficzny, tematyczny	

Załącznik nr 2: Cechy dystynktywne materiałów kartograficznych
odwzorowane w badanych klasyfikacjach.

CECHY DYSTYNKTYWNE	NAZWA SYSTEMU KLASYFIKACYJNEGO							
	KBK	KDD	UKD	BEK	BAL	ATG	BH	
Rodzaj materiałów kartograficznych	X	X	X	X	X	X	X	
Przezieleni	X	X	X	X	X	X	X	
Rodzaje informacji	X	X	X	X	X	X	X	
Punkty widzenia (lęcze)	X		X		X		X	
Data sygnacji	X				X		X	
Data wydania	X		X		X		X	
Skala	X		X					
Autorstwo	X				X			
Język opisu			X					
Tytuł					X			
Formal					X			
Typ reprezentacji			X					
Podział geograficzno-polityczny	X	X	X		X	X		
Podział regionalny	X	X	X		X			
Forma wydania			X				X	
Sposób użytkowania					X		X	

THE REVIEW OF THE CLASSIFICATION SYSTEMS FOR CARTOGRAPHIC MATERIALS

Summary

There are discussed the classifications for cartographic materials used in the Polish and foreign libraries. At first there were presented the selected of cartographic materials contained in general classifications: in the Classification of the USA's Library of Congress, in the Dewey Decimal Classification, Universal Decimal Classification, in the Library– bibliographical Classification, and then the classifications concerning exclusively cartographic materials: Classification system by Boggs and Lewis, Classification of the American Geographic Society, Geographic Classification by O. Borowik and Z. Haczewska.

The list of classifications of cartographic materials used at present was made up on the basis of the „World Directory of Map Collections” and of the reference book „Cartographic Collectins in the People’s Republic of Poland” in order to review the classifications. Furthermore with a view to attain more accurate recognition of functioning of these systems the additional exploration of 16 selected scientific libraries in Poland was made up. The analysis of the presented systems shows the existing irrelevance of classification systems used up to the present regarding users’ needs as well as possibilities resulting from the distinctive features of cartographic materials and cartographic information and the state of the art of the classification theory.

ОБЗОР СИСТЕМ КЛАССИФИКАЦИИ КАРТОГРАФИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛОВ

Резюме

Обсуждены классификации картографических материалов используемые в польских библиотеках и за рубежом. Сперва представлены выбранные классификации картографических материалов содержащиеся в общих классификациях: в Классификации Библиотеки конгресса США, в Десятичной классификации Дьюея, в Универсальной десятичной классификации, в Библиотечно – библиографической классификации, а затем представлены классификации исключительно картографических материалов: классификационную систему Боггса и Левиса, Классификацию Американского географического общества и Географическую классификацию О. Боровика и З. Хачевской.

С целью проведения обзора классификаций был создан, на основе „World Directory of Map Collections”, а также справочника М. Коссацкой „Картографические коллекции в Польской народной республике”, список классификаций картографических материалов используемых в настоящее время. Для более подробного ознакомления с функционированием этих систем была проведена дополнительно рекогносцировка в 16 выбранных научных библиотеках в Польше.

Анализ представленных систем выявил существующую несоответственность классификационных систем используемых до сих пор по отношению к потребностям потребителей и к возможностям истекающим из различающих признаков картографических материалов и картографической информации, а также из настоящего этапа развития теории классификации.

MATERIAŁY I PRZYCZYNKI

JOANNA TOMASIK-BECK
EUGENIUSZ ŚCIBOR
Instytut Informatyki Naukowej,
Technicznej i Ekonomicznej

BAZA DANYCH O JĘZYKACH INFORMACYJNYCH OPRACOWANYCH I ADAPTOWANYCH W POLSCE

Działania w zakresie rejestracji języków informacyjnych podejmowane w Polsce. Komputerowa baza danych o językach informacyjnych opracowanych i adaptowanych w Polsce założona w Instytucie INTE przy użyciu pakietu Mikro CDS/ISIS: sposób zebrania materiału (ankieta), opis struktury rekordów w bazie, charakterystyka języków informacyjnych zarejestrowanych w bazie, przewidywane przyszłe wykorzystanie bazy.

Efektywne działania w zakresie koordynowania i finansowania prac związanych z budową, rozbudową, aktualizacją lub adaptacją języków informacyjnych, zmierzające do eliminacji dublowania wysiłków i środków przy prowadzeniu tych prac, wymagają istnienia uporządkowanego i aktualnego zbioru informacji o językach informacyjnych opracowanych w kraju od podstaw lub adaptowanych na podstawie pewnych wzorców zagranicznych lub międzynarodowych. W Polsce kilkakrotnie już podejmowano próby zarejestrowania istniejących i planowanych języków informacyjnych lub ich słowników (np. tezaurusów) albo tylko zebrania pewnych danych o tych językach lub słownikach. W latach 70-tych Instytut INTE gromadził informacje o istniejących lub opracowywanych tezaurusach, korzystając z pomocy Centrum INTE w rozpowszechnieniu „Karty informacyjnej tezaurusu”. Karty wypełnione przez placówki informacji posłużyły Zakładowi Teorii Języków Informacyjnych INTE do stworzenia i dalszej aktualizacji kartoteki tezaurusów krajowych. Wyniki gromadzenia danych o tezaurusach polskich zostały przedstawione w artykule E. Jabrzemskiej z 1978 r. /4/. Przyjęte wówczas ograniczenie zakresu zbieranej informacji - tylko do tezaurusów - nie wydaje się uzasadnione z dzisiejszego punktu widzenia, istnieją bowiem inne typy słowników języka informacyjnego, a mianowicie tablice klasyfikacji, słowniki języków haseł przedmiotowych oraz słowniki (wykazy) słów kluczowych. W 1984 r. Instytut INTE przesłał wszystkim centralnym, branżowym i działowym ośrodkom informacje formularze ankiety dotyczącej języków informa-

cyjnych używanych w placówkach inte. Wyniki tej ankiety, w której uzyskano wysoki procent odpowiedzi, zostały przedstawione w artykule E. Jabrzemskiej i E. Ścibora z 1987 r. /5/. Ankieta ta wykazała, że w okresie jej przeprowadzenia w polskich ośrodkach inte stosowano różne języki informacyjne, a mianowicie Polską Klasyfikację Tematyczną (PKT), rubrykatory Międzynarodowego Systemu Informacji Naukowej i Technicznej (MSINT) krajów RWPG, Międzynarodową Klasyfikację Patentową, Systematyczny Wykaz Wyrobów, UKD, klasyfikacje branżowe i klasyfikacje własne ośrodków inte, języki haseł przedmiotowych, języki słów kluczowych i języki deskryptorowe; najczęściej stosowanym językiem informacyjnym była UKD.

W 1968 r. w ramach Instytutu INTE został utworzony dom kliringowy (clearinghouse), działający pod auspicjami UNESCO. Celem domu kliringowego było gromadzenie i rozpowszechnianie opisów bibliograficznych tablic i systemów klasyfikacji, tezaursów, wykazów słów kluczowych i wykazów haseł przedmiotowych opublikowanych w świecie, w tym - oczywiście - także w Polsce /1/. Do 1974 r. dom kliringowy zbierał i rozpowszechniał również informacje o specjalistycznych słownikach terminologicznych, później jednak ta część jego działalności została przejęta przez Międzynarodowe Centrum Informacji Terminologicznej (amer. International Information Center for Terminology - INFOTERM) w Wiedniu. Do 1976 r. działalność domu kliringowego przy INTE była ograniczona do dokumentów opracowanych w językach innych niż angielski, natomiast gromadzeniem informacji o opracowaniach angielskojęzycznych zajmowało się Bibliograficzne Centrum Systemowe (amer. Bibliographic System Center - BSC) przy Western Case University w Cleveland; w 1976 r. - w związku z ustaniem działalności BSC - dom kliringowy przy INTE przejął także czynności związane z gromadzeniem, przetwarzaniem i rozpowszechnianiem informacji o opracowaniach w języku angielskim. Zebrane dane zostały opublikowane w „Biuletynie Bibliograficznym Domu Kliringowego przy INTE” (ang. Bibliographic Bulletin of the Clearinghouse at INTE). W latach 1969-1981 ukazywały się kolejne coroczne suplementy do tego biuletynu. Po 1981 r. - w związku z ustaniem pomocy finansowej UNESCO - zaprzestano uzupełniania bazy danych i publikowania suplementów. Do chwili obecnej jednak - w odpowiedzi na indywidualne kwerendy - sprzedane są tematyczne zestawienia bibliograficzne dotyczące słowników z zakresu dziedzin wymienionych w kwerendach; podstawą do opracowywania takich zestawień są istniejące (nie uzupełniane już) materiały domu kliringowego oraz dostępne bibliografie zagraniczne (m.in. bibliografia bieżąca „Classification Literature”, publikowana jako dodatek do czasopisma „International Classification”).

Działania Instytutu INTE zmierzające do rejestracji tezaurusów oraz zebrania informacji na temat języków informacyjnych używanych w polskich placówkach intelektualnych związane były z tworzonym wówczas Systemem Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej (SINTO), natomiast działalność domu kliringowego miała wyłącznie cel informacyjny (dostarczanie informacji powszechnej i indywidualnej użytkownikom ze wszystkich krajów świata).

Jednym z zastosowań języków informacyjnych są katalogi rzeczowe, dlatego też wszelkie badania dotyczące katalogów rzeczowych są badaniami dotyczącymi języków informacyjnych. W 1985 r. Biblioteka Narodowa przeprowadziła badania ankietowe katalogów rzeczowych w dużych polskich bibliotekach uniwersalnych. Ankieta została wypełniona przez 27 bibliotek: biblioteki PAN (ogólne), uniwersyteckie, publiczne zaliczone do naukowych na podstawie zarządzenia Ministra Kultury i Sztuki, trzy największe biblioteki wyższych szkół pedagogicznych oraz Bibliotekę Śląską i samą Bibliotekę Narodową, która opracowała i rozesała kwestionariusz ankiety. Kwestionariusz ten składał się z dwóch części: pierwsza miała zorientować autorów ankiety w wielkości i charakterze księgozbiorów, rodzajach katalogów rzeczowych, a także w wybranych problemach organizacji pracy i kadrach zajmujących się rzeczowym opracowaniem zbiorów, druga miała dostarczyć bardziej szczegółowych informacji na temat katalogów i warsztatu pomocniczego. Wyniki ankiety zostały przedstawione na konferencji „Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych”, która odbyła się w dniach 22-24 maja 1986 r. w Jarocinie. Dane uzyskane na podstawie ogólnej części kwestionariusza zostały zaprezentowane w komunikacie E. Stępniakowej /6/, natomiast bardziej szczegółowe informacje dotyczące dwóch głównych rodzajów katalogu rzeczowego przedstawiono w referacie T. Turowskiej-Ceremużyńskiej na temat katalogów systematycznych /8/ i w referacie J. Czarneckiej, który odnosił się do katalogu przedmiotowego /2/. W analizie wyników badań pominięto Bibliotekę Uniwersytetu Gdańskiego ze względu na jej specyficzną sytuację (trzy filie, z których żadna nie pełniła funkcji biblioteki głównej). Spośród 26 pozostałych bibliotek 21 prowadziło katalogi systematyczne, a 9 katalog przedmiotowy (4 biblioteki miały oba katalogi). Wśród 21 katalogów systematycznych objętych badaniami 9 było uporządkowanych według UKD, a 12 według różnych innych systemów klasyfikacji.

CHARAKTERYSTYKA BAZY DANYCH

W 1991 r. w ramach umowy pomiędzy Komitetem Badań Naukowych a Instytutem INTE przygotowano w instytucie pracę pt. „Zaktualizowana baza danych o Polskiej Klasyfikacji Tematycznej (PKT) z uwzględnieniem związków pomiędzy PKT a innymi językami informacyjnymi” /7/. Celem pracy było podniesienie wartości użytkowej PKT, opracowywanej, a następnie doskonalonej w Instytucie INTE od 1976 r. W ramach pracy zaktualizowano 6 istniejących baz danych o PKT, zawierających tablice III wersji PKT oraz indeks przedmiotowy

do nich (bazy te zostały założone w latach 1987-1988 przy użyciu oprogramowania Mikro CDS/ISIS, wersja 2.3. oraz założono komputerową bazę danych o językach informacyjnych opracowanych i adaptowanych w Polsce. Zakładano, że informacje zawarte w nowej bazie zostaną opisane za pomocą symboli III wersji PKT, co umożliwi uchwycenie związków pomiędzy tą klasyfikacją a innymi językami informacyjnymi opracowanymi w Polsce lub zadaptowanymi na podstawie pewnych wzorców międzynarodowych i zagranicznych. Ustalenie takich związków pozwoli na merytoryczną koordynację prac nad tymi językami i wyeliminowanie nieuzasadnionego dublowania prac, czego główną przyczyną był brak informacji o pracach już wykonanych, prowadzonych w danej chwili lub planowanych w przyszłości. Podstawą takiej informacji powinien być zbiór danych obejmujący swym zasięgiem cały kraj. Ponieważ żaden aktualny i kompletny taki zbiór nie istniał w momencie podejmowania pracy, postanowiono zbieranie danych rozpocząć od podstaw, wykorzystując jednak w pewnym stopniu informacje uzyskane w ramach poprzednich działań.

Pierwszym etapem prac było określenie zakresu zakładanej bazy. Postanowiono uwzględnić jedynie te języki, które zostały zbudowane od podstaw przez daną placówkę, ewentualnie przy współpracy z innymi ośrodkami. Przyjęto, że adaptacja języka polega na przetłumaczeniu jego słownika, np. tezauryś lub tablic klasyfikacji, na język polski, oraz uzupełnieniu jego zasobu leksykalnego ewentualnymi synonimami występującymi w języku polskim. Nie uwzględniono więc języków informacyjnych zbudowanych dla międzynarodowych systemów informacyjnych, np. rubrykatorów dziedzinowych opracowanych dla potrzeb podsystemów Międzynarodowego Systemu Informacji Naukowej i Technicznej, języków deskryptorowych systemów AGRiS i INIS, które są stosowane w wersji oryginalnej, a także wydań specjalnych UKD lub katalogów rzeczowych opartych na UKD nie zawierających symboli spoza tej klasyfikacji.

Dane na temat języków informacyjnych zebrano metodą ankietowania. Ankieta została wysłana do 205 jednostek wymienionych w „Wykazie podstawowych placówek informacji naukowej i technicznej”, w opublikowanym w 1990 r. przez Centrum INTE /3/ „Informatorze adresowym podstawowych placówek informacji naukowej i technicznej” (pominięto placówki zlikwidowane lub będące w stanie likwidacji).

Otrzymało odpowiedzi od 39 placówek, co stanowi zaledwie 18 % ogółu adresatów ankiety. Tak niewielki odzew był spowodowany przede wszystkim wyłączeniem z kręgu respondentów tych placówek, które wykorzystują w wersji oryginalnej języki informacyjne opracowane za granicą. Istnieje również możliwość, że niektóre placówki wymienione w „Informatorze adresowym” mogły zostać zlikwidowane, ale informacja ta nie dotarła do autorów ankiety. Należy podkreślić, że odpowiedzi otrzymano od większości liczących się w kraju placówek, o których wiadomo, że prowadzą intensywne prace w zakresie języków informacyjnych.

Opisy języków Informacyjnych (stanowiące materiał uzyskany z ankiety, uzupełniony o symbole PKT) wprowadzono do komputera przy użyciu pakietu Mikro CDS/SIS wersja 2.3., Utworzonej bazy danych nadano nazwę „Języki informacyjne opracowane i adaptowane w Polsce” JINF. Dla każdego języka informacyjnego utworzono jeden rekord o następującej strukturze (podział na pola i ewentualne podpola):

1. Nazwa języka informacyjnego (JI)
2. Typ placówki informacyjnej
3. Nazwa placówki informacyjnej
4. Typ JI

Dozwolone typy:

kim - klasyfikacja monohierarchiczna

kjp - klasyfikacja monohierarchiczna z wyodrębnionymi poddziałami pomocniczymi

kt - klasyfikacja fasetowa

jhp - język haseł przedmiotowych

jsk - język słów kluczowych

jd - język deskryptorowy

ks - kod semantyczny

lj - inny język informacyjny

5. Nazwa JI

Pole powtarzalne - dozwolone typy:

p - publikacja

mp - maszynopis powielany

wk - wydruk z komputera

snm - słownik na nośniku maszynowym

kkp - kartoteka kart przeziernych

kks - kartoteka kart szczelinowych

kkd - kartoteka kart obrzeźnie dziurkowanych

km - kartoteka manualna (do poszukiwania ręcznego)

6. Nazwa słownika JI

7. Postać fizyczna słownika JI

Pole powtarzalne - dozwolone typy:

p - publikacja

mp - maszynopis powielany

wk - wydruk z komputera

snm - słownik na nośniku maszynowym

kkp - kartoteka kart przeziernych

kks - kartoteka kart szczelinowych

-
- kkd - kartoteka kart obrzeżnie dziurkowanych
 - km - kartoteka manualna (do przeszukiwania ręcznego)
8. Charakterystyka ilościowa słownictwa
- Podpola: a - liczba jednostek preferowanych
 - b - liczba jednostek niepreferowanych
9. Gramatyka JI
- Dozwolone typy:
- gp - gramatyka pozycyjna
 - gcp - gramatyka częściowo pozycyjna
 - gnp - gramatyka niepozycyjna (indeksowanie współrzędne)
 - gno - gramatyka nie określona przez respondenta
10. Zakres tematyczny JI (słowa kluczowe)
- Pole przesuwne - słowa kluczowe wprowadzone w < ...> (nawiasy ostre)
11. Symbole PKT
- Pole przesuwne powtarzalne (poszczególne symbole oddziela się znakiem %)
12. Stan JI
- Dozwolone typy:
- bji - budowa JI
 - sjj - stosowanie JI
 - rji - rekonstrukcja JI
 - bds - brak danych o stanie JI
13. Nazwa systemu informacyjnego (w którym jest lub ma być stosowany JI)
14. Zasięg systemu informacyjnego
- Dozwolone typy:
- zl - zasięg lokalny
 - zk - zasięg krajowy
 - zm - zasięg międzynarodowy
 - bd - brak danych o zasięgu JI
15. Charakterystyka systemu informacyjnego
- Dozwolone typy:
- sm - system manualny
 - smm - system małej mechanizacji
 - aw - automatyzacja wprowadzona
 - ałw - automatyzacja w trakcie wprowadzania
 - az - automatyzacja zamierzona
 - bda - brak danych o charakterze systemu

Polami wyszukiwawczymu są pola 4 (typ JI), 6 (nazwa słownika JI), 7 (postać fizyczna JI), 10 (zakres tematyczny JI - słowa kluczowe), 11 (symbole PKT), 12 (stan JI) i 15 (charakterystyka systemu informacyjnego).

W tabelach 1 i 2 przedstawiono dane otrzymane w wyniku ankiety. Są to dane o 41 językach informacyjnych opracowanych w kraju lub specjalnie zaadaptowanych. Ich zakres tematyczny jest bardzo szeroki i dotyczy różnych gałęzi nauki i techniki.

W 23 placówkach informacji stosowany jest język deskryptorowy, w 6 język słów kluczowych, w 7 klasyfikacja monohierarchiczna (w tym w 3 z wyodrębnionymi poddziałami pomocniczymi), w 3 język haseł przedmiotowych i w 1 klasyfikacja fasetowa.

Z otrzymanych danych dotyczących gramatyki wynika, że w 16 przypadkach była to gramatyka częściowo pozycyjna, w 12 gramatyka niepozycyjna, w 4 gramatyka pozycyjna. Nie otrzymano żadnej informacji odnośnie gramatyki w 9 językach informacyjnych.

26 języków informacyjnych funkcjonuje w systemach zautomatyzowanych, 6 w systemach będących w trakcie automatyzacji, (w przypadku jednego języka jest ona dopiero zamierzona), 8 w systemie manualnym, 1 w systemie małej mechanizacji. Nie otrzymano danych o systemach dla 3 języków informacyjnych.

Systemy mają w większości zasięg krajowy (20) lub lokalny (17), zasięg międzynarodowy mają jedynie 2 systemy. Brak informacji o zasięgu 3 systemów informacyjnych.

Baza danych dotycząca języków informacyjnych jest powiązana za pomocą symboli PKT z bazą PKT. Symbole PKT przydzielono opisom poszczególnych języków informacyjnych na podstawie słów kluczowych wprowadzonych przez respondentów. Ponieważ PKT jest klasyfikacją o niewielkiej szczegółowości, liczba symboli tej klasyfikacji w opisie była zwykle mniejsza od liczby słów kluczowych wprowadzonych przez respondentów - w odniesieniu do poszczególnych opisów wahała się od 1 do 46.

Baza danych o językach informacyjnych opracowanych lub adaptowanych w kraju jest aktualizowana w miarę napływania do IINTE nowych danych.

TABELA 1
JĘZYKI INFORMACYJNE OPRACOWANE I ADAPTOWANE W POLSCE

JĘZYKI DESKRYPTOROWE

Lp	Język informacyjny	Instytucja	Słownik	Charakterystyka ilościowa		Gramatyka	System informacyjny
				Jednostki			
				preferow.	niepreferow.	7	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Język dekryptorowy zagadnień rolniczych	Centralna Biblioteka Rolnicza, Instytut Melioracji i Użytków Zielonych	Tezaurus Zagadnień Rolniczych	8000	7000	gcp	System Informacji o Gospodarce Żywnościowej
2.	Język informacyjno-wyszukiwawczy z dziedziny bezpieczeństwa pracy i ergonomii	Centralny Instytut Ochrony Pracy	Tezaurus "Bezpieczeństwo pracy i ergonomia"	6000	600	gcp	—
3.	Język dekryptorowy aparatury naukowo-badawczej ewidencjonowanej przez COBRABiD	Centralny Ośrodek Badańczo-Rozwojowy Aparatury Badawczej i Dydaktycznej COBRABiD	Tezaurus aparatury naukowo-badawczej ewidencjonowanej przez COBRABiD	1256	—	gno	System informacji o aparaturze naukowo-badawczej APARATURA
4.	Język dekryptorowy budownictwa okrętowego	Centrum Techniki Okrętowej	Tymczasowy Tezaurus Branżowy - Budownictwo Okrętowe	8000	4000	gp	Centralny System Informacyjny Gospodarki Morskiej MORINT
5.	Język deskryptorowy systemu ZNiM-GBL	Główna Biblioteka Lekarska	Tezaurus z zakresu medycyny - polska wersja MESH	12000	4000	gp	Zautomatyzowana Naukowa Informacja Medyczna - GBL

1	2	3	4	5	6	7	8
6.	Język dekryptorowy Głównego Instytutu Górnictwa	Główny Instytut Górnictwa	Tezaurus górniczy	2300	700	—	—
7.	Język dekryptorowy IBPR-S	Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego	Tezaurus gospodarki żywnościowej	12000	4500	gnp	System Informacji o Gospodarce Żywnościowej SIGŻ
8.	Język dekryptorowy IBMER	Instytut Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa	Tezaurus Technika rolnicza	6830	471	gcp	System Informacji o technice rolniczej SITER
9.	Język dekryptorowy Instytutu Chemicznej Przeróbki Węgla	Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla	Tezaurus branżowy - koksownictwo	2300	300	—	—
10.	Język dekryptorowy Instytutu Energetyki	Instytut Energetyki	Tezaurus elektroenergetyki	3800	—	gcp	—
11.	Język informacyjny deskryptorowy zautomatyzowanego systemu dokument. wyszukiw. informacji z zakresu telekomunikacji	Instytut Łączności	Tezaurus resortowy z zakresu telekomunikacji	2580	128	gcp	System Wyszukiwania Informacji z zakresu Telekomunikacji SWIT
12.	Język dekryptorowy Instytutu Metalurgii Żelaza	Instytut Metalurgii Żelaza	Tezaurus Metalurgii Żelaza	4300	550	gnp	System Informacyjny Instytutu Metalurgii Żelaza
13.	Język dekryptorowy systemu SEWINTE	Instytut Nawozów Sztucznych	Tezaurus cz.I Procesy i aparatura chemiczna systemu SEWINTE, cz.II Związki i produkty chemiczne syst. SEWINTE	3850	2450	gcp	System Elektronicznego Wyszukiwania Inte SEWINTE

1	2	3	4	5	6	7	8
14.	Język deskryptorowy pozahutniczej obróbki plastycznej metali	Instytut Obróbki Plastycznej	Tezaurus Pozahutniczej Obróbki Plastycznej Metali	2000	—	gcp	—
15.	Język deskryptorowy Instytutu Odlewnictwa	Instytut Odlewnictwa	Tezaurus alfabetyczno-strukturalny Instytutu Odlewnictwa	2800	—	gcp	—
16.	Język deskryptorowy Instytutu Włókiennictwa	Instytut Włókiennictwa	Tezaurus przemysłu lekkiego	10000	2000	gnp	—
17.	Język deskryptorowy z zakresu terminologii prawniczej	Kancelaria Sejmu	Tezaurus terminów prawnych	5215	1126	gcp	System Informacji Legislacyjnej
18.	Język deskryptorowy w dziedzinie chemii	Ośrodek Badaawczo-Rozwojowy Kauczuków i Tworzyw Winyloowych	Tezaurus cz.I Procesy i aparatura chemiczna, cz.II Związki i produkty chem.	12764	5697	gcp	—
19.	Język deskryptorowy z historii	Ośrodek Informacji Naukowej PAN	Tezaurus z metodologii historii	100	20	gnp	System Informacji z Nauk Społecznych
20.	Język deskryptorowy z zakresu normalizacji	Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości	Międzynarodowy Tezaurus Techniczny ISO, wersja polska	12500	—	—	Podsystem Automat. Wyszukiw. i Rozdz. Informacji Normaliz. - PAWRIN
21.	Język deskryptorowy Przemysłowego Instytutu Maszyn Rolniczych	Przemysłowy Instytut Maszyn Rolniczych	Tezaurus Maszyny Rolnicze i Mechanizacja Rolnictwa	2800	—	gcp	Branżowy System Informacji Przemysł. Inst. Masz. Rolniczych
22.	Język deskryptorowy Przemysłowego Instytutu Motoryzacji	Przemysłowy Instytut Motoryzacji	Tezaurus BO-INTE Przemysłowego Instytutu Motoryzacji	3696	—	—	—

KLASYFIKACJE MONOHIERARCHICZNE

1	2	3	4	5	6	7	8
23.	Branżowa klasyfikacja w dziedzinie meteorologii, hydrologii i oceanologii oraz gospodarki i inżynierii wodnej	Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej	Branżowa Klasyfikacja Tematyczna w dziedzinie meteorologii, hydrologii i oceanologii oraz gospodarki i inżynierii wodnej	300	—	gnp	—
24.	Klasyfikacja Dziedzina BOINTE Geodezji i Kartografii	Instytut Geodezji i Kartografii	Branżowa Klasyfikacja Dziedzina Instytutu Geodezji i Kartografii	270	—	gp	System Informacyjny BOINTE Geodezji i Kartografii GiK
25.	Branżowa Klasyfikacja Dziesiąta zagadnień techniki okrętowej	Centrum Techniki Okrętowej	Branżowa Klasyfikacja Dziesiąta Zagadnień Techniki Okrętowej	2000	1000	—	System informacyjny przemysłu okrętowego APIS 4
26.	Klasyfikacja Zagadnień Gospodarki Żywnościowej	Centralna Biblioteka Rolnicza	Klasyfikacja Zagadnień Gospodarki Żywnościowej	650	—	—	System informacyjny o gospodarce żywnościowej

**KLASYFIKACJE W ZASADZIE MONOHIERARCHICZNE,
ALE Z WYODRĘBNIONYMI PODZIAŁAMI POMOCNICZYMI**

1	2	3	4	5	6	7	8
27.	Leśna Klasyfikacja Oksfordzka	Instytut Badawczy Leśnictwa	Zaktual. Tabl. Leśnej Klasyfikacji Oksfordzkiej	3500	—	gcp	—
28.	Język układu katalogu systematycznego ZDK	Biblioteka Narodowa	Schemat układu katalogu systematycznego ZDK	580	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8
29.	Język katalogu systematycznego zbiorów wyd. zwartych wydanych od 1801	Biblioteka Narodowa	Schemat katalogu systematycznego zbiorów wydawnictw zwartych	20000	—	gcp	Katalog systematyczny zbiorów głównych wydanych od 1801 r.
30.	Klasyfikacja Centralnego Ośrodka Naukowej Informacji Wojskowej	Centralny Ośrodek Naukowej Informacji Wojskowej CONIW	Tablice specjalnej klasyfik. dziesiętnej. Nauka wojskowa. Wojskowość.	—	—	gcp	System inform. wyszukiwawczej naukowej informacji wojskowej

JĘZYKI HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH

1	2	3	4	5	6	7	8
31.	Język haseł przedmiotowych komputerowej bazy danych "Nowe statki"	Centrum Techniki Okrętowej	Słownik deskryptorowy nazw i charakterystyk typów i rodzajów statków	500	250	gp	Komputerowa baza danych Centrum Tech. Okrętowej
32.	Język haseł przedmiotowych GBL	Główna Biblioteka Lekarska	Słownik haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrew.	9000	3000	gcp	Zautomatyzowana Naukowa Informacja Medyczna ZNiM - GBL
33.	Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej	Biblioteka Narodowa	Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej	30000	3000	gp	—

KLASYFIKACJA FASETOWA

1	2	3	4	5	6	7	8
34.	Klasyfikacja fasetowa dla materiałów kartograficznych	Ośrodek Informacji Naukowej PAN	Klasyfikacja fasetowa dla materiałów kartograficznych	1500	—	gnp	—

JĘZYKI SŁÓW KLUCZOWYCH

1	2	3	4	5	6	7	8
35.	Język słów kluczowych naukowej informacji wojskowej	Centralny Ośrodek Naukowej Informacji Wojskowej	Wykaz słów kluczowych system naukowej informacji wojskowej	6000	—	gnp	System informacyjno-wyszukiwawczy naukowej informacji wojskowej
36.	Język słów kluczowych Instytutu Badawczego Leśnictwa	Instytut Badawczy Leśnictwa	Wykaz słów kluczowych Instytutu Badawczego Leśnictwa	6000	—	gnp	—
37.	Język słów kluczowych z zakresu konstrukcji i badań taboru szynowego	Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Pojazdów Szynowych	Tezaurus branżowy taboru szynowego	2300	—	gnp	System Informacji o Pojazdach Szynowych TABOR
38.	Język słów kluczowych z zakresu przemysłu gumowego	Instytut Przemysłu Gumowego "Stomil"	Guma. Alfabetyczny słownik wyrazów kluczowych	942	—	—	—
39.	Język słów kluczowych Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazownictwa	Instytut Górnictwa Naftowego i Gazownictwa	Wykaz słów kluczowych Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazownictwa	5520	—	gnp	Mikrokomputerowy system bibliograficzny GNiG
40.	Język słów kluczowych z nauk przyrodniczych	Ośrodek Informacji Naukowej PAN	Słownik słów kluczowych z neuropsychofarmakologii Słownik słów kluczowych z botaniki	1100	—	gnp	System Informacji z Nauk Przyrodniczych
				2800	—	gnp	

1	2	3	4	5	6	7	8
41.	Język słów kluczowych dla nauk społecznych	Ośrodek Informacji Naukowej PAN	Słownik słów kluczowych z historii Słownik słów kluczowych z religioznaw. Słownik słów kluczowych z ekon. polit. Słownik słów kluczowych z filozofii Słownik słów kluczowych z literaturozn. Słownik słów kluczowych z językoznawst. Słownik słów kluczowych z marks.-lenin. Słownik słów kluczowych z nauki o polit. Słownik słów kluczowych z pedagogiki Słownik słów kluczowych z psychologii Słownik słów kluczowych z socjologii	11000 3500 2000 950 2300 1400 900 2400 1550 2000 900	— — — — — — — — — — — —	gnp gnp gnp gnp gnp gnp gnp gnp gnp gnp gnp gnp	System Informacji z Nauk Społecznych SINS

TABELA 2
JĘZYKI INFORMACYJNE OPRACOWANE I ADAPTOWANE W POLSCE

ZESTAWIENIE SYNTETYCZNE

Lp	Język informacyjny	Placówki inf	Stosowana gramatyka				Stan JI				Charakterystyka systemu informacyjnego					
			gp	gcp	gnp	gno	bji	sji	rji	bds	sm	smm	aw	atw	az	bda
1.	Język deskryptorowy	23	1	12	4	5	7	16	3	1	3	1	16	2	1	2
2.	Język słów kluczowych	6	-	-	6	1	5	4	1	-	-	-	5	2	-	-
3.	Język haseł przedmiotowych	3	2	1	-	-	1	3	-	-	1	-	2	1	-	-
4.	Klasyfikacja fasetowa	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
5.	Klasyfikacja monohierarchiczna	4	1	-	1	2	1	4	-	-	1	-	3	1	-	-
6.	Klasyfikacja monohierarchiczna z wyodrębn. podziałami pomocniczymi	3	-	3	-	1	-	4	1	-	3	-	2	-	-	-

Objaśnienie skrótów:

- gp - gramatyka pozycyjna,
- gcp - gramatyka częściowo pozycyjna,
- gnp - gramatyka niepozycyjna,
- gno - gramatyka nie określona przez respondenta,
- bji - budowa JI,
- sji - stosowanie JI,
- rji - rekonstrukcja JI,
- bds - brak danych o stanie JI,
- sm - system manualny,
- smm - system małej mechanizacji,
- aw - automatyzacja wprowadzona,
- atw - automatyzacja w trakcie wprowadzania,
- az - automatyzacja zamierzona,
- bda - brak danych o charakterystyce systemu.

PRZEWIDYWANE PRZYSZŁE WYKORZYSTANIE BAZY DANYCH

Baza JINF powinna stać się narzędziem merytorycznej koordynacji prac nad językami informacyjnymi w kraju. Koordynacja ta może i powinna być prowadzona (w sposób całkowicie nieformalny, bez wydawania jakichkolwiek aktów administracyjnych, do czego zresztą brak jest podstaw prawnych po uchyleniu Uchwały nr 35 RM o rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej) w ramach konsultacji udzielanych przez Instytut INTE. Powinno to przyczynić się do likwidacji (lub przynajmniej zmniejszenia) dublowania wysiłków i środków w pracach nad językami informacyjnymi. Baza JINF powinna być wykorzystywana także w zakresie zarządzania pracami naukowo-badawczymi i projektowymi z dziedziny języków informacyjnych i finansowania tych prac przez Komitet Badań Naukowych lub innych sponsorów. Określenie zawartości dziedzicznych i branżowych języków informacyjnych za pomocą symboli PKT ułatwi planową aktualizację poszczególnych działów tej klasyfikacji przez porównanie ich struktury i zawartości ze strukturą i zawartością języków informacyjnych opracowanych dla dziedzin i branż odpowiadających tym działom.

Zwrócenie się z ankietą do placówek informacji miało jeszcze jeden efekt - zupełnie uboczny z punktu widzenia formalnego celu pracy, ale bardzo ważny. W sytuacji zerwania formalnych więzi pomiędzy Instytutem INTE a placówkami informacji oraz pomiędzy poszczególnymi placówkami (po uchyleniu Uchwały nr 35 i likwidacji Centrum INTE, a wraz z nim - projektu SINTO) istotne znaczenie miało odnowienie kontaktów INTE z placówkami inte i przekonanie się, że w zmienionych warunkach kontynuują działalność.

LITERATURA

1. BOCIAN L.[i in.] Clearinghouse for thesauri and classification schemes. Activity and functions. Warszawa INTE 1980, 24 s.
2. CZARNECKA J. Katalog przedmiotowy w dużych bibliotekach uniwersalnych (na podstawie ankiety). W: Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych. Materiały z konferencji 22-24 maja 1986 r. Jarocin. Warszawa: Stow. Bibliotekarzy Polskich, Biblioteka Narodowa 1989 s.180-187.
3. INFORMATOR adresowy podstawowych placówek informacji naukowej i technicznej. Warszawa CINTe 1990.
4. JABRZEMSKA E. Informacja o stanie prac nad tezaurusami w SINTO. Aktual. Probl. Inf. Dok. 1978 nr 6 s.16-21.
5. JABRZEMSKA E., ŚCIBOR E. Survey of indexing languages used in Polish information establishments. Int.Forum Inf.Doc. 1987 Vol. 12 nr 2 s.12-13.

6. STĘPNIAKOWA E. Stan katalogów rzeczowych dużych naukowych bibliotek uniwersalnych. Wybrane problemy (komunikat na podstawie ankiety). W: Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych. Materiały z konferencji 22-24 maja 1986 r. Jarocin. Warszawa: Stow. Bibliotekarzy Polskich, Biblioteka Narodowa 1989 s.63-68.
7. ŚCIBOR E., TOMASIK-BECK J., SULEJ M. Sprawozdanie z realizacji zadania: Zaktualizowana baza danych o Polskiej Klasyfikacji Temptycznej (PKT) z uwzględnieniem związków pomiędzy PKT a innymi językami informacyjnymi. Warszawa IINTE 1991, maszynopis.
8. TUROWSKA-CEREMUŻYŃSKA T. Katalogi systematyczne w polskich bibliotekach uniwersalnych (na podstawie ankiety). W: Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych. Materiały z konferencji 22-24 maja 1986 r. Jarocin. Warszawa: Stow. Bibliotekarzy Polskich, Biblioteka Narodowa 1989 s.97-104.

20.06.1992

DATABASE ON INDEXING LANGUAGES ELABORATED AND ADAPTED IN POLAND

Summary

There are presented some past Polish activities relating to the registration of indexing languages or only to the collection of some data concerning them. There is described the database on indexing languages which have been elaborated or adapted (on the ground of some international or foreign source languages) in Poland; this data base has been established at the Institute of Scientific, Technical and Economic Information using the Micro CDS/ISIS software package. Selected data concerning the indexing languages that have been registered in the database are presented in the form of tables; the base contains the records concerning 22 descriptor languages, 8 hierarchical classification systems, 1 faceted classification system, 3 subject-heading languages, and 7 keyword languages. There are presented the future foreseen applications of the database (substantial coordination of the activities relating to indexing languages, facilitation of updating the Polish Thematic Classification).

БАЗА ДАННЫХ ОБ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫХ ЯЗЫКАХ РАЗРАБОТАННЫХ И АДАПТИРОВАННЫХ В ПОЛЬШЕ

Резюме

Представлены действия в области регистрации информационных языков предприятия до сих пор в Польше. Охарактеризована база данных о информационных языках разработанных и адаптированных (на основе некоторого международного или загранич-

ного образца) в Польше, основанная в Институте научной, технической и экономической информации при использовании программного пакета MICRO CDS/ISIS. В табличном виде представлены данные о информационных языках зарегистрированных в базе; база содержит описания касающиеся 22 дескрипторных языков, 8 моноиерархических классификаций, 1 фасетной классификации, 3 языков предметных заголовков и 7 языков ключевых слов. Указаны будущие предусматриваемые использованию базы данных (деловая координация работ по информационным языкам, облегчение актуализации Польской тематической классификации).

UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA - ZMIANA STATUSU I SYSTEMU ZARZĄDZANIA

Zmiany w statusie prawnym UKD. Utworzenie Konsorcjum ds UKD, jego cele, zadania i usługi

W artykule opublikowanym w „Aktualnych Problemach Informacji i Dokumentacji” 11/ przedstawiono reformę struktury zarządzania Uniwersalną Klasyfikacją Dziesiętną (UKD), która weszła w życie w 1987 r. Reforma ta polegała - najogólniej mówiąc - na zastąpieniu Centralnego Komitetu Klasyfikacji FID/CCC, który przez kilkadziesiąt lat był komitetem Międzynarodowej Federacji Dokumentacji (FID) odpowiedzialnym za rewizję UKD i zarządzanie tą klasyfikacją na szczeblu centralnym (tj. na szczeblu całego systemu klasyfikacji, a nie na szczeblu poszczególnych działów lub grup działów), przez organ o szerszych uprawnieniach w postaci Rady Zarządzającej ds. UKD (UDC Management Board - UMB). W dniu 1 stycznia 1992 r. nastąpiła kolejna, o wiele poważniejsza zmiana, dotycząca tym razem już nie tylko systemu zarządzania UKD, ale także statusu prawnego tej klasyfikacji. Z dniem 1 stycznia 1992 r. FID przekazał bowiem prawo własności intelektualnej do UKD oraz pełną odpowiedzialność za tę klasyfikację nowo utworzonemu Konsorcjum ds. UKD (UDC Consortium - UDCC), które jest fundacją o celach niedochodowych, działającą w ramach prawa holenderskiego. Konsorcjum ma sześciu członków-założycieli - oprócz FID, który posiada 40% udziałów, są nimi wydawcy UKD z pięciu krajów rozwiniętych gospodarczo, a mianowicie:

- Asociación Española de Normalización y Certificación (AENOR), Hiszpania;
- Boon Stafleu Van Loghnum (BSL), Holandia;
- British Standards Institution (BSI), Zjednoczone Królestwo;
- Centre de Lecture Publique de la Communauté Française (CLPCF), Belgia;
- Information Science and Technology Association (INFOSTA-NIPDOK), Japonia.

Komitet Wykonawczy UDCC, składający się z przedstawicieli członków-założycieli, jest odpowiedzialny za zarządzanie i planowanie. Życzeniem obecnego zarządu Konsorcjum jest rozszerzenie składu Komitetu Wykonawczego przez włączenie do niego ważniejszych wydawców tablic UKD w językach nie reprezentowanych dotychczas w Konsorcjum, którzy wykazują takie same zainteresowanie sprawami UKD jak członkowie-założyciele. Konsorcjum ds. UKD stawia sobie następujące cele:

(a) ochrona prawa własności intelektualnej do UKD;

(b) zapewnienie finansowych podstaw Konsorcjum i dostarczenie w ten sposób środków umożliwiających (efektywne) zarządzanie UKD i przyszły rozwój tej klasyfikacji;

(c) utrzymanie UKD na szczycie międzynarodowym [co należy zapewne rozumieć jako utrzymanie pozycji UKD jako międzynarodowego języka informacyjnego, rozwijanego w ramach współpracy międzynarodowej - E.Ś.];

(d) stworzenie warunków umożliwiających rozbudowę UKD i rozwój służb wspomagających tę rozbudowę, przy czym zadania te mogą być w razie potrzeby powierzone innym instytucjom;

(e) promocja zastosowań UKD;

(f) zatwierdzanie (autoryzowanie) zmian w UKD drogą międzynarodowych konsultacji;

(g) rozpowszechnianie i zachęcanie do rozpowszechniania informacji o UKD i o Konsorcjum ds. UKD;

(h) popieranie współpracy pomiędzy tymi osobami i/lub zespołami, które rozwijają UKD, a tymi, które ją stosują, potrzebują jej lub pragną dowiedzieć się czegoś o UKD i innych systemach klasyfikacji.

Konsorcjum ds. UKD zobowiązuje się do:

(a) podjęcia ciągłego programu rewizji i rozwoju UKD w celu dostosowania tej klasyfikacji do potrzeb współczesnych bibliotek i systemów informacyjnych;

(b) zapewnienia szerokiej dostępności UKD przez zawieranie umów licencyjnych z dotychczasowymi i nowo pojawiającymi się wydawcami tablic UKD z całego świata;

(c) wspierania rozwoju nowych produktów, usług i zastosowań związanych z UKD.

W ciągu pierwszego roku swej działalności Konsorcjum ds. UKD zajęło się przede wszystkim utworzeniem Głównego Pliku Wzorcowego (Master Reference File - MRF), obejmującego ok. 60.000 haseł UKD (symboli UKD z odpowiednikami słownymi w języku angielskim); prace nad MRF miały być zakończone do października 1992 r. Jako komputerowa baza danych MRF ma stanowić podstawę przyszłej rewizji i rozbudowy UKD, wydań UKD w różnych językach i rozmaitych usług. Konsorcjum ustaliło już pierwsze priorytety w zakresie rewizji UKD i zobowiązało się do dokonywania gruntownych przeglądów MRF w określonych odstępach czasu. Ustanowiony został nowy międzynarodowy Rewizyjny Zespół Doradczy (Revision Advisory Group).

Konsorcjum ds. UKD pragnie zaoferować swym członkom (obecnym i potencjalnym) szereg usług, które mogą być świadczone tylko w ścisłej współpracy z zainteresowanymi. Konsorcjum oferuje:

(a) licencje na poszczególne wydania UKD, przyznawane na zasadzie wyłączności;

(b) usługi w zakresie autoryzacji tablic UKD;

(c) dostęp do MRF i produktów uzyskiwanych z tej bazy;

(d) informacje o bieżących zmianach w MRF jako usługę mającą zastąpić prenumeratę wydawanego dotychczas czasopisma „Extensions and Corrections to the UDC”;

(e) informacje o wprowadzonych już i proponowanych uzupełnieniach do UKD, przekazywane za pośrednictwem biuletynu „Newsletter”;

(f) informacje o istniejących wydaniach UKD, autoryzowanych lub objętych licencjami, opublikowanych w jakichkolwiek językach członków Konsorcjum oraz informacje o istniejących i potencjalnych wydawcach;

(g) doradctwo w zakresie implementacji UKD jako narzędzia klasyfikowania lub wyszukiwania informacji, włącznie z informacjami na temat szkolenia lub usługami na rzecz studentów i nowych użytkowników;

(h) możliwość udziału w pracach rewizyjnych przez przekazywanie sugestii dotyczących przyszłych rewizji UKD;

(i) możliwość zawierania kontraktów na określone prace w zakresie przygotowywania uzgodnionych projektów rewizji UKD;

(j) łączność z innymi członkami Konsorcjum, włącznie z prowadzoną na zasadzie wzajemności wymianą informacji i pomysłów w ramach klubów użytkowników (User Clubs);

(k) szkolenie, promocję i innego rodzaju pomoc.

Sekretariat Konsorcjum ds. UKD mieści się - podobnie jak Sekretariat Generalny FID - w budynku Biblioteki Królewskiej w Hadze.

W październiku 1992 r. Sekretariat Konsorcjum ds. UKD przesłał istniejącym i potencjalnym wydawcom UKD kwestionariusz ankiety dotyczącej działalności wydawniczej w zakresie UKD, gotowości respondentów do korzystania z MRF i zawarcia umowy licencyjnej itp. W piśmie przewodnim do wskazanej wyżej ankiety - z którego zaczerpnięto większość informacji podanych w niniejszej notatce - zachęcono respondentów do zostania członkami Konsorcjum ds. UKD. Przewidywane są różne kategorie uczestnictwa w Konsorcjum, co powinno zaspokoić potrzeby różnych środowisk.

Chociaż autorzy ankiety zapewniali, że dążą do zwiększenia liczby członków Konsorcjum ds. UKD i szerokiej współpracy międzynarodowej, to jednak utworzenie Konsorcjum oznacza odejście od dotychczasowego zdecentralizowanego i demokratycznego systemu rewizji UKD i zarządzania tą klasyfikacją. Z dniem 1 stycznia 1992 r. przestały funkcjonować komitety FID/C, tj. komitety ds. rewizji UKD w zakresie poszczególnych dziedzin nauki i techniki, skupiające entuzjastów UKD z różnych krajów. Do historii przeszła demokratyczna procedura inicjowania, opracowywania i uzgadniania projektów rewizji UKD (tzw. P-not), która pozwalała wypowiedzieć się - za pośrednictwem komitetów FID/C lub członków narodowych FID w poszczególnych krajach - wszystkim zainteresowanym, co powodowało wydłużanie się czasu opracowywania i uzgadniania P-not. Publikowanie wydań UKD w poszczególnych krajach będzie wymagało negocjowania umów licencyjnych, a opłaty za prawa autorskie do

UKD (których właścicielem jest obecnie Konsorcjum) będą ściągane o wiele bardziej rygorystycznie niż dotychczas. Chociaż Konsorcjum ds. UKD jest - jak już wspomniano - fundacją o celach niedochodowych, to jednak przedstawiona wyżej zmiana statusu prawnego i systemu zarządzania UKD oznacza w pewnym stopniu przyjęcie zasad gospodarki rynkowej w odniesieniu do tej klasyfikacji. FID przekazał Konsorcjum prawa autorskie do UKD, gdyż zarządzanie tą rozbudowaną do ogromnych rozmiarów klasyfikacją przekraczało możliwości Federacji.

Konsorcjum ds. UKD przejęło także prawa autorskie do rocznika „Extensions and Corrections to the UDC”. We wrześniu 1992 r. ukazał się najnowszy zeszyt tego czasopisma (seria 14, nr 3), zawierający m.in. całkowicie zmienioną Tablicę 1c poddziałów pomocniczych (poddziały wspólne języka dokumentu) oraz nowo wprowadzone działy UKD:

- 544 Chemia fizyczna
- 629.3 Technika transportu lądowego
- 629.5 Technika transportu wodnego
- 81 Językoznawstwo. Języki
- 821 Literatura w poszczególnych językach

Dział 544 zastępuje dotychczasowy dział 541, działy 629.3 i 629.5 - dotychczasowy dział 629.1, dział 81 - większość dotychczasowej zawartości działu 80, a dział 821 - dotychczasowe poddziały 820/899.

Dość istotne zmiany wprowadzono także w zakresie działów:

- 264 Liturgia. Kult publiczny
- 314 Demografia. Badania ludności
- 316 Socjologia
- 336 Finanse. Finanse publiczne. Bankowość. Pieniądz
- 56 Paleontologia
- 59 Zoologia

Pełny wykaz zmian i uzupełnień zawartych w wymienionym wyżej zeszycie czasopisma „Extensions and Corrections to the UDC” jest zawarty w kolejnym „Komunikacie o zmianach i uzupełnieniach wprowadzonych do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD)...”, który będzie opublikowany w czasopiśmie „Bibliotekarz”.

LITERATURA

1. ŚCIBOR E. Reforma struktury zarządzania UKD. Aktual. Probl. Inf. Dok. 1987 nr 4 s. 3-9.
30.12.1992 r.

THE UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION - CHANGE OF THE STATUS AND OF THE MANAGEMENT SYSTEM

Summary

There are discussed changes which have occurred in the legal status of the UDC establishing of the Consortium for UDC to which the copyright of this classification system was transferred by FID. The publication of editions of UDC in particular countries will require negotiations of licence agreements with Consortium. FID committees for the revision of UDC also broke of functioning. There is presented the makeup, aims, tasks and services of the Consortium.

УНИВЕРСАЛЬНАЯ ДЕСЯТИЧНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ – ИЗМЕНЕНИЕ СТАТУСА И СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ

Резюме

Обсуждены изменения которые настали в юридическом статусе УДК: создание Объединения для УДК и поручение ему FID—ом авторских прав на эту классификацию. Публикация изданий УДК в отдельных странах будет требовать согласования лицензионных договоров с Объединением. Прекратило функционирование комитетов FID ревизии УДК. Представлен состав, цели, задачи и услуги Объединения.

WIELOJĘZYCZNY TEZAUROS EUROVOC

Tezaurus EUROVOC Wspólnoty Europejskiej stosowany w Parlamencie Europejskim, Biurze Publikacji Urzędowych, bibliotekach, ośrodkach informacji i bazach danych Wspólnoty. Geneza tezaury i historia jego rozwoju. Metodyka tłumaczenia tezaury na 9 języków Wspólnoty. Struktura tezaury, główne działy, mikrotezaurusy, artykuł deskryptorowy, tezaurus alfabetyczny, rzeczowy, wielojęzyczny, permutacyjny i terminogramy.

GENEZA TEZAURUSA EUROVOC

W 1981 r. Parlament Europejski i Biuro Publikacji Urzędowych Wspólnoty Europejskiej postanowiły stosować jeden wspólny język dokumentacyjny. Po przeprowadzeniu badań porównawczych istniejących języków podjęto decyzję o utworzeniu wielojęzycznego tezaury, który obejmie swym zakresem wszystkie dziedziny zainteresowań instytucji Wspólnoty Europejskiej i zgodny będzie z obowiązującymi normami.

W 1962 r. zespół dokumentalistów i bibliotekarzy z ośrodków dokumentacyjnych i bibliotek w Parlamencie Europejskim i Komisji Wspólnoty (Biblioteka Centralna, Biuro Publikacji Urzędowych, SCAD i EC-01) rozpoczął prace nad wyborem deskryptorów i tworzeniem struktury tezaury. Projekt wspierany był przez Dyрекcję Generalną XIII tj. Telekomunikacji, Przemysłu Informacyjnego i Innowacji. Zespół tłumaczy wyznaczony przez Służby Tłumaczeniowe Komisji otrzymał zadanie wyszukania ekwiwalentów w siedmiu obowiązujących wówczas językach Wspólnoty.

EUROVOC opracowany został zgodnie z obowiązującymi normami międzynarodowymi, a w szczególności:

Norma ISO 2788 - 1986: Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri;

Norma ISO 5964 - 1985: Guidelines for the establishment and development of multilingual thesauri.

Przy opracowywaniu tezaury wykorzystano:

- wstępny projekt tezaury jednojęzycznego opracowany przez Parlament Europejski na bazie Makrotezaury OECD;

- pierwotną wersję (z 1978r.) tezaury ECLAS Centralnej Biblioteki Komisji wzbogaconą o dane dotyczące częstotliwości występowania deskryptorów w charakterystykach zaindeksowanych dokumentów;

- wykaz terminów proponowanych na deskryptory dostarczony przez SCAD;

- wykaz słów kluczowych stosowanych do indeksowania dokumentów w bazie danych EC-01 Komisji, wraz z danymi dotyczącymi ich frekwencji;

- wykaz słów kluczowych wykorzystywanych przez Biuro Publikacji Urzędowych (BPU) przy opracowywaniu „Tables of the Official Journal”.

Po przetestowaniu projektu w Parlamencie Europejskim i BPU opublikowano w 1984r. pierwsze wydanie tezaury EUROVOC w dwóch tomach (tezaurus alfabetyczny i tezaurus rzeczowy) w siedmiu językach (angielskim, duńskim, francuskim, greckim, holenderskim, niemieckim i włoskim).

W 1986r. podjęto prace nad rewizją struktury i zawartości tezaury w celu uwzględnienia nowych potrzeb informacyjnych i zmian zachodzących w terminologii języków naturalnych. Wynikiem tych prac jest obecnie obowiązująca druga edycja tezaury z roku 1987. Rewizja prowadzona była w oparciu o doświadczenia zdobyte przy dwuletnim Indeksowaniu w Parlamencie Europejskim zbioru ok. 25 000 dokumentów oraz w pracach nad indeksem do Official Journal prowadzonych przez BPU. Do siedmiu pierwotnych języków dodano dwa nowe: hiszpański i portugalski. W latach następnych opracowano i opublikowano jako kolejne tomy: tezaurus wielojęzyczny (1987), tezaurus permutacyjny (1989) i terminogramy (1990).

Prace nad rewizją tezaury prowadzone były przez bibliotekarzy i dokumentalistów Parlamentu Europejskiego oraz indeksatorów BPU przy współpracy z tłumaczami i Biurem Terminologicznym Parlamentu. W trakcie tych prac usunięto z pierwszej wersji tezaury 936 deskryptorów, a dodano 1004. Deskryptory usunięte (ze względu na zbyt rzadkie używanie, niejednoznaczność lub niezręczne sformułowanie) zostały w zasadzie pozostawione w tezaurze jako askryptory. Takie rozwiązanie przyjęto z myślą o ułatwieniu prac przy reindeksowaniu dokumentów opracowanych na podstawie pierwszego wydania tezaury.

W obecnej postaci (II wydanie) EUROVOC opublikowany jest w pięciu tomach w każdej z dziewięciu wersji językowych:

Tom 1 (1987) Tezaurus alfabetyczny (Alphabetical Thesaurus)

Tom 2 (1987) Tezaurus rzeczowy (Subject-oriented Thesaurus)

Tom 3 (1987) Tezaurus wielojęzyczny (Multilingual Thesaurus)

Tom 4 (1989) Tezaurus permutacyjny (Permutated Thesaurus)

Tom 5 (1990) Terminogramy (Terminogrammes).

Dodatkowo w 1990 r. ukazał się tom zawierający zmiany wprowadzone do tezaury („EUROVOC Alphabetical Thesaurus 2.1”) oraz w 1992 podręcznik dla użytkownika („Thesaurus EUROVOC. User Manual”. 1st ed. January 1992. European Parliament).

Wszystkie tomy tezaurusa EUROVOC opublikowane są jako aneksy do „Index of the Official Journal”. Aktualizacje publikowane są też jako aneksy, a dodatkowo w oddzielnym tomie (po jednym na każdą wersję językową).

Poza wersją drukowaną EUROVOC dostępny jest też w postaci magnetycznej:

- w wersji ulepszonej (z wielkimi i małymi literami oraz ze znakami diakrytycznymi);
- w wersji uproszczonej (tylko wielkie litery, bez znaków diakrytycznych).

EUROVOC jest kontrolowany, poprawiany i aktualizowany przy pomocy programu komputerowego; ułatwia to przekład na inne języki, eliminuje błędy przy odtwarzaniu hierarchii, umożliwia wydruk zawartości w różnych układach (alfabetycznym, rzeczowym, permu-tacyjnym).

Wersją źródłową tezaurusa EUROVOC, czyli podstawą do tłumaczenia była wersja francuska. Ani przy wydaniu pierwszym, ani przy przygotowywaniu wydania drugiego nie prowadzono równoległego opracowania wszystkich wersji językowych; tłumaczeniu poddano dopiero gotowy projekt. Relacje ekwiwalencji (łącznie deskryptory z askryptorami) opracowywane były oddzielnie dla każdego języka. Przy pracy tej ściśle współpracowali ze sobą tłumacze i dokumentaliści odpowiedzialni za opracowanie wersji francuskiej. Współpraca ta doprowadziła do zmian w wersji francuskiej; dekryptory, które w innych językach uznano za zbędne zostały przemienione na askryptory, a terminy ważne w innych językach zostały wprowadzone do francuskiego wykazu.

Po przetłumaczeniu wszystkie wersje poddane zostały podwójnemu sprawdzeniu co do zgodności: najpierw pod względem odpowiedniości znaczeniowej przez departament terminologiczny Parlamentu Europejskiego, następnie pod względem spójności w dokumentowaniu przez bibliotekarzy i dokumentalistów Parlamentu Europejskiego i indeksatorów BPU.

Dążenie do maksymalnego odwzorowania struktury tezaurusa we wszystkich językach doprowadziło do pewnych ustępstw w kierunku „międzynarodowienia” słownictwa tezaurusa. Czasami konieczne okazało się wprowadzenie sztucznych tworów językowych. W przypadku, gdy nie można było znaleźć odpowiednika w jakimś języku wprowadzano deskryptor w języku, z którego pochodził (towarzyszy mu wtedy scope note uściślająca jego znaczenie) lub tłumaczono termin dosłownie, np. terminy: Land, Independent community, banque foncière. Formę oryginalną przyjmowano w wypadku, gdy dane wyrażenie przejęte zostało przez inne języki, i nie ma w nich odpowiednika rodzimego, np. holding, dumping, bioéthique, natomiast wiele terminów specyficznych tylko dla jednego języka znaleźć można wśród askryptorów, np.

House of Commons USE ~~directly-elected chamber~~

Queen's Bench Division USE higher court.

POSTAĆ DESKRYPTORÓW

Przyjętą formą deskryptorów w każdej wersji językowej jest forma liczby pojedynczej (z wyjątkiem sytuacji, gdy termin występuje tylko w liczbie mnogiej, np. w języku angielskim „weights and measures” (wagi i miary) lub gdy prowadzi do niejednoznaczności). W terminach złożonych zachowano szyk wyrazów charakterystyczny dla danego języka naturalnego, np.

w jęz. angielskim:	right of establishment
a nie postać inwersyjna:	establishment, right of
w języku niemieckim:	Niederlassungsrecht
a nie:	Recht der Niederlassung.

Unikano stosowania w deskryptorach znaków przestankowych (poza myślnikiem) oraz skrótów; wyjątkiem są nazwy międzynarodowych organizacji, których nazwy skrócone zostały zaakceptowane na deskryptor ze względu na wygodę (nazwy pełne są często zbyt długie i uciążliwe przy wpisywaniu na klawiaturze), podczas gdy formy rozwinięte tych nazw występują jako askryptory lub scope notes.

Przy rewizji tezaurusa starano się usunąć w miarę możliwości deskryptory unitermowe (terminy jednowyrazowe), wychodząc z założenia, że nie charakteryzują się one wymaganą od deskryptorów precyzją i jednoznacznością. Terminy te potraktowane zostały jako askryptory lub zmienione na bardziej precyzyjne przez dodanie określeń uszczegóławiających. Miało to na celu zwiększenie efektywności i relewantności wyszukiwania oraz uniknięcie indeksowania dokumentów kombinacją deskryptorów prostych, jeśli istnieje deskryptor złożony, np. „law” (prawo) i „labour” (praca), jeśli istnieje deskryptor „labour law” (prawo pracy).

STRUKTURA TEZAURUSA

Na najwyższym stopniu podziału struktura tezaurusa jest dwupoziomą klasyfikacją hierarchiczną:

1) pola główne (działy) oznaczone dwucyfrowymi symbolami (kodami), np.

10 EUROPEAN COMMUNITY (Wspólnota Europejska)

2) mikrotezaury, oznaczone czterocyfrowymi symbolami, z których dwa pierwsze znaki wskazują dział (pole), do którego dany mikrotezaurus należy, np.

1011 COMMUNITY LAW (Prawo Wspólnoty)

System kodowania (symbole pól i mikrotezaurów) jest identyczny we wszystkich dziewięciu wersjach językowych, tak więc podstawowa struktura jest wiernie i jednoznacznie odtworzona w każdym języku.

Działy główne tezaurusa są następujące:

04 Życie polityczne	44 Zatrudnienie i praca
08 Stosunki międzynarodowe	48 Transport
10 Wspólnota Europejska	52 Środowisko

12 Prawo	56 Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo
16 Działalność gospodarcza	60 Produkty rolno-spożywcze
20 Handel	64 Produkcja, technologia i badania
24 Finanse	66 Energia
28 Problemy społeczne	68 Przemysł
32 Edukacja i komunikacja	72 Geografia
36 Nauka	76 Organizacje międzynarodowe
40 Biznes i konkurencja	

Niektóre z tych działów są bardziej rozbudowane, inne mniej, w zależności od tego, czy znajdują się w centrum zainteresowania lub związane są w większym stopniu z działalnością Wspólnoty, np. EUROVOC zawiera wykaz regionów państw członkowskich, ale nie podaje takiego podziału dla państw spoza Wspólnoty.

Przeciętnie w każdym dziale znajduje się 6 - 8 mikrotezaurusów, choć np. dział NAUKA obejmuje tylko dwa mikrotezaurusy:

- 3606 Nauki przyrodnicze i stosowane
- 3611 Nauki humanistyczne

Dla przykładu podajemy zawartość działu „32 Edukacja i komunikacja”:

- 3206 Edukacja
- 3211 Nauczanie
- 3216 Organizacja edukacji
- 3221 Dokumentacja
- 3226 Komunikacja społeczna
- 3231 Informacja i przetwarzanie informacji
- 3236 Informatyka (Computer science)

Zastosowaną notację cechuje gościnność, co umożliwia tworzenie nowych symboli w miarę dalszej rozbudowy tezaurusa.

Ogółem wszystkie wersje językowe zawierają:

- 21 pól (działów)
- 126 mikrotezaurusów
- 5359 deskryptorów (w tym 471 terminów naczelných)
- ok. 5280 relacji zwrotnych typu hierarchicznego (tj. 5280 relacji BT i 5280 relacji NT)
- ok. 2730 relacji zwrotnych typu skojarzeniowego.

Podobnie, jak główne działy i mikrotezaurusy, tak też deskryptory, relacje hierarchiczne i skojarzeniowe są ściśle odzwierciedlone we wszystkich wersjach językowych, nie ma jednak takiej odpowiedniości między askryptorami; każdy język charakteryzuje się bowiem swoim „bogactwem” leksykalnym, różnym dla różnych dziedzin wiedzy lub działalności praktycznej. Tak więc liczba askryptorów i scope notes (uwag umieszczonych pod deskryptorami precy-

zujących ich znaczenie) jest różna w poszczególnych wersjach językowych, co widać z poniższego zestawienia:

Wersja językowa	Liczba	
	scope notes	askryptorów
angielska	344	4 836
duńska	408	5 678
francuska	423	5 176
grecka	417	5 023
hiszpańska	379	5 170
holenderska	415	5 198
niemiecka	333	6 725
portugalska	330	5 021
włoska	332	8 480

Oceniając strukturę tezaurytu EUROVOC pamiętać należy, że podział całego zakresu i przydział deskryptorów do poszczególnych grup (mikrotezaurusów) dokonywany był, jak w każdym języku informacyjno-wyszukiwawczym, w sposób arbitralny. Niektóre deskryptory powinny być przydzielone do więcej niż jednego mikrotezaurusu, jednak dla ułatwienia prac nad aktualizacją i rozbudową tezaurytu oraz zmniejszenia jego objętości odrzucono strukturę polihierarchiczną, a więc włączanie każdego deskryptora do wszystkich działów, do których zakresu pasuje. Zgodnie z tym postanowieniem deskryptory, które można by umieścić w dwu lub więcej działach, są zazwyczaj przydzielane tylko do jednego, do tego, który wydaje się być najbardziej naturalny (w którym większość użytkowników będzie oczekiwać jego wystąpienia). I tak, choć w tezaurytusie znajduje się dział EUROPEAN COMMUNITY, to różne rodzaje działalności Wspólnoty, które mogłyby zostać w tym dziale umieszczone znajdują się w działach uznanych za bardziej dla nich odpowiednie, np. deskryptor „polityka gospodarcza” przydzielony został do działu „działalność gospodarcza”, a deskryptor „polityka socjalna” do działu „problemy socjalne”.

Pomimo generalnego odrzucenia polihierarchii wyjątkowo dopuszczono jej stosowanie w dwóch działach, o czym będzie mowa przy przedstawianiu części alfabetycznej tezaurytu.

TEZAURUS ALFABETYCZNY

Tom pierwszy tezaurytu EUROVOC zawiera deskryptory i askryptory umieszczone w porządku alfabetycznym. Każdy deskryptor występuje w otoczeniu relacji semantycznych wskazujących jego zależności i usytuowanie w systemie językowym, tworząc wraz z nimi artykuł deskryptorowy.

— Inflation

- RT price control
- RT updating of salaries

Informal education

- SN Activities or programmes organized outside of the school system but directed towards precise educational objectives.

- MT 3208 education
- BT1 teaching method

Informatics

- MT 3236 computer science
- NT1 applied computer science
- NT2 business data-processing
- NT2 data-processing profession
- NT2 home computing
- NT2 industrial data-processing
- NT3 robotics
- NT2 information storage and retrieval
- NT3 data-bank service centre
- NT3 database
- NT2 legal data-processing
- NT2 medical computing
- NT2 office automation
- NT3 word processing
- NT2 telematics
- RT display screen work
- RT electronics industry
- RT microelectronics
- RT programmed learning

Information

- SN Use specific terms.
- MT 3231 *Information and information processing*
- UF means of information
- UF scientific information
- UF technical information
- NT1 duplication
- NT1 information consultation
- NT1 information medium
- NT1 information network
- NT1 information profession
- NT1 information sources
- NT1 information system
- NT1 interchange of information
- RT information bureau
- RT information science

Information analysis

- MT 3221 *documentation*
- UF data analysis
- UF documentary analysis
- BT1 documentalist
- NT1 cataloguing
- NT1 classification
- NT1 condensing
- NT1 document indexing

Information bureau

- MT 3221 *documentation*
- BT1 documentary system
- RT information

Information consultation

- MT 3231 *Information and information processing*
- BT1 information

Information industry

- MT 3231 *Information and information processing*
- BT1 information policy
- RT communications industry
- RT data-processing industry
- RT information processing

Information medium

- MT 3231 *Information and information processing*
- BT1 information
- RT access to information
- RT data-processing industry
- RT document

Information network

- MT 3231 *Information and information processing*
- BT1 information
- RT telecommunications

Information policy

- MT 3231 *Information and information processing*
- NT1 access to information
- NT2 confidentiality
- NT2 linked circulation
- NT1 centralization of information
- NT1 information industry
- NT1 right of information
- RT information science

Information processing

- MT 3231 *Information and information processing*
- NT1 artificial intelligence
- NT1 computerized translation system
- NT1 interpreting
- NT1 terminology
- NT1 translation
- NT1 transliteration
- RT centralization of information
- RT electronic equipment
- RT information industry
- RT information science
- RT office automation

Information profession

- MT 3231 *Information and information processing*
- UF archivist
- UF documentalist
- UF interpreter
- UF librarian
- UF translator
- BT1 information
- RT information science
- RT interpreting
- RT translation

Information science

- MT 3206 *natural and applied sciences*
- UF documentation
- BT1 applied sciences
- RT applied computer science
- RT documentary system
- RT documentation
- RT information —

— Information science

- RT information policy
- RT information processing
- RT information profession

Information science

- MT 3231 *Information and information processing*
- BT1 information
- RT document retrieval

Information storage

- MT 3236 computer science
- BT1 data processing
- RT database
- RT document storage

Information storage and retrieval

- MT 3236 computer science
- UF computerized documentation system
- BT1 applied computer science
- BT2 informatics
- NT1 data-bank service centre
- NT1 database
- RT documentary system

Information system

- MT 3231 *Information and information processing*
- UF automatic information system
- UF on-line system
- BT1 information
- RT communications system
- RT database
- RT documentary system
- RT means of communication

Information technology

- MT 3226 communications
- UF communications technology
- BT1 communications industry
- RT advanced technology industry
- RT new technology

Information user

- MT 3221 *documentation*
- BT1 documentary system
- RT access to information

Ingot

- MT 6411 *technology and technical regulations*
- UF billet
- UF blank
- UF bloom
- UF flat bar
- UF sheet bar
- UF sheet billet
- UF slab
- BT1 non-flat product
- BT2 materials technology

Inheritance

- MT 1215 civil law
- UF succession
- BT1 transfer of property
- BT2 ownership

Inheritance tax

- USE capital transfer tax

Institution of legal action

- USE legal action

Charakterystyczną cechą tezaurya EUROVOC jest wskazywanie wszystkich deskryptorów węższych i szerszych (nie tylko najbliższego poziomu), z podaniem stopnia hierarchii, np.

standard	standardization
BT1 standardization	NT1 European standard
BT2 technical regulations	NT1 international standard
	NT1 standard
	NT2 quality standard
	NT2 safety standard
	NT2 technical standard

Pełny artykuł deskryptorowy składa się z:

- deskryptora tytułowego (zapisanego wytłuszczonym drukiem);
- scope note poprzedzonej symbolem SN, wyjaśniającej znaczenie deskryptora lub jego użycie;
 - symbolu i nazwy mikrotezaurya, do którego deskryptor jest przydzielony, poprzedzonego skrótem MT;
 - askryptorów kierujących do danego deskryptora, uporządkowanych alfabetycznie po skrócie UF (used for);
 - deskryptora lub deskryptorów nadrzędnych, poprzedzonych skrótem BT (broader term) i cyfrą wskazującą poziom hierarchii w stosunku do deskryptora tytułowego; deskryptory nadrzędne uporządkowane są według wzrastającego poziomu hierarchii, a w obrębie jednego poziomu - alfabetycznie;
 - deskryptora lub deskryptorów podrzędnych, poprzedzonych skrótem NT (narrower term) i cyfrą wskazującą poziom hierarchii w stosunku do deskryptora tytułowego; deskryptory podrzędne uporządkowane są według malejącego poziomu hierarchii, a w obrębie jednego poziomu - alfabetycznie.
 - deskryptora lub deskryptorów kojarzeniowych, poprzedzonych skrótem RT (related term), uporządkowanych alfabetycznie.

Po deskryptorach szerszych, węższych i kojarzeniowych nie są podawane symbole mikrotezaurusów, do których należą

Nie wszystkie elementy artykułu występują przy każdym deskryptorze, choć przynależność do mikrotezaurya wskazywana jest zawsze. Brak terminu nadrzędnego (BT) przy deskryptorze oznacza, że jest on terminem naczelnym. Niektóre deskryptory z pól 72 (geografia) i 76 (organizacje międzynarodowe) mają więcej niż jeden termin nadrzędny jednego poziomu, co wynika z dopuszczenia w tych dwóch działach struktury polihierarchicznej.

Przykład deskryptora przypisanego do jednego mikrotezaurya:

nationality (narodowość)

MT 1231 international law (prawo międzynarodowe)

Przykład deskryptora przypisanego do więcej niż jednego mikrotezaurusa:

Panama

MT 7216 America

MT 7231 economic geography (geografia ekonomiczna)

MT 7236 political geography (geografia polityczna)

Scope note, czyli uwaga umieszczona bezpośrednio po deskrytorze tytułowym znajduje się tylko przy niektórych terminach. Może pełnić rolę definicji wyjaśniającej znaczenie deskryptora (podającej jego zakres) lub wskazywać sposób użycia deskryptora w indeksowaniu i wyszukiwaniu. Czasami scope note wyjaśnia skrót, którego forma rozwinięta byłaby zbyt długa, aby zostać zaakceptowaną na askryptor.

Przykład scope note o charakterze definiującym:

spot market

SN rynek, na którym towary sprzedawane są do natychmiastowego dostarczenia

agricultural land grouping

SN prywatne przedsiębiorstwo, którego celem jest tworzenie lub zachowywanie gospodarstw rolnych.

Przykład scope note dotyczącej użycia deskryptora przy indeksowaniu dokumentów lub pytań:

retail price

SN używaj w opozycji do „wholesale price”, jeśli nie używasz „consumer price”

agricultural product

SN używaj dla dokumentów, które dotyczą całego szeregu produktów, w przeciwnym wypadku stosuj deskryptor szczegółowy.

Chociaż większość scope notes definiujących jest wspólna dla wszystkich wersji językowych tezaurusa, niektóre z nich wprowadzone są tylko w jednej wersji, ze względu na specyficzne cechy tego języka, np. w przypadku braku w tym języku odpowiednika, który pokrywa się znaczeniem z pozostałymi. Scope notes dotyczące użycia deskryptora są identyczne we wszystkich wersjach językowych.

Artykuł askryptorowy składa się z askryptora i odpowiadającego mu deskryptora (zapisanego wytłuszczonym drukiem), poprzedzonego odsylnicem USE (używaj), np.

law of property

USE ownership

Relacja ekwiwalencji łącząca askryptor z deskrytorem obejmuje w rzeczywistości kilka typów relacji między terminami:

- relację synonimii całkowitej, np.

International Energy Agency

USE IEA OECD

- bliskoznacznosci (quasi-synonimii), np.

slaughter of livestock

USE slaughter of animals

- antonimii (przeciwstawnosci znaczeni), np.

technological dependence

USE technological independence

- inkluzji, kiedy to deskryptor obejmuje swoim zakresem zakresy węższych terminów, które uznane zostały za askryptory ze względu na zbyt rzadkie występowanie, np.

apple

USE pomaceous fruit

Relacja hierarchiczna obejmuje głównie dwa rodzaje związków:

- część/całość, np.

Colombia

BT1 South America

- przynależność lub relacja generyczna (rodzaj/gatunek), np.

collectivism

BT1 economic system

Relacja kojarzeniowa między deskryptorami pokrewnymi semantycznie wskazuje użytkownikowi inne deskryptory, które mogą być przydatne przy indeksowaniu lub wyszukiwaniu (specyfikujące lub poszerzające wyszukiwanie); obejmuje ona szereg typów relacji językowych, np. skutek/przyczyna, agent (wykonawca) / czynność, instrument/czynność, współwystępowanie, następstwo w czasie lub w przestrzeni, własność (cecha), obiekt działania lub dyscypliny, antonimia lub podobieństwo (o ile nie uznano jednego z nich za askryptor kierujący do deskryptora będącego drugim terminem), itd.

Dla ujednoczenia wszystkich wersji językowych skróty oznaczające relacje zostały przejęte z języka angielskiego, tj. BT, NT, RT, UF, itd.

Wśród deskryptorów znajduje się pewna liczba nazw własnych, np. nazwy geograficzne, nazwy instytucji i organizacji, nazwy programów badawczych (np. Delta project, FAST, Esprit), tytuły czasopism (np. Official Journal, EC Official Journal), itp. Nazwy własne pisane są dużą literą (choć zdarzają się tu błędy, np. universal decimal classification jako synonim UDC).

TEZAURUS RZECZOWY I WIELOJĘZYCZNY

W tezaurussie rzeczowym każda strona zawiera jeden mikrotezaurus. W pierwszym wierszu znajduje się symbol i nazwa mikrotezaurusa, a pod nazwą w dwóch kolumnach:

3226 communications

audio-visual material

- NT1 radio equipment
- NT1 recording equipment
- NT1 recording medium
- NT1 sound recorder
 - NT2 magnetic medium
 - NT2 optical disc
 - NT2 record
- NT1 sound reproduction equipment
- NT1 television equipment
- NT1 video-cassette
- NT1 video disc

communications industry

- NT1 audio-visual industry
- NT1 book industry
 - NT2 printing
- NT1 bookshop
- NT1 cinematographic industry
 - NT2 cinematographic production
- NT1 communications profession
- NT1 information technology
- NT1 programmes industry
 - NT2 audio-visual co-production
 - NT2 audio-visual production
 - NT2 audio-visual programme
- NT1 publishing
 - NT2 publishing firm
- NT1 telecommunications industry

communications policy

- NT1 audio-visual communications policy
 - NT2 audio-visual piracy
 - NT2 communications tariff
 - NT3 postal rate
 - NT2 European audio-visual area
 - NT2 free movement of programmes
- NT1 control of communications
 - NT2 censorship
 - NT2 monopoly of information
- NT1 mass communications
- NT1 public relations

communications system

- NT1 postal and telecommunications services
 - NT2 postal services
- NT1 telecommunications
 - NT2 data transmission
 - NT3 interactive network
 - NT3 transborder data flows
 - NT3 transmission network
 - NT2 electronic mail
 - NT2 satellite communications
- NT1 telecommunications equipment
 - NT3 radio telecommunications
 - NT2 telecopy
 - NT2 telegraph
 - NT2 telephone
 - NT2 Teletex
 - NT2 telex
 - NT2 video communications
 - NT2 videophone conference
 - NT2 Videotex
 - NT3 broadcast videography
 - NT3 interactive videotex

means of communication

- NT1 mass media
 - NT2 broadcasting
 - NT2 commercial media
 - NT2 community radio
 - NT2 press
 - NT3 political press
 - NT3 press agency
 - NT3 press undertaking
 - NT2 private media
 - NT2 television
 - NT3 cable distribution
 - NT3 European television
 - NT3 high-definition television
 - NT3 pay television

FRANÇAIS	ITALIANO	ENGLISH	NEERLANDS	PORTUGUÊS
groupe(s) d'exploitation	gruppi di aziende agricole	group(s) of farms	groep(en) van landbouwbedrijven	agrupamento de explorações agrícolas
placulture pays de croissance pays à l'arrachage Guadalupe	cultura sotto plastic país de criação país de arrachagem Guadalupe	growing under plastic growth point pulling-up graft Guadalupe	teelt onder plastic groeipunt steekpunt Guadalupe	cultura sob plástico país de crescimento país de arranque Guadalupe
île de Guam grenée sauf de grenée grenée de revêtu prix minimum garanti	isola di Guam grenata salvo di grenata grenata di rivestito prezzo minimo garantito	Isan grenated grenated threshold grenated frame guaranteed minimum price	Guam grenata grenadevrij dekkinggrenade garantiedruk minimumprijs	ilha de Guam grenata Isan de grenata grenata de revestimento mínimo preço mínimo garantido
prix garantis taux Quota(s) prix d'arrivage taux garanti	prezzi garantiti tasso Quota(s) prezzo d'arrivamento taux garantito	guaranteed price guaranteed Quota(s) guilt price guilt rebate	gegarantiede prijs voorgiftprijs Quota(s) afkomstprijs guilt rebat	preço garantido taxa Quota(s) preço de arribeamento taxa garantida
Guam Quito-Basso galle Guyane guacalapa	Guam Quito-Basso galle Guyana guacalapa	Guam Quito-Basso gall Guyana guacalapa	Guam Quito-Basso gall Guyana guacalapa	Guam Quito-Basso galla Guiana guacalapa
à terre habitat Habitat -tels taligera	mercato habitat Habitat Habitat taligera	haberdashery habitat Habitat Habit taligera	(gras en land) wasteland Haberwaren tels taligera	mercado habitat Habitat Habit taligera
Hambourg outil de travail hardage travailleur hardage artisan	Amburgo strumento per lavoro hardaggio lavoratore hardaggio artigiano	Hamburg tool hardage hardage worker handicraft	Hamburg dra-het-uit-gereedschap ghewerf ghewerfster werkman handwerk/ambacht	Hamburgo instrumento de trabalho artesão trabalhador artesão artesão
matériau portable travaux à pile dure énergie dure bien d'équipement qualifiers	materiale portatile travaux à pile dure energia dura bene strumentali formatori	portable materials hard-stones hard energy hard goods formers	portable hous hard hard energy ultrastrong-material formend	material portátil equip de pila dura energia portatil bens do equipamento formadores
harmonization des prix harmonization des sécurités sociales	armonizzazione dei prezzi armonizzazione della sicurezza sociale	harmonization of prices harmonization of social security	harmonisatie van de prijzen harmonisatie van de sociale zekerheid	harmonização dos preços harmonização da segurança social
harmonization des prix harmonisation des armements	armonizzazione dei prezzi armonizzazione degli armamenti	harmonization of standards harmonization of weapons	harmonisatie van de normen harmonisatie van de wapenrusting	harmonização dos preços harmonização dos armamentos
recette machine de recette charte de La Havane Havai chef de gouvernement chef de ménage	ricevuta macchina per il receipt Carta dell'Avana Havai Capo di governo capofamiglia	receipt harvester Havana Charter Hawaii head of government head of household	recept ogewerichte Harvest van Havane Hawaii regeringshoofd hoofd van het huishouden	receita máquina de cobrança Carta de Havana Havai chefe de governo chefe de família
chef d'État sexe social carte de sortie certificat sanitaire côté de la santé	Capo di Stato scelta sociale libretto sanitario certificato sanitario costo della salute	head of state head office health card health certificate health costs	staatsvoorst soort gezondheidskaart gezondheidsverklaring kosten voor gezondheidszorg	chefe de Estado sexo social cartão sanitário certificado sanitário custo da saúde
éducation sanitaire dépense de santé controlé sanitaire assurance maladie régulation sanitaire	educazione sanitaria spese sanitaria controllo sanitario assicurazione malattia legislazione sanitaria	health education health expenditure health inspection health insurance health legislation	gezondheidsopvoeding bestedingen voor gezondheid gezondheidsinspectie ziektenverzekering gezondheidsregulering	educação sanitária despesa de saúde controlo sanitário seguro de doença legislação sanitária
police de la santé niveau sanitaire service de santé cabinet de color pompes à chaleur	polizia sanitaria ricetta sanitaria servizio sanitario cabinetto pompa a calore	health policy health diet health service health disease heat pump	gezondheidsbeleid gevoen voor de gezondheid gezondheidsdienst hartcirculatie verwarming	polícia de saúde receita sanitária serviço de saúde cabinete de color bomba de calor

Fragment teazurusa wielojęzycznego

- terminy naczelne, tj. nie posiadające deskryptorów nadrzędnych, zapisane wytłuszczonym drukiem i uporządkowane alfabetycznie;

- pod każdym terminem naczelnym przyporządkowane mu deskryptory podrzędne w kolejności malejącej hierarchii i poprzedzone skrótem NT wraz z cyfrą wskazującą poziom hierarchii; w obrębie tego samego poziomu deskryptory uporządkowane są alfabetycznie. Dla większej przejrzystości zapisu i lepszego odzwierciedlenia hierarchii deskryptory niższego szczebla zapisywane są z wcięciem, np.

civil law

NT1 abuse of power

NT1 contract

NT2 arbitration clause

NT2 guarantee

NT3 financial solvency

NT2 mortgage

NT2 power of attorney

NT2 termination of a contract

NT1 legal status

(...)

Mikrotezaury uporządkowane są według wartości liczbowej symboli im przypisanych.

Trzeci tom tezaurusa EUROVOC, tezaurus wielojęzyczny, składa się z dwóch części:

- wielojęzycznego wykazu deskryptorów
- wielojęzycznego wykazu mikrotezaurusów.

Wykaz pierwszy zawiera deskryptory w 9 językach Wspólnoty. Deskryptory danej wersji językowej podane są wraz z odpowiednikami językowymi pozostałych języków. Deskryptory uporządkowane są alfabetycznie według deskryptorów danej wersji językowej.

Wykaz drugi zawiera symbole i nazwy mikrotezaurusów w 9 językach. Mikrotezaury uporządkowane są według wartości liczbowej symboli im przypisanych, tak więc we wszystkich językach obowiązuje ten sam porządek.

TEZAURUS PERMUTACYJNY I TERMINOGRAMY

Ten tom tezaurusa EUROVOC pełni w zasadzie rolę indeksu do części alfabetycznej. Zawiera wykaz deskryptorów i askryptorów uporządkowanych alfabetycznie według każdego słowa „znaczącego” (z pominięciem przedimków, przyimków i przysłówków) wchodzącego w skład terminu wielowarazowego bez względu na jego pozycję w terminie. I tak np. deskryptor „basis of tax assessment” (podstawa wymiaru podatku) pojawi się w indeksie trzykrotnie, pierwszy raz pod słowem „assessment”, drugi pod słowem „basis”, a trzeci pod „tax”:

basis of tax assessment
basis of tax assessment
basis of tax assessment.

Deskryptory opatrzone są symbolem mikrotezaurusa, do którego należą. Przy askryptorach nie ma żadnych dodatkowych informacji (ani deskryptora, do którego kierują, ani symbolu mikrotezaurusa zawierającego ten deskryptor), co jest pewnym utrudnieniem dla użytkownika.

Ostatni tom tezaurusa zawiera terminogramy, czyli diagramy wskazujące relacje hierarchiczne i kojarzeniowe między deskryptorami. Drukowane są one po jednym na każdej stronie. Każdy terminogram posiada tytuł, na który składa się symbol i nazwa mikrotezaurusa. Terminogramy uporządkowane są według wartości liczbowej symboli mikrotezaurusów (a więc identycznie jak w części rzeczowej). Mikrotezaurusy zbyt obszerne, aby zmieścić się na jednej stronie zostały rozbite na mniejsze podgrupy. Na każdej stronie terminogramu znajdują się:

- w środkowej ramce w dwóch kolumnach
 - terminy naczelne, które są podkreślone i uszeregowane alfabetycznie;
 - deskryptory podrzędne uporządkowane według stopnia hierarchii, przy czym:
 - każdy deskryptor poprzedzony jest skrótem NT wraz z cyfrą wskazującą poziom hierarchii;
 - każdy poziom hierarchii zapisany jest z wcięciem;
- małe ramki po lewej i prawej stronie zawierające deskryptory pokrewne w stosunku do deskryptorów z ramki środkowej, połączone ze sobą linią; jeśli dwa deskryptory tego samego mikrotezaurusa są w stosunku do siebie kojarzeniowymi, zaznaczone jest to taką samą linią w obrębie ramki; każdy deskryptor spoza ramki wzbogacony jest o symbol mikrotezaurusa, do którego należy (symbol umieszczony jest po lewej stronie).

Widać więc, że zawartość centralnej ramki jest w zasadzie identyczna jak mikrotezaurusa w części rzeczowej (w tomie drugim). Dodatkowo podana jest informacja o deskryptorach pokrewnych (w tym i w innych mikrotezaurusach), czego nie ma w części rzeczowej, oraz o przyporządkowanych im symbolach mikrotezaurusów (czego nie ma w części alfabetycznej). Dla pełnej informacji brak podania przy deskryptorach przyporządkowanych im askryptorów. Bardzo drobny druk terminogramów utrudnia korzystanie z tej części tezaurusa.

AKTUALIZACJA TEZAUURUSA

Ze względu na zmiany pól działalności Instytucji Wspólnoty i zmiany zachodzące w językach naturalnych, EUROVOC, jak zresztą każdy tezaurus, musi być poddawany stałej aktualizacji. Ponieważ twórcom tezaurusa zależy, aby z jednej strony zaspokajał zmieniające

się potrzeby informacyjne wszystkich aktywnych użytkowników, a z drugiej - obejmował swym zakresem wszystkie pola działalności Wspólnoty Europejskiej, dlatego prace rewizyjne prowadzone są w oparciu o potrzeby i postulaty zewnętrzne i wewnętrzne. Wszyscy użytkownicy proszeni są o zgłaszanie propozycji dotyczących zmian (poprawek i uzupełnień) na specjalnie w tym celu przygotowanych formularzach, przyczyniając się w ten sposób do stałego ulepszania tezaurusa.

Propozycje te dotyczyć mogą dodania, usunięcia lub zmodyfikowania istniejących deskryptorów, askryptorów i relacji semantycznych. Dział Aktualizacji rozpatruje zgłaszane wnioski. Informacja na ten temat rozpowszechniana jest wśród użytkowników tezaurusa i zainteresowanych instytucji w formie gazetki wydawanej mniej więcej co 4 miesiące. Przy podejmowaniu ważniejszych decyzji organizowane jest spotkanie Komitetu Użytkowników tezaurusa EUROVOC. Komitet ten składa się z jednego reprezentanta z każdej organizacji lub instytucji aktywnie wykorzystującej EUROVOC w swym systemie dokumentacyjnym.

Struktura rewizyjna ustanowiona została na trzech poziomach:

- Główny Komitet (The Main Committee) - reprezentowany przez Parlament Europejski i BPU i odpowiedzialny za główne decyzje dotyczące rozwoju tezaurusa;
- Służba Rewizyjna (The Revision Service) - reprezentowana przez Parlament Europejski i BPU, odpowiedzialna za okresową aktualizację tezaurusa;
- Komitet Użytkowników (The Committee of Users) - reprezentowany przez jednego członka na instytucję-użytkownika i pracujący jako ciało doradcze (konsultacyjne).

Pierwszym wynikiem tak działającego systemu rewizyjnego był dodatkowy tom „EUROVOC.Alphabetical thesaurus 2.1 (1st update)”, mający eksperymentalny charakter. Chociaż źródłem wprowadzonych modyfikacji były propozycje i sugestie użytkowników, to jednak autorzy tego wydania zastrzegają, że rewizja ta nie może być traktowana jako globalna strategia ewolucji tezaurusa EUROVOC. Wprowadzone zmiany odzwierciedlają raczej bieżące potrzeby, a nie planowany kierunek rozwoju tezaurusa w przyszłości.

Zgodnie z sugestiami użytkowników zrewidowany tezaurus przedstawiony jest w dwóch kolumnach. Kolumna lewa pokazuje dotychczasowy, nieaktualny już wykaz, kolumna prawa podaje w porządku alfabetycznym terminy nowe oraz te terminy stare, których kontekst semantyczny uległ zmianie (ich powiązanie z innymi deskryptorami), np.

access to information	access to information
	UF public information
	RT disclosure of information
	accident in the home
	UF domestic accident
	UF domestic safety
	UF home safety

	UF safety in the home
	BT sociale problem
	RT building safety
administration	administration
NT bureaucracy	NT administrative formalities
(...)	

Do chwili ukazania się nowego pełnego wydania tezaurya wykaz ten musi być traktowany jako integralna część II wydania i stosowany przy indeksowaniu dokumentów

WSKAZÓWKI DOTYCZĄCE INDEKSOWANIA DOKUMENTÓW

W „Podręczniku użytkownika” podano pewne uwagi dotyczące indeksowania, wyszukiwania i wykorzystywania tezaurya w bazie danych. Omówione zostały kolejne etapy indeksowania, przedstawione możliwe scenariusze postępowania na każdym z omówionych etapów oraz zasady szczegółowości (pionowej i poziomej), selektywności i wyczerpywalności indeksowania.

Poza ogólnie przyjętymi regułami indeksowania twórcy tezaurya EUROVOC zalecają wprowadzenie dwóch poziomów (pól) opisu deskryptorowego:

- pole deskryptorów głównych
- pole deskryptorów drugorzędnych.

Deskryptory reprezentujące pojęcia będące głównym tematem lub tematami dokumentu powinny być zapisane w pierwszym polu. Deskryptory reprezentujące pojęcia, o których dokument dostarcza cennych informacji, choć nie stanowią one jego głównego tematu, powinny być wpisywane do drugiego (oddzielnego) pola. Nie oznacza to, oczywiście, że EUROVOC zawiera dwie kategorie deskryptorów: główne i drugorzędne. W zależności od dokumentu ten sam deskryptor może być raz głównym raz drugorzędnym.

W indeksowaniu dopuszczalne jest, oprócz wykorzystywania deskryptorów tezaurya EUROVOC, stosowanie swobodnych słów kluczowych (free descriptors) dla pojęć występujących w dokumentach, które nie mają swojej reprezentacji w tezaurysie. Zalecane jest wtedy tworzenie wykazu takich deskryptorów (terminów), który można powiązać relacjami hierarchicznymi i kojarzeniowymi z deskryptorami tezaurya. Jeśli użytkownik uzna, że niektóre z tych terminów powinny zostać wprowadzone do tezaurya EUROVOC, powinien taką prośbę zgłosić do Działu Aktualizacji.

Wskazówki dotyczące indeksowania, wyszukiwania i stosowania tezaurya w bazie danych mają bardzo ogólny charakter i nie rozwiązują wielu wątpliwości, np. trudno jest zorientować się jaki status mają nazwy działów i nazwy mikrotezaurysów, czy mogą funkcjonować samodzielnie jako deskryptory, czy pełnią tylko rolę pomocniczą w organizacji słów-

nictwa. Czasami jeden człon nazwy działu występuje jako nazwa podrzędnego mikrotezaurusa, np.

40 Business and competition

(...)

4031 Competition

czasami zaś oba człony, np.

32 Education and communications

3206 Education

(...)

3226 Communication.

Podobna sytuacja jest z nazwami mikrotezaurusów; czasami nazwa mikrotezaurusa pokrywa się z formą jednego z podrzędnych deskryptorów, np.

3221 documentation

document

documentary system

documentation

czasami nie ma takiego deskryptora wśród podrzędnych, istnieje natomiast w teźaurusie alfabetycznym odsyłacz (askryptor) o identycznej formie jak nazwa mikrotezaurusa, kierujący do jednego z deskryptorów podrzędnych, np.

3226 communications

audio-visual material

communications industry

communications policy

communications system

means of communication

a w teźaurusie alfabetycznym znajduje się askryptor:

communications USE communications policy,

czasami zaś nazwa mikrotezaurusa składa się z dwóch członów, które rozbite tworzą dwa oddzielne deskryptory, np.

3231 information and information processing

information

information policy

information processing.

Wskazówki dotyczące indeksowania i wyszukiwania zapoznają raczej z ogólną metodą tworzenia charakterystyk wyszukiwawczych i instrukcji wyszukiwawczych (opracowywania dokumentów i zapytań informacyjnych), a nie ze specyficznymi zasadami indeksowa-

nia za pomocą tezaury EUROVOC Ponieważ jednak w większości tezaurusów brak jest jakichkolwiek uwag tego typu, dlatego można je uznać za cenne uzupełnienie słownika.

PRZEZNACZENIE I ZAKRES TEZAUURUSA

EUROVOC zaprojektowany został do wykorzystywania przez różne instytucje Wspólnoty Europejskiej, przez ich ośrodki informacji, służby dokumentacyjne, biblioteki i bazy danych. Obecnie stosowany jest przede wszystkim przez:

- Parlament Europejski, w szczególności w jego dokumentacyjnej bazie danych EPOQUE zawierającej opisy wszystkich dokumentów parlamentarnych oraz w katalogu bibliotecznym;
- Biuro Publikacji Urzędowych (Office for Official Publications), głównie w jego dokumentacyjnych bazach danych, np. CATEL (katalogu online) oraz w indeksach do „Official Journal”.

Poza tym EUROVOC wykorzystywany jest przez belgijską Chamber of Representatives, Kongres Hiszpański, portugalskie Zgromadzenie oraz przez szereg innych instytucji i organizacji, zarówno z sektora państwowego, jak i prywatnego. Tak więc instytucje, które zdecydują się przyjąć EUROVOC do indeksowania własnych zbiorów, mają niemal automatycznie zapewniony dostęp do zbiorów Wspólnoty Europejskiej, obejmujących wszystkie urzędowe publikacje (druki) różnych instytucji Wspólnoty, do zawartości dokumentów Parlamentu Europejskiego i zawartości „Official Journal”.

EUROVOC pełni więc rolę jakby pomostu między wszelkimi służbami dokumentacyjnymi związanymi z działalnością EWG, zarówno w obrębie instytucji Wspólnoty, jak i na poziomie narodowym czy regionalnym. Każda instytucja państwowa i prywatna ma prawo do wykorzystywania tezaury EUROVOC (po uprzednim zakupieniu go).

Przyjęcie jednego języka informacyjno-wyszukiwawczego przez szereg instytucji ułatwia współpracę między nimi i zorganizowanie sieci serwisów informacyjnych eliminującej dublowanie prac dokumentacyjnych. Wielojęzyczność tezaury jest jego ogromną zaletą, gdyż umożliwia indeksowanie dokumentów i zapytań informacyjnych w jednym języku (języku użytkownika), a prowadzenie wyszukiwania i w odpowiedzi uzyskiwanie dokumentów zaindeksowanych w którymkolwiek z pozostałych języków tezaury.

Pamiętać jednak należy, że EUROVOC zaprojektowany został dla systemu dokumentacyjnego odzwierciedlającego swym zakresem działalność i potrzeby instytucji Wspólnoty Europejskiej; ma charakter multidyscyplinarny, ale nie jest tezaurusem ogólnym, który nadawałby się do indeksowania zbiorów specjalistycznych, np. z zakresu prawa.

Po ukazaniu się drugiego wydania w 1987r. EUROVOC umocnił swoją pozycję jako narzędzie indeksowania dla Parlamentu Europejskiego i BPU, a także coraz szerzej wykorzystywany był przez instytucje spoza Wspólnoty, np. parlamenty w różnych krajach, naro-

dowe i regionalne władze, organizacje i przedsiębiorstwa z sektora prywatnego. W tych okolicznościach Parlament Europejski i BPU, które mają prawa autorskie do tezaurusa i czuwają nad jego dalszym rozwojem, podjęły w 1989 r. inicjatywę zorganizowania pierwszego seminarium użytkowników EUROVOC. Na seminarium tym postanowiono m.in., aby przy dalszym ulepszaniu tezaurusa brać pod uwagę głosy i propozycje wszystkich jego użytkowników, bez względu na to, czy wchodzi w skład Wspólnoty, czy nie.

Obecnie przygotowywane jest trzecie wydanie tezaurusa.

Zakończone zostały prace nad przekładem tezaurusa na język turecki i czeski. Przygotowano też do tłumaczenia tezaurusa na język polski; prace te prowadzone są w Kancelarii Sejmu.

13.04.1993 r.

THE EUROVOC MULTILINGUAL THESAURUS

Summary

There is discussed the EUROVOC thesaurus worked out for libraries, information centres and databases of the European Communities used at present by the European Parliament, the Office of Official Publications and by many other institutions, also from outside the EEC. The origin of the thesaurus is discussed and the history of its development with particular emphasis on the problems related to its translation into nine languages of the Communities: English, Danish, French, Greek, Spanish, Dutch, German, Portuguese and Italian. There are described the purpose of the thesaurus, its scope and structure, the main sections, the separate microthesauri, the form of descriptor, the structure of the descriptor entry, used relationships and the separate parts of the thesaurus: the alphabetical, subject, multilingual and permuted thesauri as well as termigrams. There are presented the principles of the further development of the thesaurus and mechanism of its updating as well as similarities and differences in its particular linguistic versions. There are enclosed to the user's guide: the general indexing rules, rules of formulating the retrieval instruction as well as using of the thesaurus in computer databases. There have been undertaken works on the translation of the thesaurus into Polish at the Chancellery of the Polish Parliament (Sejm).

МНОГОЯЗЫЧНЫЙ ТЕЗАУРУС EUROVOC

Резюме

Обсужден тезаурус EUROVOC разработанный для библиотек, информационных центров и баз данных Европейского сообщества, используемый в настоящее время Европейским парламентом, Бюром официальных публикаций и другими учреждениями, также из-за ЕЭС. Представлен генезис тезауруса и история его развития, особенно учитывая проблемы связанные с его переводом на девять языков Сообщества: английский, датский, французский, греческий, испанский, голландский, германский, португальский и итальянский. Обсуждено назначение тезауруса, его охват и структуру, основные разделы, отдельные микротезауры, вид дескриптора, строй дескрипторной статьи, используемые отношения, а также отдельные части: алфавитный тезаурус, предметный тезаурус, многоязычный, пермутационный тезаурус и терминограммы. Представлены принципы дальнейшего развития тезауруса и механизм его актуализации, а также сходства и различия в отдельных языковых версиях. К пособию потребителя приложены общие правила индексирования, формулирования поискового запроса и использования тезауруса EUROVOC в автоматизированных базах данных. В Канцелярии Сейма предпринялись работы по переводу тезауруса на польский язык.

RECENZJE I OMÓWIENIA

ZAKŁADOWE OŚRODKI INFORMACJI NAUKOWEJ, TECHNICZNEJ I EKONOMICZNEJ W ŁODZI W LATACH 1945-1985. HISTORIA, ORGANIZACJA, DZIAŁALNOŚĆ.*

Rozprawa jest próbą przedstawienia historii, organizacji i funkcjonowania zakładowych ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej (zoimte) w Łodzi w latach 1945-1985. Temat ten dotychczas był omawiany tylko fragmentarycznie w kilku artykułach. Brak publikacji o charakterze całościowym tłumaczy się zapewne nietatwymi do uchwycenia wahaniami liczby oraz stanu organizacyjnego placówek, które kolejno powoływano, reorganizowano, likwidowano i ponownie reaktywowano. Skompletowanie danych z zakresu ich historii, organizacji i działalności z każdym rokiem było trudniejsze, a wreszcie mogło stać się niemożliwe z uwagi na postępujący od 1981 r. proces rozpadu łódzkich struktur zakładowych.

Autorka postawiła więc przed sobą zadanie zgromadzenia dostępnych jeszcze wiadomości w celu możliwie kompleksowego opracowania. Praca przebiegała w kilku etapach.

Etap pierwszy stanowiło wyszukiwanie materiałów pozwalających na ustalenie wykazu łódzkich bibliotek fachowych, które z czasem stały się podstawą do tworzenia zakładowych struktur inte. Następnie przygotowano pełne zestawienie placówek, które w jakimkolwiek okresie swojej działalności pełniły rolę punktów inte, ośrodków zakładowych lub ośrodków międzyzakładowych. Pomocą w tym były przede wszystkim opublikowane informatory o placówkach bibliotecznych i informacyjnych, kartoteka ośrodków w Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz kartoteka łódzkich placówek informacyjnych w Bibliotece Naczelnej Organizacji Technicznej w Łodzi.

W etapie drugim starano się zebrać możliwie pełne dane dotyczące funkcjonowania łódzkich ośrodków zakładowych (z uwzględnieniem punktów inte oraz ośrodków międzyzakładowych). Stwierdzono wówczas, że posiadana przez ośrodki dokumentacja była z reguły niekompletna, zaś w przypadku ośrodków zlikwidowanych na ogół uległa zniszczeniu. W tej sytuacji najpewniejszą metodą zdobycia wyczerpujących informacji okazało się nawiązanie bezpośredniego kontaktu z aktualnymi oraz byłymi pracownikami zakładowych ośrodków

* Aleksandra Węgran-Sowińska: Zakładowe ośrodki informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej w Łodzi w latach 1945-1985. Historia, organizacja, działalność. Praca doktorska Uniwersytetu Łódzkiego, Wydział Filologiczny. Promotor: prof. dr hab. B. Świderku. Recenzenci: prof. dr hab. Z. Gaca-Dąbrowska, prof. dr hab. H. Tadeusiewicz. Łódź 1992, 456 s. [maszyn.].

inte. Jako zasadę przyjęto zebranie danych o wszystkich ośrodkach zakładowych z terenu Łodzi, zrezygnowano więc z możliwości posłużenia się techniką ankiety, obawiając się, iż część placówek pozostawi bez odpowiedzi rozestane formularze.

W latach 1986-1987 autorka przeprowadziła zatem szereg wywiadów, posługując się opracowanym przez siebie kwestionariuszem. Rozmówcami byli pracownicy ośrodków (przede wszystkim kierownicy) oraz użytkownicy, w tym niekiedy również dyrektorzy przedsiębiorstw. Wywiady przeprowadzono w 106 instytucjach.

Uzyskane tą drogą informacje wzbogacono dostępną dokumentacją. Korzystano z następujących źródeł:

- wykonywanych dla Głównego Urzędu Statystycznego Rocznych sprawozdań z działalności bibliotecznej i informacyjnej biblioteki naukowej, biblioteki fachowej, biblioteki pedagogicznej, ośrodka inte - formularz K-b3,
- sprawozdań opisowych (zwłaszcza ośrodków międzyzakładowych),
- dokumentów dotyczących organizacji ośrodków,
- aktów prawnych ogólnych, zarządzeń, okólników itp.,
- kronik zakładowych,
- wydawnictw informacyjnych ośrodków i zakładów,
- wydawanych od 1977 r. Sprawozdań z działalności Resortowego Ośrodka Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Przemysłu Lekkiego oraz służby informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej przemysłu lekkiego.

Trzeci etap pracy stanowiły poszukiwania w Archiwum Państwowym w Łodzi. Okazało się, iż ze 106 badanych instytucji tylko 15 przekazało materiały do Archiwum Państwowego w Łodzi. W większości wypadków odnosiły się one do wcześniejszych lat powojennego czterdziestolecia i zawierały niewiele dokumentów dotyczących zakładowych ośrodków inte.

Czwartym etapem było przeprowadzenie badań potrzeb użytkowników dokonane techniką ankietową.

W wyniku opisanych poczynień zebrano obszerny materiał, posiadający jednak szereg luk, głównie w tej części, która dotyczyła ośrodków już nie istniejących. W okresie przeprowadzania badań istniało 56 placówek, w tym 43 ośrodki zakładowe, 3 punkty inte oraz 10 ośrodków międzyzakładowych. Ich macierzyste instytucje reprezentowały przemysł lekki (24), chemiczny (3), elektromaszynowy (8), energetyczny (2), celulozowo-papierniczy (2) i pozaprzemysłowe gałęzie gospodarki (17).

W pracy zastosowano następujące metody: historyczną - przy analizowaniu istniejących źródeł (opracowania historyczne, akty prawne, sprawozdania, archiwaia), porównawczą - dla ukazania rozwoju łódzkich zointe, statystyczną - dla ustalenia pewnych zależności oraz syntezy zbadanych zjawisk i sformułowania wniosków. Podstawowymi technikami badawczymi były: obserwacja, wywiad, ankieta.

Całość materiału badawczego obejmującego historię, organizację i działalność łódzkich ośrodków zakładowych w powojennym czterdziestolecu przedstawiono w czterech rozdziałach:

- I. Zarys historii łódzkich zakładowych ośrodków in-te w latach 1945-1985
- II. Organizacja łódzkich zakładowych ośrodków in-te
- III. Działalność łódzkich zakładowych ośrodków in-te
- IV. Łódzkie ośrodki zakładowe w świetle potrzeb informacyjnych użytkowników.

Tekst uzupełnia 19 załączników oraz 91 tabel zawierających szczegółowe dane liczbowe.

Rozdział I rozprawy poświęcony jest historii łódzkich ośrodków zakładowych przedstawionej na tle sytuacji miejscowego przemysłu i z uwzględnieniem pierwszych lat funkcjonowania bibliotek fachowych.

Powstanie ośrodków zakładowych było wynikiem wzrastającego zapotrzebowania na aktualną informację naukowo-techniczną w związku z powojennym postępem technologiczno-przemysłowym. Organizowane na terenie kraju w latach 1945-1949 biblioteki fachowe nie zdołały sprostać poszerzonym wymaganiom użytkowników i zaistniała konieczność powołania wyspecjalizowanych placówek informacyjnych. Tak więc w latach 1950-1959 przystąpiono do tworzenia sieci dokumentacji, w tym zakładowych punktów dokumentacyjnych.

W Łodzi na ogół punkty te organizowano w oparciu o istniejące już biblioteki fachowe. Działalność punktów w wielu przypadkach była krótkotrwała, tym niemniej wniosły one swój wkład w ukształtowanie metod pracy przyszłych ośrodków zakładowych poprzez wypracowanie form współpracy z bibliotekami fachowymi i ośrodkami działowymi oraz z zakładowymi komórkami Naczelnej Organizacji Technicznej i Klubami Techniki i Racjonalizacji.

W 1960 r. ukazała się Uchwała nr 169 Rady Ministrów w sprawie organizacji informacji technicznej i ekonomicznej, która w miejsce dotychczasowych pojęć bibliotekarstwa fachowego i dokumentacji naukowo-technicznej wprowadziła pojęcie informacji. Uchwała połączyła i przekształciła istniejące sieci bibliotek fachowych i zakładowych punktów dokumentacji w sieć informacji technicznej i ekonomicznej, której jednym z ogniw były zakładowe ośrodki informacji.

W Łodzi efekty tej Uchwały nie były natychmiastowe, pierwsze ośrodki zakładowe pojawiły się bowiem dopiero w roku następnym. Natomiast wyraźniejszy wzrost liczby łódzkich zointe miał miejsce w 1963 r. w wyniku wydanych w latach 1961-1962 zarządzeń resortowych. Jednocześnie powołanie w 1962 r. Resortowego Ośrodka Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Przemysłu Lekkiego (przy Instytucie Włókiennictwa) dodatkowo przyczyniło się do szybkiego rozwoju sieci in-te miejscowego przemysłu lekkiego. W tym przypadku korzystny wpływ miała również koncentracja w Łodzi zaplecza naukowo-badawczego i projektowego tego resortu oraz jego central handlu zagranicznego. Specyficzna

struktura przemysłu łódzkiego (hegemonia włókiennictwa) spowodowała, iż od początku zointe przemysłu lekkiego przeważały liczbowo nad ośrodkami innych branż. W 1970 r. na terenie miasta funkcjonowało 66 zakładowych placówek inte (58 zointe, 3 mzointe, 5 punktów inte), z czego 25 reprezentowało przemysł lekki, 4 przemysł chemiczny, 10 elektromaszynowy, 2 energetyczny, 1 celulozowo-papierniczy. Pozostałe 24 placówki należały do innych gałęzi gospodarki.

Oceniając lata 1960-1970 należy odnotować znaczny postęp w organizacji i działalności krajowej służby inte. Nie zdołano jednak całkowicie likwidować niedociągnięć we współpracy i świadczeniu usług na rzecz wszystkich zainteresowanych w zakresie przydzielonej tematyki.

Niedomagania w funkcjonowaniu krajowych struktur inte spowodowały konieczność opracowania nowych rozwiązań organizacyjnych. Odpowiednie warunki ku temu pojawiły się w 1971 r., po zmianach jakie nastąpiły na najwyższych szczeblach ówczesnej władzy państwowej i przyjęciu koncepcji przyspieszonego rozwoju gospodarczego i społecznego kraju, która umożliwiła wprowadzenie wielu inicjatyw we wszystkich dziedzinach, a więc również w informacji naukowej. Dwie Uchwały (Nr 35 i 36 Rady Ministrów) wydane w 1971 r. stworzyły odpowiednie podstawy do zintegrowania działalności informacyjnej prowadzonej w resortach gospodarczych oraz pozagospodarczych. Praktycznym uzupełnieniem Uchwały Nr 35 Rady Ministrów w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej były resortowe zarządzenia wykonawcze, które spowodowały powołanie nowych ośrodków oraz ożywienie działalności placówek już istniejących. Trafiały one w Łodzi na podatny grunt w związku z rozpoczętą (zgodnie z Uchwałą Rady Ministrów z 29 października 1971 r.) realizacją Programu Rozwoju i Modernizacji Łodzi, który przewidywał kompleksowy rozwój społeczno-gospodarczy miasta, rozbudowę i unowocześnienie zakładów przemysłowych (ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu elektromaszynowego i chemicznego), przedsiębiorstw budowlano-montażowych i gospodarki komunalnej. Na realizację tych celów przeznaczono duże nakłady inwestycyjne.

Pozytywnych skutków tych poczynań, w sposób pośredni, doświadczyły również działające w Łodzi służby inte. Rozpoczął się krótki okres najlepszych lat dla struktur łódzkiej informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej: powstały wtedy nowe ośrodki zakładowe, a niektóre z już istniejących uzyskały wyższą rangę (działowych, międzyzakładowych, zakładowych współpracujących, terytorialnych, centralnych i branżowych).

We wrześniu 1972 r. ukazało się Zarządzenie Nr 52/72 Ministra Przemysłu Lekkiego dotyczące organizacji inte w tym resorcie. Na jego podstawie wyodrębniono resortowy ośrodek w jednostkę samodzielną, zreorganizowano sieć ośrodków istniejących oraz powołano nowe. Trzy ośrodki zakładowe przekształcono w ośrodki działowe, zaś ośrodki zakładowe przy centralnych laboratoriach w ośrodki międzyzakładowe. Powstały także trzy ośrodki

współpracujące - jeden nowy oraz dwa w wyniku przeorganizowania dotychczasowych ośrodków zakładowych.

Zarządzenie, mimo swojej szczegółowości, nie typowało jednak instytucji, w których powinny powstać ośrodki szczebla zakładowego. Powstawały one (podobnie jak i w poprzednim dziesięcioleciu) bądź z inicjatywy samych przedsiębiorstw, bądź na wniosek ośrodka branżowego lub resortowego, ewentualnie z inicjatywy odpowiednich Zjednoczeń zalecających utworzenie służby informacyjnej w wytypowanych instytucjach z uwzględnieniem potrzeb branży.

W latach 1971-1972 powstały w Łodzi 4 ośrodki zakładowe. Intensywniejszy wzrost liczby ośrodków zakładowych nastąpił w 1973 r. i trwał do 1976 r. W okresie tym przybyło 25 nowych ośrodków zakładowych i 1 punkt inte (17 ośrodków w przemyśle lekkim, 2 w elektromaszynowym, 1 w energetycznym, 1 w celulozowo-papierniczym oraz 4 ośrodki zakładowe i 1 punkt inte w przedsiębiorstwach należących do innych gałęzi gospodarki). Później jednak tempo rozwoju struktur zakładowych zdecydowanie zmalało, bowiem w okresie 1977-1980 powstało już tylko 8 nowych placówek (6 ośrodków w przemyśle lekkim, 1 podległy Centralnemu Związkowi Spółdzielczości Pracy oraz 1 punkt inte w resorcie łączności). Równoległe z powoływaniem nowych placówek miały miejsce przypadki reorganizacji oraz likwidacji ośrodków już istniejących. W zamykającym ten okres roku 1980 na terenie Łodzi działało 78 ośrodków i 4 punkty inte.

Zmiany ilościowe i organizacyjne łódzkich ośrodków zakładowych rozgrywały się na tle przemian jakościowych krajowej inte, już w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych podjęto bowiem wysiłki w kierunku radykalnego usprawnienia działalności służby informacyjnej poprzez stworzenie systemu nawiązującego do założeń światowych. Koncepcję tę zrealizowano opracowując program SINTO. W proces tworzenia systemu włączono placówki informacyjne z resortów poszczególnych przemysłów. W prace te zaangażowane były również łódzkie placówki przemysłu lekkiego.

Siedem międzyzakładowych ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej przemysłu lekkiego, stale przesyłało materiały informacyjne opracowywane w ramach wewnątrzresortowego podziału zadań, inne łódzkie ośrodki zakładowe ograniczały się do sporadycznego przekazywania niektórych materiałów informacyjnych.

Sytuacja łódzkiej (podobnie jak i ogólnokrajowej) inte uległa drastycznemu pogorszeniu w 1981 r., kiedy w związku z pogłębiającym się kryzysem polityczno-gospodarczym poszczególne przedsiębiorstwa zaczęły intensywnie poszukiwać oszczędności finansowych. Los niektórych zakładowych ośrodków został dodatkowo przypieczętowany wprowadzeniem w życie Ustawy o przedsiębiorstwach państwowych z 25 września 1981 r. Mimo że informacja naukowa, techniczna i ekonomiczna w ogóle nie była przedmiotem zawartych tam postanowień, ich praktyczne skutki okazały się dla niej wybitnie niekorzystne. Ustawa stanowiła jeden

z elementów pospiesznie wprowadzanej w owym czasie reformy gospodarczej i miała na celu przekształcenie przedsiębiorstw w samodzielne, samorządne i samofinansujące się jednostki gospodarcze. Dało to dyrekcjom przedsiębiorstw możliwości podejmowania decyzji w sprawach struktury organizacyjnej swego zakładu. Rzecz znamienna, iż do komórek zbędnych dla zakładu pracy zaliczono w pierwszym rzędzie placówki informacji. W efekcie od 1981 r. rozpoczął się lawinowy proces rozwiązywania ośrodków zakładowych. O ile w ciągu całego poprzedniego dziesięciolecia przestało funkcjonować w Łodzi 10 ośrodków i 1 punkt inte, przy tym w 8 z tych przypadków pozostały biblioteki fachowe, to tylko w samym 1981 r. zlikwidowano 9 ośrodków, z czego 5 całkowicie. Zjawisko to pogiębiło się w roku następnym, kiedy rozwiązano dalszych 12 łódzkich ośrodków. Tylko w dwu przypadkach z tej liczby zachowano biblioteki fachowe. Dodatkowo, w związku z obowiązującymi (od 13 grudnia 1981 r.) przepisami stanu wojennego, zakłóceniu uległa praca wszystkich funkcjonujących jeszcze placówek. Wiązało się to przede wszystkim z przenwaniem napływu czasopism z krajów kapitalistycznych, zawieszeniem wydawnictw informacyjnych, zamknięciem pracowni poligraficznych oraz późniejszym ograniczeniem ich działalności. Rok 1983 przyniósł likwidację następnych 3 ośrodków; pozostała po nich 1 biblioteka fachowa. Po dwa ośrodki zlikwidowano w 1984 r. i 1985 r. - były to likwidacje całkowite. A zatem w ciągu 5 lat 1981-1985 łódzka inte utraciła 28 ośrodków zakładowych (w trzech przypadkach były to straty przejściowe: 2 ośrodki zostały reaktywowane w 1984 r., zaś 1 w 1985 r.).

Według stanu na 31 grudnia 1985 r. na terenie Łodzi funkcjonowało 56 placówek zakładowych. Analizy danych dotyczących ich organizacji i działalności dokonano w rozdziałach II i III rozprawy. Z uwagi na to, że charakter macierzystej instytucji ośrodka zakładowego miał znaczny wpływ na jego organizację i zakres zadań, analizowane placówki zostały podzielone na grupy, na które składało się 30 placówek zakładowych (28 ośrodków i 2 punkty inte) działających w przedsiębiorstwach produkcyjnych i gospodarczo-usługowych (ZOINTE grupy I), 16 placówek zakładowych (15 ośrodków i 1 punkt inte) w instytucjach zaplecza naukowo-badawczego i projektowego (ZOINTE grupy II) oraz 10 ośrodków międzyzakładowych (7 zlokalizowanych w Centralnych Ośrodkach Badawczo-Rozwojowych i 3 w przedsiębiorstwach gospodarczo-usługowych).

Niespełna 60% analizowanych ośrodków cechowała samodzielność organizacyjna - pozostałe wchodziły w skład różnych komórek działalności podstawowej. Bezpośrednio podporządkowanych dyrektorowi naczelnemu przedsiębiorstwa było 21 (37,5%) ośrodków. Tylko w 5 (8,9%) placówkach miał miejsce podział na sekcje.

W grudniu 1985 r. 56 omawianych ośrodków zatrudniało 173 pracowników, którzy obsługiwali załogi macierzystych instytucji liczące w sumie 58 730 osób (w poszczególnych przedsiębiorstwach od 13 do 6536). Z usług zointe korzystali pracownicy naukowo-badawczy, projektanci i konstruktorzy, pracownicy inżynierjno-techniczni, ekonomiczno-administracyj-

ni, robotnicy, a także uczniowie szkół przykładowych oraz studenci.

Zawarta w rozprawie charakterystyka personalna łódzkich ośrodków zakładowych i międzyzakładowych objęła dane odnoszące się do wielkości obsady i przygotowania zawodowego zatrudnionych (wykształcenie, ukończone kursy, znajomość języków obcych, staż pracy), z uwzględnieniem kadry kierowniczej.

Wielkość personelu poszczególnych ośrodków wahała się od 1 do 12 osób, przy tym 7 placówek o najmniejszej obsadzie zatrudniało wyłącznie pracowników niepełnoetatowych. Wykształceniem wyższym legitymowało się 108 zatrudnionych (62,4% ogółu), pomaturalnym - 15 (8,7%), a średnim - 50 (28,9%). Kierunek kształcenia 91 osób (52,6%) był zgoony z profilem macierzystego zakładu, zaś 19 osób (11%) posiadało wykształcenie bibliotekarskie. Kursy służące podnoszeniu kwalifikacji zawodowych ukończyło 108 pracowników (62,4%). Poziom zadeklarowanej znajomości języków obcych był na ogół zadowolający i spełniał przewidziane przepisami wymogi. Tylko 12 osób (6,9%) nie znało żadnego języka obcego.

Kadra kierownicza analizowanych placówek składała się z 31 kierowników ośrodków, 2 kierowników bibliotek i 4 kierowników sekcji i podzespołów. Wykształceniem wyższym legitymowało się 26, pomaturalnym - 3, a średnim - 8 osób. Nie wszyscy kierownicy posiadali pełne kwalifikacje do sprawowania swych funkcji: 30% wykazywało brak odpowiedniego przeszkolenia z zakresu informacji naukowej, zaś 27% nie spełniało kryteriów znajomości języków obcych ustalonych przepisami dla osób na tych stanowiskach. Kwalifikacje kierowników niejednokrotnie miały znaczący wpływ na pracę poszczególnych ośrodków. Zwykle najsprawniej działającymi placówkami kierowały osoby reprezentujące wysoki poziom wiedzy fachowej, wsparty doświadczeniem wynikającym z wieloletniego stażu pracy w inte.

Warunki lokalowe ośrodków były różnicowane zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby zajmowanych pomieszczeń. Na ogół użytkowano lokale o wielkości proporcjonalnej do potrzeb. Prawie połowa ośrodków (27) mieściła się w nowych, funkcjonalnie zaprojektowanych gmachach.

Wyposażenie placówek w urządzenia techniczne było nierówne. Tylko część z nich dysponowała sprzętem reprograficznym, poligraficznym i komputerowym.

Podstawowe źródło finansowania stanowiły środki obrotowe przedsiębiorstw. Ośrodki instytucji naukowo-badawczych otrzymywały dotację z budżetu państwa. Ograniczony zakres działalności wielu placówek spowodował, że przeznaczone dla nich fundusze były wystarczające, tym niemniej nie pozwalały one na wprowadzenie elementów unowocześnienia usług informacyjnych. Od 1981 r. uciążliwym problemem stał się niedostatek środków dewizowych, który uniemożliwiał realizację zapotrzebowań na fachową literaturę z krajów kapitalistycznych.

Łódzkie ośrodki zakładowe prowadziły typową działalność informacyjną, jednak nie zawsze w pełnym zakresie. Najmniejsze z nich ograniczały się do działalności bibliotecznej.

Wielkość zgromadzonych zbiorów była uzależniona zarówno od wielkości placówki, jak i od charakteru jej macierzystej instytucji. Według stanu na 31 grudnia 1985 r. łódzkie placówki zakładowe posiadały w sumie 241 520 wol. wydawnictw zwartych, 24 352 wol. czasopism, 516 381 jedn. zbiorów specjalnych.

W ramach działalności dokumentacyjnej przygotowywano zestawienia tematyczne, karty dokumentacyjne, opracowania analityczno-syntetyczne i tłumaczenia. Ośrodki zakładowe wykonywały je dla potrzeb macierzystego zakładu pracy, natomiast ośrodki międzyzakładowe były zobowiązane do dokumentowania źródeł z przydzielonej im tematyki dla wszystkich zainteresowanych.

Obsługę informacyjną w analizowanych ośrodkach prowadzono w postaci tematycznej informacji retrospektywnej i informacji bieżącej. Kierowano ją do użytkowników indywidualnych oraz zbiorowych. Ograniczenia etatowe powodowały, że tylko w 28 (50% ogółu analizowanych placówek) stosowano różne formy obsługi adresowanej, którą uważa się za szczególnie godną zalecenia. W jej ramach mieściła się informacja dla kierownictwa, wykazywana w działalności 25 ośrodków (44,6%).

W placówkach naukowo-badawczych i projektowych korzystano z kolejno pojawiających się systemów informacyjnych krajowych i zagranicznych. Na podstawie baz danych tych systemów realizowano SDI, RWI lub (jak w przypadku baz oferowanych w serwisie BRIOLIS przez British Council) użytkowano je w trybie online.

Większość ośrodków zajmowała się także informacją patentową, techniczno-handlową i normalizacyjną. W niektórych przypadkach należało to do obowiązków innych komórek zakładu.

Te z łódzkich ośrodków, które zajmowały się działalnością wydawniczą, nie ograniczały jej do obowiązkowych komunikatów informacyjnych. Publikowały one również pozostałe typy wydawnictw informacyjnych oraz pozycje o innym charakterze. W latach 1950-1984 ukazały się łącznie 104 tytuły. Kryzys lat osiemdziesiątych spowodował, że w 1985 r. wydawano już tylko 28 tytułów. Od 1977 r. ośrodki międzyzakładowe przemysłu lekkiego zasiłały opracowaniami dokumentacyjnymi trzy wydawnictwa resortowe.

Jedynie 12 z analizowanych ośrodków posiadało wyposażenie pozwalające na prowadzenie działalności reprograficznej. Natomiast 41 mogło korzystać w tym względzie z usług innych działów macierzystej instytucji. Pozostałe 3 ośrodki całkowicie pozbawione były takich możliwości.

Z obowiązku przekazywania dokumentów i informacji do systemów krajowych i zagranicznych wywiązywały się tylko niektóre placówki, przede wszystkim ośrodki instytucji naukowo-badawczych i ośrodki w resorcie przemysłu lekkiego. Zasiłały one system TŁUMACZENIA, SYNABA, SAZAPS, LEKINBAD, RESFAKTO-1, LEGPROMINFORM, TITUS IV i inne.

Istotne uzupełnienie omówienia działalności zoiste stanowi analiza potrzeb informacyj-

nych użytkowników. Zagadnieniu temu został poświęcony IV rozdział rozprawy, w którym przedstawiono wyniki sondażu przeprowadzonego wśród użytkowników 32 instytucji, w tym 19 przedsiębiorstw produkcyjnych i gospodarczo-usługowych (grupa I) i 13 przedsiębiorstw zaplecza naukowo-badawczego i projektowego (grupa II). Kwestionariusz ankiety obejmował trzy zakresy tematyczne: pierwszy zawierał pytania dotyczące charakterystyki personalnej respondentów, drugi - ich stosunku do zakładowych służb inte, a trzeci - charakterystyki potrzeb informacyjnych i sposobów ich zaspokajania.

Dla uzyskania możliwie pełnego obrazu objęto badaniami ankietowymi zarówno użytkowników ośrodków funkcjonujących, jak i już nie istniejących. Przewidywano, iż dotarcie do tych ostatnich będzie znacznie trudniejsze, więc przed losowym typowaniem poszczególnych instytucji z góry przyjęto określony podział ilościowy: 75% formularzy dla użytkowników funkcjonujących ośrodków, pozostałe zaś 25% dla byłych użytkowników ośrodków zlikwidowanych. Procent uzyskanych odpowiedzi był wysoki. Otrzymano 86,9% poprawnie wypełnionych egzemplarzy (91,6% w instytucjach z funkcjonującymi ośrodkami i 72,5% w instytucjach, w których ośrodki uległy likwidacji).

Okolo 30% ankietowanych stanowili użytkownicy piastujący stanowiska kierownicze różnego szczebla (dyrektorzy i ich zastępcy, kierownicy oraz mistrzowie). Można więc przyjąć, iż wyniki ankiety w jednej trzeciej reprezentowały opinię ludzi, którzy mieli bezpośredni wpływ na sytuację i organizację placówek inte w swoich zakładach i decydowali o zachowaniu lub likwidacji własnego ośrodka w krytycznym okresie.

Masowe likwidowanie ośrodków inte w latach osiemdziesiątych niejednokrotnie prowadziło do wypowiedzi o zbędności tego rodzaju placówek. Dość powszechnie uważano również, że użytkownicy zatrudnieni w przemyśle z reguły nie byli specjalnie zainteresowani poszerzaniem i aktualizowaniem wiedzy zawodowej. Te obiegowe opinie nie znalazły jednak odbicia w przeprowadzonym sondażu, okazało się bowiem, iż 51,1% ogółu respondentów uważało za nieodzowną pomoc placówek informacyjnych przy zdobywaniu potrzebnych informacji naukowych, technicznych i ekonomicznych, a za pożądaną uznało tę pomoc 41,7% respondentów. Tylko dla 7,2% ankietowanych osób placówki inte okazały się mało przydatne, nikt zaś nie uznał ich za całkowicie zbędne. Użyteczność placówek inte zyskała również potwierdzenie w fakcie, że aż 76,2% respondentów grupy I i 71,2% grupy II stale korzystało z usług macierzystego zakładowego ośrodka inte, zaś sporadycznie korzystało zeń 18,8% grupy I i 20,3% grupy II.

Doceniając znaczenie swych zakładowych ośrodków inte użytkownicy stawiali jednocześnie wysokie wymagania kwalifikacjom zawodowym personelu tych placówek. Zdecydowana większość (67,5%) uważała, że pracownik inte powinien łączyć kwalifikacje specjalisty bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz specjalisty w dziedzinie wiedzy zgodnej z profilem zakładu.

Działalność funkcjonujących placówek została oceniona w sposób zróżnicowany. Ponad jedna trzecia (39,1%) ogółu odpowiadających oceniła pracę swoich ośrodków jako dobrą, a 22,7% - nawet jako bardzo dobrą. Za dostateczną uznano ją 28,1% ankietowanych, a tylko w jednym przypadku ocena była zdecydowanie negatywna.

Respondenci cenili sobie przede wszystkim sprawne udostępnianie potrzebnych informacji i dokumentów (argument ten przeważał wśród respondentów z obu grup), a także fachowość chętnie służącego pomocą personelu. Uznanie respondentów zyskały również ośrodki dysponujące dużym wyborem literatury fachowej i dobrze opracowanymi, systematycznie aktualizowanymi zbiorami. Poza tym doceniano sprawne sprowadzanie żądanych dokumentów z innych placówek i opracowywanie dokumentów pochodnych.

Odpowiedzi udzielane na pytania dotyczące charakterystyki potrzeb informacyjnych użytkowników wskazywały na duże zainteresowanie informacją faktograficzną w postaci wskaźników techniczno-ekonomicznych oraz opracowań analityczno-syntetycznych. Postulowano także możliwość korzystania ze skomputeryzowanego systemu informacji.

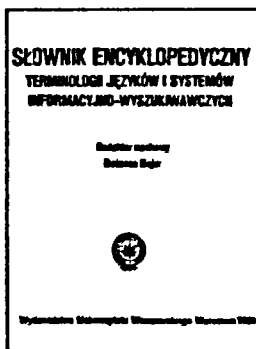
Sondaż uwidoczniał złożoność potrzeb informacyjnych użytkowników zakładowych ośrodków inte w Łodzi. Wysokie wymagania, jakim dali wyraz ankietowani, wynikały w znacznej mierze z wykonywanych przez nich obowiązków służbowych (prace naukowo-badawcze, projektowanie itp.) oraz z faktu, iż byli oni autorami i współautorami projektów racjonalizatorskich, wzorów użytkowych, wynalazków, książek i artykułów.

Zadawalająca realizacja szeroko rozbudowanych potrzeb tych użytkowników przekraczała jednak przeciętne możliwości ograniczonych etatowo, finansowo i organizacyjnie zakładowych struktur inte. Wskazywało to na konieczność zwiększenia skuteczności ich działania poprzez rozbudowę i unowocześnienie. Jak jednak wiadomo, ostatnie lata nie tylko zniweczyły nadzieję na dalszy rozwój tych placówek, ale przyniosły masową ich likwidację.

Może dziwić, iż użytkownicy, których zapotrzebowanie na informację (niejednokrotnie wysoko przetworzoną) powinno skłaniać do stanowczego opowiedzenia się za istnieniem i funkcjonowaniem potrzebnych im placówek, zaskakująco łatwo pogodzili się z ich unicestwieniem. Nie jest też proste wyjaśnienie, dlaczego użytkownicy zajmujący dyrektorskie i kierownicze stanowiska (około jednej trzeciej respondentów) i jednocześnie mocno artykułujący swoje potrzeby informacyjne decydowali się na pozbycie funkcjonujących dotychczas w ich zakładach ośrodków. Można jedynie domniemywać, że poszukując oszczędności w obliczu narastającego zagrożenia dla macierzystego zakładu pracy, w pierwszym rzędzie rezygnowano z placówki, która wydawała się mało ważna, a może nawet zbędna, przy tym zaś nietrudna do ewentualnego odtworzenia w przyszłości.

27.11.1992 r.

Aleksandra Wejman-Sowińska

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY TERMINOLOGII JĘZYKÓW I SYSTEMÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH*

Pierwszy - i do niedawna jedyny - słownik polskiej terminologii dotyczący m. in. języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych został opublikowany w 1979 r. Był to „Słownik terminologiczny informacji naukowej” pod redakcją prof. Dembowskiej, obejmujący ok. 1660 haseł głównych i ok. 540 odsyłaczy. Wśród terminów informacji naukowej najliczniejszą grupę w tym słowniku stanowiły terminy dotyczące języków informacyjnych.

Wprowadzie języki i systemy informacyjno-wyszukiwawcze uległy od czasu ukazania się wspomnianego słownika licznym i istotnym zmianom, ale na nowy słownik terminologii omawianej dziedziny przyszło nam czekać aż do 1993 r. Na szczęście jakość tej publikacji rekompensuje długie oczekiwania, ale dla całego środowiska pracowników informacji w Polsce znacznie korzystniejsza byłaby częstsza aktualizacji podstawowego słownictwa naszej dziedziny. Powszechnie wiadomo, iż przygotowanie słownika terminologii dowolnej dziedziny jest zadaniem trudnym, złożonym i bardzo pracochłonnym, ale są to tak potrzebne wydawnictwa, że trud ten warto podejmować. Uważam nawet, że akurat w odniesieniu do słowników terminologii wskazany jest nadmiar, tj. kilka różnych słowników do wyboru (np. słowników adresowanych do różnych kręgów czytelniczych czy słowników autorskich, „indywidualnych” oddających subiektywne poglądy autora czy zespołu autorskiego), ale o takim luksusie „tu i teraz” nawet już chyba i marzyć nie warto. Tym bardziej więc cieszy obecna (1993 r.) publikacja Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego: „Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych”, opracowany przez zespół: Elżbietę Artowicz, Ewę Chmielewską-Gorczycę, Barbarę Sosińską-Kalotę i Jadwigę Woźniak pod kierownictwem prof. Bożenny Bojar. Cieszy z dwóch powodów: po pierwsze, wypełnia istotną lukę - jest to tak bardzo potrzebna publikacja, po drugie, nie zachodzi tu przypadek „raka na bezrybiu”, wręcz przeciwnie - słownik przygotowano wyjątkowo starannie i stanowi on niezbędną i wartościową pomoc dla wszystkich pracowników naukowych zajmujących się problematyką informacji.

W omawianym słowniku znalazło się ok. 1100 terminów. W ustalaniu zakresu słownika Autorki kierowały się „przede wszystkim dążeniem do stworzenia spójnego i w miarę pełnego

* Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Red. nauk. B. Bojar. Wydawn. Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 1993, 210 s.

kompedium wiedzy o terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, które nie wymagałoby od czytelnika nie znającego podstawowej terminologii nauk pomocniczych informacji naukowej ustawicznego sięgania do innych źródeł informacji: podręczników i słowników, dlatego uznano, że powinny się w nim znaleźć te terminy pochodzące z semiotyki, lingwistyki, cybernetyki, logiki i informatyki, które:

- używane są często przy omawianiu teoretycznych i praktycznych zagadnień języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych,

- konieczne są do zdefiniowania terminów specyficznych dla teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a w dziedzinach macierzystych używane bywają nie zawsze w tym samym znaczeniu, przy czym w obu powyższych wypadkach dodatkowo kierowano się możliwością sformułowania poprawnej i użytecznej dla teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych definicji.*

Przytoczony cytat ze wstępu do omawianego słownika przekonująco wyjaśnia podstawowe zasady ustalenia zakresu słownika.

W słowniku uwzględniono także pewne nazwy własne, głównie są to nazwy najbardziej znanych języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Definicje opracowane na użytek słownika są w większości wypadków definicjami sprawozdawczymi, aczkolwiek w słowniku znalazły się także (w uzasadnionych wypadkach) definicje regulujące i realne (te ostatnie dotyczą nazw własnych).

Słownik składa się z następujących czterech części: wstęp (w którym omówiono zakres słownika, dobór terminów, funkcje słownika, definicje, metajęzyk opisu, budowę hasła słownikowego i indeks rzeczowy); część słownikowo-encyklopedyczna; schemat układu gniazdowego terminów w indeksie rzeczowym; indeks rzeczowy.

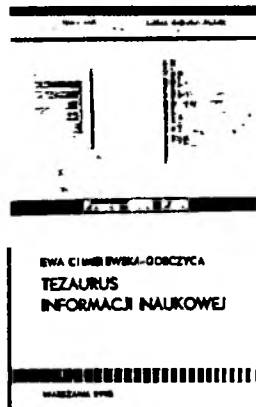
Omawiany słownik oceniam bardzo wysoko i przypuszczam, że będę z niego często korzystać. Oczywiście, podobnie jak w wypadku każdego słownika, każdy czytelnik znajdzie w nim zapewne definicje, z którymi uzna za możliwe polemizować (ja np. zdefiniowałabym inaczej odsyłające bazy danych), ale jest to zjawisko normalne (stymulująca rola słownika). Kilka drobniaków wymaga poprawienia - np. firma Lockheed już od dawna nie jest właścicielem serwisu DIALOG, ale proces wydawniczy słownika ciągnął się tak długo, że pewne pozostałości po czasach minionych znalazły się w tekście. Wydaje mi się także potrzebne uzupełnienie słownika w przyszłości o terminy w językach ocych, zwłaszcza - w angielskim. W ogóle uważam, że konieczne jest aktualizowanie tej publikacji.

Jedyny istotny zarzut dotyczy strony edytorskiej słownika. Słownik z 1979 r. został wydany w twardej oprawie, a choć mam zwyczaj starannie obchodzić się z książkami, to mój egzemplarz jest już zniszczony, ale ciągle jeszcze cały („w jednym kawałku”). Obawiam się jednak, że omawiany w tej recenzji słownik, wydany w oprawie broszurej, będzie znacznie bardziej podatny na zużycie.

Podsumowując, uważam, że rozpatrywany słownik stanowi doskonale vademecum dla specjalistów w dziedzinie informacji naukowej. Należy sobie jedynie życzyć, by nie powtórzyła się przedstawiona na wstępie sytuacja, tj. by następne wydanie nie dzieliła od obecnego przerwa kilkunastu lat.

19.04.1993 r.

Hanna Popowska

TEZAUZUS INFORMACJI NAUKOWEJ^{*}

Tezaurus Informacji Naukowej (TIN), który powstał na zamówienie OIN PAN, jest słownikiem deskryptorowego języka informacyjno-wyszukiwawczego (JIW) przeznaczony do indeksowania i wyszukiwania dokumentów z zakresu szeroko rozumianej dziedziny informacji naukowej w projektowanym systemie WIST (Wyszukiwawczo-Informacyjny System Tezaurusowy). Język ten spełni zapewne oczekiwania wielu skomputeryzowanych ośrodków informacji naukowej, które chcą tworzyć własne bazy informacji skierowujących, lub tylko wykorzystywać takie bazy zbudowane w innych polskich ośrodkach informacji z tej dziedziny.

TIN składa się z części systematycznej, zbudowanej z wykorzystaniem zasad klasyfikacji fasetowej oraz części alfabetyczno-hierarchicznej, w której deskryptory i askryptory uszeregowano w porządku abecedowym. Tezaurus poprzedza wstęp, będący opisem słownika i jego planowanej rozbudowy. Zawiera on także omówienie struktury zestawu modyfikatorów, dołączonego do części systematycznej TIN oraz projektowanego wykazu identyfikatorów, który będzie dołączony do słownika. We wstępie nie przedstawiono, jak to jest często praktykowane, omówienia i przykładów stosowania TIN z wykorzystaniem zasad gramatycznych tworzonego JIW. Nadmieniono jedynie, że tworzenie instrukcji indeksowania, stanowiącej zbiór reguł gramatycznych JIW, jest w toku i że instrukcja ta będzie stanowiła samodzielny załącznik do TIN^{1/}. Na końcu wstępu umieszczono ogólny schemat tezausa, który stanowi zestaw podstawowych kategorii semantycznych dla wyodrębnionych dziedzin, wraz z ich skróconymi podziałami klasyfikacyjnymi, pochodzącymi z części systematycznej słownika oraz nazwą dołączonego wykazu modyfikatorów. W ramach poszczególnych dziedzin (dys-

^{*} Chmielewska-Gorczyca E. Tezaurus Informacji Naukowej. Seria Prace OIN PAN Warszawa 1992 376 s.

^{1/} Projekt instrukcji indeksowania do TIN został omówiony w „Zagadnieniach Informacji Naukowej” 1990 nr 1(56) s. 79-109.

cyplin) nazwy kategorii nie są uszeregowane w porządku alfabetycznym, który, jak wskazuje praktyka, jest typem uporządkowania formalnego znacznie ułatwiającym wykorzystywanie słownika. Ich uporządkowanie jest oparte na jakimś innym kryterium i porządku logicznym, o którym pisze autorka. W omówieniu TIN nie ma jakiegokolwiek wzmianki o poprzednich próbach budowy tezaurusa dla tej dziedziny oraz powołań na literaturę przedmiotu.

Kolejność omawiania poszczególnych części słownika i problemów związanych z ich tworzeniem nie jest zgodna z kolejnością etapów budowy tezaurusa. Po wprowadzeniu, w którym scharakteryzowano krótko zakres i formę tezaurusa oraz szczegółowo uzasadniono decyzję wyodrębnienia terminologii informatycznej w tezaurusie alfabetycznym (część alfabetyczna słownika), omówiono kolejno: tezaurus alfabetyczny, tezaurus fasetowy (część systematyczna słownika), szczegółowość słownictwa, dobór deskryptorów, kryteria doboru deskryptorów, formę deskryptorów, identyfikatory, modyfikatory, odsyłacze i planowaną rozbudowę tezaurusa. Sugeruje to m.in., że tezaurus alfabetyczny powstał jako pierwszy, chociaż zazwyczaj część alfabetyczno-hierarchiczna słownika JIW jest tworzona na podstawie zbudowanej wcześniej części systematycznej, która umożliwia umieszczenie w artykułach deskryptorowych właściwych terminów szerszych i węższych w stosunku do deskryptorów tytułowych.

Z informacji podanych w rozdziale pt. „Dobór deskryptorów” dowiadujemy się, że słownictwo do budowy TIN było gromadzone metodą indukcyjną, tj. wybierane z „roboczych opisów artykułów” (według informacji uzyskanych od autorki były to charakterystyki słowne dokumentów) i tekstów artykułów pod kątem ich przydatności do indeksowania dokumentów. Jak wiadomo zaletą wyboru słownictwa metodą indukcyjną jest to, że daje ona pewność, iż zgromadzone terminy rzeczywiście występują w dokumentach tworzących przeszukiwany zbiór i że poziom szczegółowości terminów przeznaczonych do indeksowania jest właściwy. Z drugiej strony wybrane tą metodą słownictwo następcza często duże trudności przy jego systematyzacji, ponieważ występują w nim luki spowodowane ograniczeniem wielkości badanego zbioru i różnicowaniem treści dokumentów. Z tego względu stosuje się często metodę indukcyjną w połączeniu z dedukcyjną metodą gromadzenia słownictwa. Szkoda więc, że autorka nie podała tu, zgodnie z zaleceniami w odpowiednich publikacjach metodycznych CIINTE i IINTE, bliższych informacji o jakości, wielkości i zakresie chronologicznym próby artykułów, z których wybierano słowa kluczowe i które poddawano eksperymentalnemu indeksowaniu. Informacje te z pewnością uzasadniłyby w jakiejś mierze słuszność zastosowania tylko indukcyjnej metody gromadzenia słownictwa.

W rozdziale pt. „Kryteria wyboru deskryptorów” autorka omawia m.in. wybór postaci deskryptora w wyniku selekcji grupy terminów synonimicznych według przyjętych kryteriów wyboru, do których nie należy konsekwencja w przyjmowaniu ujednoczonych form nazw pokrewnych zagadnień. Skutki braku takiej konsekwencji widać wyraźnie na przykładzie terminu „mikrokatalog” wybranego na deskryptor spośród synonimicznych terminów będą-

cych nazwami zminiaturyzowanych form katalogu. Wybór właśnie tego terminu, choć zgodny z przyjętymi kryteriami, powoduje, że w części alfabetycznej tezaury hasło to będzie się znajdowało daleko od hasel określających inne formy katalogu, zaczynających się od słowa katalog. Skutkiem tego będzie rozproszenie terminologii dotyczącej pokrewnych zagadnień, do czego nie są przyzwyczajeni użytkownicy słownika hasel przedmiotowych, którzy będą teraz wykorzystywać TIN (nie są to zresztą najistotniejsze różnice struktur tych słowników, do których użytkownicy nowego deskryptorowego JIW będą musieli przywyknąć). Autorka wyjaśnia, że ponieważ w przeciwieństwie do słownika języka hasel przedmiotowych (tematów) TIN ma część systematyczną, to wszystkie wymienione w przykładzie nazwy typów katalogów znajdują się w jednej fasce, powstałej w wyniku podziału katalogów ze względu na formę fizyczną, dlatego można się nie obawiać ich rozproszenia w części alfabetycznej słownika. Powstaje tu jednak problem sposobu znalezienia tej fasety w części systematycznej TIN. Ogólny schemat tej części zawiera nazwy działów (nazwy dziedzin) i występujących w nich głównych kategorii słownictwa, wśród których nie ma deskryptora „katalog”. Szukamy więc w dziale BIBLIOTEKARSTWO, ale tam jest tylko kategoria „katalog biblioteczny”. W tej sytuacji jedynym sposobem odnalezienia miejsca występowania hasła „katalog” jest odszukanie jego artykułu deskryptorowego w części alfabetycznej i sprawdzenie, jaki deskryptor szerszy (SD) w nim występuje, a jeśli to nie pomoże szukanie następnych deskryptorów szerszych. W ten sposób przez artykuły deskryptorowe hasel „katalog” i „informatory pośrednie”, docieramy do deskryptora „wydawnictwa informacyjne”, który występuje w schemacie w spisie głównych kategorii działu INFORMACJA NAUKOWA. Znajdujemy kategorię „wydawnictwa informacyjne” w tym dziale, a w niej (posługując się wyszukanymi kolejno w części alfabetycznej deskryptorami szerszymi ułożonymi w odwrotnym porządku) deskryptor „katalog” występujący na siódmym stopniu podziału ósmej fasety (dodatkowym praktycznym utrudnieniem jest to, że kolejność fasety nie odpowiada kolejności alfabetycznej zasad podziału kategorii). Znajdujemy tu jedynie podział podkategorii „katalog” według zakresu oraz adnotację, że jej inne podziały występują w dziale BIBLIOTEKARSTWO pod deskryptorem „katalog biblioteczny”. Wracamy więc do kategorii „katalog biblioteczny” i wśród jej podziałów odnajdujemy poszukiwaną fasety wyodrębnioną według zasady „ze względu na formę”, którą wyraża tu tzw. deskryptor podziałowy „forma katalogu”. Okazuje się przy tym, że w artykule deskryptorowym terminu „mikrokatalog” mylnie wpisano jako deskryptor szerszy termin „katalog” zamiast „katalog biblioteczny”^{2/}. Wydaje się, że zilustrowane powyższym przykładem trudności w odszukiwaniu hasel w części systematycznej TIN można rozwiązać kilkoma sposobami. Jednym z nich jest wprowadzenie w części alfabetycznej odsyłacza do najbliższej szerszej kategorii głównej (wymienionej w schemacie), w której podziale znajduje się dany

2/ Błąd ten został poprawiony w artykule deskryptora „mikrokatalog” podanym jako przykład w omówieniu TIN w „Zagadnieniach Informacji Naukowej” 1989 nr 2[55] s. 51-96.

deskryptortytułowy. Innym rozwiązaniem jest wprowadzenie odpowiedniego systemu symboli w obu częściach słownika. Wprowadzenie takich symboli, ma chyba na myśli autorka, ponieważ pisze na końcu wstępu o planowanym dołączeniu do tezaurusa notacji, tj. symboli (cyfrowych) wskazujących miejsce deskryptora w układzie logicznym.

Przy niektórych deskryptorach umieszczono w nawiasie dopowiedzenia określające użycie tych terminów, np. „temat (języka haseł przedmiotowych)”, „kategoryzacja (słownictwa JIW)”. Takie dopowiedzenie nie stanowi wprawdzie integralnej części deskryptora, ale zawęża możliwości użycia danego terminu do indeksowania różnych dokumentów, na przykład wskazuje, że deskryptor „kategoryzacja” nie może być użyty do indeksowania dokumentu na temat kategoryzacji zbiorów informacji lub zbiorów bibliotecznych. Wydaje się, że z dopowiedzeń tych można zrezygnować, ponieważ mogą je zastąpić odpowiednie deskryptory kojarzeniowe (np. „słownictwo JIW”, „zbiory biblioteczne”, „zbiory informacji” itd.), umieszczone w artykule deskryptorowym danego terminu.

Niewątpliwą zaletą słownictwa TIN jest wysoki poziom szczegółowości części terminologii podstawowych dziedzin, wynikający z zastosowania indukcyjnej metody gromadzenia terminów. Stosowanie takich deskryptorów zmniejszy wydatnie powstawanie szumu informacyjnego przy wyszukiwaniu dokumentów.

Część systematyczna TIN, jak już wspomniano, podzielona jest na działy według dziedzin (dyscyplin), które obejmuje szeroko rozumiana informacja naukowa oraz dziedzin pokrewnych. Są to następujące działy: informacja naukowa, bibliotekarstwo, informatyka, bibliografia, czytelnictwo i dziedziny pokrewne, w którym występują m.in. takie kategorie jak: edytorstwo, językoznawstwo, naukoznawstwo, reprografia, statystyka i teoria komunikacji. Podział ten chociaż zgodny z przyzwyczajeniami potencjalnych użytkowników TIN, jest nietypowy dla tezaurusa, przy tworzeniu którego dąży się zazwyczaj do możliwie jak największej unifikacji terminologii dziedzin objętych zakresem tematycznym słownika, w celu umożliwienia wykorzystywania tych samych deskryptorów do indeksowania wielu dokumentów zróżnicowanych pod względem formy i treści. Konsekwencjami przyjętego przez autorkę podziału są pewne ułatwienia procesu tworzenia części systematycznej słownika (eliminacja wyboru dostatecznie ogólnych kategorii semantycznych słownictwa JIW, obejmujących terminologię różnych dziedzin, a także tworzenia uniwersalnych podziałów tej terminologii) oraz pewne utrudnienia wykorzystywania TIN przez użytkowników budowanego JIW. Do utrudnień tych należą omówione kłopoty związane z odszukiwaniem właściwego miejsca występowania deskryptora w części systematycznej słownika i duża liczba odsyłaczy międzydziałowych. Pewne trudności spowodowane tym podziałem wystąpiły już w trakcie tworzenia słownika. Autorka przyznaje, że istnieje wiele deskryptorów, np. „indeks”, „układ”, „odsylacz”, które mogą być równie dobrze umieszczone w różnych miejscach części systematycznej (a więc mogłyby należeć do kategorii „terminy ogólne”) i że zostały one przydzielone do jednej

kategorii (w wypadku podanych przykładów do „zbiory informacji”), a w innych, potencjalnych miejscach ich występowania, umieszczono odsyłacze do wybranego miejsca. Kłopot związany z wykorzystaniem części z tych odsyłaczy polega na tym, że kierują one do trudnego do znalezienia miejsca. Jednym z możliwych, choć niestety bardzo pracochłonnym sposobem zmiany tej sytuacji byłaby taka przebudowa części systematycznej słownika, która doprowadziłaby do wyłonienia bardziej uniwersalnych kategorii podstawowych, umożliwiających jednokrotne występowanie większości takich terminów (np. w kategorii „słownictwo ogólne”) oraz utworzenie kategorii „dziedzina”, obejmującej nazwy pierwszych pięciu działów i terminy występujące w ostatnim.

Wprowadzenie do części systematycznej słownika askryptorów z odsyłaczami do właściwych deskryptorów jest bardzo dobrym pomysłem z punktu widzenia wygody użytkownika. Wydaje się tylko, że ze względów psychologicznych oraz z uwagi na trudności, jakie sprawia odróżnianie wyrażen pisanych kursywą, przy tak małym druku, lepiej byłoby stosować odwrotną konfigurację - umieszczać na miejscu askryptora właściwy deskryptor (powstaje wtedy ciąg wyłącznie terminów dozwolonych) z odsyłaczem do askryptora i ewentualnie innych miejsc występowania deskryptora. Na przykład, zamiast „ekonomika działalności informacyjnej U efektywność SIW w dziale TEORIA SIW” byłoby „efektywność SIW Nu ekonomika działalności informacyjnej, zob. dział „teoria SIW”. Po, zapowiadanym przez autorkę, wprowadzeniu notacji odsyłacze takie uległyby skróceniu.

Podziały występujące w części systematycznej TIN są bardzo zróżnicowane pod względem głębokości klasyfikacji, co jest związane z dużym zróżnicowaniem stopnia szczegółowości deskryptorów. Na przykład hasło „encyklopedia informacji naukowej” znajduje się na dziesiątym stopniu podziału kategorii „źródła informacji”, co jest rzadkością w tezaursach i stanowi pewne utrudnienie percepcji struktury podziałów. Można rozwiązać ten problem wyodrębniając więcej faset według poszczególnych zasad podziału, potraktowanych zbiorczo przy tworzeniu tej fasety. W opisie tezaursu nie podano jakie relacje hierarchiczne wykorzystano do tworzenia podziałów klasyfikacyjnych. Na podstawie analizy wybranych fasety w pierwszym dziale można wnioskować, że podziały były dokonywane w oparciu o relacje generyczne (np. podział kategorii „informacja specjalistyczna”), lub relacje hierarchii tematycznej (np. podział kategorii „działalność informacyjna”) albo relacje obu typów (np. podział kategorii „teoria informacji naukowej”), co jest powszechnie stosowane, choć nie zalecane w literaturze dotyczącej metod budowy tezaursu. Relacji hierarchii tematycznej nie umieszczono w ogóle w podziale relacji hierarchicznej.

Wprowadzenie do obu części tezaursu deskryptorów podziałowych (PD), określających kryteria podziałów klasyfikacyjnych, jest znakomitym pomysłem. Szczególnie gdy w artykułach deskryptorowych rozdziela się grupy deskryptorów węższych pochodzących z różnych fasety, przedstawiając je w postaci oddzielnych ciągów alfabetycznych. Jedynym

mankamentem tego rozwiązania jest to, że deskryptory szersze generycznie, które w swoich artykułach jako deskryptory węższe mają teraz jedynie deskryptory podziałowe, utraciły istotny element definiujący ich znaczenie, jakim są deskryptory generycznie węższe. Pewien problem stanowi również to, że nie zawsze można utworzyć deskryptor podziałowy oddający właściwie sens zasady podziału, którą ma on zastąpić. Deskryptory podziałowe są stosowane w TIN niejednolicie, zamiast pewnych zasad podziału, lub w połączeniu z nimi. Na przykład, w pierwszym dziale, pod kategorią główną SIW, umieszczony jest jako bezpośrednio węższy deskryptor podziałowy „typy SIW”, a pod nim, na następnym stopniu podziału, znajdują się fasety utworzone według wielu wymienionych zasad podziału. Podobnie wygląda podział kategorii głównej „bibliografia” w czwartym dziale. W takich wypadkach zysk (skrócenie ciągów deskryptorów węższych) wynikający z wprowadzenia deskryptora podziałowego jest bardzo niewielki, ponieważ wszystkie deskryptory węższe, które znalazłyby się w artykułach SIW i „bibliografia” występują teraz w artykułach deskryptorów podziałowych, a przy tym artykuły tych pierwszych utraciły istotne elementy definiujące ich znaczenie. Z punktu widzenia zdolności definiowania deskryptora tytułowego przez artykuł deskryptorowy lepsze byłoby umieszczenie w artykułach deskryptorów szerszych zarówno deskryptorów podziałowych, jak i wydzielonych na ich podstawie ciągów deskryptorów generycznie węższych. Na zakończenie omawiania tej części TIN trzeba powiedzieć, że wprowadzenie alfabetycznego porządku hasel w podziałach kategorii, stosowanego w niektórych tezaurusach, skróciłoby znacznie czas odszukiwania określonych deskryptorów.

W części alfabetyczno-hierarchicznej TIN wydzielono część informatyczną, motywując to m.in. tym, że po wymieszaniu z terminologią innych działów terminy informatyczne wymagałyby sprecyzowania przez dodanie do nich właściwych określeń, co spowodowałoby np. zmianę deskryptora „polskie liternictwo” na „polskie liternictwo w komputerach”, lub „ochrona przed skasowaniem” na „ochrona danych komputerowych przed skasowaniem” itd. Uzasadnienie to nie wydaje się dostatecznie przekonujące, ponieważ takie postępowanie miałoby wady tworzenia hasel klasyfikacji monohierarchicznej, a pożądanego efektu mogą dać połączenia tych deskryptorów w obecnej formie z deskryptorami „komputer” i „baza danych”, choć trzeba przyznać, że w pewnych wypadkach spowoduje to zwiększenie szumu informacyjnego. Uzyskuje się przy tym dodatkową możliwość używania tych samych deskryptorów do indeksowania innych dokumentów, np. na temat ochrony zbiorów audiowizualnych przed skasowaniem. Sama autorka dopuszcza możliwość włączenia w przyszłości słownictwa informatycznego do pozostałego słownictwa TIN, ze względu na wzrost integracji dziedzin, lepiej więc byłoby zrobić to już teraz w ramach rozbudowy zerowej wersji słownika. Zmniejszyłoby to liczbę odsyłaczy eliminacją odsyłaczy do części informatycznej i odwrotnie i ułatwiłoby odszukiwanie poszczególnych deskryptorów w części alfabetycznej TIN.

Jak pisze autorka, deskryptory kojarzeniowe występujące w artykułach deskryptoro-

wych zostały wybrane w sposób intuicyjny (chyba należy przez to rozumieć, że wybór ten został dokonany na podstawie wiedzy autorki o tym, jakie terminy współwystępują w publikacjach z zakresu informacji naukowej) i często są to terminy, które mają ten sam deskryptor bezpośrednio szerszy (deskryptory współrzędne). Często też zdarza się połączenie relacją pokrewieństwa deskryptorów, z których jeden znajduje się o dwa poziomy (klasyfikacyjne) niżej niż drugi. Z tym ostatnim trudno się zgodzić, ponieważ z charakteru relacji hierarchicznych wynika, że deskryptor szerszy (niekoniecznie bezpośrednio) zawsze reprezentuje wszystkie deskryptory węższe, niezależnie od tego, na których niższych stopniach podziału występują. Tak więc jest z nimi związany relacją hierarchiczną, która (oprócz relacji mereologicznej w pewnych wypadkach) nie jest traktowana jako związek kojarzeniowy. Wyjątek może stanowić deskryptor węższy, który z jakichś powodów nie został uwzględniony w podziale klasyfikacyjnym deskryptora szerszego (np. w wyniku ograniczenia głębokości klasyfikacji), ale występuje w innym miejscu części systematycznej tezausa. Wówczas jedynie za pomocą wskaźnika relacji kojarzeniowej (KD) można pokazać, że zachodzi między nim a deskryptorem tytułowym jakiś związek. Budzi również pewną wątpliwość przyjęcie z góry (w myśl zaleceń występujących w wielu pozycjach literatury i w normach), że wszystkie relacje kojarzeniowe są symetryczne (wymagają zawsze stosowania odsyłacza zwrotnego), ponieważ, jak wykazały niektóre badania i praktyka, nie wszystkie z nich zachodzą w obie strony. Na przykład w dokumencie dotyczącym biblioteki może wystąpić termin „poezja” jako nazwa podzbioru gromadzonej literatury beletrystycznej, ale jest bardzo mało prawdopodobne, żeby w dokumentach na temat poezji wystąpiło jako słowo kluczowe wyrażenie „biblioteka”.

Deskryptory dziedzinowe wprowadzone do artykułów deskryptorowych głównych kategorii stanowią nazwy działów (podstawowych kategorii) i i w myśl intencji autorki zastępują deskryptory szersze, ale ich dodatkową zaletą jest wskazywanie miejsca deskryptora tytułowego w schemacie części systematycznej. Można by się zastanowić w związku z tym, czy nie należy ich wprowadzić do wszystkich artykułów deskryptorowych, choć autorka napisała, że zrezygnowała z ich szerszego stosowania, ze względu na konieczność oszczędności miejsca.

W wielu miejscach części alfabetycznej TIN pod deskryptorem tytułowym występuje określenie precyzujące jego znaczenie (i ewentualnie uwaga dotycząca stosowania tego deskryptora w indeksowaniu) poprzedzone odsyłaczem SN. Symbol ten jest skrótem obcojęzycznego wyrażenia „scope note” („kwalifikator dziedzinowy” w angielsko-polskim Słowniku Naukowo-Technicznym, wykorzystywanego dawniej w opisach tezausów do określenia elementu deskryptora wskazującego dziedzinę jego stosowania, a od pewnego czasu używanego jako określenie uwag uściślających znaczenie lub stosowanie deskryptorów, występujących w tezausach zachodniojęzycznych np. w tezausach AGROVOC i EUROVOC zgodnie z zaleceniami normy międzynarodowej). Jak widać autorka TIN używa go w nowym

znaczeniu. Wydaje się, że odsyłacz ten należy zlikwidować, ponieważ jest wieloznaczny, nie jest akronimem wyrażenia polskiego (tak jak pozostałe odsyłacze, których i tak jest bardzo wiele), a przeznaczenie określenia, przed którym stoi, jest dostatecznie oczywiste - wystarczy więc wziąć go w nawias w celu wyraźnego oddzielenia od pozostałych elementów artykułu. Gdyby jednak umieszczenie takiego odsyłacza uznano za nieodzowne (np. dla uzyskania paralelności opisów z opisami w teaurusie obcojęzycznym), można wykorzystać do tego celu akronim odpowiedniego wyrażenia polskiego, takiego jak „uwaga uściślająca” (UU), „wyjaśnienie uściślające” (WU) lub innego wyrażenia o tym znaczeniu.

W dołączonym do części systematycznej TIN wykazie modyfikatorów powiązано odsyłaczami odrzucone formy jednostek leksykalnych z formami przyjętymi oraz oznaczono relacje kojarzeniowe pomiędzy poszczególnymi modyfikatorami, a także między modyfikatorami i pokrewnymi deskryptorami kojarzeniowymi. Liczba haseł w tym dziale wynosi 88 pozycji, w tym są 34 artykuły modyfikatorowe (reszta to odsyłacze). Zdziwienie budzi fakt, że autorka uważa zestaw modyfikatorów liczący 34 pozycje za niepełny, podczas gdy w praktyce wykorzystywanie kilku lub kilkunastu modyfikatorów nastęrcza często duże trudności, związane z ich niejednorodnym wykorzystywaniem przez indeksatorów. Bliższe zapoznanie się z uwzględnionymi w wykazie modyfikatorami nasuwa wniosek, że znaczna ich część powinna być deskryptorami należącymi do kategorii „terminy ogólne”, lub innej zbliżonej znaczeniowo kategorii. Tylko nieliczne z nich, m.in. takie jak „funkcje”, „perspektywy”, „porównanie”, „tendencje rozwojowe” (reprezentujące hasło „rozwoj”), „typy”, „wykorzystanie” (reprezentujące „zastosowanie”), powinny zostać modyfikatorami, stanowiącymi leksykę pomocniczą budowanego JIW (co wymaga wyraźnego podkreślenia w opisie teaurusu).

W zakończeniu wstępu omówiono plany dalszej rozbudowy TIN i sporządzenia wykazu identyfikatorów (określonych jako deskryptory w postaci nazw własnych) z uwzględnieniem eliminacji synonimii oraz uporządkowania logicznego i alfabetycznego haseł. Nie podano żadnych informacji na temat liczby deskryptorów i liczby askryptorów występujących w przedstawionej wersji TIN oraz niewiele informacji na temat aktualizacji teaurusu.

W obecnej wersji TIN występuje wiele błędów w pisowni haseł oraz błędnych odsyłaczy, tak więc wymaga on gruntownej korekty przed ukazaniem się jego następnej edycji.

Stworzenie opartego na języku polskim efektywnego JIW przeznaczonego dla zautomatyzowanego systemu informacyjno-wyszukiwawczego (SIW) dla dziedziny informacji naukowej jest ogromnie potrzebne. Wydaje się, że język deskryptorowy, z założenia przeznaczony wyłącznie do wykorzystywania w zautomatyzowanych SIW, najlepiej spełni wymagania tego systemu. Dobrze się więc stało, że autorka zbudowała słownik takiego języka, chociaż jego obecna postać jest jeszcze niedoskonała. TIN w przedstawionej formie nie nadaje się jeszcze do próbnej eksploatacji, ze względu na liczne usterki, a głównie te, które powodują trudności w docieraniu do miejsca występowania określonego deskryptora.

W rozdziale nt. rozbudowy TIN napisano, że tezaurs jest wersją zerową słownika, która zostanie rozbudowana i zmodyfikowana przed przekazaniem go do eksploatacji, m.in. dlatego, że jak wykazały wstępne doświadczenia, zasób terminów jest niewystarczający oraz konieczne jest wprowadzenie notacji, która „łatwi formalne odnajdywanie deskryptorów”. Będzie to więc okazja do poprawienia błędów i wprowadzenia zmian uznanych za pożądane. Mam nadzieję, że niektóre przedstawione tu uwagi i propozycje pomogą autorce w dokonywaniu tych zmian.

24.11.1992 r.

Barbara Wereszczyńska-Cisło

SŁOWNIK SŁÓW KLUCZOWYCH Z HISTORII POLSKI*

Jest to jeden z serii słowników dla poszczególnych dyscyplin nauk społecznych opracowanych z inicjatywy i pod kierunkiem metodologicznym krakowskiej Pracowni Ośrodka Informacji Naukowej PAN. Zakres leksyki zgromadzonej w tych słownikach obejmuje „główne trzony poszczególnych nauk, (...) bez ich subdyscyplin i nauk pomocniczych” i „jest zbiorem otwartym”. „Słownictwo to zostało w zasadzie wybrane tylko na podstawie najnowszej literatury w języku polskim”. Tak sformułowany warunek nie wydaje się zrozumiały w wypadku słownika terminów z zakresu historii, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, iż nauki społeczne, ze szczególnym uwzględnieniem historii, wolniej niż inne dziedziny wiedzy realizują prawo starzenia się informacji, zaś dokumenty źródłowe stanowią dla tych nauk jedno z najważniejszych źródeł Informacyjnych. Poza tym określenie „najnowsza literatura” jest nieostre zarówno z punktu widzenia zasięgu chronologicznego, jak i formalno-wydawniczego. Słownikowi powinien towarzyszyć wykaz literatury, z której pobrano słowa kluczowe, aby móc odeprzeć prawdopodobne zarzuty co do niereprezentatywności próby. W końcu należałoby wspomnieć, że danie pierwszeństwa przy wyborze słów kluczowych „terminom przyjętym w nauce, powszechnie stosowanym, pochodzenia polskiego i aktualnym” (Od Wydawcy s. 3.) pozostaje w sprzeczności ze stwierdzeniem zawartym we „Wstępie” odautorskim, iż język historii jest językiem literackim i publicystycznym, wzbogaconym „wielką ilością porównań, metafor, anegdot, równoważników zdań, skrótów myślowych itp. Jest to język pełen wyrażań starych (archaizmów), ale nie wolny też od pojęć i wyrażań nowych”.

We „Wstępie” do słownika nie znalazły miejsca informacje podstawowe dla oceny i ewentualnej obrony jego wartości. Daje się odczuć brak informacji o tym, jaką przyjęto definicję słowa kluczowego. Dwoistość znaczenia terminu słowo kluczowe (wyraz z tekstu dokumentu istotny dla jego charakterystyki informacyjno-wyszukiawczej; wyraz spoza

* Słownik słów kluczowych z historii Polski (z elementami historii powszechnej). Kraków OIN PAN 1992 244 s.

tekstu ...) jest nie tylko przejawem aktywności intelektualnej osób zajmujących się tą problematyką, ale ma też istotne konsekwencje praktyczne. Według jakiego kryterium i na podstawie jakich tekstów, bo chyba nie pełnych tekstów dokumentów, nadawano wybranym wyrażeniom języka naturalnego status słów kluczowych? We „Wstępie” odautorskim napisano na przykład, że „(...) Bibliografie Historii Polski, z uwagi na (...) publicystyczne brzmienie i nieadekwatność treści tytułów wielu publikacji, mogły być źródłem słów kluczowych tylko w ograniczonym zakresie”. Jak należy rozumieć to stwierdzenie? Czy tak, że leksykę gromadzono metodą indukcyjną na podstawie tytułów dokumentów? Lektura słownika prowadzi do wielu podobnych pytań. W dalszej części recenzji będą wskazane pewne przypadki szczegółowe różnych wątpliwości, niejasności i błędów, ale nie one ważą o ogólnej ocenie tej pracy. Błąd popełniony przy opracowywaniu słownika nie tkwi bowiem w szczegółach, a na pewno nie tylko w nich; błąd ten kryje się przede wszystkim w niepoprawnej metodologii pracy, w przyjęciu fałszywych założeń i niespełnieniu podstawowych warunków poprawności metodologicznej wszelkich prac leksykograficznych. Jeśli na przykład zaplanowano gromadzenie leksyki metodą indukcyjną, to należało uwzględnić także konieczność włączenia tak powstałego zasobu leksykalnego w jakąś (poprawnie zaprojektowaną lub przejętą) strukturę paradygmatyczną, która sprawdziłaby kompletność zebranego słownictwa.

Zasób leksykalny słownika podzielono na sześć następujących części: „Pojęcia”, „Fakty i wydarzenia”, „Nazwy własne”, „Nazwy geograficzno-historyczne”, „Modyfikator” i „Instrukcja zapisu dat”. Część „Nazwy własne” została podzielona na pięć mniejszych grup. Są to: Czasopisma, druki i rękopisy; Nazwy etniczne, rodowe i wyznaniowe (w tym instytucje religijne); Nazwy korporatywne; Nazwy osobowe; Obiekty materialne. Odrębną częścią słownika jest mały „Tezaurus z wycinka metodologii historii”, tj. jej części pragmatycznej, opisującej metody rekonstrukcji procesu historycznego. We Wstępie napisano, iż tezaurus jest „rodzajem wyprawki”, dlatego w recenzji nie będziemy się nim zajmować, koncentrując uwagę na słowniku.

Przyjrzyjmy się teraz pewnym kwestiom szczegółowym, traktując je jako egzemplifikacje uwag ogólniejszej natury. Do zasobu leksykalnego słownika zostały włączone między innymi nazwy własne. Nie jest to rozwiązanie często spotykane w słownikach języków słów kluczowych, gdyż przy indeksowaniu dokumentów rozstrzygają w wypadku tych języków na ogół wyrażenia użyte w dokumencie będącym podstawą indeksowania a nie wyrażenia ze słownika. Podjęcie decyzji o objęciu zasobem słownika wyrażeni będących nazwami własnymi byłoby uzasadnione gdyby został spełniony choć jeden z następujących warunków: (a) włączenie do zasobu leksykalnego języka wszystkich nazw własnych danej kategorii, co jest praktycznie raczej niemożliwe do spełnienia; (b) włączenie po zdefiniowaniu jasnych i jednoznacznych kryteriów selekcji wybranych nazw; na ogół kryterium to ma charakter pragmatyczny i polega na objęciu zasobem słownika wyrażeni, które wymagają (niekiedy w

różnym stopniu) autoryzacji ze względu na istnienie zmniejszających się w czasie nazw synonimicznych, wariantów ortograficznych itp. czy zmianie treści przy zachowaniu niezmienności formy nazwy. A czym się na przykład kierowano wymieniając w dziale 5.2. Słownika sześć rodów magnackich (Czartoryskich, Lubomirskich, Potockich, Radziwiłłów, Sanguszków i Sapiehów)? Jakże tu zastosowano kryterium doboru właśnie tych i tylko tych rodów (nazw własnych)? W zasadzie wszelkie nazwy własne muszą *ex definitione* trafić do słownika języka słów kluczowych. Tak przewiduje choćby „Instrukcja wydawnicza dla średniowiecznych źródeł historycznych” opracowana przez Komisję Historyczną PAU^{1/}, choć zasada ta oczywiście jest w niej wyrażona w innej konwencji sytuacyjnej i językowej. Jeśli nazwa wyrażona w dokumencie odbiega od współcześnie przyjętej pisowni, to należy ją podać dwukrotnie: (a) w brzmieniu źródła z odsyłaczem do (b) aktualnie przyjętej pisowni. W odniesieniu do na przykład nazw geograficznych pewną pomocą mogą służyć: „Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce” (Warszawa 1980) opracowany przez Ministerstwo Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Główny Urząd Statystyczny; dla okresu przedwojennego „Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej ...” przygotowany pod kierunkiem T. Bystrzyckiego (Warszawa [1935]) względnie „Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich ...” (Warszawa 1880-1902).

Wiele zastrzeżeń budzi kompletność zasobu leksykalnego analizowanego słownika, będąca konsekwencją wskazanych wcześniej błędów metodologicznych popełnionych przy jego opracowywaniu, także niejasność kryteriów doboru słów kluczowych, ich segmentacja, wreszcie niejednokrotnie brak konsekwencji. A to wybrane tego przykłady. Można znaleźć w słowniku nazwę FAO, ale nie ma WHO; jest Biblioteka Apostolica Vaticana, nie ma Archivio Segreto Vaticano, są: IRA i Czerwone Brygady, ale nie ma ETA, a swoją drogą co te ostatnie nazwy mają z historią Polski wspólnego? Skoro zaś mowa o FAO, to dlaczego nie ma podanych prawidłowych rozwiązań skrótów (Food and Agriculture Organisation) tylko samo jej polskie tłumaczenie? W ogóle unika się nazw w językach obcych, a historia polski bez łaciny nie jest do pomyślenia, jest np. pojęcie „civitas”, dlaczego nie ma „oppidum”^{2/}. „Civitas” to określenie stosowane do wielkich miast (Gdańsk, Kraków, Poznań, etc.), pozostałe miejscowości to „oppida” - stanowiące około 85% wszelkich miast w Polsce średniowiecznej i nowożytnej^{3/}. Pozostając przy tematyce miejskiej są hasła prawa miejskie i prawo miejskie - dlaczego rozbite? szkoda, że zabrakło sprecyzowania typu prawo niemieckie, magdeburckie, średzkie, chełmińskie lub jeszcze bardziej typowe „*ius Theutonicum*”, „*ius Culmense*”, etc.

Wśród zakonów wymieniono franciszkanów, z odsyłaczem konwentualowie, zabrakło

1/ Por. Archiwum Komisji Historycznej. Seria 2 tom II (zbioru ogólnego XIV). Kraków 1930 s.21-22, punkt IV b 2

2/ Por. Z.Kuliejska-Topolska: Oznaczenia i klasyfikacja miast w dawnej Polsce XVI-XVIII w. Czasopismo prawno-historyczne. Vol.2 1965 nr 2 s. 253-268.

3/ Por. M. Bogucka, H. Samaonowicz: Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. Wrocław 1986 s.119.

zaś obserwantów - bernardynów i historycznego już odłamu zakonu o ścisłej obserwacji, czyli reformatów oraz kapucynów. Franciszkanie byli bardzo często nazywani zakonem braci mniejszych, a należeli oni do typu zakonów żebrzących czyli mendykantów. Jeżeli pieczętowanie wylicza się zakony rycerskie (3 z 8 to zakony hiszpańskie, braci dobrzyńskich wchłonęli krzyżacy, a mających swe domy w Polsce krzyżowców z czerwoną gwiazdą brak), to dlaczego nie wyliczono w ten sam sposób zakonów żebrzących? Spośród średniowiecznych zakonów zabrakło też: premonstratensów czyli norbertanów, które to zakony mogłyby się znaleźć jako rozwinięcie hasła Kanonicy Regularni; brak też kartuzów i karmelitów.

W 1984 r. prof. Stanisław Nawrocki opracował Tezaurus Archiwistyki; szkoda, że nie sięgnięto do tej pozycji. Wprawdzie jest to nauka pomocnicza, ale przecież historia opiera się właśnie na źródłach pisanych, a te zazwyczaj są w takim lub innym archiwum lub dziale rękopisów biblioteki. Jeżeli jest „Dagome iudex” i „Historia” Długosza (też można się zastanawiać czy „Hlstona”, czy „Dzieje”, czy „Roczniki”), to szkoda, że nie ma podstawowych serii z kancelarii: koronnej - Metryki Koronnej i z kancelarii litewskiej - Metryki Litewskiej.

Podobnie nie ma szczegółowych haseł z zakresu rolnictwa i handlu (jest trójpolówka, ale nie ma już niw i działów; laszt, szkuta, flis - podstawowe przy eksporcie zboża), historii wojskowości (miecz, koncerz, etc.) czy heraldyki (choćby nazwy herbów wspomnianych rodów magnackich). Dlaczego jest miecznik a nie ma cześnika? Sejm żydowski to „Waad”, co prosi się o odsyłacz; nie ma sądu ławniczego, rajców, gmerków (choć są rataje), nie ma też posagu ani wiana, plebana ani szkolnictwa parafialnego. Drogi morskie i rzeczne, to chyba raczej szlaki wodne. Zostało natomiast hasło-kod z „minionej epoki” na wszystkich wrogów: Faszyzm, z rozróżnieniem na jego rzekome narodowe odmiany; powinny one być pod totalitaryzmem (niektóre pod autorytaryzmem), a także pod właściwymi sobie nazwami dla Niemiec jest to Nazizm (narodowy socjalizm).

Pytania o konsekwencję i kryteria doboru wracają bardzo często, może to słownik „przykładowych słów kluczowych”?

Na stronie 187 błąd drukarski Mussolini zob. Ataturk (powinno być Mustafa-Kemal Pasza zob. Ataturk, co jest wiersz wyżej). Znacznie poważniejszy błąd merytoryczny znalazł się na s. 74. Sąd grodzki nie miał nic wspólnego z sądownictwem mieszczańskim, gdyż był to sąd dla nieosiadłej szlachty oraz dla szlachty osiadłej podpadającej pod 4 artykuły starościńskie.

W obszerniejszej analizie można bytoby wskazać więcej przykładów braków, błędów i niekonsekwencji (a ta ostatnia jest przy tego typu pracach poważnym mankamentem) dostrzeżonych w słowniku. Są to na ogół rezultaty błędów metodologicznych, o których była mowa wcześniej. Na koniec chcielibyśmy zająć się jeszcze jedną kwestią, jaką jest raczej nieprzekonujące określenie celów, jakim ma słownik służyć. Trudno się bowiem zgodzić, że słownik ten, podobnie jak inne słowniki z serii dla nauk społecznych, został opracowany po to, aby być (...) narzędziami kontroli słownictwa używanego do indeksowania dokumentów i

zapytań", gdyż: (a) języki słów kluczowych z definicji są niekontrolowalne lub w bardzo ograniczonym stopniu można je kontrolować; (b) przy wszystkich wcześniej wskazywanych niedostatkach i błędach słownika wątpliwa wydaje się możliwość praktycznego użycia go w jakichkolwiek procesach informacyjnych czy wyszukiwawczych.

20.12.1992 r.

Jadwiaga Woźniak, Hubert Wajs

NOWY SYSTEM LEKSYKALNY JĘZYKA SŁÓW KLUCZOWYCH DLA METODOLOGII NAUK SPOŁECZNYCH

Budowa języków informacyjno-wyszukiwawczych dla nauk społecznych jest wyjątkowo trudna. Jest to spowodowane między innymi interdyscyplinarnością wielu problemów badawczych, brakiem precyzyjnej terminologii, zróżnicowaniem metod badawczych.^{1/} Charakterystyczną cechą tych nauk jest też posługiwanie się różnego rodzaju nazwami własnymi, jak na przykład nazwy osobowe, nazwy koncepcji, nazwy teorii, nazwy organizacji, itp. Cechy te mają istotny wpływ na funkcjonowanie systemów informacyjno-wyszukiwawczych, których jednym z elementów są języki informacyjno-wyszukiwawcze. Płynność granic i interdyscyplinarny charakter wielu problemów badawczych nauk społecznych sprawia, że na dane zapytanie możemy w odpowiedzi otrzymać opisy dokumentów relewantne dla kilku dyscyplin naukowych.

W tym kontekście Inicjatywa poznańskiego Ośrodka Informacji Naukowej PAN, zrealizowana w formie opublikowanego w 1991 roku „Słownika słów kluczowych z metodologii nauk społecznych”^{2/} (dalej słownik) wydaje się być godna uwagi i omówienia.

Słownik, o którym mowa, ma prawdopodobnie stanowić system leksykalny języka słów kluczowych dla opracowywanego przez OIN PAN w Poznaniu systemu informacji o naukach społecznych. Jest on - jak pisze we „Wstępie” prof. J. Topolski - efektem indywidualnej pracy autorki - dr Zofii J. Sprys, choć w pracy nad wyborem części słów kluczowych również uczestniczyli - jak podano we „Wprowadzeniu” - mgr Halina Ganińska, mgr Hanna Górecka-Lewandowska, mgr Marzenna Buczkowska i mgr Piotr Przydryga. Jeśli przyjmiemy, że wkład wymienionych osób był niewielki, to godnym podkreślenia jest fakt indywidualnego opracowania słownika, gdyż - jak do tej pory - słowniki słów kluczowych opracowywane i publikowane

1/ Szczegółową charakterystykę nauk społecznych podają między innymi: H.P. Hogewed-de Haart: *Characteristics of social science information. A selected review of the literature. Ser. FID Studies in Social Science Information and Documentation*. Budapest: FID Social Science Documentatio (FID/SD) Committee 1981 (FID Publ.606); M.B.Line: *The Social scientist and his information needs. W: Library Association Reference, Special and Information Section. Proceedings of the 16th Annual Conference 1968 London The Section 1968 s.10-18.*

2/ Słownik słów kluczowych z metodologii nauk społecznych. Oprac. Zofia J. Sprys. Poznań OIN PAN 1990 (razem OIN PAN) + Supplement Poznań OIN PAN 1991.

przez jedyny ośrodek w Polsce a mianowicie przez krakowską Pracownię OIN PAN przygotowały odpowiednie zespoły specjalistów z danej dyscypliny wiedzy oraz z zakresu języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Poznański Oddział OIN PAN zajmuje się od wielu lat budową systemu informacji w dziedzinie metodologii nauk. Opracowuje on jedyną w kraju bibliografię z zakresu metodologii nauk oraz od 1984 r. wydaje „Przegląd Literatury Metodologicznej”. Opublikowany słownik powstały w sprzyjającym tej pracy środowisku naukowym - zdaniem prof. J. Topolskiego - stanowi „jeden z przejawów żywej stale działalności poznańskiego ośrodka metodologii nauk” (s. 3), gdzie od 1965 r. prowadzona jest kartoteka bibliograficzna z metodologii nauk i naukoznawstwa.

„Zaprezentowany wykaz słów kluczowych obejmuje terminologię z zakresu [metodologii - dop. BW] filozofii wraz z estetyką, logiki formalnej, metodologii ogólnej i szczegółowych następujących dyscyplin: antropologii, historii, psychologii, socjologii, teologii religii, częściowo: językoznawstwa, lingwistyki, literaturoznawstwa, pedagogiki, nauk ekonomicznych, politycznych i prawnych, nauk o kulturze i sztuce oraz teorii komunikacji, zachowania, gier i decyzji (...)” (s.5-6), co stanowi postulat dla słowników terminologicznych, a nie słowników języków informacyjno-wyszukiwawczych (w tym języków słów kluczowych). Przy budowie słowników języków informacyjno-wyszukiwawczych wykorzystuje się bowiem tylko część terminologii, która ze względu na swoją nośność informacyjną wydaje się być przydatna (lub niezbędna) przy tworzeniu charakterystyk i instrukcji wyszukiwawczych dokumentów z danej dziedziny.

Każdy, kto podejmuje się budowy jakiegokolwiek języka informacyjno-wyszukiwawczego (w tym również słownika tego języka) już na początku powinien jasno określić zakres i strukturę pola semantycznego budowanego języka. Granice pola semantycznego projektowanego języka może i zwykle wyznacza zakres tematyczny materiałów, z których czerpane jest słownictwo. Ma to istotny wpływ na wybór podstawowego słownictwa systemu. W przypadku nauk społecznych jest to trudny problem, niemniej należy sobie zdać sprawę z jego istnienia. Precyzyjne określenie zakresu pola semantycznego pozwala bowiem na uzyskanie odpowiedzi na pytanie, co ma odwzorowywać dany język informacyjno-wyszukiwawczy. W przypadku nieprecyzyjnego określenia zakresu słownika, co stało się w omawianym słowniku, powstaje problem, czym w istocie ma być słownik słów kluczowych dla tej dziedziny, to znaczy czy ma odwzorowywać (=wykorzystywać) tylko terminologię ogólnej metodologii nauk, czy także terminologię metodologii poszczególnych dziedzin wiedzy, czy również terminologię nauk szczegółowych. Oczywiście jest to także problem każdej innej dziedziny, a w szczególności problem metodologii nauk, czy i w jakim zakresie do metodologii danej dziedziny wchodzi słownictwo (terminologia) danej dyscypliny. Terminologia metodologii każdej z dziedzin wiedzy wyraźnie odgranicza się bowiem od terminologii danej dziedziny choć może ona stanowić niejako „nadbudówkę” danej dziedziny, lub tworzyć z terminologią

danej dziedziny jedną całość. Jest to także następujący problem: jak się ma słownictwo (terminologia) metodologii nauk społecznych do terminologii metodologii poszczególnych nauk społecznych, czy jest to ten sam zasób terminologiczny, czy jest to terminologia na poziomie „meta” w stosunku do innych metodologii.

Niejasne sformułowania „Wprowadzenia” dotyczące zawartości (zakresu) słownika, a także istoty języka informacyjno-wyszukiwawczego mogą świadczyć o tym, że nie do końca zdawano sobie sprawę, czym naprawdę ma być tworzony słownik. Nie rozróżnia się na przykład języka słów kluczowych, który opiera się na słowniku w postaci zamkniętej lub otwartej listy słów kluczowych, od języka swobodnych słów kluczowych, zawierającego (to jest posługującego się) „tzw. instrukcją swobodnego indeksowania dokumentów za pomocą słów kluczowych wybranych z tekstu dokumentów i nie ujętych w formie żadnej skończonej listy wyrazów i połączeń wyrazowych, charakterystycznych dla danej dziedziny wiedzy”.^{3/} Brak jednoznacznych rozstrzygnięć dotyczących zakresu i struktury pola semantycznego słownictwa negatywnie wpłynął na zawartość i strukturę słownika, co znalazło wyraz przede wszystkim w postaci niejasnych funkcji, które przypisano odsyłaczom „zob.” i „zob. też”. Odsyłacz „zob.” wyraża w słowniku: 1. „równoznaczność zakresową”, 2. „odsyła od terminów niepreferowanych do terminów preferowanych”, 3. „wskazuje na relacje pomiędzy elementami leksyki, zwłaszcza synonimii, współrzędności i częściowo generyczne”, zaś odsyłacz „zob.też” „odzwierciedla różnorakie powiązania semantyczne pomiędzy terminami preferowanymi”: 1. „relacje kojarzeniowe”, 2. „relacje nadrzędności”, 3. „relacje pokrewieństwa”. Takie określenie funkcji odsyłaczy sprawia, że użytkownik jest kompletnie zdezorientowany, jak ma korzystać ze słownika. Zostały bowiem całkowicie wymieszane sposoby odwzorowywania relacji językowych i pozajęzykowych.

Przy wyborze leksyki słownika oparto się na piśmiennictwie z lat 1981-1987. Nie wyjaśniono jednak dlaczego nie zostały wykorzystane materiały zebrane do roku 1980, chociaż „W środowisku naukowym Poznania gromadzona jest od r. 1965 kartoteka bibliograficzna z metodologii nauk i naukoznawstwa” (s. 5), od tego samego roku wydaje się „Studia Metodologiczne”, oraz materiały gromadzone po roku 1987, zwłaszcza że recenzje słownika zrobiono dopiero w 1989 roku, a sam słownik ukazał się drukiem pod koniec 1991 roku.

Również niejasno określona baza źródłowa gromadzonej leksyki jako „Ogólnie obszar wiedzy w oparciu o którą i dla której opracowany jest słownik słów kluczowych (SSK) określa zbiór bibliograficzny, czyli piśmiennictwo z lat 1981-1987 z metodologii nauk społecznych, która rozwijana jest na pograniczu wielu dyscyplin naukowych” (s. 3) nie pozwala na rozstrzygnięcie czy opublikowany słownik został opracowany dla konkretnie istniejącego (w poznańskim Oddziale OIN PAN) zbioru informacyjnego, będącego jednym z elementów tworzonego przez tenże Ośrodek systemu informacji naukowej z metodologii nauk, czy też

3/ Por. L.A. Bielicka, E. Ścibor: Wprowadzenie do teorii języków informacyjnych. Warszawa: CINTe 1981 Materiały szkoleniowe nr 21 s.36.

ma to być „słownik teoretyczny”, to znaczy zawierający tylko podstawową (= niezbędną) leksykę danej dziedziny, pozwalającą na odwzorowywanie treści i/lub formy dokumentów/zapytań tylko na pewnym z góry określonym poziomie szczegółowości, nie zbudowanym dla konkretnego zbioru, lecz dopiero po dokonaniu niezbędnych modyfikacji możliwym do wykorzystania w konkretnym systemie informacyjno-wyszukiwawczym. W pierwszym przypadku tytuł publikacji „Słownik słów kluczowych z metodologii nauk” stanowiłby swoistego rodzaju nadużycie, ponieważ w rzeczywistości byłby to tylko słownik słów kluczowych dla poznawskiego systemu informacji naukowej z metodologii nauk do wyszukiwania w zbiorze informacyjnym tego Ośrodka, zbiorze opartym na bibliografii literatury polskiej z metodologii nauk za lata 1981-1987.

Do gromadzenia leksyki wykorzystano dotychczas szeroko stosowaną metodę dedukcyjną, polegającą na wykorzystaniu już istniejących źródeł słownictwa, oraz metodę indukcyjną, polegającą na indeksowaniu reprezentatywnego zbioru dokumentów (lub ich opisów). Jak wykazała praktyka, stosowanie tylko jednej z wymienionych metod jest niewystarczające. Procedura gromadzenia leksyki łącząca obie metody nazywana jest w teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych metodą mieszaną (we „Wprowadzeniu” oraz przez niektórych autorów nazywana również metodą dedukcyjno-indukcyjną) i jest powszechnie stosowana przy budowie systemów leksykalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Praca nad słownictwem odbywała się - według informacji we „Wprowadzeniu” - w trzech następujących „fazach”:

- 1 faza, to „luźny i formalny sposób wyboru słów kluczowych, co sprawiało wrażenie przypadkowości” (s. 6).

- 2 faza, to „formalny sposób wyboru słów, dokonywano selekcji zbyt szczegółowych i wielowyrazowych, które rozbijano na mniejsze jednostki leksykalne. Kontynuowano odwoływanie się do definicji [...], a w wypadku analizowania koncepcji i teorii poszczególnych autorów lub funkcjonujących w dwu- i więcej dziedzinach wiedzy, stosowano (warsztatowo) metodę gniazdowo-hierarchiczną i grafów” (s. 7).

- 3 faza (nie wymienionol), to „uchwycenie zależności, relacji pomiędzy pojęciami, pomiędzy teoriami a ich elementami, sformułowanymi w języku naturalnym [...]” (s. 6-7).

Również nie wiadomo jak „typowano” słowa kluczowe. Wprawdzie na s. 6 zamieszczono wzmiankę, że: „Bazę źródłową w typowaniu słów kluczowych stanowiły: (1) tytuły prac naukowo-badawczych mieszczące się w sporządzonej w Ośrodku Informacji Naukowej PAN Oddział w Poznaniu bibliografii literatury polskiej z metodologii nauk za lata 1981-1987, (2) prace z poszczególnych dyscyplin naukowych (tytuły, rozdziały, podrozdziały, streszczenia, indeksy) oraz analizy dokumentacyjne [...], (3) analizy treści podręczników akademickich, monografii, rozpraw i artykułów publikowanych w specjalistycznych czasopismach [...], (4) słowniki, encyklopedie, zarysy encyklopedyczne, bibliografie i katalogi rzeczowe” lecz dwie

strony dalej czytamy, że: „W typowaniu słów kluczowych punktem wyjścia były hasła przedmiotowe podstawowych dyscyplin (filozofii, historii, matematyki, socjologii - teologii religii, itd.), poddyscyplin i wyodrębnionych dziedzin wiedzy (np. historii historiografii, historii socjologii, matematyki empirycznej, matematyki społecznej, psychologii społecznej, socjologii historycznej), ich metody badawcze i problematyka metodologiczno-teoretyczna oraz metodologia ogólna, w tym także logika formalna” (s.8).

W słowniku brak jest jakichkolwiek odniesień wieloznacznych słów kluczowych do poszczególnych dziedzin wiedzy, co ze względu na specyfikę terminologii nauk społecznych wprowadza ogromną homonimię leksyki.

Jak podano we „Wprowadzeniu” warsztatowo stosowano również metodę gniazdowo-hierarchiczną i metodę grafów. Metody te bowiem ułatwiały „uchwycenie zależności, relacji pomiędzy pojęciami [terminami - dop. WB], pomiędzy teoriami a ich elementami sformułowanymi w języku naturalnym [...]”.

W efekcie powstał indeks słów kluczowych, zawierający blisko 4000 elementarnych jednostek leksykalnych o różnym poziomie ogólności i przydatności. Zgromadzone słownictwo - jak czytamy we „Wprowadzeniu” - w dalszej perspektywie ma być wykorzystane do budowy teaurusu z metodologii nauk.

Słownik składa się ze „Wstępu”, opracowanego przez prof. J. Topolskiego, „Wprowadzenia”, „Bibliografii”, to jest wykazu „prac naukowo-badawczych, które dają ogólną orientację o współczesnych teoretyczno-metodologicznych problemach nauk społecznych” (s. 14), alfabetycznego indeksu słów kluczowych, oraz dołączonego do niego „Indeksu osobowego”, zawierającego „289 nazwisk wybitnych uczonych i filozofów, którzy przyczynili się do rozwoju różnych dziedzin wiedzy związanych z metodologią nauk społecznych”(s. 13).

Sądzę, że w kolejnym wydaniu słownika należałoby przede wszystkim poprawić język „Wprowadzenia”, którego wiele sformułowań jest niejasnych lub nawet błędnych. Dotyczy to takich wyrażań, jak: „definityjne uporządkowanie pojęć [powinno być: terminów] wybranych terminów” (s.7), „luźny i formalny wybór słów kluczowych” (s. 8), „zakres pojęciowy terminu (i argumentów)” (s. 10). Nie wiemy na czym polegał „alfabetyczny układ [chyba powinno być: leksyki] języka słów kluczowych” (s. 15), co stanowi podstawę rozróżnienia pomiędzy pojęciem i terminem,^{4/} jaką funkcję mają pełnić odsyłacze „zob.” i „zob. też”, co decydowało o szyku słów w wielowyrzutowych słowach kluczowych, który wydaje się być czasem nienaturalny (np. „Absolutny historyzm”, „Addytywne modele”, „Agregatowy wskaźnik” (s. 28) lub zbytnio obciążony wpływem języka haseł przedmiotowych, przejawiającym się m.in. poprzez niesymetryczność odsyłaczy „zob.” oraz niewielkie wykorzystanie preferencji. Forma wielu jednostek leksykalnych jest niejednolita, jak na przykład: „Einsteina równanie” (s.36), „Hipo-

^{4/} Zasadniczym źródłem nieporozumień i niekiedy błędów w opracowywaniu leksykograficznym słownictwa jest często występujące w literaturze przedmiotu przyjęcie pojęcia jako kategorii opisu, chociaż w letocie jest nią termin jako słowny odpowiednik pojęcia.

tetyzm Poppera Karl" (s. 41), „Minkowskiego przestrzeń" (s. 53), „Teoria kultury Krmyta Jerzego" (s. 72), „System globalny I. Wallersteina" (s. 75). Należałoby również przeanalizować stopień prekoordynacji niektórych wielowyrazowych słów kluczowych, takich jak na przykład: „Amerykańska new social history", „Amerykańska socjologia miasta" (s. 28), „Atomizm w teorii zachowania" (s. 30), oraz sprawdzić przydatność do indeksowania i wyszukiwania niektórych słów kluczowych (jak na przykład „Historia nieświadoma" (s. 42), zbitki „Analiza i synteza" (s. 28), skoro jest już „Analiza" (s. 28) i „Synteza" (s. 75), oraz słów kluczowych będących przymiotnikami a także przypadki użycia słów kluczowych w liczbie mnogiej. Z „Wprowadzenia" nie dowiadujemy się jaki jest status „Indeksu osobowego" oraz dat umieszczonych przy nazwiskach, czy stanowią one słowa kluczowe, czy też nie, zwłaszcza że w słowniku umieszczono takie słowa, jak: „Atomizm logiczny Russella Bertranda" (s. 30), „Aprioryzm Kanta Immanuella" (s. 30), co można by uznać za przejaw zbytniej prekoordynacji słownictwa.

„Indeks osobowy" nie został opracowany w sposób jednolity. Trudno dostrzec w nim realizacji jakiegokolwiek zasady prezentacji poszczególnych nazwisk. Nazwiska zostały zaprezentowane w następujących różniących się między sobą układach: 1. nazwisko, pełne imię, daty życia, np. Ajdukiewicz Kazimierz (1890-1963), 2. nazwisko, pełne imię, data śmierci (bez daty urodzenia), np. Abrams Philip (-1981), 3. nazwisko, pełne imię (lub jego skrót), bez dat życia, np. Amsterdamski Stefan, Burns T., 3. nazwisko, pełne imię, skrót drugiego imienia, daty życia, np. Adorno Theodor W. (1903-1969), 5. nazwisko, pełne imię, skrót drugiego imienia, data urodzenia, np. Armstrong David H. (1926-), 6. nazwisko, skrót pierwszego i/lub drugiego imienia, bez dat życia, np. Juillard J., Apel K.O., 7. nazwisko, pełne imię, data urodzenia, np. Assorodobraj Nina (1908-), 8. nazwisko, pełne imiona, daty życia, np. Berkeley Henry George (1685-1753), 8. nazwisko, skrót imienia, brak dat życia, np. Breed W., 9. nazwisko, pełne imię, skróty pozostałych imion, daty życia, np. Brzozowski Stanisław L.L. (1878-1911). Tak wielka (nieuzasadniona!) różnorodność sposobów prezentacji nazwisk autorów mogła być zredukowana na przykład poprzez zamieszczenie we „Wprowadzeniu" wzmianki, że przy nazwiskach autorów umieszczano pełne pierwsze imię, skrót drugiego imienia (jeśli takie istniało) oraz daty urodzin i śmierci, jeśli takie istnieją.

W słowniku nie uniknięto również wielu błędów merytorycznych. Wymieńmy tylko niektóre. Na przykład zdanie „Ze względu na różne znaczenia pojęć i ich funkcję wprowadzono rozróżnienie na słowa kluczowe preferowane i niepreferowane" (s. 7) jest błędne, ponieważ trudno sobie wyobrazić preferencję homonimów. Preferencję stosuje się w celu rozróżnienia synonimów, to znaczy wyrazów (terminów) o takim samym znaczeniu.

Nie można także uznać za trafne stwierdzenie, że „Język słów kluczowych jest niezbędny do charakterystyki treści dokumentów, do sporządzania analiz dokumentacyjnych i abstraktów w języku informacyjnym oraz do wyszukiwania dokumentów w tym zbiorze informacyjnym" (s. 5), ponieważ najkrótszą charakterystykę treści dokumentu stanowi przeważnie

już sam tytuł dokumentu, natomiast analizy dokumentacyjne, w tym abstrakty są przeważnie opracowywane w języku naturalnym, oraz stwierdzenie, że język słów kluczowych jest „potrzebny do zbudowania języka informacyjno-wyszukiwawczego, a w dalszej perspektywie tezaury z metodologii nauk” (s. 5), gdyż język informacyjno-wyszukiwawczy składa się ze słownika, gramatyki oraz reguł odwzorowywania rzeczywistości (definicja strukturalna języka), natomiast tezaury to tylko słownik języka deskryptorowego. Oczywiście, leksykę języków słów kluczowych można wykorzystywać przy budowie tezaurów.

Również nie trafnym rozwiązaniem może okazać się wyłączenie ze „Słownika” nazw dyscyplin naukowych, takich jak: „Historia”, „Psychologia”, „Socjologia” (s. 7), co spowodowało zbyt dużą prekoordinację leksyki: na przykład słowo kluczowe „Negatywizm w psychologii” (s. 56) można by zastąpić za pomocą odpowiedniej koordynacji terminów: „Negatywizm” i „Psychologia”.

Słownik zawiera niestety także bardzo dużo błędów literowych, których nie poprawiono w załączonej erracie.

Wydaje się, że wielu błędów można było z pewnością uniknąć. Powinny one zostać wyeliminowane w następnym wydaniu słownika.

Pomimo tak wielu uwag krytycznych należy podkreślić ogromny wkład pracy, jaką włożono już w same zgromadzenie słownictwa, które powinno znacznie pomóc polskim naukowcom zajmującym się metodologią nauk w wyrażaniu ich potrzeb informacyjnych w systemach informacyjno-wyszukiwawczych.

Bardzo przydatnym dla użytkownika słownika może okazać się „Indeks osobowy”, w którym dodatkowo odwzorowano zależności pomiędzy nazwami osobowymi a poszczególnymi terminami, nazwami koncepcji i nazwami teorii.

Niewątpliwą zaletą kolejnego wydania słownika mogłoby być na przykład jego przeznaczenie dla konkretnego systemu i zbioru informacyjnego, w którym mógłby być wykorzystywany i testowany.

Autor recenzji w pełni podziela opinię prof. J. Topolskiego, że „tego rodzaju słowniki muszą poddane być weryfikacji w toku praktyki informacyjnej i wyszukiwawczej” (s. 3) oraz zdanie autorki słownika, dopiero „praktyczne korzystanie ze słownika wskaże na ile i w jakim zakresie jest on przydatny, które słowa kluczowe są zbędne i jakie nowe należy doń wprowadzić” (s. 15-16).

15.01.1993 r.

Wiesław Babik

KRONIKA

POLSKIE TOWARZYSTWO INFORMACJI NAUKOWEJ (PTIN)

W obliczu współczesnych wyzwań cywilizacyjnych rządy rozwiniętych krajów europejskich i pozaeuropejskich zwracają szczególną uwagę na wypracowanie strategii nowoczesnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Do najważniejszych elementów, które w istotny sposób kształtować będą przyszłość społeczno-gospodarczą świata, zalicza się pełne zaangażowanie istniejącego potencjału naukowego i technicznego w procesie rozwoju i wykorzystania przemysłowej technologii informacyjnej i przemysłu elektronicznego.

Wynika to z przekonania, że informacja naukowa techniczna i ekonomiczna, wzbogacona nowoczesną techniką i technologią informacyjną, stwarza przesłanki kształtowania świadomości społeczeństwa informacyjnego. Strategiczna pozycja tych obszarów ludzkiej działalności wynika z kreatywnej i katalitycznej natury informacji traktowanej jako tworzywo i towar.

Nakreślenie spójnego, dostosowanego do potrzeb i możliwości każdego państwa, programu dalszego rozwoju działalności informacyjnej oraz technik i technologii informacyjnych, wymaga pełnego rozpoznania aktualnego stanu potencjału informacyjnego.

W przekonaniu o doniosłej roli informacji naukowej w procesie rozwoju nauki i gospodarki grono aktywnych pracowników INTE podjęło już w roku 1983 próbę powołania do życia Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej. Opracowany i przedstawiony wniosek o rejestrację PTIN został przez ówczesne władze odrzucony.

Trwający od 1989 r. proces transformacji systemu społeczno-gospodarczego w Polsce, polegający m.in. na kształtowaniu warunków nowoczesnej gospodarki rynkowej i jej przystawalności do gospodarek krajów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, jaskrawo uwypuklił decydujące znaczenie nauki, informacji i technologii informacyjnej dla optymalizacji i efektywnego przebiegu procesów przekształcania gospodarki narodowej.

Zaistniałe okoliczności doprowadziły do ponownego powołania komitetu założycielskiego, a w konsekwencji wpisania Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej do rejestru stowarzyszeń na mocy postanowienia Sądu Wojewódzkiego w Warszawie, VII Oddział Cywilny i Rejestrowy, z dnia 27.05.1992 r.

Obszarem działalności PTIN skupiającej specjalistów z zakresu informacji i bibliotekoznawstwa, informatyki, matematyki i elektroniki, jest szeroko rozumiana informacja naukowa, techniczna i ekonomiczna. Określa to zarazem główne cele i kierunki działalności PTIN, do których należą:

1. Upowszechnianie wiedzy o rozwoju teorii i praktyki informacyjnej oraz o znaczeniu informacji w procesie kształtowania nowoczesnej gospodarki, zwłaszcza w warunkach transformacji systemu społeczno-politycznego i gospodarczego. Społeczna akceptacja działalności na rzecz rozwoju i efektywnego wykorzystania szeroko rozumianej informacji wynikać bowiem powinna z przeświadczenia, że bez wejścia do systemu nowoczesnej łączności elektronicznej, zapewniającej optymalny przepływ aktualnej i wiarygodnej informacji, żadne państwo nie ma szans na efektywne korzystanie z najnowszych osiągnięć nauki i techniki, a tym samym na podmiotowe uczestnictwo w budowie nowoczesnego systemu społeczno-gospodarczego. Przy rozwiązywaniu problemów współczesnej cywilizacji, informacja pozwala człowiekowi lepiej rozumieć rzeczywistość, a tym samym czynnie uczestniczyć w kształtowaniu nowego ładu społeczno-gospodarczego, zwłaszcza w warunkach szybko zachodzących zmian.

2. Współdziałanie PTIN w kształtowaniu polityki informacyjnej państwa. Podstawowe założenia tej polityki uwzględniać powinny, zdaniem PTIN, następujące elementy:

- jasno sprecyzowane informacyjne potrzeby społeczeństwa,
- sprawne mechanizmy legislacyjne i finansowo-organizacyjne, zdolne do zaspokojenia tych potrzeb,
- mechanizmy promocji działalności służb informacyjnych, dostosowane do możliwości finansowych i aktualnego stanu techniki i technologii informacyjnych.

Opracowanie odpowiedniego modelu polityki informacyjnej jest szczególnie istotne dla nowoczesnej gospodarki rynkowej, zwłaszcza w społeczeństwach wysoce zinstytucjonalizowanych, istnieje bowiem konieczność zsynchronizowania działalności informacyjnej różnych jednostek i organizacji rządowych i pozarządowych. Ujednoczenie zasad tej działalności wydaje się niezbędnym warunkiem pomyślnej realizacji polityki informacyjnej każdego państwa.

Jednym z najważniejszych kierunków działalności PTIN ma być także podejmowanie prac na rzecz integrowania środowiska twórców i użytkowników informacji oraz reprezentowania i ochrony zawodowych uprawnień pracowników informacji naukowej. Łączy się to, z jednej strony, z koniecznością jasnego określenia zakresu odpowiedzialności podmiotów za jakość i rodzaj wytwarzanych produktów informacyjnych oraz świadczonych usług, natomiast z drugiej strony, z kwalifikacjami, a także ze społeczną i materialną pozycją pracownika informacji naukowej w systemie organizacji i funkcjonowania nauki. Ponieważ informacja naukowa stanowi integralną część badań naukowych i rozwojowych, to pracownicy służb

informacyjno-bibliotecznych, działających na rzecz rozwoju nauki i techniki, muszą być traktowani na równi z pracownikami naukowymi. Jest to problem szczególnie ważny w świetle aktualnego niedoboru ilościowego i stanu kwalifikacji kadry pracowników informacji oraz wobec konieczności pozyskiwania do pracy w informacji naukowej i technicznej młodej kadry specjalistów.

Uczestnictwo PTIN polegać tu będzie na przygotowywaniu opinii i wniosków w sprawach związanych z doskonaleniem organizacji i funkcjonowania informacji naukowej i technicznej oraz przekazywaniu ich właściwym władzom, instytucjom i podmiotom gospodarczym. Zostaną one opracowane w wyniku realizacji konkretnych zadań programowych. Zdaniem PTIN do zadań pierwszoplanowych należą:

1. Przeprowadzenie pełnej analizy formalno-prawnych uregulowań związanych z tworzeniem, funkcjonowaniem i eksploatacją informacji naukowej i technicznej w kraju i ich dostosowaniem do prawnych rozwiązań obowiązujących w krajach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Stanowi to niezbędny warunek aktywnego udziału Polski w kształtowaniu europejskiego ładu informacyjnego i pełnego korzystania z europejskich i światowych zasobów informacyjnych. Należy sądzić, że wyniki analizy pozwolą na wytypowanie problemów wymagających uregulowań legislacyjnych (źródła i sposoby finansowania działalności informacyjnej, ochrona własności intelektualnej i praw autorskich itp.).

2. Rozpoznanie aktualnego stanu struktury organizacyjnej i potencjału informacyjnego oraz zaplecza technicznego krajowych służb informacji naukowej i technicznej. Zadanie realizowane będzie w ramach współdziałania poszczególnych podmiotów informacji naukowej i technicznej, a uzyskane wyniki stanowiąc powinny podstawę do podjęcia prac nad doskonaleniem i dostosowaniem organizacyjnej infrastruktury do wymogów polityki naukowej i technicznej oraz potrzeb rynku informacyjnego w warunkach nowoczesnej gospodarki rynkowej.

3. Określenie potrzeb informacyjnych różnych użytkowników informacji naukowej i technicznej. Ze względu na różnorodność środowiska użytkowników identyfikacja ich potrzeb informacyjnych uwzględniać musi charakter i zakres ich działalności zawodowej. Dostarczana informacja powinna nie tylko zaspokajać bieżące potrzeby użytkownika, ale również wyzwać nowe zapotrzebowania, wpływać na trafność podejmowanych decyzji, powodować reorientację kierunków badań podstawowych i rozwojowych, a także systemu edukacji i szkolenia zawodowego zgodnie z potrzebami rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju i z koniecznością rozwiązywania problemów współczesnej cywilizacji.

Realizacji omawianych powyżej celów i zadań towarzyszyć będą działania Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej w zakresie:

- podnoszenia efektywności i sprawności organizacyjnej placówek i systemów informacyjnych,

- szkolenia i doskonalenia zawodowego pracowników i użytkowników informacji oraz zgłaszania odpowiednim uczelniom i szkołom wyższym propozycji dotyczących nauczania i kształcenia kadry dla potrzeb informacji naukowej i technicznej,

- prowadzenia działalności wydawniczej w postaci kwartalnika pt. "Praktyka-teoria informacji naukowej i technicznej", w którym omawiane będą najbardziej aktualne problemy i zagadnienia związane z rozwojem teorii i praktyki INT,

- organizowania i współorganizowania spotkań środowiskowych oraz spotkań krajowych (seminaria, konferencje) poświęconych problemom informacji i wymianie doświadczeń,

- nawiązywania kontaktów i organizowania współpracy z organizacjami międzynarodowymi i stowarzyszeniami związanymi z szeroko pojmowaną działalnością informacyjną, np. International Council for Scientific and Technical Information (ICSTI).

Przedstawione cele i zadania Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej realizować będzie przy współpracy krajowych placówek naukowych i badawczo-rozwojowych oraz bibliotek, organizacji i stowarzyszeń działających w obszarze informacji naukowej i technicznej.

19.04.1993

Andrzej Gromek

KRAKOWSKA PRACOWNIA INFORMACJI NAUKOWEJ OIN PAN W LATACH 1968-1992

POWSTANIE I ROZWÓJ

Pracownia Informacji Naukowej OIN PAN w Krakowie istnieje od 1 grudnia 1967 r., chociaż formalnie została utworzona dopiero 26 marca 1968 r. Utworzono ją w celu powiązania działalności Ośrodka Informacji Naukowej PAN w Warszawie z potrzebami informacyjnymi szkół wyższych i placówek PAN z terenu Polski południowo-wschodniej. Jest to więc placówka terenowa OIN-u. Jej działalność jest ściśle związana z programem oraz funkcjonowaniem Ośrodka w Warszawie oraz z krakowskim Oddziałem PAN. Ośrodek Informacji Naukowej PAN (do 1960 r. pod nazwą „Ośrodek Bibliografii, Dokumentacji i Informacji Naukowej”; w latach 1961-1974 pod nazwą „Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN”) powstał w 1953 roku i zawsze bezpośrednio podlegał Sekretarzowi Naukowemu PAN. Jego działalność w pierwszym dziesięcioleciu polegała głównie na prowadzeniu prac bibliograficznych i dokumentacyjnych, dotyczących badań prowadzonych w PAN. Od początku opracowywał on bibliografię prac wykonywanych w placówkach PAN zarówno w

naukach społecznych, jak i przyrodniczych i ścisłych. Od 1962 roku Ośrodek pełni również funkcję placówki szkoleniowej, to jest instytucji usługowej o charakterze naukowym w zakresie informacji naukowej. W czasie istnienia Ośrodka dokonano kilku jego reorganizacji. Istotne rozszerzenie działalności Ośrodka nastąpiło w 1967 roku, kiedy to na mocy porozumienia ówczesnego Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz Sekretarza Naukowego PAN zaczął on pełnić funkcję placówki koordynującej działalność informacyjną w obu tych resortach. Pełnienie funkcji koordynatora, rozwijanie akcji szkoleniowej, opracowywanie planów rozwoju sieci informacyjnej w resortach skupiających przeważającą liczbę placówek naukowych i bibliotek naukowych kraju, wymagało przeprowadzenia dokładnej analizy stanu informacji naukowej oraz utrzymywania stałej i bezpośredniej łączności z placówkami informacyjnymi. Realizacji tych zadań miały służyć regionalne pracownice ODiIN. Pierwszą z nich była Pracownia w Krakowie (do 1978 r. pod nazwą „Pracownia Organizacji Informacji Naukowej”). Dopiero jednak rok 1972 można uznać za początek uruchomienia sieci pracowni regionalnych ODiIN. W tym roku bowiem utworzono następne pracownice we Wrocławiu i Lublinie.

Do zadań Pracowni - realizowanych w ścisłej łączności z właściwymi merytorycznie pracownikami i działami ODiIN - należał między innymi nadzór metodyczny w zakresie informacji naukowej w placówkach PAN i jednostkach MOiSzW na terenie województw południowych kraju, organizowanie i prowadzenie różnego rodzaju kursów dla pracowników informacji naukowej z tego terenu, prowadzenie instruktażu i organizacja usług informacyjnych stosownie do potrzeb nadzorowanych placówek, analiza działalności informacyjnej tych placówek oraz inne obowiązki wynikające z aktualnych potrzeb.

Powołanie pracowni krakowskiej zostało bardzo życzliwie przyjęte przez ówczesne środowisko zawodowe bibliotekarzy Krakowa, które uznało ten fakt za dowód zainteresowania ośrodków centralnych potrzebami regionu. W okresie 1967-1972 była to jedyna placówka terenowa ODiIN, obejmująca zasięgiem swojej działalności placówki informacyjne ówczesnych województw: krakowskiego, rzeszowskiego i katowickiego, ze szczególnym uwzględnieniem miasta Krakowa. Początkowo rozwój pracowni projektowano z rozmachem. Miało być zatrudnionych sześciu pracowników tworzących zespół działający równoległe i w ścisłym porozumieniu z innymi podobnymi pracownikami regionalnymi oraz z centralą ODiIN w Warszawie. Plany te jednak nie zostały zrealizowane w zamierzonym tempie.

Lata 1968-1971 okazały się okresem wyjątkowo trudnym dla bibliotek i ośrodków informacji w kraju, a także dla krakowskiej Pracowni. Pierwsze locum Pracowni stanowiło jedno pomieszczenie w gmachu Biblioteki Jagiellońskiej. Na początku 1969 roku Pracownia otrzymała nowy lokal w gmachu Zakładu Mechaniki Górotworu PAN (ul. Reymonta 27). Jednak pierwsze samodzielne pomieszczenie Pracownia uzyskała dopiero w 1972 roku.

Początek roku 1973 można uznać za zasadniczy punkt zwrotny w rozwoju Pracowni. Mianowicie Decyzją Prezydium O/PAN w Krakowie z dnia 1.12.1972 r. został przydzielony Pracowni nowy lokal w budynku przy ul. Straszewskiego 27, składający się z dwóch pokoi oraz pomieszczeń pomocniczych. Pracownia została wyposażona również w nowoczesny sprzęt reprograficzny i urządzenia do rozpowszechniania informacji tekstowej w systemie mikrofilmowym. W tym też roku Pracownia rozpoczęła usługową działalność reprograficzną. Od początku tegoż roku Pracownia prowadziła punkt konsultacyjny dla dokumentalistów i bibliotekarzy, przygotowujący do państwowych egzaminów kwalifikacyjnych.

Na początku 1974 roku działalność w środowisku bibliotekarzy i dokumentalistów Krakowa została zaniechana na rzecz mikrofilmowego informatorium. Kilkuletnia działalność Informatorium wywołała u użytkowników tyleż pochwał, co skarg na nierytmiczność dostarczanych danych. W końcu Pracownia zaprzestała obsługi użytkowników systemu. Powstałą w ten sposób lukę próbowano wypełnić kolejnymi propozycjami możliwych form działania Pracowni.

W 1976 roku włączono Pracownię do Zakładu Informacji Nauk Społecznych OIN PAN w Warszawie. Fakt ten spowodował osłabienie Pracowni i znacznie zmniejszył zaangażowanie Pracowni w działalność na rzecz regionu.

Na początku 1978 roku podjęto próbę likwidacji Pracowni w Krakowie. Wskutek interwencji krakowskiego Oddziału PAN oraz wielu placówek naukowych Krakowa do likwidacji Pracowni jednak nie doszło. Wydawało się, że sytuacja Pracowni zmieni się na lepsze z chwilą zlecenia jej opracowywania Tezaurusu Nadzrędnego dla Nauk Społecznych (TNNS), tematu resortowego opartego na umowie OIN PAN z IINTE. Miał być to słownik języka deskryptorowego dla Systemu Informacji Nauk Społecznych (SINS), który to system tworzył OIN PAN w ramach ogólnokrajowego Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej (SINTO). Celem tych prac miało być: „Opracowanie narzędzia dla określenia i rozgraniczenia zakresów tematycznych tezaurusów dyscyplinowych oraz określenie zakresów tematycznych zbiorów i serwisów informacyjnych z zakresu nauk społecznych”. Później uściślono nieco przeznaczenie TNNS stwierdzając, że ma to być słownik podstawowego języka informacyjnego systemu SINS. W istocie TNNS był realizowany w ramach szerszego tematu, a mianowicie „Opracowanie i pilotowe wdrożenie do eksploatacji Systemu Informacji o Naukach Społecznych w ramach SINTO”.

Pracownia brała udział w realizacji tylko jednego z etapów opracowywania TNNS, gromadząc i opracowując leksykę z 14 dziedzin nauk społecznych, tj. filozofii, historii, językoznawstwa, kultury i sztuki, marksizmu-leninizmu, nauk ekonomicznych, nauk pedagogicznych, nauk politycznych, naukoznawstwa, literaturoznawstwa, prawa, psychologii, religioznawstwa, socjologii. Poza pracami nad TNNS pracownicy wykonywali szereg prac naukowych związanych z doskonaleniem naukowym i zawodowym. Wspomnieć należy o

przygotowywanych przez pracowników pracowni rozprawach doktorskich oraz przygotowywaniu do druku ich rezultatów.

W 1985 r. z uwagi na zakończenie się okresu realizacji zlecenia na budowę TNNS, prace nad jego budową zostały wstrzymane. Na bazie zgromadzonego wcześniej zasobu leksykalnego z nauk społecznych rozpoczęto prace zmierzające do opracowania i wydania drukiem serii słowników słów kluczowych dla poszczególnych dyscyplin nauk społecznych. Miały one być wykorzystywane zarówno w tradycyjnych metodach katalogowania (katalogowanie przedmiotowe), jak i w nowoczesnych zautomatyzowanych systemach wyszukiwania informacji.

W 1986 roku Pracownia otrzymała z UNESCO pakiet programów Micro CDS/ISIS (ver. 1.0) - nr licencji PC-86099 i podpisała umowę na użytkowanie tego programu. Pakiet ten został opracowany pod auspicjami UNESCO na Uniwersytecie w Pizie w 1985 r. Od początku 1986 r. był już dostępny w Polsce i rozpowszechniany poprzez Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w Warszawie.

Od początku 1987 r. zaczęła się rozwijać współpraca Pracowni z bibliotekami Instytutu Botaniki PAN i UJ oraz Instytutu Farmakologii PAN w Krakowie. W bibliotekach tych w okresie 1987-1990 prowadzono prace nad automatyzacją (komputeryzacją) ich działalności. W końcu 1987 r. rozpoczęto także automatyzację zasobów informacji Zakładu Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN w Krakowie.

W 1989 roku prowadzono prace nad automatyzacją procesów informacyjno-bibliograficznych w Zakładzie Farmakologii Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach. Rozpoczęto również prace nad tworzeniem faktograficznych baz danych (dla zbiorów zielnikowych) w Instytucie Botaniki PAN z zastosowaniem oprogramowania dBase III Plus.

Od 1990 roku Pracownia współpracuje z Instytutem Historii PAN w Warszawie przy automatyzacji prac informacyjno-bibliograficznych dla „Bibliografii Bieżącej Historii Polski” (Kraków), „Bibliografii XIX i XX wieku” (Warszawa), „Polskiego Słownika Biograficznego” (Kraków), „Polskiego Słownika Geograficzno-Historycznego” (Kraków).

W omawianym okresie Pracownia zapewniła obsługę organizacyjną i techniczną trzech spotkań o charakterze międzynarodowym, a mianowicie:

- Międzynarodowej Konferencji Ekspertów MSINS d/s Lingwistyki Informacyjnej (Mogilany k/Krakowa, 19-23 marca 1979 r.);
- Posiedzenia Biura Międzynarodowego Komitetu Informacji i Dokumentacji Nauk Społecznych (Kraków, 5-8 wrzesień 1986 r.);
- Posiedzenia Komitetu Rewizyjnego UKD dla nauk społeczno-kulturowych (FID/C 30/31+ 39), (Kraków, 8-12 październik 1986 r.).

W minionym dwudziestopięcioletniu Pracownią kierowali kolejno: mgr Zofia Skwamicka (1968-1973), mgr Magdalena Regucka (1974-1978), dr Jerzy Kozakiewicz (1979-1984) i dr Aina Fitowa (1985 - do chwili obecnej).

NAJWAŻNIEJSZE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI

Za najważniejsze kierunki działalności Pracowni w minionym dwudziestopięcioleciu można uznać (kierunki wymieniono w kolejności ich pojawiania się w działalności Pracowni):

Badanie stanu Informacji naukowej w placówkach PAN i szkół wyższych Polski południowej.

Badanie potrzeb użytkowników informacji i stosowalności metod informacji naukowej do badań w naukach społecznych.

Szkolenie pracowników informacji w regionie. Organizowano kursy z zakresu automatyzacji procesów bibliotecznych i informacyjnych oraz kursy użytkowników pakietu programów Mikro CDS/ISIS dla początkujących i zaawansowanych.

Udzielanie placówkom informacyjnym (ośrodkom informacji naukowo-technicznej i bibliotekom naukowym) Instruktażu w zakresie wdrażania nowych metod, technik pracy i organizacji działalności informacyjnej.

Koordynacja działalności informacyjnej w regionie; udział w zespołach powołanych przez Krakowską Radę Nauki i Techniki, opracowujących zintegrowany system informacji naukowej w regionie (KRAKUS). W porozumieniu z tą Radą Pracownia gromadziła dane dotyczące działalności naukowej i informacyjnej wszelkich instytucji, które taką działalność prowadziły na terenie Krakowa i województwa krakowskiego. Pracownia była organizatorem ścisłej współpracy środowiskowej bibliotek naukowych bez względu na przynależność merytoryczną. Kierownik Pracowni był zapraszany do udziału w posiedzeniach Kolegium Dyrektorów bibliotek naukowych Krakowa.

Prowadzenie prac dokumentacyjnych w zakresie informacji naukowej. W Pracowni za czasów Z. Skwarnickiej prowadzono tradycyjne kartoteki zawartości dziesięciu podstawowych dla bibliotekarzy czasopism polskich: „Aktualnych Problemy Informacji i Dokumentacji”, „Bibliotekarza”, „Biuletynu ODIiN PAN” „Dydaktyki Szkoły Wyższej”, „Nauk Polskiej”, „Przeglądu Bibliotecznego”, „Roczników Bibliotecznych”, „Roczników Biblioteki Narodowej”, „Zagadnień Naukoznawstwa”, „Życia Szkoły Wyższej”. Kartoteka obejmowała materiały od 1951 roku. Z treści wymienionych czasopism wprowadzano do kartoteki tylko te materiały, które dotyczyły zagadnień organizacji bibliotek, techniki bibliotecznej, informacji i dokumentacji, działalności i organizacji bibliotek i ośrodków dokumentacyjnych.

Wydawnictwa informacyjne.

a) Wydawnictwa informacyjne dla regionu krakowskiego:

- „Biblioteki i ośrodki informacji naukowej Krakowa i województwa krakowskiego” pod red. Z. Skwarnickiej. Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wrocław 1971 310 s.

- „Instytucje naukowe Krakowa i województwa krakowskiego”. T.1. Polska Akademia Nauk. Towarzystwa naukowe. Stowarzyszenia naukowo-techniczne. Muzea. Archiwa. Biblioteki. Informator. Oprac. K. Gąsowska. Warszawa: OIN PAN 1975 (Prace OIN PAN), 335 s.,

T.2. Instytuty naukowo-badawcze. Centralne laboratoria. Biura projektów. Komórki badawcze zakładów produkcyjnych. Oprac. M. Górecka. Warszawa: OIN PAN 1975 (Prace OIN PAN), 285 s.

b) Wydawnictwa o charakterze ogólnym:

- „Problemy organizacji i realizacji programu UNISIST”. Oprac. J. Kozakiewicz, J. Ronikier. Warszawa: OIN PAN 1975 (Prace OIN PAN) 229 s.

- „Informator bibliograficzny prac niepublikowanych z historii najnowszej (za lata 1988-1989)”. Wybór i oprac. A. Fitowa, W. Konieczny. Warszawa OIN PAN 1991 341s.

Działalność reprograficzna i prowadzenie systemu mikrofilmowego na rzecz środowiska naukowego regionu Polski południowej. Pracownia obsługiwała 363 użytkowników z placówek PAN, szkół wyższych oraz instytutów naukowo-badawczych.

Prace naukowo-badawcze i projektowe w zakresie systemów i języków informacyjno-wyszukiwawczych, w tym zespołowe opracowanie i opublikowanie przygotowywanych na bazie zgromadzonej leksyki słowników słów kluczowych z wybranych dyscyplin nauk społecznych, przyrodniczych i medycznych. Od początku 1985 roku w krakowskiej Pracowni OIN PAN prowadzono prace nad budową słowników słów kluczowych dla jedenastu następujących dyscyplin nauk społecznych: ekonomia polityczna (wyd. 1988), językoznawstwo (wyd. 1988), literaturoznawstwo (wyd. 1990), historia (wyd. 1992), filozofia (wyd. 1988), marksizm-leninizm (wyd. 1989), nauka o polityce (wyd. 1989), pedagogika (wyd. 1988), prawo, psychologia (wyd. 1988), religioznawstwo, socjologia (wyd. 1989) oraz nauk przyrodniczych i medycznych: botanika (wyd. 1990) i neuropsychofarmakologia (wyd. 1990). Podstawą do ich opracowania były wykazy podstawowych terminów danej dziedziny, przygotowane przez specjalistów z poszczególnych dyscyplin naukowych. Recenzentami i konsultantami byli samodzielni pracownicy nauki z wyższych uczelni, instytutów PAN oraz IINTE. Łącznie w tworzeniu słowników wzięło udział 53 pracowników nauki.

W minionym dwudziestopięcioletniu przygotowano w Pracowni ponad 100 prac z zakresu informacji naukowej.

W 1991 roku złożono w Komitecie Badań Naukowych 4 następujące wnioski o finansowanie projektów badawczych (granty):

- Informator bibliograficzny prac niepublikowanych z historii za lata 1990-1992, kierownik projektu - dr A. Fitowa;

- Słownik słów kluczowych z historii Polski (ang.- pol. i pol.- ang.) - kierownik projektu - dr A. Fitowa;

- Baza danych z najnowszej historii Polski, kierownik projektu - dr A. Fitowa;

- Słownik słów kluczowych z nauk społecznych, kierownik projektu - dr W. Babik.

Trzy z wymienionych projektów, a mianowicie: „Informator bibliograficzny...”, „Słownik słów kluczowych z historii Polski, wersja dwujęzyczna...”, oraz „Słownik słów kluczowych z nauk społecznych” zostały pozytywnie ocenione przez Zespół Nauk Humanistycznych i

Spolecznego Komitetu Badań Naukowych, lecz z powodu braku środków nie zostały przyjęte do finansowania.

Komputeryzacja (automatyzacja) procesów informacyjno-bibliotecznych i bibliograficznych w ośrodkach informacji i bibliotekach Krakowa, Katowic i Warszawy na bazie pakietu programów Mikro CDS/ISIS.

W ramach realizacji tego kierunku opracowano w języku ISIS/PASCAL szereg programów m.in. programów wspomagających drukowanie i sortowanie informacji, program łączenia zbiorów częściowych, generator prototypów rekordów. Przeprowadzono również wiele szkoleń (kursów) w zakresie użytkowania pakietu programów CDS/ISIS (kursy podstawowe i dla zaawansowanych) oraz użytkowania mikrokomputera IBM PC. W ramach prac nad rozpoznawaniem pakietu Mikro ISIS wygenerowano polskojęzyczną wersję komunikatów i menu programu oraz opracowano instrukcję dla użytkowników. Rozpoznano możliwości pakietu w zakresie tworzenia różnego typu baz danych. W początkowym okresie prac z programem Mikro CDS/ISIS tworzone w Pracowni następujące bazy danych: APID (bibliografia wybranych artykułów z „Aktualnych Problemów Informacji i Dokumentacji”); JEZYK (bibliograficzna baza danych o językach deskryptorowych); PAN (faktograficzno-bibliograficzna baza danych o członkach krakowskiego Oddziału PAN); ZIN (bibliografia wybranych artykułów „Zagadnień Informacji Naukowej”).

Przy znacznej pomocy metodologicznej krakowskiej Pracowni OIN PAN zaprojektowano w różnych instytutach PAN wiele baz danych. W bibliotekach Instytutu Botaniki PAN i UJ oraz bibliotece Instytutu Farmakologii PAN w Krakowie utworzono następujące bazy danych:

1. Bibliograficzno-dokumentacyjne bazy danych: opisów katalogowych książek (KS, KSIĄZK, ZWAR); opisów katalogowych czasopism (CZAS); opisów bibliograficznych artykułów z wybranych czasopism polskich i zagranicznych (BROSZ); dotycząca wymiany międzybibliotecznej (KART); o czytelnikach i materiałach przez nich wypożyczonych (POZ, WYP); o publikacjach własnych pracowników (PRACE, PUBL).

2. Faktograficzne bazy danych: „BIBLIOGRAFIA FIKOLOGICZNA” (bank danych o współczesnej i kopalnej florze i glonach Polski); FPR - Fossil Plant Record (eksperymentalna paleobotaniczna baza danych neogeńskich flor Europy Środkowo-Wschodniej); „INDEKS TAKSONÓW GLONÓW POLSKI” (wykaz nazw gatunkowych i przyporządkowanych im odpowiednich numerów bibliografii); LICZBY EKOLOGICZNE (baza danych opracowana w oparciu o pracę prof. K. Zarzyckiego pt. „Ekologiczne liczby wskaźnikowe roślin naczyniowych w Polsce”); PYŁKI (palinologiczna baza danych dla czwartorzędu); ZLN (komputerowy inwentarz zbiorów zielnikowych w Polsce).

Prace wykonywane przez pracowników Pracowni OIN PAN w wymienionych instytutach polegały na: analizie dotychczas stosowanych metod pracy w bibliotece oraz sposobów opisu

zasobów bibliotecznych, opracowaniu struktury zbiorów komputerowych, testowaniu utworzonych baz danych i szkoleniu personelu bibliotek oraz pracowników naukowych.

W Zakładzie Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN w Krakowie zaprojektowano struktury następujących baz danych: ART (baza bibliograficzna o dokumentach z opisami rezerwatów), FLORA (opisy roślin występujących na terenie rezerwatu), MONGOLIA (bibliografia prac o Mongolii), REZ (opisy rezerwatów przyrody).

We współpracy z Instytutem Historii PAN w Warszawie utworzono następujące bazy danych: ADRES (informacje o adresach autorów i recenzentów przygotowywanych biogramów), AUTOR (informacje o autorach przygotowywanych biogramów), HIST („Bibliografia XIX i XX wieku”), KART (komputerowa kartoteka opisów czasopism dokumentowanych w „Bibliografii Historii Polski”), PSB (faktograficzne informacje o przygotowywanych biogramach, autorach tychże biogramów, recenzentach oraz toku redakcyjnym biogramów), PUBL (publikacje naukowe pracowników IH PAN w 1991 roku), P92 (publikacje naukowe pracowników IH PAN w 1992 roku), SGH (informacje dotyczące „Słownika geograficzno-historycznego”), SKR (słownik skrótów używanych w bibliografiach historycznych), WALD (bibliograficzne opisy dokumentów różnych typów, zamieszczonych w „Bibliografii Historii Polski”, opracowywanej przez Zakład Informacji Naukowej IH PAN w Krakowie), ZAPIS (komputerowy dziennik korespondencyjny), ZESZYT (kartoteka danych o poszczególnych zeszytach Polskiego Słownika Biograficznego).

Rozpowszechnianie informacji z baz danych na dyskach optycznych CD-ROM. Od początku 1992 roku Pracownia posiada subskrypcję oraz odpłatnie rozpowszechnia informacje z następujących baz danych na dyskach optycznych (CD-ROM): SCIENCE CITATION INDEX (SCI), SOCIAL SCIENCE CITATION INDEX (SSCI) i LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE ABSTRACTS PLUS (LISA PLUS).

PERSPEKTYWY NA PRZYSZŁOŚĆ

Pracownia Informacji Naukowej OIN PAN w Krakowie jest placówką informacyjną bez własnej bazy źródłowej w postaci biblioteki fachowej, posiada jednak cenny księgozbiór podręczny z zakresu informacji naukowej oraz zagraniczne i krajowe (własne) bazy danych a także bardzo dobrą lokalizację i zaplecze lokalowe umożliwiające rozszerzenie a nawet podjęcie nowych form działalności informacyjnej.

Krakowska Pracownia OIN PAN może więc - o ile znajdą się na to odpowiednie środki finansowe - w znacznie szerszym zakresie stanowić:

1. Ośrodek badawczy i projektowy w zakresie budowy bibliotecznych, dokumentacyjnych i faktograficznych systemów informacyjno-wyszukiwawczych oraz budowy języków informacyjno-wyszukiwawczych jako elementu tych systemów a także tworzenia i wdrażania nowoczesnych technik komputerowych w placówkach PAN i szkół wyższych, bibliotekach i

ośrodkach informacji naukowej. Pracownia może projektować różnego typu języki informacyjno-wyszukiwawcze, opracowywać słowniki słów kluczowych, tezaury, klasyfikacje, prowadzić fachowe doradztwo w zakresie projektowania i eksploatacji baz danych w oparciu o pakiet programów Mikro CDS/ISIS oraz udzielać pomocy bibliotekom i ośrodkom informacji naukowej w automatyzacji procesów informacyjno-bibliotecznych i dokumentacyjnych.

2. Środowiskowe Centrum rozpowszechniania informacji z zagranicznymi i krajowymi baz danych, w tym baz danych na dyskach optycznych (CD-ROM). Pracownia może prowadzić bazę danych o dyskach optycznych eksploatowanych w regionie Polski południowo-wschodniej oraz w oparciu o zawartość tej bazy wydawać co roku informator.

3. Poprzez odpowiedni modem i pocztę elektroniczną stanowić punkt dostępu do Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej (NASK), powiązanej z European Academic Research Network (EARN). Obecnie Pracownia ma możliwości korzystania z tej sieci za pośrednictwem CYFRONET-u.

4. Ośrodek szkoleniowy i instruktażowy w zakresie podstawowej obsługi mikrokomputerów (różnego rodzaju i na różnym poziomie kursy komputerowe dla pracowników naukowych i bibliotecznych). Pracownia prowadzi kursy podstawowej obsługi mikrokomputerów, kursy w zakresie wykorzystania mikrokomputerów do automatyzacji (komputeryzacji) prac bibliotecznych, informacyjnych i dokumentacyjnych.

5. Ośrodek wydawniczy z komputerowym wspomaganie druku, w tym nadzór metodologiczny i redakcyjny nad wydawnictwami z dziedziny informacji naukowej. Oprócz tego jest możliwe wykonywanie składu komputerowego tekstów z łamaniem (książki, broszury, druki firmowe i reklamowe), wydruków na drukarce laserowej (papier, folia) oraz fachowa korekta tekstów.

6. Ośrodek tworzenia i rozpowszechniania informacji z własnych baz danych.

7. Punkt usługowej działalności reprograficznej.

Przy realizacji wymienionych zadań niezbędną jest ścisła współpraca Pracowni ze środowiskiem naukowym Krakowa, w tym z poszczególnymi placówkami krakowskiego Oddziału PAN a szczególnie z Biblioteką PAN oraz Biblioteką Jagiellońską, Katedrami Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, a także z innymi bibliotekami naukowymi i ośrodkami informacji naukowej w kraju i za granicą.

17.03.1993 r.

Wiesław Babik

TYDZIEŃ DOKUMENTALISTÓW NIEMIECKICH

W dniach 22-24 września 1992 r. odbył się w Berlinie doroczny, czterdziesty piąty. Zjazd Niemieckiego Towarzystwa Dokumentacyjnego (Deutsche Gesellschaft für Dokumentation), połączony z 31 Zjazdem przedstawicieli związku zawodowego dokumentalistów i pracowników informacji (Berufsverband Dokumentation - Information - Kommunikation).

Tematem przewodnim tegorocznego spotkania była „Technika i informacja - rynek, media i metody”^{2/} Zjazdowi towarzyszyła obecność największych niemieckich firm oferujących produkty i usługi dla bibliotek i placówek informacji. Swoje stoiska miały między innymi firmy subskrybcyjne, komputerowe, wydawnictwa, producenci sprzętu, mebli i urządzeń.

Obrazy otworzyły dwa referaty wstępne: „Elektroniczna dokumentacja jako czynnik współzawodnictwa w przyszłości” oraz „Rola systemów informacyjnych w koncernach przemysłowych”. Następnie pracowano w zespołach problemowych. Tematyka obrad koncentrowała się wokół następujących grup zagadnień.

I RYNEK INFORMACJI. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Rynek, media i techniki informacyjne”; „Rynek informacji - stan, tendencje i prognozy na lata dziewięćdziesiąte”; „Media w 2000 roku - wyzwanie dla profesjonalistów informacji”.

II ELEKTRONICZNE EDYTORSTWO.

III HIPERTEKST. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Wymaganie pozycji hipertekstów przy reprezentacji i przyswajaniu wiedzy”; „Relacje tezauryasa jako instrumentalne środki pomocnicze dla hipertekstowych i naukowych banków danych”; „Budowa struktur wiedzy w wypadku systemów tekstowych i hipertekstowych”; „Wewnętrzne i zewnętrzne różnice między hipertekstami”; „Hipertekst jako utopia, przyczynki do filozofii postmoderny”; „Fakt i tematycznie zorientowana struktura faktów w hipertekście”.

IV DYSKI OPTYCZNE. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Potrzeba kontroli jakości przy produkcji WISO - CD - ROM”; „Niedostatki treści i formalne CD - ROM, próba oceny”; „Multimedialne CD-ROM - zastosowanie w przyszłości”.

V REDAKCJA TECHNICZNA JAKO KIERUNEK KSZTAŁCENIA W WYŻSZYCH SZKOŁACH BIBLIOTEKARSKICH.

VI ELEKTRONICZNE I OPTYCZNE SYSTEMY ARCHIWIZOWANIA INFORMACJI. Przedstawiono referaty na temat technicznych i ekonomicznych aspektów archiwizowania danych na nośnikach magnetycznych i optycznych oraz referaty: „Wieme oryginałowi przedstawienie dokumentów na CD-ROM”, „Dane kodowane tekstem”, „Dane kodowane obrazem”.

^{2/} Deutscher Dokumentartag 1992. Technik und Information - Markt, Medien und Methoden. 22-24 September, Technische Universität Berlin.

VII INFORMACJA CHEMICZNA. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Nowości w zakresie faktograficznych banków danych (Gemelin, Beilstein, Specinfo)”; „Informacja o reakcjach chemicznych”; „Numeryczne banki danych dla techniki chemicznej; Trendy w informacji chemicznej.

VIII KSZTAŁCENIE PRACOWNIKÓW INFORMACJI W NIEMCZECH I KRAJACH EUROPY WSCHODNIEJ.

IX TECHNIKA W SŁUŻBIE PRAKTYKI. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Telefax w przedsięwzięciu komunikacyjnych - konsekwencje i perspektywy”; „Sieciowy system biblioteczny inhouse w Centrum Naukowym Berlina” ; „Zabezpieczenie danych w specjalistycznych bankach danych”.

X BIBLIOTEKARSTWO I DOKUMENTACJA NIEMIECKA PO ZJEDNOCZENIU. „Formy zjednoczenia Wschodu i Zachodu na przykładzie berlińskich instytucji fachowej informacji”; „Stadts Bibliothek - pruska spuścizna kulturalna - biblioteka w dwóch domach”; „Sposób pracy DIN - Niemiecki Instytut Normalizacji pośród zmienionych służb”; „Usługi dla bibliotek w RFN. Droga do nowego Instytutu Bibliotecznego”; „Miejsce usług DPA - Niemieckiego Urzędu Patentowego po zjednoczeniu”; „Wpływ zmian społecznych na wydawanie i użytkowanie kategorii źródeł informacji w nowych landach federacji”.

XI FACHOWA INFORMACJA JAKO ZADANIE TRANSFERU DOROBKU NAUKI.

XII PROBLEMY INFORMACJI I DOKUMENTACJI W NOWYCH LANDACH. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „IVS jako przedsięwzięcie nowej republiki federalnej. Porównanie, problemy, perspektywy”; „Między nadzieją a lękami - pośrednictwo w informacji w nowych landach federacji”; „Skutki następstw zjednoczenia dla IVS, stan obecny”; „Poziom wykonania w 1989 roku, nowe założenia i perspektywy informacji na przykładzie regionu Drezna”; „Perspektywy zarządzania informacją w nowych landach federacji”.

XIII NAUKOMETRIA. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Mapa badań w Szwajcarii w 1990 roku - analiza struktury publikacji”; „Prowincjonalne badanie w zwierciadle publikowanych liczb: fizyka w Berlin-Brandenburgia”; „Naukometria w naukach społecznych”; „Badania społeczne w 1990 roku w pięciu nowych landach federacji: wyniki naukometrycznej analizy projektowanego banku danych FORIS”; „Granice i możliwości zastosowania bibliometrycznych metod w naukach społecznych”; „Bibliometryczne badania porównawcze percepcji i recepcji literatury”; „Taktyka publikacji i cytowań”; „Bibliometryczne rozdziały i ewolucje czołowych dziedzin podstawowego badania”; „Naukometria w historii naukoznawstwa”; „Analiza cytowań autorów z Instytutów Keiser-Wilhelm-Gesellschaft w czasopiśmie "Nauki przyrodnicze" od 1925 do 1939”; „Taktyka publikacji wczoraj i dziś: 15000

autorów pewnej specjalistycznej dyscypliny matematycznej na stanowisku kontrolnym"; „Zmiany bibliometrycznego profilu instytutów badawczych w 20 wieku na przykładzie Instytutów Keiser-Wilhelm i Max-Planck-Gesellschaft”.

XIV OCHRONA DANYCH I INFORMACJI. „Prawo informacyjne w społecznym rynku informacji”. „Ochrona danych”. „Dostępność informacji (PUBLAW). Prawo dostępu i problemy”. „Poręczanie i odpowiedzialność za służby informacyjne”.

XVI ZAGADNIENIA EKONOMICZNE I ZARZĄDZANIE INFORMACJĄ. Wygłoszono między innymi następujące referaty: „Banki danych inhouse: czy luksus?” „Jakość usług informacyjnych: pilne i aktualne zagadnienie”; „Centralna biblioteka dla literatury czytelnej maszynowo. Utopia czy rzeczywistość?”

10.11.1992 r.

Małgorzata Opalińska

INTEGRACJA EUROPY I PROCESY PRZEMIAN W SPOŁECZEŃSTWACH POSTKOMUNISTYCZNYCH

Wiedeń, 24-25 września 1992 r.

W dniach 24 i 25 września 1992 r. w Stacji Naukowej PAN w Wiedniu, odbyła się sesja naukowa na temat „Integracja Europy i procesy przemian w społeczeństwach postkomunistycznych”.

Ze strony Austriackiej Akademii Nauk referat wprowadzający na temat problemów emigracyjnych w relacji Wschód-Zachód z uwzględnieniem emigracji polskiej wygłosił prof. dr Heinz Fassman, zaś ze strony Polskiej Akademii Nauk prof. dr Władysław Markiewicz przedstawił problematykę modernizacji i przeobrażeń w Polsce.

W dyskusji, w której uczestniczyli polscy i austriaccy naukowcy reprezentujący nauki polityczne, ekonomię, socjologię i filozofię, prezentowano znaczenie i rolę różnych czynników wpływających na proces integracji politycznej, ekonomicznej i społecznej krajów Europy Środkowo-Wschodniej z krajami EWG.

Przedstawiciele Ośrodka Informacji Naukowej PAN podkreślili rolę informacji w omawianym przedmiocie, demonstrując zautomatyzowane bazy informacji naukowej i technicznej, którymi dysponuje Ośrodek.

7.10.1992 r.

A. Gromek

MIKROKOMPUTER IBM PC. BUDOWA. DZIAŁANIE I OPROGRAMOWANIE

**Kurs podstawowy dla pracowników Polskiego Słownika Biograficznego
Instytutu Historii PAN, Kraków, październik-listopad 1992**

Pracownia Informacji Naukowej OIN PAN w Krakowie (ul. Św. Tomasza 30/6) zorganizowała i przeprowadziła w październiku i listopadzie br. kurs podstawowy dla samodzielnych pracowników naukowych Polskiego Słownika Biograficznego (PSB) Instytutu Historii PAN.

Kurs dotyczył użytkowania mikrokomputerów IBM PC XT/AT i możliwości ich wykorzystania przez humanistów. Był to element realizacji umowy OIN PAN z Instytutem Historii PAN w Warszawie na zakładanie bibliograficznych i dokumentacyjnych baz danych w Bibliografii historii Polski (Kraków), Bibliografii historii Polski XIX i XX wieku (Warszawa), Polskim Słowniku Geograficznym (Kraków), Polskim Słowniku Biograficznym (Kraków), oraz przeszkolenie pracowników wymienionych pracowni. Zajęcia odbywały się w Pracowni Informacji Naukowej OIN PAN. Każdy z kursantów miał do dyspozycji mikrokomputer oraz otrzymał materiały pomocnicze dotyczące omawianych na kursie zagadnień i programów.

Program kursu obejmował następujące tematy:

1. Ogólne zasady działania i użytkowania mikrokomputera IBM PC (Budowa komputera IBM PC. Urządzenia dodatkowe. Uruchamianie komputera. Obsługa klawiatury. Obsługa drukarki).

2. Podstawowe polecenia systemu operacyjnego DOS (Charakterystyka systemu DOS. Rodzaje poleceń. Pamięci dyskowe. Pliki. Zasady pracy w systemie DOS. Wybrane polecenia DOS). Komunikaty o błędach w systemie DOS).

3. Posługiwanie się programem narzędziowym Norton Commander. (Uruchamianie programu. Konfigurowanie paneli. Polecenia NC. Operacje na zbiorach. Przeglądanie zbiorów. Rady dla początkujących).

4. Posługiwanie się edytorem tekstu ChiWriter/TAG (Rozpoczęcie pracy. Wprowadzanie tekstu. Wydawanie poleceń. Projektowanie wyglądu strony. Notatnik. Nagłówki, stopki i odnośniki. Podział tekstu na strony. Formatowanie fragmentów tekstu. Usuwanie fragmentów tekstu. Drukowanie tekstu. Elementy grafiki. Operacje dyskowe).

5. Użytkowanie pakietu programów CDS Mikro ISIS (wersja 3.0). Wprowadzenie (Struktura, funkcje programu i bazy danych. Wprowadzanie danych i utrzymywanie bazy danych. Wyszukiwanie informacji. Sortowanie i drukowanie informacji. Administrowanie bazami danych. Prezentacja możliwości tworzenia różnego typu baz danych oraz modyfikacji programu).

20.12.1992 r.

Wiesław Babik

INFORMACJA I DOKUMENTACJA W KULTURZE POLSKIEJ XX W.

Konferencja naukowa, Zaborów 3-4 grudnia 1992 r.

W dniach 3-4 grudnia 1992 r. odbyła się w Zaborowie konferencja nt. „Informacja i dokumentacja w kulturze polskiej XX w.”, zorganizowana przez zakłady Instytutu Kultury: Pracownię Kultury Polskiej XX w. i Ośrodek Informacji Naukowej.

Celem spotkania była prezentacja wiedzy o dziejach i dorobku w dziedzinie informacji i dokumentacji, o roli, jaką działalność informacyjna i dokumentacyjna pełniła i pełni w kulturze XX w., o kierunkach i znaczeniu zmian jakim ta sfera w kraju i na świecie podlega, a przede wszystkim przedstawienie na tym tle pierwszej, wstępnej koncepcji tomu „Encyklopedii Kultury Polskiej XX w.” **INFORMACJA - DOKUMENTACJA.**

„Encyklopedia Kultury Polskiej XX w.” (EKP) jest zamierzeniem badawczym, które niesie podsumowanie wiedzy, jaką o kulturze polskiej dwudziestego stulecia dysponuje nauka. Nad przygotowaniem „Encyklopedii” pracuje równoległe wiele zespołów i prace nad nią są już poważnie zaawansowane. Forma EKP odbiega od standardowych wzorów, jej konstrukcja opiera się na obszernych, autorskich, problemowych i przeglądowych hasłach, które zawierają niezbędną informację faktograficzną, a przede wszystkim są autorską interpretacją prezentowanej wiedzy o dziejach i dorobku kultury polskiej. Przedmiotem zainteresowań EKP jest kultura w jej szerokim ujęciu wraz z tłem historycznym i uwarunkowaniami ponadnarodowymi, na które składają się procesy społeczno-historyczne, czynniki materialno-techniczne oraz struktury organizacyjno-instytucjonalne.

Program spotkania składał się z trzech części:

część I : Informacja jako problem kultury współczesnej;

część II : Tradycyjne formy gromadzenia, przechowywania i udostępniania informacji;

część III : Nośniki informacji dziś i jutro.

W problematykę części pierwszej wprowadził prof. Sław Krzemień-Ojak (red. naczelny EKP), przedstawiając projekt wstępny tomu INFORMACJA • DOKUMENTACJA oraz zaprojektowaną serię haseł omawiających aktualne miejsce i rolę informacji we współczesnym życiu kulturalnym.

Określenie pola tematycznego serii haseł oraz ułożenie ich w tomie EKP, który problematyce informacji i jej roli w kulturze bytby poświęcony, jest zagadnieniem trudnym i wymaga współpracy przedstawicieli zarówno dziedzin teoretycznych jak i praktyków. Tom będzie miał zatem charakter interdyscyplinarnej, ponieważ w „Encyklopedii” przekazującej wiedzę o kulturze w jej szerokim rozumieniu, wiedza o informacji wiąże się z:

- instytucjami, które od dawna zajmują się gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem informacji (np. archiwa, biblioteki, ośrodki informacji);

- nowoczesnymi nośnikami informacji, które obecnie w dobie komputerów, zyskały duże znaczenie;

- teorią informacji jako określoną dziedziną wiedzy;

- „naukową publicystyką”, której obiektem zainteresowań są m.in., np.: „informacja totalna”, „społeczeństwo informacyjne”, „cywilizacja globalna”.

Różne aspekty roli informacji w kulturze będą prezentowane również w innych tomach EKP, istnieje jednak potrzeba wyodrębnienia problemów, które należy przedstawić łącznie w jednym tomie, stanowiącym względnie spójną całość. Informacja nie jest tak wyodrębniającą się dziedziną w kulturze jak muzyka, folklor czy edukacja, które mogą być traktowane jako oddzielne fragmenty kultury. Fakt, że jest ona przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin wiedzy(w tym całej sfery kultury), stanowi już o potrzebie kompetentnego ujęcia i opisu zagadnień z nią związanych.

Przedstawiony na konferencji projekt „zasięgu tematycznego” tomu EKP „Informacja • Dokumentacja”, opracowany przez prof. S. Krzemienia-Ojaka, zawierał cztery grupy haseł:

I Problemy informacji w świetle nauk humanistycznych;

II Nośniki informacji;

III Instytucje, źródła, ośrodki;

IV Informacja a kultura współczesna.

Dyskusja na konferencji potwierdziła potrzebę prowadzenia prac nad omawianym tomem EKP. Do rozważenia pozostała propozycja prof. Tomasza Gobana-Kłosa przygotowania dwóch tomów, pierwszy INFORMACJA • KOMUNIKACJA, drugi INFORMACJA • DOKUMENTACJA. Dużo uwagi poświęcono w dyskusji problemom grupy haseł „Informacja a kultura współczesna” uznając tę część tomu EKP za najbardziej istotną i ciekawą

Drugim wystąpieniem w tej części spotkania był referat prof. Kazimierza Krzysztofka pt. „Człowiek w świecie informacji”. Główne zagadnienia, które zostały omówione to:

- wpływ nowych technik na kulturę;

- zmiany w sposobie przekazu informacji;

- nowe możliwości zarówno ekspansji kultury w sensie przestrzennym jak i akumulacji jej dziedzictwa;

- nowe możliwości zapisu tekstów kultury;
- nowe media a dostęp do kultury i możliwości „przechowywania” jej wytworów;
- doskonalenie tradycyjnych form przekazu kultury;
- rola systemów multimedialnych w różnych dziedzinach kultury;
- nowe technologie informacyjno-komunikacyjne a procesy cywilizacyjno-kulturowe;
- zróżnicowanie poglądów na rolę „nowych mediów” w społeczeństwie i ich wpływ na środowisko duchowe człowieka.

Druga część konferencji poświęcona była tradycyjnym formom gromadzenia, przechowywania i udostępniania informacji. W części tej były dwa wystąpienia, referat prof. S. Krzemienia-Ojaka nt. „Encyklopedia jako nośnik informacji dawniej i dziś” oraz komunikat mgr Z. Jarmoszuk pt. „Ośrodek informacji - tradycje i stan obecny”.

Prof. S. Krzemień-Ojak przedstawił kontekst historyczny sięgając do przykładów znaczących dla kultury encyklopedii, akcentując tym samym potrzebę tworzenia takich publikacji, ich rolę i znaczenie dla rozwoju nauki i kultury. Podkreślił wpływ, jaki na ich aktualność, także dzisiaj, wywierają wielkie osobowości i autorytety naukowe.

Mgr Z. Jarmoszuk w swoim komunikacie zaprezentowała problemy związane z powstawaniem i rozwojem różnych form dokumentowania wiedzy, a także rolę działalności informacyjno - dokumentacyjnej, w tym instytucjonalnych ośrodków dla tego typu działań, z wyróżnieniem zadań, jakie zazwyczaj spełniają ośrodki informacji naukowej.

Dyskusja nad wystąpieniami charakteryzującymi tradycyjne formy gromadzenia, przechowywania i udostępniania informacji koncentrowała się na określeniu roli, jaką instytucje typu archiwów, bibliotek, czy muzeów oraz źródła piśmiennicze (encyklopedie, bibliografie) pełnią w kulturze XX wieku, z uwzględnieniem przemian, jakim podlegają.

W trzeciej części konferencji dominowały rozważania na temat nowoczesnych nośników informacji i współczesnych systemów informacyjnych. Mgr Wiesław Gliński z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego przedstawił uczestnikom spotkania komunikat nt. „Współczesne środki przekazu informacji poprzez duże sieci komputerowe”. Swoje wystąpienie połączył z pokazem (przy użyciu mikrokomputerów) możliwości korzystania z sieci komputerowej EARN poprzez Centrum Informatyczne Uniwersytetu Warszawskiego oraz przedstawieniem zasad działania poczty elektronicznej. Głównym zadaniem European Academic and Research Network jest wymiana informacji poprzez korzystanie z niekomercyjnych baz danych uczelni i instytucji badawczych na świecie. Zainteresowanie pokazem wykazało, że EKP nie może nie uwzględnić w tomie poświęconym informacji haseł problemowo-przeglądowych przedstawiających specyficzne funkcje „nowych

mediów". Termin „nowe media” używany był często zamiennie z „nowymi technikami komunikacyjnymi”.

Drugim wystąpieniem w tej części konferencji był komunikat mgr Jadwigi Majewskiej-Tronowicz nt. „Systemu dokumentowania dzieł sztuki w Centrum Sztuki Współczesnej w Warszawie”. Tworzenie baz danych o twórcach, dziełach, wydarzeniach artystycznych i galeriach stanowi podstawę nowego - o charakterze multimedialnym - systemu informacji z funkcjonującym w nim programem ikonograficznym. Komunikat miał charakter obszernej informacji o prowadzonych aktualnie w Centrum Sztuki Współczesnej pracach nad tym systemem.

Dyskusja dotyczyła głównie roli nowych technik informacyjnych we współczesnym „społeczeństwie informacyjnym” oraz szans i zagrożeń jakie niosą one współczesnej kulturze.

Konferencja w Zaborowie miała charakter spotkania roboczego i jej zadaniem było zainaugurowanie dalszych spotkań na temat wybranych problemów informacji i dokumentacji w kulturze polskiej XX w. Uczestnicy - w spotkaniu wzięło udział 20 osób - całkowicie potwierdzili zasadność uwzględnienia w „Encyklopedii Kultury Polskiej” problematyki informacji.

20.12.1992 r.

Zina Jarmoszuk

BIBLIOGRAFIA ZAWARTOŚCI
„ZAGADNIEŃ INFORMACJI NAUKOWEJ”
za lata 1987-1992

BIBLIOGRAFIA ZAWARTOŚCI „ZAGADNIENŃ INFORMACJI NAUKOWEJ” ZA LATA 1987 - 1992.

Opracowała ANNA LEŚNIEWICZ

Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1987-1992 ujmuje wszystkie pozycje zamieszczone w kolejnych 10 zeszytach tego pisma, tj. od nr 2(51) 1987 do 2(60) 1992.

Dotychczas zostały opublikowane:

1. „Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1962-1977 - oddzielny numer czasopisma ZIN nr 1(32) 1978, w którym ujęto wszystkie pozycje zamieszczone w „Biuletynie ODiIN PAN” (lata 1962-1971) i jego kontynuacji - „Zagadnieniach Informacji Naukowej”(lata 1972 - 1977).

2. Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1978-1982” - wkładka do „Zagadnień Informacji Naukowej” nr 1(40)1982 ujmująca wszystkie pozycje zamieszczone w poszczególnych numerach czasopisma od nr 1(32)1978 do nr 1(40)1982.

3. Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1982-1987 - wkładka do nr 1(50) 1987 „Zagadnień...” zawierająca wszystkie pozycje zamieszczone w czasopiśmie od nr 2(41)1982 do nr 1(50)1987.

Niniejsza „Bibliografia...” została opracowana podobnie jak bibliografie poprzednie. Jediną istotną różnicą jest połączenie dwóch, dotychczas odrębnych części bibliografii adnotowanej: artykułów problemowych i materiałów i przyczynków w jednym ciągu alfabetycznym. We wszystkich działach pozycje zostały ułożone alfabetycznie według nazwisk autorów lub według tytułów opracowań (w przypadku recenzowanych prac zbiorowych).

Opis bibliograficzny poszczególnych publikacji został sporządzony według norm bibliograficznych : zawiera nazwisko i inicjał(y) imienia autora, tytuł artykułu (opracowania), nazwę czasopisma (przyjęto skrót ZIN dla „Zagadnień Informacji Naukowej”), rok wydania, numer bieżący oraz w nawiasach () kolejny numer czasopisma (w „Zagadnieniach” zachowana jest ciągłość numeracji). Opis zawiera także informację o bibliografii i dane o streszczeniach (summ. - streszczenie w jęz. angielskim, rez.- streszczenie w jęz. rosyjskim).

Dział „Artykuły oraz materiały i przyczynki”(poz. 1-81) został opracowany w formie bibliografii adnotowanej - oprócz opisu bibliograficznego każda pozycja zawiera krótkie streszczenie treści danego artykułu. Ta część bibliografii została wydrukowana jednostronnie, aby umożliwić wykorzystanie zawartych w niej danych do dalszych opracowań.

Dział „Recenzje i omówienia” (poz.82-107) zawiera alfabetyczny wykaz prac autorów polskich i obcych, jak również opisy prac doktorskich z zakresu informacji naukowej, które były omawiane na łamach „Zagadnień Informatyki Naukowej”. Każda pozycja zawiera pełny opis recenzowanej czy omawianej pracy w języku oryginału, a następnie imię (inicjał) i nazwisko recenzenta (rec.) lub omawiającego (omów.), tytuł recenzji (omówienia) w języku polskim oraz dane dotyczące zamieszczenia recenzji lub omówienia w kolejnym numerze czasopisma.

Dział „Kronika” (poz.108-136) ujmuje wszystkie pozycje zamieszczone w kolejnych numerach „Zagadnień” w dziale pod tym tytułem. Są to przede wszystkim informacje i sprawozdaniach z konferencji naukowych, sympozjów, seminariów i innych spotkań poświęconych informacji naukowej, opracowane przez ich uczestników. Materiały zawarte w tym dziale są ułożone alfabetycznie według poszczególnych tytułów. Po tytule podane jest nazwisko opracowującego oraz dane dotyczące zamieszczenia pozycji w kolejnym numerze czasopisma.

Indeks przedmiotowy, zawierający hasła wyrażające treść wszystkich materiałów zamieszczonych w „Bibliografii...”, odsyła do poszczególnych numerów w odpowiednich jej działach. Hasła indeksowe opracowano z zachowaniem trzystopniowego podziału.

Indeks autorów zawiera nazwiska i imiona autorów prac oryginalnych, prac recenzowanych, autorów recenzji, omówień, materiałów z działu „Kronika” i tłumaczy. W przypadku recenzowanych prac zbiorowych do indeksu włączono również nazwiska redaktorów.

Wszystkie dane rozszyfrowane lub uzupełnione podano w nawiasach kwadratowych.

BIBLIOGRAFIA

Artykuły oraz materiały i przyczynki (poz. 1-81)	s. 167
Recenzje i omówienia (poz. 82-107)	s. 209
Kronika (poz.108-136)	s. 214
Indeks przedmiotowy	s. 219
Indeks autorów	s. 221

WYKAZ SKRÓTÓW

ADONIS	– Article Delivery Over Network Information System
BIS	– terminologiczna baza danych z zakresu teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych
CCF	– Common Communication Format
CD-ROM	– Compact Disc Read Only Memory
DABINAL	– DataBase Interface in Natural Language
EARN	– European Akademik Research Network
ECSSID	– European Cooperation in Social Sciences Information and Documentation
ERIC	– Educational Resource Information Center
EUDISED	– European Documentation and Information System for Education
EURIDICE	– sieć informacji z zakresu polityki oświatowej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej
JANET	– the United Kingdom Akademik NETwork
OCLC	– On-line Computer Library Center
OPAC	– Online Public Access Catalogue
OLA	– system informacji o pracach magisterskich Politechniki Wrocławskiej
INFOTERRA	– Międzynarodowy System Informacji o Środowisku
PASCAL	– Programme Appliqué à la Selection et à la Compilation Automatique de la Littérature
RASPRI	– Respublikanskaja awtomatizirovannaja sistema poiska i raspredelenija informacii
SABINA	– System Automatyczny Biblioteki Narodowej
SIGŻ	– System Informacji o Gospodarce Żywnościowej
SIMTOJ	– System Informacji o Metodach i Technikach Organizatorskich w Sterowaniu Jakością
SINUS	– System Informacji o Ukształtowaniu Środowiska
TIN	– Tezaurus Informacji Naukowej
UNIMARC	– Universal MARC Format
WIST	– Wyszukiwawczo - Informacyjny System Tezaurusowy
WLN	– Western Library Network
ZIN	– „Zagadnienia Informacji Naukowej”

1. **ARTOWICZ E.** Interpretacje terminu „relewancja” w informacji naukowej. ZIN 1989 nr 1(54) s.3-38 bibliogr. 33 poz. summ. rez .

Geneza i pierwsze definicje relewancji. Relewancja jako relacja między elementami systemu informacyjno-wyszukiawczego oraz jako relacja między zbiorem informacyjnym systemu i otoczeniem systemu. Relewancja w świetle zasad eksplicacji semantycznej R.Camapa.

-
2. **ARTOWICZ E.** System informacji hungarologicznej Węgierskiej Biblioteki Narodowej. ZIN 1992 nr 1(59) s.101-124 bibliogr. 10 poz. summ. rez.

Omówiono sposób tworzenia systemu informacji, źródła informacji dla systemu, zakres i zawartość zgromadzonych danych. Szczegółowo przedstawiono poszczególne elementy: podsystem informacji bibliograficznej, podsystem informacji biograficznej i posystem informacji o instytucjach oraz perspektywy jego rozwoju.

- 3. ARTOWICZ E.** Udostępnianie wiedzy w dialogowym systemie informacyjno-wyszukiwawczym (online). ZIN 1990 nr 1(56) s.27-78 bibliogr. 19 poz. summ. rez.

Metody udostępniania wiedzy w dialogowych systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Wydzielono dwa rodzaje metod: wyszukiwanie informacji bez transformacji semantycznej i z transformacją semantyczną. Ta ostatnia stosowana jest w systemach ekspertowych. Omówiono główne zasady funkcjonowania systemów online, a także kryteria relewancji i sposoby prezentacji informacji. Scharakteryzowano wiedzę o języku informacyjno-wyszukiwawczym w systemie i jej uwarunkowanie instrumentami informacyjnymi (komputerami i ich oprogramowaniem). Przedstawiono wybrane problemy komunikacji użytkownika z systemem.

-
- 4. ARTOWICZ E., SZOMAŃSKI B.** System Informacji o Metodach i Technikach Organizatorskich w Sterowaniu Jakością (SIMTOJ). ZIN 1989 nr 1(54) s.103-123 bibliogr. 12 poz. summ. rez.

Zakres prac nad budową SIMTOJ opracowywanego w Instytucie Organizacji Systemów Produkcyjnych Politechniki Warszawskiej w ramach tematu badawczego CBBP 02 .20.PI. Badania potrzeb informacyjnych przyszłych użytkowników systemu. Uczestnicy systemu na etapie projektowania i wstępnej eksploatacji. Zasoby informacyjne . Skomputeryzowana baza danych, zawierająca informacje faktograficzno-dokumentacyjne, opracowane na trzech poziomach opisu (opis encyklopedyczny, identyfikacyjny i szczegółowy). Struktura funkcjonalna i organizacyjna systemu. Problemy projektowania języka informacyjno-wyszukiwawczego dla systemu. Zastosowane środki techniczne. Współpraca z użytkownikami.

5. BABIK W. European Academic Research Network (EARN). ZIN 1992 nr 1(59) s.163-167 bibliogr. 4 poz. summ. rez.

Omówiono genezę i strukturę sieci EARN, sposób zarządzania siecią i dostęp do EARN w Polsce oraz usługi oferowane przez sieć (w Polsce z usług dostępna jest tylko poczta elektroniczna i transfer zbiorów).

6. BABIK W. Materiały kartograficzne jako teksty mieszane. ZIN 1992 nr 2(60) s.21-45 bibliogr. 32 poz. summ. rez.

Próba charakterystyki tekstów materiałów kartograficznych. Teksty te różnią się od tekstów innych rodzajów dokumentów. Mają one charakter mieszany, ponieważ zasadnicza treść materiałów wyrażana jest w języku graficznym, zwanym językiem mapy, niektóre zaś elementy ich tekstów są wyrażane za pomocą języka naturalnego. W semantyczną strukturę tekstów materiałów kartograficznych wpisane są cechy dystynktywne umożliwiające identyfikację elementów relewantnych w tekstach tych materiałów w celu ich odwzorowania w językach informacyjno-wyszukiwawczych. Zasadniczy wpływ na możliwość tego odwzorowania mają zasób informacji zawarty w przedstawieniu kartograficznym oraz generalizacja kartograficzna.

- 7. BABIK W.** Materiały kartograficzne jako źródło informacji. ZIN 1992 nr 1(59) s.3 -36 bibliogr. 35 poz. summ. rez.

Omówiono materiały kartograficzne jako dokumenty testowe. Podano podstawowe określenia i rodzaje materiałów kartograficznych, które mają decydujący wpływ na relewancję w procesie wyszukiwania informacji. Za takie cechy uznano m.in. rodzaj materiału kartograficznego, terytorium, temat, skalę, odwzorowanie kartograficzne, siatkę współrzędnych, orientację oraz elementy opisu bibliograficznego.

-
- 8. BABIK W.** Struktura pola semantycznego języka informacyjno-wyszukiwawczego dla materiałów kartograficznych w świetle potrzeb ich użytkowników. ZIN 1992 nr 2(60) s.47-65 bibliogr. 15 poz. summ. rez.

Przedstawiono wyniki dotychczasowych badań potrzeb informacyjnych użytkowników zbiorów kartograficznych. Dokonano analizy 244 pytań informacyjnych skierowanych do Centralnej Informacji Kartograficznej w Warszawie. Wyodrębniono elementy wyszukiwawcze materiałów kartograficznych oraz ich kombinacje w procesie wyszukiwania. Na podstawie sporządzonego zestawu relewantnych elementów materiałów kartograficznych podjęto próbę ustalenia pożądanej struktury pola semantycznego jiw dla materiałów kartograficznych.

9. **BABIK W.** Wykorzystanie mikrokomputerów w Polsce do gromadzenia i wyszukiwania informacji o materiałach kartograficznych. ZIN 1990 nr 2(57) s.165-174 bibliogr. 13 poz. summ. rez.

Stan wykorzystania techniki mikrokomputerowej do gromadzenia i wyszukiwania informacji kartograficznej w Polsce. Pionierskie prace Centralnego Ośrodka Geodezji i Kartografii odpowiedzialnego za prowadzenie Centralnej Informacji Kartograficznej w Polsce. Próba automatyzacji procesów informacyjno-bibliotecznych w Bibliotece Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych w Warszawie.

-
10. **BIELICKA L. A., ŚCIBOR E.** Środki językowe stosowane w bazach danych. ZIN 1990 nr 2(57) s.109-145 bibliogr. 21 poz. summ. rez.

Typologia baz danych: bazy danych źródłowe i bazy odsyłające, ich podstawowe cechy. Omówienie środków językowych stosowanych w bazach danych, funkcje pełnione przez te środki. Rodzaje środków językowych stosowanych w bibliograficznych bazach danych i ich efektywność. Omówienie środków językowych stosowanych w pełnotekstowych bazach danych, w faktograficznych bazach danych oraz w bazach skierowujących i zintegrowanych.

- 11. BŁAZIAK M.** Hasło przedmiotowe a adekwatny opis przedmiotowy. ZIN 1991 nr 1(58) s.155-175 summ. rez.

Problem adekwatności w opracowaniu rzeczowym był do niedawna traktowany marginalnie. Polemizując z poglądami J. Ćwiekowej, J. Sadowskiej i T. Głowackiej autorka przedstawia własną próbę rozumienia hasła przedmiotowego adekwatnego i adekwatnego opisu przedmiotowego wyraźnie je rozróżniając. Hasło przedmiotowe adekwatne to takie, którego zakres jest równoważny znaczeniowo zakresowi głównego tematu dzieła wraz z jego ujęciami. Sposoby otrzymania opisu przedmiotowego adekwatnego omawia autorka na przykładach. Rozważając granice adekwatności polemizuje z poglądami J. Sadowskiej na to zagadnienie.

-
- 12. CHMIELEWSKA-GORCZYCA E.** Dysk optyczny - nowy nośnik informacji. ZIN 1988 nr 1(52) s.127-147 bibliogr 11 poz. summ. rez.

Zasady zapisu i odczytu informacji na nośnikach optycznych (laserowych). Rodzaje dysków optycznych (CD - ROM, WORM), ich historia i zastosowania. Dyski optyczne a systemy online. Zastosowanie dysków w bibliotekach. Istniejące serwisy informacyjne na dyskach optycznych. Przyszłość dysków optycznych.

13. CHMIELEWSKA-GORCZYCA E. Instrukcja indeksowania do „Tezaurusu Informacji Naukowej”. ZIN 1990 nr 1(56) s.79 - 109 summ. rez.

Omówienie instrukcji indeksowania przy wykorzystaniu słownictwa zgromadzonego w „Tezaurusie Informacji Naukowej” (TIN). Przedstawiono szczegółowo metodykę indeksowania (postać charakterystyki wyszukiwawczej, szczegółowość indeksowania, koordynację deskryptorów, zagadnienia wieloznaczności charakterystyk wyszukiwawczych, deskryptory dziedzinowe, proces indeksowania - indeksowanie całościowe i indeksowanie szczegółowe). Przedstawiono również zalecenia ogólne (deskryptory graficzne, modyfikatory) oraz zalecenia szczegółowe dotyczące indeksowania. Omówiono także obecną formę instrukcji i przewidywane jej uzupełnienia.

14. CHMIELEWSKA-GORCZYCA E. Język wyszukiwawczy a potrzeby informacyjne użytkowników. ZIN 1991 nr 1(58) s.3-39 bibliogr. 7 summ. rez.

Wskazano konieczność dostosowania elementów systemu informacyjno-wyszukiwawczego (SIW) do zindywidualizowanych potrzeb informacyjnych użytkowników. Wyróżniono kategorie użytkowników ze względu na ich różne przygotowanie do korzystania z zautomatyzowanych SIW oraz ze względu na ich oczekiwania co do wyników wyszukiwania. Dla każdej kategorii określono wymagane cechy SIW i metody ich zapewnienia. Wskazano konieczność tworzenia profili użytkowników (baz danych użytkowników) i ich wykorzystywania w procesie budowy strategii wyszukiwawczej. Wyróżniono elementy (stałe i zmienne) składające się na profil użytkownika. Przedstawiono rolę biblioteki w tworzeniu interfejsów dostosowanych do zindywidualizowanych i zmieniających się potrzeb użytkowników.

- 15. CHMIELEWSKA-GORCZYCA E. O tak zwanych systemach przyjaznych użytkownikowi. ZIN 1990 nr 2(57) s.45-82 bibliogr. 11 poz. summ. rez.**

Omówiono potrzebę tworzenia systemów przyjaznych, rozumienie tego terminu wśród specjalistów oraz podstawowe cechy chętnie widziane przez użytkowników. Cechy systemu mające wpływ na jego przyjazność to: kompletność, interakcyjność i dostępność, rozumiana w kategoriach dostępności fizycznej, organizacyjnej, operacyjnej i intelektualnej. Omawiając wszystkie rodzaje dostępności systemu, w ramach dostępności operacyjnej, przedstawiono interfejsy typu gateway i front - end wspomagające wyszukiwanie online z odległych serwisów informacyjnych. Przedstawiono podstawowe cechy systemu przyjaznego: wszechstronność usług, bogaty zestaw środków wyszukiwawczych, łatwość nauczania i korzystania, techniki dialogu dostosowane do poziomu użytkownika, dobre rozplanowanie informacji na ekranie, spójność, aktywność, tolerancyjność i adaptowalność systemu.

-
- 16. CHMIELEWSKA - GORCZYCA E. Prezentacja informacji w katalogach on-line. ZIN 1988 nr 2(53) s.123-151 bibliogr. 11 poz. summ. rez.**

Projektowanie formatów w katalogach online. Metody wprowadzania i wyprowadzania danych katalogowych. Ekranowe formaty wejściowe i wyjściowe. Rozmieszczenie informacji na ekranie. Zawartość ekranu i rekordu katalogowego. Różne poziomy opisu katalogowego. Wersje formatów ekranowych. Etykiety nazwy pól. Metody podniesienia czytelności informacji prezentowanej na ekranie: wyróżnienia graficzne i typograficzne, odpowiednie rozmieszczenie danych, operowanie kolorem.

- 17. CHMIELEWSKA-GORCZYCA E. Tezaurus Informacji Naukowej. ZIN 1989 2(55) s.51-96 summ. rez.**

Tezaurus Informacji Naukowej powstał na zamówienie Ośrodka Informacji Naukowej PAN i jest przeznaczony do indeksowania literatury w ramach bibliograficznej bazy danych systemu informacji o informacji naukowej, którego tworzenie rozpoczęło w 1989 r. Autorka omawia szczegółowo zakres, formę i strukturę Tezaurusu. Składa się on z części alfabetycznej (tezaurus alfabetyczny) i części fasetowej (tezaurus fasetowy). Przedstawiono dokładnie zagadnienie szczegółowości słownictwa w Tezaurusie, dobór deskryptorów i kryteria ich wyboru, formę deskryptorów, identyfikatory, odsyłacze oraz planowaną rozbudowę Tezaurusu.

-
- 18. CHMIELEWSKA-GORCZYCA E. Wyszukiwanie rzeczowe w publicznie dostępnych katalogach online. ZIN 1990 nr 1(56) s.139-164 bibliogr. 23 poz. summ. rez.**

Omówiono historię powstania i podstawowe zalety publicznie dostępnych katalogów online (OPAC). Przedstawiono prace Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie nad nowymi rozwiązaniami w tym zakresie oraz zagadnienie opracowania rzeczowego w katalogach online. Szczegółowo omówiono środki wyszukiwawcze stosowane w katalogach online: operatory algebry Boole'a, operatory arytmetyczne i pozycyjne, maskownie. Przedstawiono rolę słownika w tych katalogach, ma on spełniać rolę pomocniczą, ułatwiającą formułowanie instrukcji wyszukiwawczych i inne rozwiązania ułatwiające korzystanie z tych katalogów przez nieprzygotowanego użytkownika.

- 19. DAMENTKA E.** Problem zmian nazw miejsc w działalności informacyjnej. ZIN 1992 nr 2(60) s.67-84 bibliogr. 15 poz. summ. rez.

Adres jest elementem wielu zbiorów informacyjnych. Istotnym elementem adresu są nazwy miejsc: nazwy miejscowości oraz nazwy jednostek administracji państwowej. Omówiono problem zmian nazw miejsc oraz zmian granic obszaru, który te nazwy denotują. Przytoczono przykłady zmian w podziale terytorialnym kraju (zmiany nazw i granic województw, gmin, miejscowości oraz ulic) w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat. Omówiono główne problemy informacyjne związane z tymi zmianami. Częściowym rozwiązaniem tego problemu może być tworzenie w kartotece (bazie danych) łańcuchów nazw miejsc z całkowicie lub częściowo pokrywającą się denotacją oraz podawanie dat towarzyszących nazwie.

-
- 20. DOBROWOLSKI Z.** Biblioteczne aplikacje technologii CD - ROM w Stanach Zjednoczonych. ZIN 1992 nr 2(60) s.99-137 bibliogr. 26 poz. summ. rez.

Omówiono biblioteczne zastosowania technologii CD-ROM. Przedstawiono potencjalne możliwości traktowania CD-ROM jako alternatywnego nośnika informacji bibliotecznej - zwłaszcza katalogowej. Przedstawiono producentów katalogów bibliotecznych CD-ROM na zamówienie, proces preparowania danych katalogowych poprzedzający produkcję dysków optycznych oraz niezbędne oprogramowanie. Omówiono niekonwencjonalne sposoby komunikowania się użytkowników z systemem CD-ROM, a zwłaszcza rozwój interfejsów graficznych. Zwrócono uwagę na ewolucję CR-ROM w kierunku systemów multimedialnych oraz metody aktualizacji danych. Przeanalizowano strukturę dostępnych komercyjnie baz danych na CD-ROM oraz najważniejszych producentów CD-ROM. Podano metody organizacji pracy stanowisk CD-ROM w bibliotekach i przedstawiono najczęściej wykorzystywane bazy danych oraz politykę bibliotek wobec CD-ROM.

- 21. ELEPOW B.S.** Sieć zautomatyzowanych systemów informacji Syberyjskiego Oddziału AN ZSRR. Tł. [z ros.] J.Lenart. ZIN 1988 nr 1(52) s.101-110 summ. rez.

Cele tworzenia zautomatyzowanych systemów informacji Syberyjskiego Oddziału AN ZSRR. Warunki budowy i podstawowe zasady ich projektowania. Kierunki prac, charakterystyka tworzonych systemów, ich wyposażenie techniczne oraz rozwiązania systemowe.

-
- 22. GAŁCZYŃSKA T.** System Informacji o Ukształtowaniu Środowiska - SINUS. ZIN 1991 nr 1(58) s.139-155 bibliogr. 2 poz. summ. rez.

System ten został opracowany w Instytucie Geodezji i Kartografii. Źródłami informacji dla systemu są dane teledetekcyjne, istniejące mapy tematyczne i topograficzne, wyniki pomiarów i obserwacji specjalistycznych (monitoring środowiska, zagospodarowanie przestrzenne) oraz dane z innych systemów informacyjnych. Dla potrzeb systemu zaprojektowano specjalny układ odniesień przestrzennych pozwalający gromadzić różnorodne dane w sposób uporządkowany. W bazie danych SINUS wykorzystuje się model rastrowy (komórkowy) danych. Zawartość bazy przedstawiana jest najczęściej w formie map tematycznych, do tego celu służy podsystem komputerowego redagowania map.

- 23. GALCZYŃSKA T., WITOWSKI A. System Informacji o Środowisku - INFOTERRA. ZIN 1989 nr 2(55) s.177-187 bibliogr. 10 poz. summ. rez.**

Omówiono Międzynarodowy System Informacji o Środowisku INFOTERRA, który został utworzony przez Program Ochrony Środowiska ONZ (United Nations Environmental Programme) w 1972 r., jego zakres i zasięg działania. Szczegółowo omówiono zasady działania poszczególnych elementów Systemu: wydzielonych ośrodków krajowych, ośrodków informacji specjalistycznej, wyspecjalizowanych ośrodków sektorowych, regionalnych centrów informacji oraz centrum programowania działalności ośrodka głównego. Praca zawiera przegląd ważniejszych publikacji Systemu oraz omówienie działalności BOINTE Instytutu Ochrony Środowiska jako krajowego wydzielonego ośrodka systemu INFOTERRA w Polsce.

-
- 24. GŁAZEK D. Możliwość zwiększenia efektywności wyszukiwania informacji w języku swobodnych słów kluczowych. ZIN 1989 nr 1(54) s.125-138 bibiiogr. 4 poz. summ. rez.**

Słownik swobodnych słów kluczowych zastosowany w systemie informacji o pracach naukowych Politechniki Wrocławskiej. Analiza części słownika (prace badawcze Instytutu Technologii Elektronowej) w celu zidentyfikowania błędów w indeksowaniu. Propozycja poprawy efektywności wyszukiwania informacji metodą eliminowania błędów w słowach kluczowych oraz tworzenia zbioru ciągów terminologicznych o zmniejszających się zakresach. Eksperyment uporządkowania słów kluczowych w ciągi terminologiczne o zmniejszających się zakresach znaczeniowych. Schemat wyszukiwania informacji z zastosowaniem tego zbioru ciągów terminologicznych.

25. **GRABOWSKA M.** System informacji o polityce i gospodarce światowej - Datasolve Information Online. ZIN 1988 nr 1(52) s.119-126.

System informacji pełnotekstowej z zakresu polityki i gospodarki światowej Datasolve Information Online. Bazy składowe systemu : World Reporter, World Exporter, MAGIC (the Marketing and Advertising Database) i McCarthy Online - ich zakres i zasięg. Budowa, zasady działania i metody wyszukiwania informacji w systemie.

-
26. **GRABOWSKA M.** Zautomatyzowane katalogi centralne w bibliotekach Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. ZIN 1987 nr (51) s.103-119 bibliogr. 26 poz.

Historia powstania i działalność katalogów centralnych w bibliotekach Stanów Zjednoczonych : Sieci Informacyjnej Bibliotek Naukowych (Research Libraries Information Network - RLIN), Sieci Bibliotek Zachodnich Stanów USA (Western Library Network - WLN) oraz Zautomatyzowane Systemy Biblioteczne Uniwersytetu Toronto (University of Toronto Library Automation Systems - UTLAS). Centralny Katalog On-line Uniwersytetu Kalifornijskiego (MELVYL). Porównanie tych katalogów z On-line Computer Library Center (OCLC).

27. **HANCKO R.** System Informacji o Gospodarce Żywnościowej. Zagadnienia metodyczne i organizacyjne. ZIN 1987 nr 2(51) s.35-56 bibliogr. 22 poz. summ. rez.

Ogólna koncepcja i organizacja Systemu Informacji o Gospodarce Żywnościowej (SIGŻ). Etapy budowy Systemu. Struktura funkcjonalna Systemu - sieć bibliotek i ośrodków informacji wykonujących określone zadania. Centralna Biblioteka Rolnicza jako koordynator Systemu sprawujący nadzór metodyczny. Funkcje i zadania poszczególnych podsystemów: gromadzenia zbiorów, opracowania zbiorów, utrzymania zbiorów, utrzymania bazy danych, udostępniania (rozpowszechniania informacji), udostępniania zbiorów, zasilania systemów współpracujących, informacji taktograficznej, zarządzania. Wnioski i spostrzeżenia.

-
28. **HENSEL Z., KRYGIER B.** Opracowanie danych z badań archeologicznych przy zastosowaniu metod komputerowych. ZIN 1987 nr 2(51) s.57-66 bibliogr. 6 poz. summ. rez.

Prace Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w zakresie automatyzacji informacji archeologicznej. Koncepcja środków lingwistycznych dla systemu. Kierunki rozwoju systemu oraz charakterystyka realizowanych obecnie baz danych: geograficznych, stratygraficznych i fizyko - chemicznych.

29. **JANUSZEWSKA M.** Systemy hipertekstowe - rys historyczny. ZIN 1992 nr 1(59) s.85-100 bibliogr. 30 poz. summ. rez.

Przedstawiono krótki zarys historyczny systemów hipertekstowych - pierwsze próby V.Bush' a i D.Engelbart' a oraz rozwinięcie tych pomysłów przez J.Conklin' a. Omówiono podstawowe cechy charakterystyczne systemów hipertekstowych.

-
30. **JAZDON A.** O nowe możliwości informacyjne bibliotek naukowych. ZIN 1990 nr 2 (57) s.3-20 summ. rez.

Omówiono obecne uwarunkowania organizacyjne działalności naukowych bibliotek uczelnianych w Polsce. Zła ocena funkcjonowania tych bibliotek, obserwowany w ostatnich latach odpływ czytelników, wynika - zdaniem autora - z wadliwej i przestarzałej struktury organizacyjnej tych bibliotek. Zmiana organizacyjna polegająca na wprowadzeniu systemu specjalistów dziedzinowych (rozpowszechnionego w krajach Europy Zachodniej, zwłaszcza w RFN i państwach skandynawskich) powinna tę sytuację poprawić. Autor omawia zakres obowiązków specjalistów dziedzinowych, wymagania merytoryczne i formalne jakim powinni odpowiadać. Proponowany system ma zostać wprowadzony w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu.

- 31. MILLER R.C. Refleksje o historii automatyzacji bibliotek w Stanach Zjednoczonych. Tl. [z ang.] J. Woźniak. ZIN 1992 nr 2(60) s.3-19 summ. rez.**

Próba historycznego ujęcia procesów automatyzacji bibliotek w USA oraz wskazania prawdopodobnych kierunków jej rozwoju w najbliższej przyszłości. Uwagi o automatyzacji bibliotek w Polsce.

-
- 32. MURASIK P. Porównanie wybranych cech pakietów ISIS i dBASE z punktu widzenia projektowania i użytkowania mikrokomputerowych systemów wyszukiwania informacji. ZIN 1988 nr 1(52) s.33-52 bibliogr. 7 poz. summ. rez.**

Problem doboru oprogramowania dla bibliograficznych baz danych. Porównania możliwości pakietów dBASE i mini - micro ISIS. Zasady komunikacji z użytkownikiem w obu systemach. Organizacja zbiorów danych (baz danych). Wprowadzanie i aktualizacja danych. Wyszukiwanie informacji i indeksowanie zbiorów. Zestawienie najważniejszych zalet obu pakietów.

- 33. MURASIK P. Uniwersalny format wymiany danych bibliograficznych. ZIN 1988 nr 2(53) s.165-186 bibliogr. 6 poz.**

Uniwersalny format wymiany danych - Common Communication Format (CCF) - historia jego powstania. Układ opisu formatu i określenie jego funkcji. Struktura rekordu fizycznego. Porównanie etykiety zalecanej normą ISO - 2709 z etykietą rekordu CCF. Logiczna struktura opisu. Zasady odzwierciedlania relacji między elementami opisu. Przeznaczenie formatu. Załączniki. Lista pól Common Communication Format.

-
- 34. OHNSORGE D. Projekt techniczny systemu informacyjno - wyszukiwawczego z zakresu informacji naukowej. ZIN 1989 nr 2(55) s.97-118 summ. rez.**

Artykuł jest omówieniem projektu technicznego systemu informacyjno-wyszukiwawczego z dziedziny informacji naukowej (Wyszukiwawczo - Informacyjnego Systemu Tezaurusowego - WIST), który został zaprojektowany przez autorkę dla potrzeb Ośrodka Informacji Naukowej PAN w Warszawie i tworzonego przez Ośrodek systemu informacji o informacji. Przedstawiono szczegółowo strukturę logiczną i fizyczną Systemu WIST, omówiono strukturę rekordów pliku prostego, formularz wejściowy systemu, formaty wyświetlania, słownik terminów wyszukiwawczych oraz generowania raportów i wykazów z bazy danych WIST. Omówiono modyfikacje systemu wyjściowego (mikro ISIS) ukierunkowane na użytkownika oraz perspektywy rozwoju Systemu WIST.

- 35. OHNSORGE D.** Projekt techniczny terminologicznej bazy danych z zakresu teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych. ZIN 1991 nr 1(58) s.73-90 summ. rez.

Omówienie projektu technicznego terminologicznej bazy danych BIS z zakresu teorii języków informacyjno - wyszukiwawczych opracowanej w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UW. Do jej realizacji użyto uniwersalnego pakietu oprogramowania CDS/ISIS w wersji na mikrokomputer typu IBM/PC. Omówiono logiczną i fizyczną budowę systemu, strukturę rekordów wchodzących w skład bazy danych, formaty wyświetlania, budowę słownika terminów wyszukiwawczych, możliwości i rodzaje generowania rekordów z bazy, a także sposób łączenia podbaz w jedną spójną bazę danych. Przedstawiono również kierunki dalszych prac nad systemem.

-
- 36. OHNSORGE D.** Systemy ekspertowe. ZIN 1988 nr 2(53) s.55-72 bibliogr. 7 poz. summ. rez.

Podstawowe pojęcia związane z przechowywaniem wiedzy w komputerach: wiedza, sposoby wnioskowania, systemy ekspertowe a systemy z bazą wiedzy. Metody prezentacji wiedzy w systemach ekspertowych: reguły produkcji, sieci semantyczne, teoria ram, logika matematyczna. Najbardziej popularne systemy ekspertowe - systemy oparte na regułach produkcji. Strategie wnioskowania w systemach opartych na regułach produkcji: wnioskowanie sterowane hipotezami (goal directed), wnioskowanie sterowane danymi (data driven). Sposób projektowania systemu z bazą wiedzy oraz konstruowania bazy wiedzy

37. **PINDŁOWA W.** Badania informetryczne wpływu informacji naukowej na inne nauki społeczne na podstawie piśmiennictwa polskiego. ZIN 1988 nr 2(53) s.29-54 summ. rez.

Geneza pojęcia informetria. Informetria a bibliometria i naukometria. Analiza cytowań jako badanie informetryczne. Zastosowanie analizy cytowań do określenia pola zainteresowań informacji naukowej. Przegląd badań zagranicznych z tego zakresu. Wpływ informacji naukowej na inne nauki społeczne - badanie sondażowe przeprowadzone przez Zakład Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Spośród dyscyplin wybranych do badań sondażowych: historii literatury, historii, pedagogiki, psychologii, socjologii i prasoznawstwa analiza cytowań z zakresu informacji naukowej w czasopiśmie z tych dziedzin wykazała najściślejszy związek informacji naukowej z socjologią, pedagogiką i historią.

-
38. **POETZSCH E.** Stan i rozwój informacji faktograficznej o biotechnologii w Niemieckiej Republice Demokratycznej. ZIN 1988 nr 1(52) s.83-99 bibliogr. 11 poz.

Stan systemów informacji faktograficznej. Informacja faktograficzna o biotechnologii - analiza sytuacji w NRD i w innych krajach. Budowa systemów informacji faktograficznej z dziedziny biotechnologii i rozwiązania systemowe, zawartość baz danych, warunki tworzenia i eksploatacji. Problemy związane z tworzeniem tych systemów. Usługi systemów faktograficznych i znaczenie tych systemów dla biotechnologii.

39. **POPOWSKA H.** Bazy danych na CD-ROM: świat a Polska. ZIN 1992 nr 2(60) s.165-178 bibliogr. 11 poz. summ. rez.

Światowy rynek baz danych na CD-ROM - dynamika rozwoju. Wykorzystanie baz danych w Polsce.

-
40. **POPOWSKA H.** Koszty użytkowania baz danych : online versus CD-ROM. ZIN 1992 nr 2(60) s.139-164 bibliogr. 17 poz. summ. rez.

Coraz więcej baz danych udostępnianych jest zarówno online, jak i na CD-ROM. Liczne bazy oferowane są w obu wariantach, wiele - przez kilku lub kilkunastu dysponentów. Warunki korzystania z baz mogą się znacznie różnić a dla użytkownika istotne jest zminimalizowanie kosztów korzystania z bazy, dlatego warto ustalić najbardziej opłacalny wariant jej użytkowania. Autorka sygnalizuje problem i wskazuje na przykładach, jak dokonywać porównania kosztów. Przytacza również kilka informacji o cenach stosowanych przez dysponentów baz danych, zwłaszcza dystrybutorów baz na CD-ROM.

41. **POPOWSKA H.** Wybór baz danych i serwisów online (kilka wskazówek metodycznych). ZIN 1991 nr 1(58) s.91-137 bibliogr. 86 poz. summ. rez.

Zaproponowano kilka wskazówek metodycznych przydatnych przy wyborze baz danych i serwisów online. Przedstawiono kryteria oceny, porównywania i wybierania baz danych: zakres tematyczny bazy danych, typ bazy danych, jej zakres terytorialny, czasowy, producenta, język zapisu informacji w bazie danych, ograniczenia w korzystaniu z bazy, jej charakterystyka ilościowa, opłaty za jej użytkowanie. Proces wyboru bazy danych nie kończy się przygotowaniem zestawu potrzebnych baz, należy go uzupełnić informacją o najkorzystniejszym sposobie użytkowania (pozyskiwanie do własnego przetwarzania czy korzystanie z bazy za pośrednictwem serwisu online).

-
42. **POPOWSKA H., SOLAK J.** Uczenie się języka naturalnego przez system komputerowy (na przykładzie systemu DABINAL). ZIN 1992 nr 1 (59) s.37-84 bibliogr. 37 poz. summ. rez.

Przedstawiono opis projektu, którego celem jest stworzenie systemu zdolnego uczyć się języka naturalnego w zakresie niezbędnym do komunikacji z bazami danych. System komputerowy powstający w wyniku realizacji tego projektu, nosi nazwę DABINAL (DataBase Interface in Natural Language). System ten należy do grupy systemów mobilnych (przenośnych), tzn. nie jest projektowany dla jednej, konkretnej bazy danych, lecz powinien zapewniać możliwość porozumiewania się z różnymi bazami. Całą niezbędną do działania wiedzę językową system gromadzi i porządkuje samodzielnie - poprzez uczenie się. DABINAL jest opracowywany w IINTE, w 1991 r. powstała wersja 1.0 systemu. Część pierwsza artykułu dotyczy systemów komunikacji w języku naturalnym z bazami danych i uczenia się maszyn. Druga to ogólny opis systemu DABINAL: ogólna charakterystyka, opis struktury, przykład uczenia się, baza wiedzy językowej, język pośrednik oraz podstawowe moduły systemu. Omówiono również sposób korzystania z systemu oraz rezultaty dotychczasowych prac.

43. **QUY D.T.** *Metodyka budowy języka informacyjno - wyszukiwawczego dla systemu informacji specjalistycznej (na przykładzie informacji o technologii preparatów enzymatycznych).* ZIN 1989 nr 2(55) s.119-154 bibliogr. 20 poz. summ. rez.

Szczegółowe omówienie pracy doktorskiej na ten temat. Przedstawiono metodykę budowy języka dla systemu informacji o technologii preparatów enzymatycznych, strukturę pola semantycznego języka, sposób gromadzenia słownictwa, podawanych kategorii semantycznych, sposobu wyrażania relacji skojarzeniowych. Omówiono także kryteria podziału na deskryptory i askryptory oraz sposób wyrażania relacji syntagmatycznych. W celu zilustrowania teoretycznego opisu zaprezentowano także fragment eksperymentalnego teaurusu preparatów enzymatycznych (jego części systematycznej i części alfabetyczno - hierarchicznej).

-
44. **ROZWADOWSKI A., ZIÓLEK M., TRAWIŃSKI B.** *Problemy automatyzacji zarządzania wydawnictwami ciągłymi.* ZIN 1989 nr 2(55) s.155-176 bibliogr. 15 poz. summ. rez.

Pod terminem zarządzanie wydawnictwami ciągłymi autorzy rozumieją: kontrolę gromadzenia tych wydawnictw (selekcja, zamawianie, opłaty, otrzymywanie, reklamowanie), ich kontrolę bibliograficzną (tworzenie rekordów zawierających dane o czasopiśmie niezależnie od zasobów bibliotek), oraz kontrolę inwentarza biblioteki (danych dotyczących zasobów i ich lokalizacji w bibliotece). Praca omawia wymagania stawiane komputerowym systemom zarządzania wydawnictwami ciągłymi, to jest szczegółowy wykaz funkcji jakie może wykonać biblioteka przy pomocy tego systemu. Przegląd tych możliwości i wymagań oparto na amerykańskiej literaturze na ten temat, obrazuje on możliwości i trudności jakie powstają przy projektowaniu tych systemów. Przedstawiono także cechy charakterystyczne wydawnictw ciągłych jako obiektów przetwarzania w tych systemach i problemy związane z ich projektowaniem.

45. **SACHARNYJ L.V.** Struktury kojarzeniowe w języku naturalnym i w języku informacyjno - wyszukiwawczym (na przykładzie języka haseł przedmiotowych).Ti. [z ros.] i adaptacja J. Sadowska. ZIN 1989 nr 1 (54) s.75-102 bibliogr. 12 poz. summ. rez.

Relacje kojarzeniowe występujące w języku informacyjno-wyszukiwawczym z punktu widzenia uniwersalnych mechanizmów kojarzenia charakterystycznych dla języka naturalnego. Analizowane jest pole kojarzeniowe języka naturalnego. Wydzielono trzy grupy skojarzeń: paradygmatyczne, syntagmatyczne, tematyczne. Opiszono przeprowadzone eksperymenty kojarzeniowe. Omówiono rolę struktur kojarzeniowych w tworzeniu aparatu odsyłaczowego oraz w dialogu użytkownika z systemem informacyjno-wyszukiwawczym. Podkreślono kojarzeniowy charakter wszelkich relacji występujących między jednostkami leksykalnymi języka informacyjno-wyszukiwawczego.

-
46. **SACHARNYJ L .V.** Środki lingwistyczne systemu RASPRI. Ti. [z ros.] J.Sadowska. ZIN 1987 nr 2(51) s.121-129 bibliogr. 6 poz.

Specyfika zautomatyzowanych systemów informacji na potrzeby bibliotek uniwersalnych na przykładzie Państwowej Biblioteki Publicznej w Leningradzie. System RASPRI (Respublikanskaja awtomatizirovannaja sistema poiska i raspredele-nija informacii) - ogólne założenia systemu, algorytmy stosowane w systemie: OSNOVA, SINTAGMA, SOJUZ. Badania eksperymentalne z wykorzystaniem systemu RASPRI.

- 47. SADOWSKA J. Bariery rozwoju automatyzacji działalności informacyjnej ZIN 1988 nr 2(53) s.93-105.**

Bariery ograniczające rozwój automatyzacji w bibliotekach i ośrodkach informacji: psychologiczne, społeczne, organizacyjne, normalizacyjne, techniczne i ekonomiczne. Tekst referatu przedstawionego na Seminarium polsko - bułgarskim na temat „Aktualne problemy informacji naukowej” w październiku 1988 r. w Jabłonnej.

-
- 48. SADOWSKA J. Hasło przedmiotowe jako adnotacja i klucz wyszukiwawczy w systemach tradycyjnych i zautomatyzowanych. ZIN 1988 nr 2 (53) s.73-91.**

Hasło przedmiotowe jako adnotacja treści dokumentu. Różnice między adnotacją a kluczem wyszukiwawczym. Zależności między budową hasła a organizacją katalogu. Możliwości wykorzystania hasła przedmiotowego jako klucza wyszukiwawczego w systemach zautomatyzowanych. Podsystem wyszukiwania haseł przedmiotowych w systemie zautomatyzowanym Biblioteki Narodowej. Modyfikowanie haseł przedmiotowych w zależności od sposobu ich wykorzystania w katalogu: opuszczanie elementów hasła, dodawanie elementów hasła, łączenie elementów hasła, zastępowanie elementów hasła.

- 49. SADOWSKA J. Indeksy systematyczne do katalogów przedmiotowych. ZIN 1987 nr 2(51) s.81-92 bibliogr. 3 poz. summ. rez.**

Układy formalne i logiczne stosowane w zbiorach informacyjnych. Indeks systematyczny do katalogu przedmiotowego. Wybór klasyfikacji biblioteczno-bibliograficznej jako podstawy indeksu. Struktura i zawartość indeksu. Indeksy w katalogach przedmiotowych bibliotek uniwersalnych: Gdańskiej Bibliotece PAN i Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

-
- 50. SADOWSKA J. Uwagi na temat formatu POLMARC ZIN 1989 nr 1(54) s.155-165.**

Organizacja prac nad formatem USMARC. Międzynarodowy format wymienny UNIMARC. Uwagi na temat formatu Biblioteki Narodowej MARC - BN i prac nad formatem POLMARC.

51. **SADOWSKA J.** Wybrane reguły metodyki opracowania przedmiotowego w ocenie użytkowników katalogów. ZIN 1992 nr 1(59) s.125-134 summ. rez.

Wyniki badań ankietowych wybranych zasad metodyki opracowania przedmiotowego zawartych w „Instrukcji tematowania i katalogu przedmiotowego” J. Sadowskiej. Przeprowadzono badania katalogu przedmiotowego Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, katalogu przedmiotowego Książnicy Miejskiej w Toruniu oraz wśród studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW. Ankietę przeprowadzono wśród 138 rzeczywistych i potencjalnych użytkowników katalogów przedmiotowych. Głównym wnioskiem nasuwającym się po przeprowadzonych badaniach jest stwierdzenie, że kierunek rozwiązań metodycznych przyjętych w „Instrukcji” można uznać za właściwy, choć wymaga on pewnych modyfikacji w odniesieniu do tematów jednostkowych i etnicznych.

-
52. **SADOWSKA J., SOLARSKI J.** Koncepcja wyszukiwania informacji w systemie SABINA. ZIN 1988 nr 1(52) s.53 -66 bibliogr. 7 poz.

System Automatyczny Biblioteki Narodowej - SABINA, jego podsystemy funkcjonalne i użytkowe. Opis dokumentu w formacie przedmaszynowym MARC BN. Zbiory podstawowe (bibliograficzne) i pomocnicze (indeksowe i uzupełniające). Wyszukiwanie w systemie: klucze wyszukiwawcze, wyszukiwanie wieloaspektowe. Współpraca użytkownik - system.

- 53. SIWEK K. Integracja Informacyjna krajów Europy Zachodniej. ZIN 1990 nr 2(57) s.83-107 bibliogr. 16 summ. rez .**

Działalność agend EWG w zakresie budowy systemów informacyjnych: inicjatywy ustawodawcze, programy, tworzenie organizacji informacyjnych. Przykładowe wydawnictwa informacyjne dotyczące Wspólnot Europejskich. Przegląd baz danych online dostępnych poprzez serwisy EWG takie jak: ECHO, Eurobases , Eurostat i pozostałe zachodnioeuropejskie serwisy komercyjne w podziale na bazy o tematyce legislacyjnej, ekonomicznej i z zakresu informacji naukowo-technicznej uzupełniono opisami wybranych baz danych dostępnych na CD-ROM. Porównano korzystanie z serwisów online w aspekcie jakości usług teleinformatycznych z możliwościami baz na dyskach optycznych. Przeanalizowano dostępność zachodnioeuropejskich zasobów informacyjnych dla polskich użytkowników.

-
- 54. SIWEK K. System informacji o badaniach naukowych. ZIN 1987 nr 2(51) s.3-33 bibliogr. 8 poz. summ. rez.**

Użytkownicy systemów informacji o badaniach naukowych i ich potrzeby informacyjne. Charakterystyka poszczególnych typów systemów informacji o badaniach naukowych (o badaniach w toku, o zakończonych pracach badawczych), zasady funkcjonowania tych systemów. Przegląd wybranych systemów informacji o badaniach naukowych o zasięgu międzynarodowym oraz regionalnych i krajowych Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Wybrane systemy rządowe, systemy organizacji gospodarczych, wyższych uczelni.

55. **SIWEK K.** System informacji o informacji. ZIN 1989 nr 2(55) s.29-50 summ. rez.

Ogólne założenia i zarys systemu informacji naukowej, którego realizację rozpoczął Ośrodek Informacji Naukowej PAN w styczniu 1989. System informacji o informacji składać się będzie z pięciu modułów: bibliograficznej bazy danych, bazy leksykalnej (słownikowej), faktograficznej bazy danych, katalogów i systemu informacji skierowującej. Pierwszym rozpoczętym w 1989 r. etapem było tworzenie zautomatyzowanej bazy danych o informacji naukowej. Wykonano już Tezaurus Informacji Naukowej (TIN). Omówiono zakres tematyczny bazy danych, typy dokumentów, których opisy są do niej wprowadzane i stan zaawansowania prac nad tworzeniem bazy. Przedstawiono plany dalszego rozwoju bazy i możliwości jej wykorzystania, przedstawiono także propozycje prac nad faktograficzną bazą danych, budową zautomatyzowanych katalogów dziedzinowych z zakresu informacji o informacji i systemu informacji skierowującej.

-
56. **SŁUPSKI A., TRAWIŃSKI B.** System informacji o pracach magisterskich oprogramowany w języku PASCAL pakietu Mikro CDS/ISIS. ZIN 1990 nr 2(57) s.175-189 bibliogr. 4 poz. summ. rez .

Omówiono mikrokomputerowy system informacji o pracach magisterskich z zakresu specjalności systemu informacji naukowo-technicznej Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej OLA. System ten zrealizowano przy użyciu pakietu Mikro CDS/ISIS. Dzięki oprogramowaniu w języku PASCAL CDS/ISIS funkcje systemu są znacznie wzbogacone w porównaniu ze standardowymi funkcjami pakietu. Omówiono główne funkcje systemu OLA. Oceniono przydatność języka PASCAL CDS/ISIS do oprogramowania bibliograficznych systemów wyszukiwania informacji.

57. **SOKOŁOW A.W.** Potrzeby informacyjne. ZIN 1989 nr 1(54) s.61-74 bibliogr. 12 poz. summ. rez.

Różnorodność i sprzeczność definicji potrzeb informacyjnych jest rezultatem informacyjnego podejścia do różnorodnych zagadnień. W zakresie nauk społecznych potrzeba informacyjna to pojęcie uogólniające oznaczające całokształt potrzeb duchowych w sferze poznania, komunikacji, zapamiętywania i orientacji, właściwych poszczególnym ludziom, grupom społecznym i społeczeństwom. Potrzeba informacyjna nie jest realną funkcjonalną cechą żywych systemów ale pojęciem abstrakcyjnym służącym, w ramach podejścia informacyjnego do opisanie i wyjaśnienia cech potrzeb i istoty potrzeb.

-
58. **SOSIŃSKA - KALATA B.** Projekt systemu notacyjnego dla Tezaurusu Informacji Naukowej. Charakterystyka struktury i metodyka opracowania. ZIN 1991 nr 1(58) s.177-203 bibliogr. 7 poz. summ. rez.

Przedstawiono cele i ogólne zasady budowy systemów notacyjnych dla tezaursów. Szczegółowo omówiono metodę opracowania notacji dla Tezaurusu Informacji Naukowej (TIN) systemu informacyjno-wyszukiwawczego z zakresu informacji naukowej (Wyszukiwawczo-Informacyjnego Systemu Tezaurusowego - WIST): analizę struktury części systematycznej, ocenę liczebności słownictwa w TIN i jego rozkładu w poszczególnych częściach przyjętego systemu klasyfikacyjnego, ocenę szczególności zastosowanej klasyfikacji, ocenę możliwości wykorzystania w TIN notacji komponentalnej i technik równoległej rozbudowy kodów, ustalenia optymalnego poziomu produktywności systemu notacyjnego i metod jej zapewnienia. System notacyjny zaprojektowany dla TIN to hierarchiczny system notacji setnej korzystającej z mieszanej bazy notacyjnej. Omówiono między innymi: formę kodów deskryptorów i modyfikatorów w proponowanym systemie, oznaczenia deskryptorów dziedzinowych, zasady stosowania kompresji hierarchii, onaczanie faset o zróżnicowanych kryteriach podziału itp.

59. **SOSIŃSKA - KALATA B.** Systemy notacyjne w językach informacyjno - wyszukiwawczych. Próba typologii. ZIN 1990 nr 2(57) s.21-44 bibliogr. 12 poz. summ. rez.

Przedstawiono funkcje, jakie w systemie języka informacyjno-wyszukiwawczego pełni prawidłowo zbudowana notacja i podjęto próbę typologii najczęściej stosowanych systemów notacyjnych. Przedstawiono typologię notacji z punktu widzenia rodzaju jej bazy notacyjnej i rodzaju wykorzystywanych elementarnych znaków graficznych. Na podstawie kryterium rodzaju generowanego słownictwa wyodrębniono dwa podstawowe typy notacji - paranaturalną i sztuczną. Wśród notacji sztucznych wyróżniono i opisano notacje strukturalne (hierarchiczne, a wśród nich kompresywną, sektorową i ósemkową oraz komponentalną) i niestukturalne (porządkową, system SC i retroaktywną). Omówiono także podstawowe zasady wyboru notacji dla projektowanego języka informacyjno-wyszukiwawczego, zwracając szczególną uwagę na konieczność zapewnienia optymalnej produktywności systemu notacyjnego i korzyści płynące ze stosowania notacji strukturalnych.

-
60. **SOSIŃSKA - KALATA B.** Terminologiczna baza danych z zakresu teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych. ZIN 1991 nr 1(58) s.41-71 bibliogr. 65 poz. summ. rez.

Charakterystyka struktury przygotowywanej w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW bazy danych BIS, zapewniającej dostęp do informacji o znaczeniu terminów z dziedziny teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych (JfW) oraz ich odpowiednikach w czterech najpopularniejszych w literaturze naukowej językach obcych. Przedstawiono organizację prac nad bazą, jej ogólną strukturę techniczną zdeterminowaną przez wykorzystane oprogramowanie Micro CDS/ISIS, strukturę logiczną rekordu w zbiorze głównym i w zbiorze terminów wyszukiwawczych, zasady ustalania zakresu tematycznego bazy i metody gromadzenia zasobu leksykalnego, zasady ustalania związków synonimicznych między wyrażeniami wprowadzonymi do bazy, przyjęte metody opracowania danych dla poszczególnych pól rekordu.

- 61. SOSIŃSKA - KALATA B.** Wykorzystanie technik sztucznej inteligencji we współczesnym bibliotekarstwie i systemach wspomagających wyszukiwanie online. ZIN 1990 nr 1(56) s.111-138 bibliogr. 18 poz. summ. rez.

Omówiono poszukiwania możliwości wykorzystywania technik sztucznej inteligencji i systemów ekspertowych w bibliotekoznawstwie i systemach wyszukiwania online (w administracji i zarządzaniu biblioteką, rutynowych pracach bibliotecznych, takich jak: katalogowanie i klasyfikowanie, indeksowanie, tworzenie adnotacji i abstraktów, ułatwianie dostępu do źródeł informacji, doskonalenie obsługi informacyjnej użytkownika). Przedstawiono charakterystykę wybranych systemów wspomagających wyszukiwanie w systemach online: Answerman, Cansearch, ekspertowy system konsultacyjny P. Showala, ORA, PLEXUS, system informacji bibliotecznej wspomaganej tezauresem Micco i Smith'a, RUBRIC, ARGON, CONIT i IIDA, IT, CITE, IR-NLI.

-
- 62. SVABOVA L.** Optymalizacja systemu informacji naukowej w Czechosłowackiej Akademii Nauk. Tł. [z ros.] J.Lenart. ZIN 1987 nr 2(51) s.67-80 summ. rez.

Ogólna charakterystyka resortowego programu rozwoju informacji naukowej w Czechosłowackiej Akademii Nauk. Główne cele i podstawowe elementy programu. Rozwój i racjonalizacja systemu informacji naukowej w Czechosłowackiej Akademii Nauk, oprogramowanie i wyposażenie techniczne systemu, tworzenie i wykorzystanie zautomatyzowanych baz danych.

- 63. SZARSKI H.** Nowa metoda dostępu do literatury naukowej - ADONIS. ZIN 1992 nr 1(59) s.155-162 bibliogr. 6 poz. summ. rez.

ADONIS to eksperyment polegający na wykorzystaniu techniki CD-ROM do gromadzenia, przesyłania oraz kopiowania zawartości czasopism naukowych. Biblioteki uczestniczące w programie otrzymywały dysk CD-ROM zawierający informacje z czasopism biomedycznych i biochemicznych. Realizacja zamówienia złożonego przez użytkownika polegała na wyszukaniu na dysku CD - ROM odpowiedniego artykułu i wyprowadzeniu go na papier za pomocą drukarki laserowej. Dwuletnia eksploatacja ADONIS potwierdziła możliwość uzyskania istotnych oszczędności finansowych przy zachowaniu wysokiej jakości usług świadczonych użytkownikom.

-
- 64. SZCZĘCH W.** Akademska Sieć Informacyjna JANET. ZIN 1992 nr 2(60) s.179-188 bibliogr. 13 poz. summ. rez.

Przedstawiono organizację i zasady działania Brytyjskiej Akademickiej Sieci Informacyjnej JANET (the United Kingdom Joint Academic Network). Szczegółowo omówiono strukturę sieci JANET, usługi i sposób korzystania z usług sieci.

55. SZREJDER J.A. Problemy społeczno-kulturowe i techniczno-ekonomiczne środowiska informacyjnego. Tł. [z ros.] J.Kozakiewicz. ZIN 1988 nr 1(52) s.3-32 bibliogr. 21 poz. summ. rez.

Różnice i podobieństwa między techniczno-ekonomicznymi i społeczno-kulturowymi czynnikami rozwoju społecznego. Społeczno-kulturowe aspekty informatyzacji. Wiedza i informacja - czynnik ludzki i techniczny w informacji naukowej. Wiedza i informacja jako składnik potencjału społecznego.

-
66. ŚLADEWSKI J. Problemy metodyki tematowania w bibliotekach uniwersalnych. ZIN 1992 nr 1(59) s.135-147 summ. rez.

Przedstawiono różnice w opracowaniu przedmiotowym piśmiennictwa w trzech bibliotekach uniwersalnych: Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW), Bibliotece Gdańskiej PAN (BG PAN) oraz Bibliotece Narodowej (BN). Podstawą analizy były opisy przedmiotowe zamieszczone w „Przewodniku Bibliograficznym”, z których korzysta BN oraz ogląd opisów przedmiotowych w BUW i BG PAN. Do porównań przyjęto wszystkie opisy z dwóch zeszytów „Przewodnika Bibliograficznego” z wyjątkiem działu „Literatura piękna”. Zebrany materiał ujawnił liczne i daleko idące różnice w opracowaniu przedmiotowym - tylko w dwóch przypadkach na sześćdziesiąt zbadanych wszystkie trzy opisy przedmiotowe były jednakowe. W pozostałych przypadkach różnice dotyczyły zarówno słownictwa, jak i gramatyki języka haseł przedmiotowych i ujawniały się one już na poziomie pojedynczego hasła.

- 67. TRAWIŃSKI B., ROZWADOWSKI A., ZIÓŁEK M.** Modele komputeryzacji procesów gromadzenia i opracowania wydawnictw ciągłych w bibliotece naukowej. ZIN 1990 nr 1(56) s.165-186 bibliogr. 8 poz. summ. rez.

Funkcje, jakie powinien spełniać mikrokomputerowy system gromadzenia i opracowania wydawnictw ciągłych, to takie podstawowe czynności, jak: zamawianie prenumeraty, akcesja, reklamowanie, prowadzenie inwentarza. W Polsce brak bazy do projektowania takich systemów, bo brak jest norm dotyczących wydawnictw ciągłych (zasad sporządzania opisu bibliograficznego, zasad utrzymywania katalogu i ewidencji zasobów biblioteki). Zamierzeniem projektantów jest opracowanie modelowego systemu w trzech wariantach: dla małej, średniej i dużej biblioteki naukowej. W opracowaniu przedstawiono ogólne modele komputeryzacji procesów bibliotecznych związanych z wydawnictwami ciągłymi opracowywanych dla tych trzech typów bibliotek. Modele te powstały w wyniku analizy procesów gromadzenia i opracowywania wydawnictw ciągłych kilkunastu bibliotek naukowych w Polsce oraz przeglądu światowych rozwiązań w tym zakresie. Omówiono model takiego oddziału Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej.

-
- 68. TRZEBNY W., TWARDOWSKI T.** Biotechnologia i informacja o biotechnologii. ZIN 1988 nr 1(52) s.67-99 bibliogr. 17 poz.

Zakres tematyczny biotechnologii i jej dotychczasowe osiągnięcia. Źródła informacji o biotechnologii i jej potrzeby informacyjne. Stan i założenia rozwoju informacji o biotechnologii w Polsce. Etapy tworzenia systemu.

69. VERKOEYEN C.M.R. Holenderski narodowy system informacji dla edukacji.Tl. [z ang.] E.B.Zybert. ZIN 1988 nr 2(53) s.3-27 summ. rez.

Holenderski system kształcenia : historia, stan obecny. Zapotrzebowanie na informację z dziedziny oświaty. Podstawy obecnego systemu informacji: Centrum Informacji Szkolnictwa Podstawowego, System Informacji i Komunikacji Zintegrowanych Szkół Średnich, Zautomatyzowany System Informacji w zakresie Literatury na temat Edukacji Ministerstwa Oświaty i Nauki i baza danych Instytutu Badań Oświatowych. Historia powstania tych podsystemów i ich działalność. Projekt organizacji narodowego zautomatyzowanego systemu informacji dla edukacji: zakres działania, zasady i etapy budowy systemu. Wykorzystanie informacji. Użytkownicy systemu.

-
70. WERESZCZYŃSKA-CISŁO B. Definiowanie języka deskryptorowego. ZIN 1990 nr 1(56) s.3-25 bibliogr. 19 poz. summ. rez.

Leksyka języka deskryptorowego: jednostki autosyntaktyczne i synsyntaktyczne. Zdanie i tekst języka deskryptorowego.Podjęzyki języka deskryptorowego: język charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów (JCHW) a język wyszukiwania informacji (JIW).Leksyka i reguły gramatyczne obu języków i propozycja oddzielnego definiowania tych języków.Propozycja definiowania języka wyszukiwania informacji (języka informacyjno wyszukiwawczego) poprzez jego charakterystykę formalną ze względu na jasność i zwięzłość opisu. Przykładowo podano charakterystykę formalną prostego eksperymentalnego języka deskryptorowego oznaczonego symbolem RK, zbudowanego dla jednej gałęzi technologii żywności. Charakterystykę podjęzyka instrukcji wyszukiwawczych i podjęzyka strategii wyszukiwawczych przedstawiono oddzielnie w postaci formalnego opisu stosowanej w badaniach metody wyszukiwania dokumentów.

- 71. WOŹNIAK J.** Dysk optyczny zdobywa świat. ZIN 1992 nr 2(60) s.85-97 bibliogr. 12 poz. summ. rez.

Dysk optyczny jako nowy, ekspansywny nośnik informacji. Ważniejsze parametry dysków. Przykład wykorzystania dysków optycznych do tworzenia wewnątrzbibliotecznych baz danych. Wybrane, z punktu widzenia bibliotekarza, kryteria gromadzenia baz danych na dyskach optycznych. Wpływ dysków optycznych na funkcjonowanie bibliotek.

-
- 72. WOŹNIAK J.** Kartoteka haseł wzorcowych dla publicznie dostępnego katalogu online sieci bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego. Komunikat o stanie prac. ZIN 1992 nr 1(59) s.149-154 summ. rez.

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego rozpoczęła prace nad utworzeniem publicznie dostępnego katalogu online sieci bibliotek Uniwersytetu. Hasła tego katalogu będą kontrolowane kartoteką haseł wzorcowych (bibliograficznych i przedmiotowych). Omówiono stan zaawansowania prac na koniec 1991 r. oraz plany na rok 1992.

73. **WOŹNIAK J.** O tak zwanych potrzebach informacyjnych. ZIN 1989 nr 1(54) s.39-59 summ. rez.

Uwagi o rozpowszechnionych w nauce o informacji określeniach treści terminu potrzeba informacyjna. Krytyka ich teoretycznej poprawności i operacyjnej przydatności. Charakterystyka najczęściej stosowanych schematów badań użytkowników informacji. Propozycje ich modyfikacji zmierzające do utworzenia takiego schematu, w którym enigmatyczny obiekt potrzeby informacyjnej zostanie zastąpiony analizą celów, dla osiągnięcia których informacja jest potrzebna oraz zachowań użytkowników w trakcie procesu jej gromadzenia.

-
74. **WOŹNIAK J.** Potrzeby informacyjne (przegląd literatury). ZIN 1988 nr 2(53) s.107-122.

Analiza angielskojęzycznej literatury na temat badań użytkowników informacji z lat 1977-1987. Potrzeba zmian w tradycyjnych badaniach empirycznych związana za zmianą pojmowania istoty działalności informacyjnej. Nowe postawy badawcze: koncepcja wartości zindywidualizowanej R.S.Taylora i S.E.Macmillin'a, koncepcja subiektywnego modelowania znaczenia B.Dervin oraz koncepcja niewystarczającego stanu wiedzy N.I.Belkina (Anomalous States of Knowledge). Schemat systemu informacyjno-wyszukiwawczego według Belkina.

- 75. WOŹNIAK J.** System informacyjno-wyszukiawczy a system biblioteczny. ZIN 1989 nr 2(55) s.3-28 bibliogr. 11 poz. summ. rez.

Próba scharakteryzowania bibliotek i jej funkcji w kategoriach cybernetycznych. Określenie bibliotek jako systemu względnie odosobnionego z zachowaniem celowym. Analiza relacji tego systemu na sygnały pochodzące z otoczenia i wynikające z jego funkcjonowania w otoczeniu. Określenie mechanizmów jego działania oraz jego struktury. Propozycja typologii wejść i wyjść systemu bibliotecznego istotną z punktu widzenia procesów metainformacyjnych i wyszukiwawczych. Analiza znaczenia terminów: dokument pierwotny (prymarny), dokument pochodny, dokument wtórny na tle przedstawionej typologii wejść i wyjść. W świetle tych rozważań system informacyjno-wyszukiawczy jest przedstawiany jako element systemu bibliotecznego.

-
- 76. ZDANOWSKA J.** Porównanie autorskich słów kluczowych ze słownictwem tezauryka SIGŹ. ZIN 1990 nr 2(57) s.147-164 bibliogr. 6 poz. summ. rez.

Próba skonfrontowania języka naturalnego (słowa kluczowe) z językiem sztucznym - deskryptorowym, przy pomocy którego indeksowane są dokumenty dla potrzeb Systemu Informacji o Gospodarce Żywnościowej (SIGŹ). Zasoby leksykalne tezauryka SIGŹ zostały zweryfikowane w odniesieniu do terminów specjalistycznych podanych przez autorów prac z dziedziny ekologii wód śródlądowych i rybactwa na tych wodach. Przedstawiono ocenę ilościową i jakościową możliwości zapisu treści (informacji) zawartej w słowach kluczowych przy pomocy jednostek tezauryka. Trudności jakie napotkano były podobne jak przy przekładach z języków obcych.

- 77. ZYBERT E.B. Amerykański system informacji z dziedziny oświaty i wychowania - ERIC. ZIN 1990 nr 1(56) s.187-200, bibliogr. 7 poz. summ. rez.**

Omówiono zadania i działania Educational Resource Information Center (ERIC) i jego strukturę organizacyjną. Przedstawiono szczegółowo działalność domów clearingowych, których sieć stanowi podstawową bazę informacyjną systemu (zakres zainteresowań, wydawnictwa). Omówiono także najważniejsze drukowane wydawnictwa systemu: „Resource in Education” i „Current Index to Journals in Education”, które są udostępniane na taśmach magnetycznych stanowiąc bazę danych ERIC.

-
- 78. ZYBERT E.B. Brytyjskie bazy danych z dziedziny oświaty. ZIN 1988 nr 1(52) s.111-117 bibliogr. 2 poz.**

Narodowa Fundacja do spraw Badań Naukowych jako koordynator wymiany informacji z zakresu zarządzania oświatą. Rola Prestel Education Service, The Time Network for Schools i National Educational Resource Information Service - NERIS. Przegląd ważniejszych baz narodowych, lokalnych i specjalistycznych.

79. **ZYBERT E.B.** EURIDICE - sieć informacji w zakresie polityki oświatowej. ZIN 1987 nr 2(51) s.93-101 bibliogr. 2 poz.

Ogólna charakterystyka sieci EURIDICE. Struktura organizacyjna ośrodka centralnego i ośrodków narodowych. Zasady funkcjonowania sieci. Omówienie działalności trzech narodowych ośrodków: holenderskiego, brytyjskiego i irlandzkiego. Perspektywy rozwoju EURIDICE.

-
80. **ZYBERT E.B.** Europejski System Dokumentacji i Informacji w Dziedzinie Oświaty - osiągnięcia i perspektywy. ZIN 1988 nr 2(53) s.153-163 bibliogr. 3 poz.

Europejski System Dokumentacji i Informacji (EUDISED) z perspektywy 20 lat jego istnienia. Zgodność założeń programowych z realizowaną działalnością. Osiągnięcia minionego okresu i przyczyny obecnej stagnacji. Wielojęzyczny tezaurs i baza danych EUDISED.

- 81. ŻAK P. Międzynarodowy format wymiany danych bibliograficznych. ZIN 1989 nr 1(54) s.139-153 summ. rez.**

Charakterystyka prac nad tworzeniem formatu UNIMARC w ramach programu IFLA „Universal Bibliographic Control and International MARC” (UBCIM). Historia opracowania podręcznika UNIMARC Manual i jego zawartość. Struktura i zawartość formatu UNIMARC (etykieta rekordu, bloki informacyjne). Forma zapisu danych. Załączniki. Zalety formatu .

RECENZJE I OMÓWIENIA

82. **ARTOWICZ E.** Wiedza o języku oraz o rzeczywistości pozajęzykowej w systemie informacyjno-wyszukiwawczym. Warszawa 1990, 445 s. maszyn. Praca doktorska. Uniw. Warszawski, Wydz. Neofilologii /1990/. Promotor : doc. dr hab. B. Bojar. Recenzenci: prof. dr hab. O. A. Wojtasiewicz, doc. dr hab. E. Ścibor.

Omów. E. Artowicz: Wiedza o języku oraz o rzeczywistości pozajęzykowej w systemie informacyjno - wyszukiwawczym. ZIN 1990 nr 2(57) s.191 - 202.

83. **BABIK W.** Wykorzystanie fasetowej organizacji języka informacyjno-wyszukiwawczego do budowy klasyfikacji materiałów kartograficznych. Warszawa 1992, 354 maszyn. Praca doktorska. Uniw. Warszawski, Wydz. Neofilologii /1992/. Promotor doc. dr hab. E. Ścibor. Recenzenci: prof. dr hab. O. A. Wojtasiewicz, prof. dr hab. B. Świdorski.

Omów. W. Babik: Propozycja nowej klasyfikacji dla materiałów kartograficznych. ZIN 1992 nr 1(59) s.169-179.

84. **The DATABASE business : managing today - planning for tomorrow. Papers from the 30th NFAIS Annual Conference. Information Services and Use. 1988 vol. 8 nr 2/3/4 204 s.**

Omów. E. Artowicz: Rynek baz danych - stan i perspektywy. ZIN 1989 nr 2(55) s.189-194.

85. **DZIUGIEŁ J., GORZKOŚ E.** Eksploatacja zautomatyzowanych wielodzielniowych baz danych w Ośrodku Informacji Naukowej PAN. ZIN 1990 nr 1(56) s.212-224.

86. GRABOWSKA M. Systemy online w bibliotekach. Warszawa:Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1992, 173 s. (Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego).

Omów. W. Babik: Systemy online w bibliotekach. ZIN 1992 nr 2(60) s.199-205.

87. INFORMATION sources in the life science. Ed.H.V.Wyatt. London Butterworth 1987, 205 s. Butterworths Guides to Information Sources.

Omów. K. Siwek : Źródła informacji dla nauk biologicznych. ZIN 1988 nr 2(53) s.187-198.

88. NIT'91: 4 International Conference New Information Technology. For Library and Information Professionals, Educational Media Specialist and Technologists. December 2-4, 1991 National Szecenyi Library Budapest, Hungary. Proceedings. Ed. by Ching-chih Chen. West Newton (MA): MicroUse Information, 1991 252 s.

Omów. J. Woźniak: Międzynarodowa konferencja nt. nowych technologii informacyjnych - NIT'91 w Budapeszcie. ZIN 1992 nr 2(60) s.212-216.

89. PIETRUCH-REIZES D. Rozwój środków przekazu informacji o prawie. Praca doktorska. Uniw. Warszawski, Instytut Nauk o Państwie i Prawie /1991/. Promotor: prof. dr hab. A. Malinowski. Recenzenci: prof. dr hab. H. Izdebski, prof. dr hab. A. Szewc, doc. dr hab. W. Szostak.

Omów. D. Pietruch-Reizes : Rozwój środków przekazu informacji o prawie. ZIN 1992 nr 2(60) s.189-199.

90. POETZSCH E. Faktographische Informationsfonds und Informationssysteme auf dem Gebiet der Biotechnologie - Übersicht. Teil 1. Faktographische Informationsfonds und Informationssysteme, die in Einrichtungen der DDR geführt bzw. betrieben werden. Forschungsinformationsdienst Biowissenschaften 1985 nr 5, 37 s.

Omów. A. Pietrzak: Faktograficzne bazy danych i systemy informacji faktograficznej z dziedziny biotechnologii. ZIN 1988 nr 1(52) s.149-152.

91. **POETZSCH E.** Faktographische Informationsfonds und Informationssysteme auf dem Gebiet der Biotechnologie - übersicht. Teil II. Internationale faktografische Informationssysteme, Volltextsysteme und Expertensysteme auf dem Gebiet der Biotechnologie. Forschungsinformationsdienst Biowissenschaften 1986 nr 3, 156 s.

Omów. A. Pietrzak: Faktograficzne bazy danych i systemy informacji faktograficznej z dziedziny biotechnologii. ZIN 1988 nr 1(52) s.149-152.

92. **POPOWSKA H., STEFANIAK B., WYSOCKI A.** Zagraniczne bazy danych. Możliwości i warunki ich wykorzystania. Wrocław:Ossolineum 1991 236 s. bibliogr. 188 poz.

Omów. J. Woźniak: Zachodnie bazy danych. Poradnik dla polskiego czytelnika. ZIN 1992 nr 2(60) s.206-212.

93. **REDAKTIROVANIE** predmetnogo kataloga: metodičeskie rekomendacii. Leningrad : Ministerstwo Kultury RSFSR, Gosudarstvennaja ordena Trudovogo Krasnogo Znamieni Publicnaja biblioteka im. M.E.Sałykova - Ščedrina 1989, 72 s.

Omów. J. Sadowska: Metodyka prowadzenia katalogu przedmiotowego. ZIN 1990 nr 2(57) s.203-206.

94. **RESEARCH methods in information systems.** Ed. Mumford E., Hirscheim R., Fitzgerald G., Wood-harper A.T. North Holland, Amsterdam 1985, 320 s.

Omów. E. Artowicz: Systemy informacji - metody badania. ZIN 1987 nr 2(51) s.145-148.

95. **RÓZSA G.** Information : from clims to needs. National aptitudes for international co-operation in scientific information economy. Budapest: Kultura, Library of the Hungarian Academy of Sciences 1988 202 s.

Omów. E. Artowicz: W poszukiwaniu modelu narodowych systemów informacji. ZIN 1989 nr 1(54) s.180-183.

96. **SADOWSKA J.** Instrukcja tematowania i katalogu przedmiotowego. Stow. Bibliot. Polskich: Biblioteka Narodowa. Warszawa 1991, 100 s.

Rec. J. Woźniak: Uwagi do „Instrukcji tematowania i katalogu przedmiotowego”. ZIN 1992 nr 1(59) s.179-188.

97. **SHNEIDERMAN B., KEARSLEY G.** Hypertext hands - on! An introduction to a new way of organizing and accessing information. Reading Mass.: Addison - Wesley 1989, 187 s.

Omów. K. Siwek: Hipertekstem o hipertekście. ZIN 1991 nr 1(58) s.205-214.

98. **SŁOWNIK** słów kluczowych z ekonomii politycznej. Kraków 1988. Prace OIN PAN 47 s.

Omów. A. Fitowa: Z doświadczeń krakowskiej Pracowni OIN PAN nad tworzeniem słowników słów kluczowych nauk społecznych. ZIN 1989 nr 1(54) s.167-179.

99. **SŁOWNIK** słów kluczowych z filozofii. Kraków 1988 Prace OIN PAN 28 s.

Omów. A. Fitowa: Z doświadczeń krakowskiej Pracowni OIN PAN nad tworzeniem słowników słów kluczowych nauk społecznych. ZIN 1989 nr 1(54) s.167-179.

100. **SŁOWNIK** słów kluczowych z językoznawstwa. Kraków 1988 Prace OIN PAN 36 s.

Omów. A. Fitowa: Z doświadczeń krakowskiej Pracowni OIN PAN nad tworzeniem słowników słów kluczowych nauk społecznych. ZIN 1989 nr 1(54) s.167-179.

101. **SŁOWNIK** słów kluczowych z pedagogiki. Kraków 1988 Prace OIN PAN 60 s.

Omów. A. Fitowa: Z doświadczeń krakowskiej Pracowni OIN PAN nad tworzeniem słowników słów kluczowych nauk społecznych. ZIN 1989 nr 1(54) s.167-179.

102. **SŁOWNIK** słów kluczowych z psychologii. Kraków 1988 Prace OIN PAN 46 s.

Omów. A. Fitowa : Z doświadczeń krakowskiej Pracowni OIN PAN nad tworzeniem słowników słów kluczowych nauk społecznych. ZIN 1989 nr 1(54) s.167-179.

103. **SOKOLOV A.V.** Informacyjny podchod' noj kommunikacii. Leningrad Kafedra otraslevoj bibliografii, 1988, 85 s.

Omów. E. Artowicz: Podstawy nauczania informacji naukowej w świetle teorii odbicia. ZIN 1989 nr 2(55) s.194 - 200.

104. **SORDYLOWA B.** Informacja naukowa w Polsce: problemy teoretyczne, źródła, organizacja. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1987, 206 s.

Rec. A. Sitarska: Informacja naukowa w Polsce. ZIN 1987 nr 2(51) s.131-141.

105. **SORDYLOWA B.** Odpowiedź recenzentce. Czy to jest recenzja mojej książki? ZIN 1987 nr 2(51) s.141-145.

106. **TOOLS for Knowledge Organization and Human Interface.** Proc. 1 st. Int. ISKO Conference, Darmstadt, 14-17 Aug. 1990. Ed. R.Fagmann. Frankfurt/ Main INDEKS Verlag vol. 1: 1990, vol.2 : 1991.

Omów. E. Ścibor: Narzędzia organizacji wiedzy a interfejs użytkownika - materiały pierwszej międzynarodowej konferencji Mię dzynarodowego Towarzystwa Organizacji Wiedzy. ZIN 1992 nr 1(59) s.189-194.

107. **WOŹNIAK J.** Projektowanie języka informacyjno-wyszukiwawczego jako element systemu wyszukiwania informacji. Praca doktorska Warszawa 1989, 295 s. maszyn. Praca doktorska. Uniw. Warszawski, Wydz. Neofilologii /1990/. Promotor doc. dr hab. B. Bojar. Recenzenci: prof. dr O. A. Wojtasiewicz, doc. dr hab. E. Ścibor.

Omów. J. Woźniak: Projektowanie języka informacyjno-wyszukiwawczego jako elementu systemu wyszukiwania informacji. ZIN 1990 nr 1(56) s.201-211.

KRONIKA

108. **BAZY** danych i ich wykorzystanie w systemie monitoringu i ochrony środowiska. Seminarium naukowe. Warszawa, 28 maja 1991 r. Oprac. T. Galczyńska. ZIN 1991 nr 1(58) s.226-231.
109. **DOSTĘP** krakowskiej Pracowni Informacji Naukowej OIN PAN do sieci EARN. Oprac. W. Babik. ZIN 1992 nr 1(59) s.202-203.
110. **DZIAŁALNOŚĆ** seminaryjna OIN PAN w 1990 r. Oprac. A. Pietrzak. ZIN 1991 nr 1(58) s.215-218.
111. **DZIAŁALNOŚĆ** seminaryjna OIN PAN w 1991 r. Oprac. A. Pietrzak. ZIN 1992 nr 2(60) s.217-220.
112. **HANNA** Uniejewska (1921 - 1988). Oprac. A. Zabielska - Helle. ZIN 1988 nr 2(53) s.209-214.
113. **HUMANISTA** przy komputerze. Szkoła jesienna w Karpaczu. Oprac. J. Woźniak. ZIN 1992 nr 1(59) s.202-211.
114. **KOMPUTEROWE** bazy danych w Ośrodku Informacji Naukowej PAN. Oprac. H. Majewska. ZIN 1992 nr 1(59) s.195-201.
115. **KONFERENCJA** „Powszechna Dostępność do Publikacji”. Warszawa, 24-25 kwietnia 1989 r. Oprac. A. Jazdon. ZIN 1989 nr 1(54) s.185-191.
116. **KURSY** użytkownika pakietu programów Micro CDS/ISIS (wersja 2.3) Pracowni OIN PAN w Krakowie. Oprac. W. Babik. ZIN 1990 nr 2(57) s.207-209.

117. **MIĘDZYNARODOWE** seminarium na temat zarządzania informacją w nowej Europie. Bechyně, 30 marca - 3 kwietnia 1992 r. Oprac. A. Pietrzak. ZIN 1992 nr 2(60) s.223-227.
118. **MIĘDZYNARODOWE** seminarium polsko- bułgarskie na temat „Aktualne problemy informacji naukowej”. Jabłonna, 4-5 października 1988 r. Oprac. E. Chmielewska - Gorczyca. ZIN 1988 nr 2(53) s.201-204.
119. **XII MIĘDZYNARODOWY** Festiwal Filmów Naukowych „Katowice 87”. Katowice, 9 - 13 listopada 1987 r. Oprac. A. Pietrzak. ZIN 1988 nr 1(52) s.157-158.
120. **NARADA** przedstawicieli ośrodków informacji i bibliotek naukowych akademii nauk krajów socjalistycznych. Sofia, 22-25 marca 1988 r. Oprac. A. Gromek. ZIN 1988 nr 1(52) s.161-163.
121. „**NOWE** metody rozpowszechniania informacji”. Ogólnopolska konferencja naukowa. Jachranka, 17-19 października 1989 r. Oprac. K. Siwek. ZIN 1989 nr 2(55) s.205-214.
122. „**NOWE** technologie i ich wpływ na bibliotekarstwo kartograficzne”. Konferencja międzynarodowa. Paryż, 24-28 września 1990 r. Oprac. W. Babik. ZIN 1990 nr 2(57) s.209-211.
123. **OGÓLNOPOLSKA** konferencja na temat opracowania przedmiotowego w bibliotekach uniwersalnych. Toruń, 16-17 maja 1988 r. Oprac. J. Sadowska. ZIN 1988 nr 1(52) s.163-165.
124. **OPRACOWANIE** przedmiotowe dokumentów oraz nauczanie opracowania rzeczowego w szkołach wyższych. Ogólnopolska konferencja. Gdańsk, 7-9 maja 1991 r. Oprac. J. Woźniak. ZIN 1991 nr 1(58) s.219-225.
125. **X POSIEDZENIE** Grupy Roboczej ECSSID do Spraw Informacji o Badaniach w Toku. Boston Spa /W.Brytania/, 17-19 września 1987 r. Oprac. J. Lenart. ZIN 1987 nr 2(51) s.160-161.

126. **POSIEDZENIE** Kolegium Dyrektorów i Kierowników Placówek Oddziału PAN w Krakowie. Oprac. W. Babik. ZIN 1992 nr 1(59) s.201-202.
127. **XII POSIEDZENIE** Rady Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych. Bratysława, 18-22 maja 1987 r. Oprac. J. Lenart. ZIN 1987 nr 2(51) s.149-156.
128. **XIII POSIEDZENIE** Rady Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych. Praga, 23-26 maja 1988 r. Oprac. J. Lenart. ZIN 1988 nr 2(53) s.199-201.
129. **POSIEDZENIE** Stałej Grupy Roboczej ds. Automatyzacji Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych. Moskwa, 14-26 marca 1988 r. Oprac. I. Boguska. ZIN 1988 nr 1(52) s.159-161.
130. **POTRZEBY** informacyjne, problemy i możliwości w porównawczych badaniach z zakresu nauk społecznych. IV Międzynarodowe seminarium szkoleniowe. Moskwa, 5-9 kwietnia 1987 r. Oprac. E. B. Zyburt. ZIN 1987 nr 2(51) s.157-159.
131. **PRELEKCJA** i pokaz nowoczesnych technik przekazywania informacji z wykorzystaniem dysków optycznych (CD-ROM). ZIN 1992 nr 2(60) s.220-222.
132. **PROGNOZA** rozwoju współpracy bibliotek i ośrodków informacji naukowej akademii nauk krajów socjalistycznych do 2000 roku. Symposium naukowe i konferencja organizacyjna. Gohren - Lebbin, 14-17 października 1987 r. Oprac. J. Lenart. ZIN 1987 nr 2(51) s.163-167.
133. **ROSYJSKO** - polskie seminarium nt. opracowania przedmiotowego. Lenin-grad, 7-8 czerwca 1989. Oprac. J. Sadowska. ZIN 1989 nr 2(55) s.201-205.
134. **SEMINARIA**, konferencje i szkolenia z zakresu informacji naukowej z udziałem pracowników OIN PAN w 1989 r. Oprac. A. Pietrzak. ZIN 1990 nr 1(56) s.225-229.

- 135. SEMINARIUM** polsko - rosyjskie nt. problemów metodyki opracowania przedmiotowego w systemach tradycyjnych i zautomatyzowanych. Warszawa, 6-8 listopada 1991 r. Oprac. J. Sadowska. ZIN 1992 nr 1(59) s.204-208.
- 136. WYKORZYSTANIE** techniki komputerowej w bibliotekach - konferencja międzynarodowa. Bańska Bystrzyca, 8-10 listopada 1988 r. Oprac. J. Sadowska. ZIN 1988 nr 2(53) s.204-208.

INDEKS PRZEDMIOTOWY

A

ADONIS 63

Archeologia - opracowanie danych 28

Automatyzacja - działalności informacyjnej 47, 113

B

Badania naukowe - systemy informacji 54, 125

dBASE - zastosowania 32

Bazy danych 10, 35, 39-41, 60, 78, 84-85, 90-92, 108, 114

Biblioteki naukowe 30-31, 86

Biotechnologia - informacja 38, 68

BIS 35

C

CD-ROM zob. dyski optyczne

Common Communication Format (CCF) 33

D

DABINAL 42

Datasolve Information Online 25

Dyski optyczne 12, 20, 39-40, 63, 71, 131

E

EARN 5, 109

Efektywność wyszukiwania informacji 24

ERIC 77

EUDISED 80

EURIDICE 79

F

Format wymiany danych 33, 50, 81

H

Hasło przedmiotowe 48

Hipertekst 29, 97

I

Informacja faktograficzna 38, 90-91

Informacja naukowa - konferencje 115, 117-121, 126-127, 129, 132, 136

Informacja naukowa - teoria 82, 103-106

Infometria 37

INFOTERRA 23

ISIS zob. Micro ISIS

J

JANET 64

Język informacyjno-wyszukiwawczy 8, 14, 43, 45, 70, 83, 107

Język naturalny 42, 45

K

Katalogi centralne 26

Katalogi online 16, 18, 26, 72

Katalogi przedmiotowe 48-49, 51, 66, 93, 96

M

Materiały kartograficzne 6-9, 83, 122

MELVYL 26

Micro ISIS 32, 56

Mikrokomputery 9, 28, 67, 113, 136

N

Nazwy miejsc 19

Notacja 58-59

O

OCLC 26

**OIN PAN - działalność informacyjna
108-111, 114-116, 131, 134**

OLA 56

OPAC zob.katalogi online

**Opracowanie przedmiotowe 51, 66,
123-124, 131, 135**

Opracowanie rzeczowe 11

Oprogramowanie 32

P

PASCAL 56

POLMARC 50

Potrzeby informacyjne 14, 57, 73-74, 130

Przyjazność systemu 15

R

RASPRI 46

Relevancja 1

RLIN 26

S

SABINA 52

SIGŹ 27, 76

SIMTOJ 4

SINUS 22

Słowa kluczowe 24, 76

Słownik słów kluczowych 98-102

System biblioteczny 75

System ekspertowy 36, 61

**System informacyjno-wyszukiwawczy 75,
82, 107**

System notacyjny zob. notacja

**Systemy informacyjne 2, 21, 25, 34, 52,
54, 56, 62, 69, 77, 79-80, 94-95**

Systemy online 3, 86

Sztuczna inteligencja 61

Ś

Środki lingwistyczne 46

Środowisko informacyjne 65

T

TIN 13, 17, 58

U

UNIMARC 81

user friendly zob. przyjazność systemu

UTLAS 26

W

WIST 34

WLN 26

Współpraca międzynarodowa 53

Wydawnictwa ciągłe 44, 67

Wyszukiwanie rzeczowe 18

Ź

Źródła informacji 87, 89

INDEKS AUTORÓW

A

ARTOWICZ Elżbieta 1-4, 82, 84, 94-95,
103

B

BABIK Wiesław 5-9, 83, 86, 109, 116, 122,
126

BIELICKA Lucyna 10

BŁAZIAK Maria 11

BOGUSKA Irena 129

C

CHEN Ching-chih 88

CHMIELEWSKA-GORCZYCA Ewa
12-18, 118

D

DAMENTKA Ewa 19

DOBROWOLSKI Zdzisław 20

DZIUGIEŁ Jadwiga 85

E

ELEPOW Borys 21

F

FITOWA Alina 98-102

FITZGERALD G. 94

FRAGMANN R. 106

G

GALCZYŃSKA Teresa 22-23, 108

GLĄZEK Dorota 24

GORZKOŚ Elżbieta 85

GRABOWSKA Marta 25-26, 86

GROMEK Andrzej 120

H

HANCKO Regina 27

HENSEL Zdzisław 28

HIRSCHEIM R. 94

J

JANUSZEWSKA Maria 29

JAZDON Artur 30, 115

K

KEARSLEY G. 97

KOZAKIEWICZ Jerzy 65

KRYGIER Barbara 28

L

LENART Jan 21, 62, 125, 127-128, 132

M

MAJEWSKA Hanna 114

MILLER Robert C. 31

MUMFORD E. 94

MURASIK Piotr 32-33

O

OHNSORGE Dorota 34-36

P

PIETRUCH-REIZES Diana 89

PIETRZAK Andrzej 90-91, 110-111, 117,
119, 134

PINDLOWA Wanda 37

POETZSCH Eleonore 38, 90-91

POPOWSKA Hanna 39-42, 92

Q

QUI Dao Thi 43

R

RÓZSA Górgy 95

ROZWADOWSKI Artur 44, 67

S

SACHARNYJ Leonid W. 45-46

SADOWSKA Jadwiga 45-52, 93, 96, 123,
133, 135-136

SHNEIDERMAN B. 97

SITARSKA A. 104

SIWEK Krystyna 53-55, 87, 97, 121

SŁUPSKI Artur 56

SOKOLOV Arkadij V. 57, 103

SOLAK Jerzy 42

SOLARSKI Jacek 52

SORDYŁOWA Barbara 104, 105

SOSIŃSKA-KALATA Barbara 58-61

STEFANIAK Barbara 92

SVABOŤA Libuse 62

SZARSKI Henryk 63

SZCZĘCH Władysław 64

SZOMAŃSKI Bolesław 4

SZREJDER J.A. 65

Ś

ŚCIBOR Eugeniusz 10, 106

ŚLADEWSKI Jacek 66

T

TRAWIŃSKI Bogdan 44, 56, 67

TRZEBNY Włodzimierz 68

TWARDOWSKI Tomasz 68

U

UNIEJEWSKA Hanna 112

V

VERKOEYEN C.M.F. 69

W

WERESZCZYŃSKA-CISŁO Barbara 70

WITOWSKI Andrzej 23

WOOD-HARPER A.T. 94

WOŹNIAK Jadwiga 31, 71-75, 88, 92, 96,
107, 113, 124

WYATT H.V. 87

WYSOCKI Adam 92

Z

ZABIELSKA-HELLE Aleksandra 112

ZDANOWSKA Jadwiga 76

ZIÓLEK Mirosław 44, 67

ZYBERT Elżbieta Barbara 69, 77-80, 130

ŻAK Piotr 81

SPIS TREŚCI

1. E. Różyńska: Systemy doradcze - inteligentne systemy informacyjne 5
2. W. Babik: Przegląd systemów klasyfikacji materiałów kartograficznych 23

Materiały i przyczynki

1. J. Tomasiak-Beck, E. Ścibor: Baza danych o językach informacyjnych opracowanych i adaptowanych w Polsce. 63
2. E. Ścibor: Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta - zmiana statusu i systemu zarządzania. 81
3. E. Chmielewska-Gorczyca: Wielojęzyczny tezaurus EUROVOC 87

Recenzje i omówienia

1. Zakładowe ośrodki informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej w Łodzi w latach 1945-1985. Historia, organizacja, działalność - A. Wejman-Sowińska 109
2. Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszkowaczych - H. Popowska 119
3. Tezaurus Informacji Naukowej - B. Wereszczyńska-Cisio. 121
4. Słownik słów kluczowych z historii Polski - J. Woźniak, H. Wajs 129
5. Nowy system leksykalny języka słów kluczowych dla metodologii nauk społecznych - W. Babik 133

Kronika

1. Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej (PTIN) - A. Gromek 141
2. Krakowska Pracownia Informacji Naukowej OIN PAN w latach 1968-1992 - W. Babik 144
3. Tydzień Dokumentalistów Niemieckich - M. Opalińska 153
4. Integracja Europy i procesy przemian w społeczeństwach postkomunistycznych. Wiedeń, 24-25 września 1992r. - A. Gromek 155
5. Mikrokomputer IBM PC. Budowa. Działanie i oprogramowanie. Kurs podstawowy dla pracowników Polskiego Słownika Biograficznego Instytutu Historii PAN, Kraków, październik - listopad 1992 - W. Babik 156
6. Informacja i dokumentacja w kulturze polskiej XX w. Konferencja naukowa, Zaborów 3-4 grudnia 1992 r. - Z. Jarmoszuk 157

Bibliografia zawartości „Zagadnień Informacji Naukowej” za lata 1987-1992.

Opracowała A. Leśniewicz 161

CONTENTS

1. E. Różyńska: Advisory systems - intelligent information systems	5
2. W. Babik: The review of the classification systems for cartographic materials	23
Materials and Contributions	
1. J. Tomasiak-Beck, E. Ścibor: Database on indexing languages elaborated and adapted in Poland	63
2. E. Ścibor: The Universal Decimal Classification - change of the status and of the management system	81
3. E. Chmielewska-Gorczyca: The EUROVOC multilingual thesaurus	87
Reviews and Surveys	
1. The institutional scientific, technical and economic information centres in Łódź in 1945-85 years. Their history, organization and activity – A. Wejman-Sowińska	109
2. The encyclopaedic dictionary of terminology of information retrieval languages and systems – H. Popowska	119
3. Thesaurus of Scientific Information – B. Wereszczyńska-Cisło	121
4. Dictionary of keywords on the history of Poland – J. Woźniak, H. Wajs	129
5. The new lexical system of the keyword language for the methodology of social sciences – W. Babik	133
Chronicle	141
Bibliography of contents of „Zagadnienia Informacji Naukowej” in 1987-92 years. By A. Leśniewicz	161

СОДЕРЖАНИЕ

1. Э. Ружыньска: Совещательные системы - информационные системы искусственного интеллекта	5
2. В. Бабик: Обзор систем классификации картографических материалов	23
Материалы и примечания	
1. Й. Томасик-Бек, Э. Съцибор: База данных об информационно-поисковых языках разработанных и адаптированных в Польше	63
2. Э. Съцибор: Универсальная десятичная классификация - изменение статуса и системы управления	81
3. Э. Хмелевска-Горчыца: Многоязычный тезаурус EUROVOC	87
Рецензии и обзоры	
1. Заводские информационные центры научной, технической и экономической информации в Лодзи в 1945-1985 годах. История, организация, деятельность - А. Вэйман-Совиньска	109
2. Энциклопедический словарь терминологии информационно-поисковых языков и систем - Х. Поповска	119
3. Тезаурус научной информации - Б. Верещыньска-Цисло	121
4. Новый словарь ключевых слов по истории Польши - Я. Возьянх, Х. Вэйс	129
5. Новая лексическая система языка ключевых слов для методологии общественных наук - В. Бабик	133
Хроника	141
Библиография содержания „Zagadnienia Informacji Naukowej” за 1987-1992 гг. - разр. А. Лесьневич	161

NOWA BIBLIOTEKA FREEDOM FORUM W SIEDZIBIE MEDIA RESOURCES CENTER

20 maja br. rozpoczęła działalność Biblioteka Dziennikarska Freedom Forum. Freedom Forum jest bezstronna, międzynarodową organizacją działającą na rzecz wolnej prasy, wolności słowa, poglądów i przekonań. Organizacja finansowana jest przez fundację, którą założył Frank E. Gannett w 1935 roku. Fundusze jej sięgają kwoty 700 mln. USD w różnych aktywach. Główną siedzibą jest The Freedom Forum World Center w Arlington, w stanie Virginia.

Freedom Forum działa poprzez The Freedom Forum Media Studies Center, które mieści się w Uniwersytecie Columbia w Nowym Yorku. Centrum to jest pierwszym amerykańskim instytutem zajmującym się studiami nad masową komunikacją i zmianami technologicznymi. Drugim ważnym ośrodkiem jest The Freedom Forum First Amendment Center przy Uniwersytecie Vanderbilt w Nashville, stan Tennessee.

Biblioteka Dziennikarska Freedom Forum w Warszawie jest jedną z czterech tego typu bibliotek działających w Europie Wschodniej i Centralnej (Praga - Republika Czeska, Bratysława - Słowacja, Blagoevgrad - Bułgaria). Planowane jest otwarcie piątej w Wilnie na Litwie pod koniec tego roku.

Biblioteka posiada aktualne materiały ogólne i źródłowe, gazety i czasopisma, teksty dziennikarskie i komputerową bazę danych (CD-ROM). Materiały dostępne w bibliotece to:

- ogólne materiały źródłowe - dostarczają informacji historycznych, bibliograficznych, ekonomicznych z zakresu kultury masowej i doskonalenia zawodowego
- podręczniki dziennikarstwa, książki instruktażowe oraz zbiory artykułów
- czasopisma takie jak USA TODAY, The New York Times i Wall Street Journal
- komputerowa baza danych (CD-ROM) zawierająca zindeksowany zbiór amerykańskich czasopism i wiele innych materiałów źródłowych
- materiały naukowe na temat środków przekazu, w tym wszystkie publikacje Media Studies Center, Freedom Forum
- podręczniki i książki instruktażowe dotyczące reklamy
- informatory o amerykańskich fundacjach wspierających działania dziennikarskie oraz stypendiach dla tej grupy zawodowej.

Otwarcie biblioteki łączy się z otwarciem szkoleniowego centrum dla dziennikarzy prasowych i radiowo-telewizyjnych. Wszystko mieści się w budynku Media Resources Center.

„Nowa biblioteka spełnia założenia jakie stawia sobie Freedom Forum w niesieniu pomocy dziennikarzom na całym świecie w zdobywaniu najlepszych informacji”, powiedział Chris Wells, Wiceprezes Freedom Forum d/s stosunków międzynarodowych. „Wolna prasa jest tylko wtedy wolna gdy przekazuje prawdę, a źródłem prawdy jest rzetelna informacja. Biblioteki te są źródłem podstawowych informacji, nieosiągalnych przez całe lata, oraz nowych technologii pogłębiających rozwój wolnej prasy”, powiedziała pani Wells.

Biblioteka jest ogólnie dostępna. Pracownicy służą pomocą w uzyskiwaniu wszelkich potrzebnych informacji oraz demonstrują jak posługiwać się sprzętem komputerowym i bazą danych typu CD-ROM. Materiały dostępne są tylko na miejscu. Biblioteka czynna jest od poniedziałku do piątku od 10.00 do 18.00, ul. Nowy Świat 58, tel. 26 34 68.

ZTI OIN PAN, zam. 51/93, nakł. 350 egz.